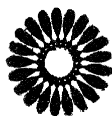

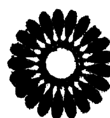
కవిలింగన-
కవితామృతం

తెనుగు సాహితి

దేవులపల్లి రామానుజరావు

తెనుగు సాహితి

దేవులపల్లి రామానుజరావు

ప్రచురణ : 1986
ప్రతులు : 1000

శ్రీకృష్ణ దేవరాయ ట్రస్ట్ ఉదార సహాయంచే ముద్రితం.

వెల : రు. 18-00

దొరుకుచోటు :
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు.
తిలక్ రోడ్డు, హైదరాబాదు-1.

ముద్రణ :
చార్ మినార్ ఆర్ట్సు, ప్రింటర్సు, సికిందరాబాదు.

తొలి పలుకు

సుమారు ఒక అర్ధ శతాబ్ది కాలంలో పలు సందర్భాలలో చేసిన వ్యాసంగం ఈ తెలుగు సాహితి. బోధన అధ్యయనం ఈ రెండింటితో సంబంధం లేక సారస్వతాభిరుచితో పరిశీలించిన సహృదయుని భావనలే ఇందులోని వ్యాసాలు. చదివినది విజ్ఞాన శాస్త్రం, అర్థ శాస్త్రం రాజకీయ శాస్త్రములు; పిమ్మట న్యాయశాస్త్రం. అభిరుచితో పఠించినది తెలుగు సాహితి. ఆ అభిరుచి ప్రతిబింబమే ఈ సంపుటం.

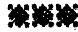
బహువేదికల నుండి చేసిన ప్రసంగాలు ప్రత్యేక సంచికలకు వ్రాసిన వ్యాసాలు ఇందులో సంపుటీకరించనైనది. వీనిలో చాలమట్టుకు ఇంతకుముందు ప్రకటితమైనవి. ఐతే ఇందులో ఒక క్రమాన్ని పాటించనైనది. నా వ్యాసాలను ఇంతకుముందు గ్రంథ రూపంలో ప్రకటించినప్పటికిని వానిలో విషయానుక్రమణము పాటించలేదు. అందుచేత క్రమ పద్ధతిని నా వ్యాసాలనన్నింటిని కొన్ని సంపుటాలుగా ప్రకటించవలెనను సాహితీ మిత్రుల కోరికననుసరించి ఈ సంపుటం ఆంధ్ర పాఠక లోకానికి అందజేస్తున్నాను. ఇది ఆంధ్రావళికి మోదం కలిగించగలదని విశ్వసిస్తున్నాను.

కాగితం, అచ్చు ధరలు అధికంగా పెరిగిపోయిన నేటి పరిస్థితులలో ముద్రణ కష్టసాధ్యమైనది. నాకు ఆత్మీయులు, అభిమాన పాత్రులైన మిత్రులు శ్రీ రాజా రామేశ్వరరావుగారి ఔదార్యము కష్టసాధ్యమైన యీ గ్రంథ ముద్రణను సులభ సాధ్యము చేసినది. ఈ తోడ్పాటుకు వారికి నా హార్దిక ధన్యవాదాలు.

హైదరాబాదు.
తేది : 23-5-1986
వైశాఖపూర్ణిమ

దేవులపల్లి రామానుజరావు

విషయసూచిక

తెనుగు సాహితి

తెలుగు సాహిత్యం

తెలుగున సాహిత్యం ఎపుడు మొదలైనది? అను ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుట శక్యముగాని పని. తెలుగు సాహిత్యం విషయంలోనే కాదు; ఏ భాషా సాహిత్యం విషయములోనైనా ఈ ప్రశ్నకు తగు సమాధానము రాజాలదు. మాటాడ నేర్చిన తొలి మానవుడు తన అంతర్గత భావాలను రమణీయముగ వెలువరింప గలిగినపుడే సాహిత్యం మొదలైనది. తన సుఖాన్ని, దుఃఖాన్ని ఆత్మ ప్రత్యయంతో భాషద్వారా వెలువరించుటకు తొలి మానవుడు చేసిన యత్నమే సాహిత్యముగ పరిణమించినది. సాహిత్యం మాత్రమే కాదు చిత్ర లేఖన, సంగీతాది తదితర లలిత కళలును ఆదిమానవుని భావ వ్యక్తీకరణ కృషికి ఫలితములుగనే తొలుత ప్రాదుర్భావం పొందినవి.

తెలుగు ద్రావిడభాషా కుటుంబానికి చెందినదని పండితుల నిర్ణయము. కాని అది మూలద్రావిడ భాషనుండి ఎపుడు ఏ తీరున విడివడి పరిణతి చెందినదో సవివరముగ తెలియవచ్చుటలేదు. ఇది ఎటులున్నను శాతవాహనుల కాలము ననే, తెలుగుగడ్డపై తెలుగుభాష తన ప్రాతిపదిక రూపంలో వ్యాప్తి చెందిన దని మాత్రము స్పష్ట మగుచున్నది ప్రభువులు ప్రాకృతాన్ని అభిమానించిన ఫలితముగ కావ్యములు ఆనాడు ఆ భాషలోనే వ్రాయబడినా తెలుగు భాషా ప్రభావం ప్రాకృతం మీదకూడ కొంతపడినదనే విషయాన్ని గాథాసప్తశతిలో అటనట కన్పడెడు తెలుగు పదాలు రుజువు చేస్తున్నవి. ఆ విధముగనే తెలుగు భాషను కూడ ప్రాకృతం ఎంతయో ప్రభావితం చేసినది. సాలంకాయనుల కాలమునను పరిస్థితులు ఇటులనే ఉండినవి. ఆ కాలమున రాజాదరణ కలది సంస్కృతము. కావున తెనుగు భాషలో సంస్కృత పదములు విరివిగ ప్రవేశింప గలిగినవి. ప్రభువు ఆదరణ లేకపోయినను సామాన్య ప్రజానీకమున తెలుగు చక్కగ ఆదరణను ఆర్జించి క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్ది ప్రాంతమున ప్రభువుల దృష్టిని ఆకర్షింప గలిగినది. రేనాటి చోళుల శాసనములు ఈ విషయమును రుజువు చేస్తున్నవి.

క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దమున దక్షిణాపథమున తొలుత కర్ణాట ప్రాంతమును, తరువాత తెలుగు దేశమును చాళుక్యుల వశమైనది. ఈ చాళుక్యులు దేశీయులతో కలసి మెలసి దేశీయులుగనే వ్యవహరించడానికి భాషలను ప్రోత్సహించి, పరిపోషించిరి. వారి కృషివలన తొలుత లాభపడిన భాష కన్నడము. అందువలన ఆంధ్రభూమిని పాలించిన చాళుక్యులు సైతము మొదట కన్నడమునే ప్రోత్సహించిరి. కావుననే పంపకు, పొన్నడు మొదలగువారు జన్మతః తెలుగు దేశపువారే అయినను కన్నడమున రచనలను సాగించి, ప్రభువుల ఆదరణను ఆర్జించిరి. కాని క్రమముగ తెలుగు ప్రజలలో అదివరకే వ్యాప్తిలోనున్న దేశీయ ఛందములు ప్రభువుల దృష్టిని పండితుల దృష్టిని ఆకర్షింప గలిగినవి - సంస్కృత ఛందస్సు ప్రభావము కన్నడము ద్వారా వీనిపైన కొంతపడినను ఇవి తమ తెలుగుదనమును కోల్పోక ప్రభువుల శాసనాలలో తొలుతగ తావు కల్పించుకొన్నవి. గుణగవిజయాదిత్యుని నాటి (848 - 982) అద్దంకి, కందుకూరు శాసనములును, మొదటి చాళుక్య భీముని కాలపు ధర్మవరం శాసనమును, రెండవ యుద్ధ మల్లుని బెజవాడ శాసనములును తెలుగు పద్యములలో రూపొందింపబడినవి. వీనిలో మొదటి వానియందు తరువోజ, నడుమనున్న రెండింటియందు సీసములును, కడపటిదాని యందు మధ్యాక్కరలును కలవు. దరిదాపుగ ఆ కాలముననే కందపద్యము కూడ కొంత స్థిరరూపమును ఆర్జించిన దనడం పశ్చిమాంధ్రమున కరీంనగరు జిల్లాలో గంగాధరమున లభ్యమైన శిలా శాసనమువలన రూఢమగుచున్నది. ఇది క్రీ. శ. 945 నాటిది. కర్ణాటక కవిరత్న త్రయమున ఆద్యుడైన పంపని తమ్ముడగు జినవల్లభుని ప్రశస్తి ఇందు కలదు. శాసనమున ముఖ్యభాగమంతయు కన్నడముననే ఉన్నను కడపటి భాగమున మూడు కందపద్యములు తెలుగున కలవు. కందము తెలుగున పరిపుష్టతను ఆర్జించినదనుట ఈ పద్యములు రుజువు చేయుచున్నవి. ఉదాహరణకు అందొకటి :

జిన భవనము లెత్తించుట
జిన పూజల్సేయుచున్కి జినమునులకు ద
త్తిన యన్న దాన మీవుట
జినవల్లభు బోలగలరె జనధర్మ పరులే.

ఈ విధముగ 10వ శతాబ్దినాటికే తెలుగు ఛందోరీతి పరిపుష్టతను ఆర్జించి ఆ భాషలో కావ్యస్థాయిని అందుకొనగలిగిన పద్యములు రచింపబడి నటుల స్పష్టమగుచున్నది కాని ఆనాడు యేవైన కావ్యములు రచింపబడి యుండెనా యనుట మనకు తెలియని విషయము. రచింపబడియుండినను అవి తగిన ప్రచారభాగ్యమును పొందియుండవు. కడకు క్రి. శ. 11వ శతాబ్ది మధ్య భాగమున తూర్పు చాళుక్య ప్రభుడగు రాజరాజనరేంద్రుని ఆదరణ ప్రోత్సాహమువలన నన్నయభట్టు ఆంధ్రమహాభారతమున తొలుతటి పర్వము లను ప్రసన్నకథాకలితార్థ యుక్తితో రచించుటవలన తెలుగున ఒక మహా కావ్యము రూపొందినది, నన్నయ ఆదికవిగ పరిగణనకు రాగలిగినాడు.

2

నన్నయ తరువాతి రెండు శతాబ్దములందు తెలుగు సాహిత్యమున ఎన్నియో ప్రక్రియలను అనుసరించిన ప్రయోగములు జరిగినవి. ఈ ప్రయోగము లందు ఎక్కువ కృషిచేసినవారు శైవకవులు. సాహిత్యమును సామాన్య ప్రజానీకపు దరికి తీసుకొనిపోయి తద్వారా మత ప్రచారమును కొనసాగించుట వారి సంకల్పము. ఇక ప్రాచీన విజ్ఞానాన్ని ప్రజలకు అందించుటకు సంస్కృత భాష తప్పనిసరియని వారు గుర్తించిరి. అందువలన సంస్కృత పదములను తెలుగున మేళవింపు చేయుటలో వారు పలు ప్రయోగాలను నిర్వహింపవలసి వచ్చినది. అయితే ఛందోరీతులలో గానమునకు అనువుగా నుండు ద్విపదాది రీతులను అనుసరించియు వారు కొన్ని ప్రయోగములను కొనసాగించిరి. బహుశః మణి ప్రవాళరీతిలో అనగా సంస్కృత విభక్తులతో సంస్కృత పదములను తెలుగు విభక్తులతో తెలుగు పదములను కలగాపులగముగ చేసి రూపొందించిన వాక్యములు కల రచనారీతిలో కూడ పద్యములు రచింపబడెననుట వృషాధిప శతకము నందలి ఒక పద్యమువలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ వివిధ సమస్యలకు తగు పరిష్కార మార్గమును చూపినవారు 13వ శతాబ్దినాటి తిక్కన సోమయాజి.

తిక్కన కవితను ఒక శిల్పముగ పరిగణించి అందు పారంగతత్వమును ఆర్జించినవాడు. ఆయన ద్రష్ట - అంతియేకాదు. ధార్మికనిష్ఠ కలవాడు; లౌకిక వృత్తియందు ఆరితేరినవాడు. ఆనాటి ఆంధ్రదేశపు పరిస్థితిని చక్కగ

గుర్తింప గలిగినవాడు. ఆంధ్రావళి మోదంబొరయునట్లుగ చేయుట ఆయన సంకల్పము. ఆ కాలమున తమిళనాడునుండి వచ్చిన వైష్ణవము, కర్ణాటము నుండి వచ్చిన శైవము ఆంధ్రులందు ధార్మికముగ చీలికలను కలిగించి కల్లోలము నకు కారణములైనవి. ఈ పరిస్థితులనుండి దేశమును వెలికితీయు తన కృషిని ఆయన హరిహరమూర్తికి అంకితముచేసి ధార్మికముగ ఒక వెలుగు బాటను చూపించగలిగినాడు. ఇక సాహిత్యరంగమున నన్నయ విరమించిన చోటున నుండియే తాను మొదలిడుట సముచితమని ఆయన భావించినాడు. మధ్య కాలపు కవుల ప్రయోగాలను ఆయన అర్థముచేసుకోగలిగెను. సాహిత్యమును ప్రజలకు కొనిపోవుటకై వీరు చేసిన కృషియందలి ఔచిత్యమును ఆయన ఆదరించెను. అందువలననే నన్నయ చేసినటుల సంస్కృతమునకు తెనుగును జత పరచక, తెనుగునకు సంస్కృతమును అనుసంధింప జేయుట తన కవిత్వమున ముఖ్య లక్షణముగ ఆయన గ్రహించెను. అనగా సాహిత్యమునకు తెలుగు దనమును నిండార కల్పించెననుట. ఇంక సంస్కృత పదములను తెలుగున వాడునపుడును జాత్యముకానివాటిని వాడుటకు నిరాకరించెను. ఇటుల సంస్కృత భాషాపదములనే కాదు, ఇతర భాషా పదములను వేనినైనను తెలుగుభాష గ్రహించుటకు అనువగు చక్కని మార్గమును ఆయన రూపొందించెను.

ఇక తెలుగు క్రియారూపములను నన్నయ వాడినవానినే ఆయన అనుసరించెను. ఆయన కాలమునాటికే, వస్తాడు, చేస్తాడు ఇట్టి క్రియారూపాలు తీరాంధ్రమున గ్రామీణులందు వ్యాప్తిలో ఉండినటుల తిక్కనగారి శిష్యుడగు కేతన రచించిన 'ఆంధ్రభాషాభూషణము' వలన తెలియుచున్నది. కాని తిక్కన ఇట్టి వానిని పరిత్యజించి నన్నయ నాటి క్రియారూపములనే గ్రహించుటలో ఒక మహోద్దేశము కలదు. మాండలిక రూపాలకు అతీతముగా సాహిత్య భాష ఉండినపుడే అది ఆంధ్రదేశపు వివిధ ప్రాంతముల మధ్య సాంస్కృతికమగు ఐక్యమును నెలకొల్పగలుగునని ఆ మహాకవి అభిప్రాయము. రాకపోకల సదుపాయములు చాల తక్కువ ఉండిన ఆ కాలమున అట్టి ప్రామాణిక భాషయే ఆంధ్రుల సాంస్కృతిక ఐక్యమును కాపాడినదనుటలో అవంతయును సందియము లేదు. 14 వ శతాబ్దము తరువాత ఆంధ్రభూమి బహుధాశకలితమై వేర్వేరు రాచరికములలో చీలియున్నపుడును, తమిళనాడు మొదలగు పర

భాషా ప్రాంతములకు తెలుగువారు వలసపోయి, ఇతర భాషలవారి మధ్య నమ సంస్కృతిని కాపాడుకొని పరిపోషించుకోవలసి ఉన్నప్పుడును ఈ ప్రామాణిక భాషయే నాలుగు చెరగుల తెలుగువారి సంస్కృతిలోని ఏకతను పరిపోషించినది. ఆ విధముగ అది ఆ వర్గాలకు ఆంధ్రులచారిత్రకావసరములకు సరికుదిరినది. కాని ఈనాడది అటులనే ఉండవలయుననను నియమము లేదు. నేటి చారిత్రకావసరములను అనుసరించి అది మార్పొందితీరవలెను.

తిక్కన కృషివలన భారతమున కడపటి 15 పర్వములు రచింపబడగా, మధ్యగత శేషమును యెఱ్ఱన పూరించుటవలన 14వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున ఆంధ్రమహాభారతము సంపూర్ణ రూపమును పొందినది. ఆంధ్రసాహిత్య వికసనమునకు అది మార్గదర్శియైనది. ఆ తరువాత 19వ శతాబ్ది చరమ పాదమువరకు ఆంధ్రసాహిత్య సాగరమున పయనించిన నావికులందరు ఆ దీప గృహాపు పరిధిలోనే తమ అభిరుచులకు అనువుగ విహరించిరి.

3

క్రీ. శ. 1400 తర్వాత తెలుగు సాహిత్యము పలు ప్రక్రియలలో పలు రీతులలో కవిత్రయపు వారి ఒరవడిని దాదాపుగా అనుసరించుచునే వికసనము పొందినది.

ఆనాటి తక్కిన భారతీయ సాహిత్యముల ప్రగతితో పోల్చిచూచినపుడు తెలుగు సాహిత్యపు ప్రగతి ఎవరికైనను అబ్బురము కల్పింపక మానదు. ఇంతే కాక; ఆనాడు తెలుగు జాతి ఎదుర్కొనిన పలు రాజకీయ విపర్యయముల దృష్టిలో ఈ ప్రగతి మరింతగ విభ్రాంతి కలిగించును. 14వ శతాబ్దిలో కృష్ణకు ఎగువనున్న దక్షిణాపథమంతయు ముస్లిముల హస్తగతమైనది. ఆంధ్రుల సామ్రాజ్య వైభవము తెలుగు దేశపు నడిగర్భమునుండి వైదొలగినది. ఇక తెలుగు దేశపు పొలిమేరలలో ఏర్పడిన విజయనగర సామ్రాజ్యములో తెలుగు వారికే మేలి భాగమున్నను, ఆ రాజ్యమున ఆంధ్రదేశమంతయు ఏనాడును చేరియుండలేదు. కృష్ణరాయని కాలమున తీరాంధ్రమును, రాయలసీమయు, ఆ సామ్రాజ్యమున అంతర్భాగములైనను పశ్చిమాంధ్రము, ఆంధ్రేతర పాలనలోనే ఉండినది. ఇక తళ్ళికోట యుద్ధానంతరమున నామమాత్రముగ దక్షిణాంధ్రమున

అత్యల్పభాగము మాత్రమే చంద్రగిరి పాలకుల అధీనమున మిగిలినది. 18వ శతాబ్దమున ఆంధ్ర దేశమంతయు పరాక్రాంతమైనది. ఇక తెలుగు దేశపు నాయకులతో పాటుగ తెలుగు కళాకారులలో అత్యంత భాగము తమిళ దేశమును తమ కార్యరంగముగ చేసికొనిరి. పై రాజకీయ భూమికలో కృష్ణ రాయల దిగ్విజయకాలము మొదలుగ రాక్షసితంగడి యుద్ధకాలమువరకు (1520-1585) మాత్రమే ఆంధ్రదేశమున అత్యధిక భాగము తెలుగు రాజుల ఏలుబడిలో ఉండినది. తక్కిన కాలమున తెలుగు కవులు తెలుగుసీమ పొలి మేరలందును, తమిళనాడునను నివసించియు తెలుగు సాహిత్యమునకు ప్రశస్తిని కల్పించిరి. ఇట్టిది అనగ స్వకీయ భూమిని వదలి అతి దీర్ఘకాలమున ఇతర ప్రాంతములందు తరతరములు వసించియు, స్వీయభాషకు ప్రశస్తి కల్పించిన ఉదంతము ప్రపంచమున ఏ ఇతర సాహిత్య చరిత్రలోను కన్పించలేదు. ఇది తెలుగువారు గర్వింపదగిన విషయము.

ఇట్టి ప్రశస్తిని అట్టి విషమ కాలమున తెలుగు సాహిత్యము ఆర్జించుటకు కారణభూతములైన విశిష్ట లక్షణములు ఎట్టివి అనుట విచారణీయము. విజయనగర సమ్రాట్టులు ఆ భాషా సాహిత్యములకు కల్పించిన తొలుతటి రాజకీయ ప్రతిపత్తియే అందులకు కారణ భూతమైనదని కొందరనవచ్చును. కాని యిది అర్థసత్యము మాత్రమే. తెలుగునాయకుల రాజ్యమంతరించిన పిదప తంజావూరును ఏలిన మహారాష్ట్రులు తమ మాతృ భాషయగు మరాఠీని, దేశ ప్రజల భాషయగు తమిళమును కాదని. తెలుగు సాహిత్యమునే పోషించి అంతటితో ఊరుకొనలేక తెలుగున యక్షగానాదులను కూడ రచించుట చూడగా రాజకీయ కారణముల కన్న ఇతరములే అందుకలవని స్పష్ట మగుచున్నది. ఆ తక్కిన కారణములలో బలవత్తరమైనది, తెలుగు భాష యందలి మధురిమ. కృష్ణరాయని అనంతరమున ప్రబంధ నిర్మాణ చాతుర్య మున పస సన్నగిల్లి కొంత జడత అలముకొనినను భాష యందలి మధురిమ దానిని కప్పిపుచ్చగలిగినది. అందువలననే, రాజకీయ విపర్యయములతో నిమిత్తము లేకుండ కటకము మొదలుగ కన్యాకుమారి వరకు వివిధ మాతృ భాషలు కలవారికి అందరికిని తెలుగు సాహిత్యం ఆదరణీయమైనది. తెలుగున పరిచయము విద్యావంతుల ముఖ్యలక్షణమైనది. గోల్కొండ యందలి ముస్లిం పాలకులును, ఆ మధురిమకు వశులై తెలుగు కవులను పోషించిరి. ఈ విధముగా

తెలుగు భాష ఆనాడు దక్షిణదేశమున ఒక సామాన్య భాషగా పరిణమించినది. యూరప్ ఖండమున 11 వ శతాబ్దము మొదలుగా 19 వ శతాబ్దివరకు ఫ్రెంచి భాషకు సాహిత్యమునకు ఉండిన స్థానము 16 వ శతాబ్ది మొదలుగ 19 వ శతాబ్దివరకు తెలుగు భాషా సాహిత్యములకు దక్షిణభారతమున మహేంద్ర గిరి మొదలు మన్నారు జలసంధివరకు ఉన్నటుల చెప్పవచ్చును. ఇట్టి పరిస్థితు లలో భారతదేశమున వర్తక వ్యాపారముకొరకు చేరిన పాశ్చాత్యులలో తొలుతటి వారగు పోర్చుగీసువారికి, కళ్ళికోట మొదలుగ కోరంగివరకు గల దక్షిణ భారతపు రేవులందును, ప్రముఖ వర్తక కేంద్రములందును, రాజాస్థాన ములందును తెలుగుననే వ్యవహారములు జరుగుట అనుభవవేద్యమైనది. అంతట వారు దానికి 'జెంటూ' అని పేరిడి వ్యవహరించిరి. జెంటు అనగా దేశీయుల భాష అని అర్థము. ఆతర్వాత వచ్చిన ఆంగ్లేయులలో ఒకరు తెలుగు సాహిత్యపు బలిమిని అర్థముచేసుకొని అది గ్రీసు భాషవలె పలుకుబడి కలదని అనెను; వేరొకరు ఇటాలియన్ భాషవలె మధురమనెను. అంతయేల, తమిళు డును సంస్కృత భాషా పారంగతుడును అగు అప్పయ్య దీక్షితుడు ఆంధ్రత్వ మును ఆంధ్రభాషయు బహుకృతతపః ఫలములని ఆ కాలమున నుడివినాడు.

తెలుగు భాషయందలి మధురిమయే కర్ణాటకసంగీతమున సాహిత్య రచన యందు ఆ భాషకు అగ్రస్థానమును కల్పించినది. కాల గతియందలి పై అవరోధములను ఎదుర్కొని ఆ యగ్రస్థానము ఈనాడును ఆ భాష నిలబెట్టుకొని యున్నది.

4

1775 మొదలుగ 1875 వరకు నడచిన నూరేండ్లను తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో క్షీణయుగమని కొందరు పేర్కొనిరి. కాని దానిని సుషుప్తి యుగమని అనుట సమంజసమనిపించును. ఆధునికయుగమునకు అనుగుణ మగు నూత్నరీతిని సంతరించుకొనుటకనువుగా తనకు తెలియకుండగనే సమర్థతను తెలుగు సాహిత్యము ఆ సుషుప్తికాలమున ఆర్జించుకొనినది. తెలుగువారికి ఆ కాలమున పాశ్చాత్య వాఙ్మయముతో గాఢ పరిచయము కలిగినది. పాశ్చాత్య సహాయకులు కొందరు తెలుగును పఠించి తెలుగున నూతన రీతిలో నిఘంటువుల రచనకు ప్రోత్సాహమిచ్చుటయేకాక భాషా చరిత్రాదుల పరిశోధనలో

ఉత్సాహమును కల్పించి తెలుగువారి దృష్టిని క్రొంగ్రొత్త దృశ్యముల వైపుకు మరలించిరి. వీని అన్నింటి ఫలితముగ 1875 మొదలులో తెలుగుజాతియందు ఒక నూతన చైతన్యము పనిచేయసాగినది. తెలుగు సాహిత్యమున నూతన ప్రక్రియలను ఎన్నింటినో తెలుగు రచయితలు సమకూర్చిరి, సమకూర్చు చున్నారు. భాషయందును వారు నూత్నరీతులలో ప్రయోగాలను పెక్కింటిని చేయుచున్నారు. క్రొంగ్రొత్తరూపముల సంతరించుకొని, ఆధునిక యుగమున తక్కిన ప్రపంచపు ప్రముఖ భాషలతోపాటుగా సమానస్థాయిలో తెలుగు భాష నిలువవలెనను ఉదాత్త సంకల్పముతో ఈ ప్రయోగము నిర్వహింపబడు చున్నది. భాషయందొక కుదురుబాటు, సాహిత్యమున నొక నూత్న స్ఫూర్తి కలుగుటకు పూర్వరంగముగా ఈ ప్రయోగములు ఉపకరించగలవు. ఈనాడు జరుగుచున్న ఈ కృషి ఫలితముగ ఒక నూత్న ప్రామాణిక భాషయు, వినూత్న సాహిత్య ప్రక్రియలును రూపొందగలవని ఆశించుటకు అవకాశము గలదు.

చారిత్రకముగ సహితము తెలుగు భాషా సాహిత్యములు క్రొంగ్రొత్త రూపములను ధరించవలసిన ఆవశ్యకత యేర్పడినది. భాషా ప్రయుక్తముగ ఆంధ్రప్రదేశ్ రూపొందిన తర్వాత తెలుగును క్రమరీతిలో అన్ని శాఖలందును, పరిపాలనా వ్యవహారభాషగా చేయవలెనని ప్రభుత్వము నిర్ణయించి, అందులకై ప్రాతిపదిక చర్యలను కొన్నిటిని తీసికొనినది. ఇందులకు తోడుగా అన్ని దశలలో విద్యాబోధనకు తెలుగును మాధ్యమముగా చేయుటకును నిర్ణయము జరిగి అమలు జరుపబడుచున్నది. ఈ కార్యక్రమములను సమర్థతతో నిర్వహించు టకు తగు మార్పులు తెలుగుభాషలో రావలసియున్నవి. ఇతర భాషా పదములకు తెలుగుదనము కలుగచేసి తనలో ఇముడ్చుకొనుటలో తెలుగు భాషకు గల సమర్థత అద్వితీయము. ఈ శక్తిని చక్కగా వినియోగించుకొని శాస్త్ర విషయకములు పరిపాలనా వ్యవహారసంబంధములునగు పదములను విరివిగ సృజించుకొనుటయేగాక సంక్లిష్ట భావములను తగుపారిభాషికరీతిలో వివరించు సమర్థతను పెంపొందించుకొనుచు 'దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స' అను ప్రఖ్యాతిని ఈ ఆధునిక యుగమున సహితము సార్థకము చేయగలదని ఆశించవచ్చును.

(తెలుగు సంస్కృతి—నల ఉగాది సాంస్కృతిక ఉత్సవాల ప్రత్యేక సంచిక)
(1974)

మన కళా సంపద - సాహిత్యము

భారతదేశానికి మహోజ్జ్వలమైన కళాసంపద కలదు. ఈ కళాసంపద యీనాటిది కాదు. దానికి అనేక సహస్రాబ్దాల వయస్సు కలదు. ప్రపంచము లోని అనేక దేశాలు, అత్యధికభాగము, విజ్ఞాన జగతిలో అడుగు పెట్టకముందు ప్రపంచ నాగరికత శైశవదశలో నున్నప్పుడే, భారతదేశమున కళలు, శిల్పము, విజ్ఞానము, సాహిత్యము జగజ్జేగీయ మానముగా అభివృద్ధిచెంది, మానవ సభ్యతకు, సంస్కృతికి శాశ్వతమైన పెన్నిధిగా ప్రకాశించినవి. ఈ కళా సంపదలో సాహిత్యమునకు విశిష్టస్థానము కలదు. భారతీయ సాహిత్యము ప్రపంచ వాఙ్మయమునకు తలమానికమై, సత్యమై, శివమై, సుందరమై, ప్రకాశించు చున్నది.

భారతదేశము బహు భాషలకు పుట్టినిల్లు. ఈ భాష లన్నింటికిని, ఉదాత్తమైన వాఙ్మయము కలదు. భారతదేశములోని భాషలు ఒక మహా వృక్షము యొక్క శాఖోపశాఖలని చెప్పవచ్చును. సనాతనమైన యీ వృక్షపు కొమ్మలు నేటికిని, పూలతో, పండ్లతో, కనుల పండువుగావించు చున్నవి. "జనని సమస్త భాషలకు సంస్కృత భాష" యని ఆర్యోక్తి. స్థూల దృష్టికి, విభిన్నముగా కన్పట్టు యీ భాషలయందు, ఈ వాఙ్మయములందు కొంచెము పరిశీలించినచో యేకత్వము స్పష్టముగా గోచరించు చున్నది. భారత జాతీయతతోపాటు సంస్కృత భాష ఈ భిన్న వాఙ్మయముల యేకత్వమునకు మూల ప్రాతిపదికలు; అదియే మన సాహిత్యసంపద ప్రత్యేకత, ఉత్కృష్టత. మన దేశములోని వివిధ సారస్వతములను ఒకచోట కూర్చినచో అది యొక మంచి ముత్యాలహారమును కూర్చు సూత్రమే భారత జాతీయత, భారతీయ సంస్కృతి; సంస్కృత భాష. సంస్కృత మహా సముద్రమునుండి మనదేశ భాషలలో ప్రతియొకభాషయు, కొద్దియో గొప్పయో జలమును కొని తెచ్చుకొనుట జరిగినది. మనదేశీయ భాషల సాహిత్య వికాసము ఈ సత్యమును ఋజువు చేయుచున్నది.

సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశీయభాషావాఙ్మయముల సంపదను గూర్చి ప్రస్తావించుటకు ముందు మన భిన్న భాషా వాఙ్మయాల ఆదర్శమును గూర్చి రెండు మాటలు చెప్పుట అత్యవసరము. ఈ ఆదర్శము దేశములోని అన్ని భాషలకును సమానమైనదని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. ఈ ఆదర్శమును గూర్చి మన దేశములో చర్చలు బహుళముగా జరిగినవి. అలంకారికులు వివిధ సిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించి యున్నారు. భరత, భామహ, దండి, వామన, ఆనందవర్ధన, అభినవగుప్త, కుంతక, లోల్లట, మమ్మట, శంకుక, మహిమభట్ట హేమచంద్ర, భోగనాథ, విద్యానాథ, సర్వజ్ఞ సింగన, అప్పయదీక్షిత, జగన్నాథాదులు, సాహిత్య శాస్త్రమును మథించి, ఉద్గ్రంథములను రచించి, సిద్ధాంత ప్రతిపాదనము గావించి యున్నారు. ఈ గ్రంథాలను, ఈ సిద్ధాంతాలను, యీ చర్చలను, పరిశీలించినప్పుడు, విశ్వశ్రేయస్సు మన వాఙ్మయము పరమలక్ష్యమని స్పష్టము కాగలదు. జగత్కల్యాణమనుమహోన్నతాదర్శముచే ప్రభావితులైన మహనీయులు మన వాఙ్మయ స్రష్టలు. ఋషి కానివాడు కావ్యము వ్రాయజాలడని మనవారు ఉద్ఘాటించినారు. మన సాహిత్యసంపద ఉదాత్తతకు ఈ ఉద్ఘాటన మంచి నిదర్శనము.

సకల భాషలకు జననియైన సంస్కృత భాషా మహా సముద్రము మిక్కిలి అగాధమైనది. అందలి వాఙ్మయము మహోన్నతమైనది. మన వేదములు, పురాణములు విజ్ఞాన భాండారములు, సాహిత్యనిక్షేపములు. వ్యాస వాల్మీకులు ఆచంద్రతారార్కము ప్రపంచ వాఙ్మయమునకు నాయకమణులైన కవీంద్రులు, ఋషీంద్రులు, కాళిదాసాదుల రచనల చేత విశ్వసాహిత్యము నందు సంస్కృతము అగ్రస్థానము నలంకరించుచున్నది. సంస్కృతములో లేని వాఙ్మయ విశేషము లేదు. మన దేశీయ వాఙ్మయము లన్నింటి మీద సంస్కృతము తన ముద్ర వేసినది.

భారత వాఙ్మయరంగమున ప్రాకృతభాష మహావీర గౌతమబుద్ధుల కాలమున ప్రవేశించినది. మొట్టమొదట ఈ భాషకు అర్ధమాగధి యని పేరు. ఈ భాషయే మానవుల మూల భాషయని బౌద్ధులు అభిప్రాయ పడుచున్నారు. బౌద్ధ వాఙ్మయానికి ఈ ప్రాకృత భాష ఆలవాలమైనది. బుద్ధుని వచనాల రచన ఈ భాషలోనే జరిగినది. ధమ్మపదము ప్రాకృతభాషా గ్రంథము. గౌతమ బుద్ధుని వచనాలను క్రోడీకరించిన గ్రంథ జాలము భాషకు పాళీ యను పేరు

తరువాత కలిగినదని కొందరి అభిప్రాయమై యున్నది. పాలీ ప్రత్యేక భాష కాదని కొందరి అభిప్రాయము. ఈ పాలీ భాషయను పేరు పదవ శతాబ్దము తరువాత కలిగినట్లు చెప్పబడుచున్నది. పాలీ సాహిత్యము మన దేశ సాహిత్య సంపదలో ప్రత్యేకముగా పేర్కొనదగినది.

మన దేశీయ భాషలు కూడ అనేక శతాబ్దాల వయసు కలిగి, అపారమైన ఉత్తమ వాఙ్మయమునకు ఆటపట్టులుగా నున్నవి. ఉత్తర దేశమున హిందీ, మైథిలీ, బీహారి భాషలు ముఖ్యమైనవి. ఈ భాషలలో వాఙ్మయము పన్నెండవ శతాబ్దములో ప్రారంభమైనది. అనగా కొన్ని దక్షిణదేశ భాషలు వీని కన్న ప్రాచీనమైనవన్నమాట. మహమ్మదీయ పరిపాలన వలన, ఈ భాషల వాఙ్మయములకు పార్సీభాషతో సంబంధము కలిగి తత్ప్రభావము వీనిపైన కనపడుచున్నది. ఇటువంటి ప్రభావము కొంచెము ముందుగనో, వెనుకగనో, మన దేశీయ భాషల యందన్నింటిమీద కనపడుచున్నది. పార్సీ, అరబ్బీ శబ్ద జాలము కొంత ఈ భాషలలో ప్రవేశించినది.

ఉత్తర దేశమున పై భాషలకు పార్సీ సంపర్కమువలన, హిందీభాష ఉద్భవించినది. ఈనాడు మనదేశములో అత్యధిక సంఖ్యాకులు అర్థము చేసికొన గలిగిన భాష హిందీ భాషయే. ఇందుకు చారిత్రక కారణాలు కలవు. హిందీ భాషలో మంచి వాఙ్మయము కలదు. నానక్, కబీర్ తులసీదాసుల నామములు యావద్భారతానికి పరిచితమైనవి. ఈ కవీశ్వరుల రచనలు హిందీ భాషకు అమూల్యాలంకారమైన సాహిత్య సంపద. హిందీ భాషలో మహమ్మద్ జైసీ అను విద్వాంసుడు వ్రాసిన పద్మావతి యను కావ్యము సుప్రసిద్ధమైనది. హిందీకి ఉర్దూభాష తోడబుట్టువు. 17 మరియు 18 శతాబ్దాలలో బహమనీ రాజుల ఆదరణతో ఈ ఉర్దూ భాష అభివృద్ధి పొందినది. తరువాత ఈ భాష మన దేశములో వ్యాప్తి చెందినది ఢిల్లీ, లక్నో, లాహోర్, హైద్రాబాదు నగరాలు ఉర్దూ భాషాభివృద్ధికి ముఖ్య కేంద్రములైనవి.

మన దేశ సాహిత్యమున వంగవాఙ్మయము ప్రత్యేకమైనది. ఈ వాఙ్మయము పదునొకండవ శతాబ్దమున బౌద్ధులనుండి ప్రారంభమైనట్లు కొందరి ఊహ. వంగ భాషలో పదునొకండు నుండి పదునెనిమిదవ శతాబ్దము వరకు అనగా ఏడునూర్ల సంవత్సరాల కాలమున, బౌద్ధ, శాక్తేయ, వైష్ణవ,

మత గ్రంథాలు కొన్ని వచ్చినవి. ఈ కాలమున మనదేశమందలి వాఙ్మయ సంపదమీన మతప్రభావము సర్వసాధారణముగా కన్పట్టుచున్నది. పదునెనిమిదవ శతాబ్దము తరువాత వంగ వాఙ్మయమున నవీన యుగము ప్రారంభమైనది. రామమోహనరాయ్, బంకించంద్రఛటర్జీ, ద్విజేంద్రలాల్ రాయ్, మైకేల్ మధుసూదనదత్తు, రవీంద్రనాధటాగోర్, శరచ్చంద్రఛటర్జీ మొదలైన రచయితలు వంగ సాహిత్యమున క్రొత్తరీతులను ప్రవేశపెట్టి, ఆధునిక యుగమునకు మార్గదర్శకులైనారు.

గుజరాతీ భాషలో మనకు గ్రంథరచన పదునైదవ శతాబ్దము నుండి కనుపించుచున్నది. వల్లభాచార్యుల వైష్ణవము ప్రభావము గుజరాతీ వాఙ్మయము మీద కలదు. కీర్తన సాహిత్యముమీద ఈ విధమైన ప్రభావము స్పష్టముగా కనుపించుచున్నది గుజరాతీ సాహిత్యమును అభివృద్ధి గావించిన వారిలో జైనులకు, పారసీకులకు ముఖ్యస్థానము కలదు. కె. యం. మున్షీ ప్రభృతులు నవీన గుజరాతి వాఙ్మయమున పేర్కొనదగినవారు.

అస్సామీ భాషలో మొట్టమొదటి గ్రంథము బురాంజి. ఇది చారిత్రక గ్రంథము. అస్సామీలో శాక్తేయ, వైష్ణవ, బౌద్ధమతస్థులు వాఙ్మయ నిర్మాణము కావించిరి. ఆధునిక అస్సామీ వాఙ్మయముమీద వంగ వాఙ్మయ ప్రభావము కనుపించుచున్నది.

మహారాష్ట్రభాషలో వాఙ్మయము పన్నెండవ శతాబ్దము నుండి కనుపించుచున్నది. విజ్ఞానేశ్వరీయగ్రంథకర్తయైన విజ్ఞానేశ్వరాది మహానుభావ పంథా అనుయాయులు మహారాష్ట్రములో తొలిగ్రంథ రచన గావించిరి. ఈ భాషలో మోడీ లిపిని వాడుకలోనికి తీసికొని వచ్చిన విద్వాంసుడు హేమాద్రి పండితుడు. ఈ భాషలో భక్తి పంథా అనుయాయులైన నామదేవ్, తుకారామ్, రామదాసుల రచనలు తరువాత వెలిసినవి. ఈ ముగ్గురి నామములు సకల భారతమునకు పరిచితములు. మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య విస్తరణ మహారాష్ట్ర వాఙ్మయములో నూతన మార్గాలను ప్రోత్సహించినది. ఈ నూతన మార్గాలలో బఖేరులు, చరిత్రలు, పేర్కొనదగినవి. ఈ వాఙ్మయమున ఆధునిక యుగము 19 వ శతాబ్దమున ఆరంభమైనది. బాలగంగాధర్ తిలక్, కేల్కార్, సవర్కార్ మొదలైన విజ్ఞానులు ఆధునిక వాఙ్మయమును అభివృద్ధిగావించి మహారాష్ట్ర సరస్వతిని నూతన ఆభరణాలతో అలంకరించిరి.

దాక్షిణాత్య భాషలలో తమిళము చాల ప్రాచీనమైనది. ఈ భాషలో వాఙ్మయము రెండవ శతాబ్దముననే ప్రారంభమైనది. ఈ భాషలో పేర్కొన దగిన ఆదిగ్రంథాలు మణిమేఖల, శిలప్పధికారము మొదలైనవి. ఈ గ్రంథ నామములు సంస్కృత భాషా ప్రభావమును సూచించుచున్నవి. తొల్కాప్పి యమ్ (తొలి కావ్యము) తమిళ భాషలో ప్రసిద్ధమైన ఆది గ్రంథాలలో నొకటి. తమిళ వాఙ్మయమునందు ఆరవ శతాబ్దమున శైవ వైష్ణవ భక్తుల రచనలు విరివిగా కనుపించుచున్నవి. పన్నెండవ శతాబ్దమున కంబరామాయణ రచన జరిగినది. ఇది సకల భారత ప్రసిద్ధిపొందిన గ్రంథము. పదునారవ శతాబ్దమున జెసూట్ పాదరీలు క్రైస్తవమత ప్రచార గ్రంథాలను రచించిరి. భారతదేశమునందలి ఇతర వాఙ్మయములలోవలె తమిళ సారస్వతమున గూడ నూతన యుగము ప్రారంభమైనది. ఈ యుగమున తమిళ సాహిత్య రంగమున దేదీప్యమానముగా ప్రకాశించు తార సుబ్రహ్మణ్య భారతి.

క్రీ. శ. అయిదు, ఆరు శతాబ్దాలలో శాసనాల యందు ప్రాచీన కన్నడము మొట్టమొదటి సారి కనపడుచున్నది. కన్నడములోని మొట్టమొదటి గ్రంథము 9 వ శతాబ్దమునందలి కవిరాజమార్గము, ఇది లక్షణ గ్రంథము. అందుచేత కర్ణాటక భాషలో ఇంతకుముందు లక్షణ గ్రంథాలు రచింపబడెనని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. ఈ వాఙ్మయాభివృద్ధికి పనిచేసిన వారిలో జైనులు ప్రథములు. నృపతుంగుడు జైనుడు. కర్ణాటక సాహిత్యమున రత్నత్రయ మని ప్రసిద్ధిగాంచిన పంప, పొన్న, రన్నలు జైన వాఙ్మయ నిర్మాతలు. 11 వ శతాబ్దమున రుద్రాభట్, దేవకవి మొదలైన బ్రాహ్మణ కవులు. పన్నెండవ శతాబ్దమున బసవేశ్వరుడు, చెన్నబసవడు, అక్కమహాదేవి మొదలైన వీరశైవ కవులు రచనలను గావించిరి. పదమూడవ శతాబ్దమున వైష్ణవమత ప్రభావము ఈ సాహిత్యాభివృద్ధి మీద కనుపించుచున్నది. విజయనగర రాజుల కాలమున కర్ణాటక సాహిత్యమునకు గొప్ప పోషణ లభించినది. కన్నడ భారతమున యుద్ధపంచకము తరువాత భాగాలు, తిమ్మణ్ణ కవి పూర్తి గావించి, శ్రీకృష్ణరాయలకు అంకితము గావించినాడు. ఇతర దేశీయ భాషలవలె ఆధునిక యుగమున కర్ణాటక భాషలో వివిధ వాఙ్మయ వీధులందు నవ్య రచనలు జరిగినవి. ఈ యుగారంభకుడు కన్నడ పితామహుడు ఆలూరు వెంకట్రాయుడు.

తెలుగు భాష అతి తీయనిది; పాశ్చాత్యులచేత ప్రాచ్య ఇటాలియన్ అని ప్రశంసించబడి ప్రసిద్ధి చెందినది. దేశ భాషలందు తెలుగులెస్స అని కృష్ణ రాయలు ప్రశంసించినాడు. ఆంధ్రభాషలో ఏడవ శతాబ్దము నందలి సూలెపాడు, విప్పర్ల శాసనాదుల యందు పూర్తి తెలుగురచన కనుపించు చున్నది. రేనాటి చోళుల శాసనాలలోని తెలుగు వచనము విశిష్టమైనది. తరువాత వేంగీచాళుక్యులు ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధికి కృషిచేసిరి.

పదునొకండవ శతాబ్దమున నన్నయార్యుడు భారత రచనకు శ్రీకారము చుట్టి మూడు పర్వాలు ముగించెను. పన్నెండవ శతాబ్దమున శైవ వైష్ణవ వాఙ్మయములు వ్యాప్తి నొందినవి. బసవపురాణ, రంగనాథ రామాయణాదులు ఈ తరగతిలో చేరినవి. పదమూడవ శతాబ్దమున కవి బ్రహ్మ యైన తిక్కన శైవ వైష్ణవాలను సమన్వయము గావించి అద్వైతము ప్రతిపాదించి తెలుగు భారతమును పూర్తిచేసెను. తరువాత నాచన సోముని హరివంశము వచ్చినది. ఇమ్మడి దేవరాయల, మరియు రెడ్డిరాజుల కాలమున ఎఱ్ఱన శ్రీనాథ బమ్మెర పోతనలు ఆంధ్ర సరస్వతికి అమూల్యాలంకారాలను సమకూర్చిరి. తరువాత వీరేశలింగం పంతులు ఆంధ్ర సాహితీ పునరుద్ధరణ ప్రభావులైనారు.

మళయాళ వాఙ్మయమునకు 15 వ శతాబ్దము తరువాత రూపు రేఖలు దిద్ద బడినవి. అనగా కొంచెము ఆలస్యముగా ఈ భాషలో వాఙ్మయ నిర్మాణము ప్రారంభ మైనదన్న మాట. ఆధునిక మళయాళ సారస్వతమును ప్రకాశింప జేసిన మహాకవి వల్లత్తోల్ సకల భారతమునందు కీర్తిగాంచిన సారస్వత వేత్త.

ఈ విధముగా మన దేశము నందు వివిధ భాషలలో వాఙ్మయము వ్యాప్తి నొందినది. ఈ వాఙ్మయమంతయును సకల భారతదేశ సాహిత్య సంపద.

(రేడియో ప్రసంగము)
(1964)

మార్గదర్శి నన్నయభట్టు

భారతీయ సాహిత్యం - జీవనది

భారతీయ సాహిత్యం ఆసేతుహిమాచలను ప్రవహించే ఒక మహానది; ఒక జీవనది. మనదేశ భాషల సాహిత్యాలు దీనికి ఉపనదులు. ఏ మాత్రము స్థూలదృష్టితో పరిశీలించినప్పటికిని భారతీయ సాహిత్యము యొక్క ఆత్మ ఒక్కటేనని స్పష్టము కాగలదు. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యము వచ్చిన తర్వాత స్థాపితమైన కేంద్రసాహిత్యఅకాడమికి ప్రారంభోత్సవం చేస్తూ, డాక్టర్ రాధాకృష్ణ పండితుడు "భిన్నలిపులలో వ్రాసినప్పటికిని భారతీయ సాహిత్యమంతాఒక్కటే" అని ఉద్ఘాటించినారు. ఈ ఉద్ఘాటన సర్వవిధాల సమంజసమైనది. దేశ భాషలలోని సాహిత్య వికాసాన్ని పరిణామాన్ని పరిశీలించినప్పుడు ఈ ఏకత్వాన్ని స్పష్టంగా గమనించవచ్చును. వైదిక, బౌద్ధ, జైన మతాల ప్రభావం, రామాయణ, మహాభారతాల ప్రభావం, సంస్కృత భాషా ప్రభావం, ఫారసీభాషాప్రభావం, ఇంగ్లీషు భాషా ప్రభావం, ఇటీవల ఫ్రెంచి, రష్యన్ మొదలైన విదేశసాహిత్యాల ప్రభావం మన దేశభాషల సాహిత్యాలమీద స్పష్టంగా గోచరిస్తున్నవి. ప్రాంతీయ భాషలన్నిటిలోను ఒకే కాలంలో సాహిత్యం ద్వారా అనేక భక్తి ఉద్యమాలు ప్రచారంలోకి రావటం గమనించ వచ్చును. వీని మీద భిన్నకాలాలలో వచ్చిన ఇతర ఉద్యమాల ప్రభావాన్ని కూడా మనం పోల్చుకోవచ్చును. పాలీ - ప్రాకృత భాషల భూమికను కూడా మనం గుర్తింప వచ్చును.

దేశభాషా సారస్వతాలు

భారతదేశంలో అనేక భాషలు (వీటిలో లిపిలేని భాషలుకూడా) ఉన్నవి. లిపిలేని భాషలలో కూడా సాహిత్యం మనకు కనిపిస్తున్నది. ఈ దేశ భాషల సారస్వతాలను అవలోకించి నప్పుడు వీని వికాసాలు రెండు విధాలుగా జరిగినట్లు వెల్లడి కాగలదు. మొదటిది - జానపద సారస్వతము, రెండవది -

పండిత సారస్వతము. జానపద సారస్వతమే ప్రజా సారస్వతము. పండిత సారస్వతానికి రాజుల ఆదరణ పోషణ లభించినవి. తెలుగులో పండిత సారస్వతానికి రూపురేఖలు దిద్దిన మహాకవి నన్నయభట్టు నన్నయభట్టు కాలం నాటి రాజకీయ, మత, సాంఘిక పరిస్థితులను తెలుసుకొన్నప్పుడే తెలుగు సాహిత్యానికి ఆయన మార్గదర్శకత్వం మనకు విశదం కాగలదు.

తెలుగు - తెనుగు, ఆంధ్రం

అనేక శతాబ్దాల నుండి తెలుగు భాషను - తెలుగు, తెనుగు, ఆంధ్రము అని వ్యవహరించడం జరుగుతున్నది. తెలుగు భాషను మాట్లాడే ప్రజల సంఖ్య ఆంధ్రప్రదేశ్ లో సుమారు అయిదుకోట్లు; ఆంధ్రప్రదేశ్ వెలుపల ఒక కోటి; మొత్తం ఆరుకోట్ల వరకు కలదు. హిందీ భాష తర్వాత రెండవ స్థానం మన దేశంలో జనాభాదృష్ట్యా తెలుగుకు లభిస్తున్నది. భారతదేశ జనాభాలో తెలుగు మాట్లాడే ప్రజల జనాభా పదవ వంతుకాగా, వారు ఎనిమిదవ వంతు భూభాగంలో నివసిస్తున్నారు. పరదేశాలన్నా, పరభాషలన్నా తెలుగు వాడు ఎన్నడూ ఉలికి పడలేదు. పొడుగైన సముద్రతీరం ఉన్నందువలన అనేక శతాబ్దాల నుండి తెలుగువారికి విదేశాలతో వ్యాపారసంబంధాలతోపాటు సాంస్కృతిక సంబంధాలు కూడా కలిగినవి. తెలుగు లిపి సమగ్రమైనది, సుందరమైనది. తెలుగుభాష తీయదనము విదేశీయులను, ఆకర్షించినది. కర్ణాటక సంగీతంలో సాహిత్య రచనకొరకు తెలుగుకు అగ్రస్థానం లభించినది. ఆంగ్లేయ విద్వాంసు లొకరు - తెలుగు గ్రీకుభాషవలె పలుకుబడికల భాష అని అన్నారు. మరొకరు - ఇటాలియన్ భాషవలె తీయనైనదని అన్నారు. శక్తివంతంగా, సొగసుగా, సరళంగా అభిప్రాయాలను వ్యక్తీకరించడంలో దక్షిణదేశ భాషలలో తెలుగు శక్తివంతమైనదని పాశ్చాత్య విద్వాంసులు మరికొందరు తెలిపినారు.

"Telugu can be looked upon as the Northern most member of the Southern languages or the Southern most member of the Northern languages; and it has the advantages of both groups with few, if any, of the defects. It is adaptable, absorptive, grammatically simple and euphonically exceptionally

beautiful even when using foreign words. It has never suffered from narrow provincialism,"

—G. HOMEFIELD MCLEOD

జె. బి హాల్డేన్ అన్న మాటలు కూడా గమనించండి.

"You cannot keepout foreign words as you keepout foreign manufactured goods; perhaps Telugu accepts them more easily than any other Indian language."

—J. B. S. HALDANE

మన దేశభాషలలో తమిళాన్ని, కర్ణాటకాన్ని వదిలితే తెలుగు భాషా సాహిత్యాలు ఇతర ప్రాంతీయ భాషాసాహిత్యాలకన్నా ప్రాచీనమైనవి. తెలుగులో పండిత సాహిత్య రచనకు మార్గదర్శకుడైన మహాకవి నన్నయ భట్టు. ఆయన సారస్వతమూర్తిని పరిచయం చేయడానికి ముందు ఆనాడు దేశంలో నెలకొని ఉండిన రాజకీయ, మత, సాంఘిక పరిస్థితులను అవగాహన చేసుకోవలసి ఉంటుంది.

నన్నయభట్టు - దేశ కాల పరిస్థితులు

నన్నయభట్టు పదకొండవ శతాబ్దమున జీవించి, వేంగీ రాజధానిగా మన దేశాన్ని పాలించిన చాళుక్య వంశీయుడైన రాజనరేంద్రుని ఆస్థానంలో ఆదరణ పొందిన విద్యాదయితుడు, మహితాత్ముడు ఆంధ్రకవితా విశారదుడు. రాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేకము క్రీ. శ. 1022 లో జరిగినది. ఆయన నలుబై సంవత్సరాలు పరిపాలించినాడు; అనగా క్రీ. శ. 1062 వరకు పరిపాలించినట్లు చరిత్ర తెల్పుతున్నది. రాజనరేంద్రుని కోరికమీద తెలుగులో నన్నయ మహాభారత రచనను ప్రారంభించి - ఆది, సభా పర్వాలను అరణ్య పర్వంలో కొంత భాగాన్ని వ్రాసినాడు. అంతటితో మహాభారత రచన రెండునూర్ల సంవత్సరాలు ఆగిపోయింది.

నన్నయ భారత రచన జరిగినప్పటి మన దేశ పరిస్థితులను మనం గమనించవలసి ఉన్నది

భారతీయ నాగరికత మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. క్రీ. శ. అయిదువేల సంవత్సరాలకు పూర్వమే వెలసిన హరప్ప, మొహంజోదారో అనే రెండు ప్రాచీన నగరాలను మన చరిత్ర పరిశోధకులు కనుగొన్నారు. ఈ నగరాలలోని కట్టడాలు సమస్త ప్రపంచానికి ఆశ్చర్యము కలిగించేవిగా, నాటి నాగరికతా స్వరూపాన్ని వివరించేవిగా ఉన్నవి. అయితే నాటినుండి నేటివరకు దేశచరిత్ర సమగ్రంగా ఒక కథవలె చెప్పడానికి వీలైన ఆధార సామగ్రి మనముందులేదు. భారతదేశాన్ని అనేక రాజవంశాలు పరిపాలించినవి. పారసీకులు గ్రీకులు విదేశాలనుండి వచ్చి భారతదేశ నరపాలకులను జయించిన సంఘటనలు కూడా మనకు కనుపిస్తున్నవి. రాజకీయంగా ఈ దండయాత్రల ప్రభావం ఏమైనప్పటికిని. విదేశాలతో భారతదేశానికి అనేక శతాబ్దాలనుండి వ్యాపార సంబంధాలు ఏర్పడి సాంస్కృతికంగా పరస్పరం ప్రభావితమైనవి. భారతదేశాన్ని పరిపాలించిన రాజ్యాలలో మగధ. మౌర్య. గుప్త సామ్రాజ్యాలు మనకు తెలిసినంత వరకు ప్రాచీనమైనవి. మగధరాజుల పరిపాలనలో జైన, బౌద్ధాలు వ్యాప్తి చెందినవి. కౌటిల్యుడు, కామందకుడు, పతంజలివంటి శాస్త్రవేత్తలు జన్మించి విజ్ఞానాభివృద్ధికి తోడ్పడిరి. నలంద, విక్రమశిల వంటి విద్యాలయాలు నెలకొని కళలు. విజ్ఞానం ప్రగతి పొందుటకు కారణభూతమైనవి. మగధరాజుల పరిపాలనా కాలంలోనే అలెగ్జాండర్ భారతదేశంపైన దండయాత్ర చేసినాడు. మగధరాజ్య పతనం తర్వాత మౌర్యచంద్రగుప్తుడు హిమాలయాల నుండి వింధ్య పర్వతాల వరకుగల దేశాన్ని తన ఏలుబడిలోనికి తీసుకొని వచ్చినాడు. ఆఫ్గనిస్తాన్ గుజరాత్‌లు కూడా మౌర్యచంద్రగుప్తుని ఏలుబడిలో ఉండెను. మౌర్యులు సమస్త భారతీయ దృక్పథంతో పరిపాలన నిర్వహించిరి. వీరి తర్వాత మరికొన్ని రాజవంశాలు మనదేశాన్ని పరిపాలించినవి. మౌర్య సామ్రాజ్యము పతనమైన తర్వాత వైదిక, జైన మతములు ముందడుగు వేసినవి, వైదిక మతముతోపాటు సంస్కృతభాషకు ప్రాధాన్యం హెచ్చినది పాణిని ప్రారంభించిన వ్యాకరణాన్ని పూర్తిచేసిన పతంజలి ఈకాలంవాడే. అశ్వఘోషుడు మొదలైన విద్వాంసులు, గౌతమబుద్ధునిచరిత్రవంటి గ్రంథాలనుకూడా సంస్కృత భాషలోనే రచించిరి. మనుధర్మశాస్త్రం యీ కాలంలోనే వ్యాప్తికి వచ్చినది. తరువాత క్రీ. శ. నాల్గవ శతాబ్దంలో గుప్తసామ్రాజ్యం అవతరించినది. గుప్త సామ్రాజ్యం హిమాలయాలనుండి నర్మదానది వరకు భాగీరథినుండి చెంబల్ నది వరకు వ్యాపించినది.

రాజ్యాలు-సామ్రాజ్యాలు - మతాలు

గుప్తసామ్రాజ్యము కూడా ఇంచుమించుగా సమస్త భారతీయ దృక్పథం కలిగిన సామ్రాజ్యము. గుప్తసామ్రాజ్య పాలనలో కూడా విదేశాలతో భారత దేశానికివ్యాపార సాంస్కృతికసంబంధాలు యేర్పడినవి. చీనానుండి ఫాహియాన్ ఈ కాలంలోనే బౌద్ధమత తత్వాన్ని అవగాహన చేసుకోడానికి భారతదేశానికి వచ్చినాడు. ఆ తరువాత హర్షసామ్రాజ్యం మన దేశాన్ని పరిపాలించినది. హర్షుడు పాలించిన రాజ్యానికి నర్మదానది దక్షిణ సరిహద్దుగా ఉండినది. హర్షుని కాలమున హ్యూయన్‌త్సాంగ్ చైనానుండి భారతదేశానికి వచ్చి పదిహేనేండ్లు భారతదేశంలో నివసించి బౌద్ధ విహారాలను, నలంద మొదలైన విశ్వవిద్యాలయాలను సందర్శించి నాటి భారతీయ సమాజాన్ని గూర్చి అనేక విషయాలు వ్రాసిపెట్టినాడు. బౌద్ధాన్ని దేశవిదేశాలలో వ్యాప్తిగావించిన అశోకునివలె, హర్షుడు కూడా బౌద్ధుడే. అయితే ఆయన వైదిక, బౌద్ధమతాలను సమానంగా ఆదరించినాడు. హర్షుడు స్వయంగా కవి. బాణభట్టు మొదలైన సంస్కృత మహాకవులను ఆయన ఆదరించినాడు గుప్తచక్రవర్తులవలెనే హర్షుడు సంస్కృత భాషను ప్రోత్సహించినాడు. కాళిదాసు, అమరసింహుడు ధన్వంతరి, వరాహమిహిరుడు ఆర్యభట్టు మొదలైన కవులు విద్వాంసులు గుప్తచక్రవర్తుల కాలంలో రాజాదరణ పొందినారు. కుమారిల భట్టు ఈకాలంవాడే. కుమారిల భట్టు అవసానదశలో శంకరాచార్యుడు వేదాంతగ్రంథంలను వ్రాసి సకల భారతంలో వైదికమత వ్యాప్తికి కృషి చేసినాడు ప్రారంభదశలో వైదిక మతము, తరువాత దానిపైన తిరుగుబాటు చేసిన బౌద్ధ, జైనాల ప్రాబల్యం, ఆ పిమ్మట వాని క్షీణదశ, అనంతరం వైదికమత పునరుజ్జీవనం, తత్ఫలితంగా యజ్ఞయాగాదులు! బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు అనే నాలుగు తెగలుగా రూపొందిన వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ భారతదేశంలో వెలసినది. హర్షుని తర్వాత స్వతంత్ర రాజ్యాలు దేశంలో అవతరించినవి. గుజరాత్, నేపాల్, కన్యాకుబ్జములు స్వతంత్ర రాజ్యాలుగా స్థిరపడినవి. కాబూల్. పంజాబు, సింధుదేశాలు విదేశీయుల వశమైనవి. బీహార్, బంగాళ ప్రాంతాలను స్వతంత్రంగా పాలించిన రాజవంశాలు అవతరించినవి. క్రమక్రమంగా దేశంలో వివిధ ప్రాంతాలలో వివిధ రాజవంశాల పరిపాలన ప్రారంభమైనది. తత్ఫలితంగా పదకొండవ శతాబ్దంలో దేశాన్ని పరిపాలించిన అఖిలభారత సామ్రాజ్యం ఏదీ

లేకపోయినది. క్రీ. శ. 7-12 శతాబ్దాల మధ్య దేశాన్ని పరిపాలించిన సామ్రాజ్యాలు విచ్ఛిన్నమై చిన్న చిన్న రాజ్యాలుగా రూపొందినవి. దక్షిణ భారతాన్ని కూడ తన ఏలుబడిలోనికి తీసుకురావలెనని అభిలషించిన హర్ష చక్రవర్తి పశ్చిమ చాళుక్యరాజైన పులకేశుని చేతిలో ఓడిపోయినాడు. భారతదేశంలో ఎక్కువ భాగాన్ని పరిపాలించిన రాజులలో హర్షుడే చివరివాడు. హర్షుని తర్వాత ఆయన సామ్రాజ్యం చిన్నచిన్న రాజ్యాలుగా విడిపోయినది. జైన బౌద్ధమతాలు సకల దేశాన్ని ఆవరించినవి. విశేషించి బౌద్ధమతం పర దేశాలకుకూడా విస్తరించి, క్రమక్రమంగా పదకొండవ శతాబ్ది వరకు తన ప్రాధాన్యాన్ని అనేక కారణాలవల్లకోల్పోయినది. మొదటిలో-జైన, బౌద్ధాల తాకిడికి తట్టుకోలేక క్షీణించిన వైదిక మతం తిరిగి ప్రాధాన్యంపొంది శంకర, రామానుజ, మధ్వఆచార్యుల కృషిచేత యావత్ భారతస్థాయిలో పునరుజ్జీవనం పొందినది. శంకరాచార్యుడు నన్నయకు పూర్వుడు. క్రీ. శ. ఏడవ శతాబ్ది రెండవ సగములో జీవించిన శంకరాచార్యుడు బౌద్ధమతానికి వ్యతిరేకంగా అద్వైతాన్ని ప్రతిపాదించి యావద్భారతంలో ప్రచారం చేసినాడు. రామానుజాచార్యుడు 1017 లో తమిళప్రాంతంలో జన్మించి నూటాయిరవై సంవత్సరాలు జీవించి భక్తి ప్రధానమైన వైష్ణవమతాన్ని ప్రతిపాదించి ప్రచారం చేసినాడు. వైష్ణవంకూడా వైదిక ధర్మానికి అనుగుణమై అఖిల భారతస్థాయిలో వ్యాప్తిచెందినది. రామానుజుడు నన్నయకు కొంచెము పూర్వుడోలేక సమకాలికుడోకావచ్చును. రామానుజునికి కొన్ని శతాబ్దాలకు పూర్వము ఆళ్వారులు అవతరించి తమిళ ప్రాంతంలో క్రీ శ. 300 నుండి 800 మధ్యకాలంలో కీర్తనలు రచించి, భక్తిని ప్రబోధించినారు. రామానుజునిపైన యీ ఆళ్వారుల రచనల ప్రభావం కొంతపడియుండవచ్చును. రాజకీయమైన ఒడిదుడుకులు ఏ విధంగా ఉన్నప్పటికిని రాజ్యాలు, సామ్రాజ్యాలు అంతరించినప్పటికిని సకల భారతస్థాయిలో సాంస్కృతిక సమైక్యత విచ్ఛిన్నంకాలేదు. ఐరోపా ఖండంలోన్ని పరిస్థితి భారతదేశంలో రాలేదు అని మనం గమనించవలసి ఉంటుంది. భారతీయ సాహిత్యం. భారతీయ కళలు, భిన్నమత ఉద్యమాలు, ఆ ఉద్యమాలకు అనుగుణంగా రచితమైన సారస్వతముపైన పేర్కొన్న సమైక్యతను రుజువు చేస్తున్నవి.

దక్షిణ భారతంలో రాజ్యాలు

హిమాలయంనుండి వింధ్య పర్వతాలవరకు మౌర్య, గుప్త సామ్రాజ్యాలు పరిపాలిస్తుండగా నామమాత్రమైన సార్వభౌమాధికారం యెట్లున్నప్పటికిని, వింధ్యకు దక్షిణంలో ఉన్న ప్రాంతాలను అనేక రాజవంశాలు పరిపాలించినవి. ఈ వింధ్య పర్వతానికి దక్షిణముగా ఆంధ్ర, కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర, ద్రవిడ, కేరళ ప్రాంతాలు ఉన్నవి. అనేక రాజవంశాలు ప్రాచీన కాలంనుండి ఈ ప్రాంతాలను పరిపాలించినవి. వీరిలో ఆంధ్రజాతి చాలా ప్రాచీనమైనది. మౌర్యచంద్ర గుప్తుని అస్థానంలో ఉండిన గ్రీకు రాయబారి "మెగస్తనీస్" ఆంధ్రులనుగూర్చి ప్రస్తావించినాడు. ఆంధ్రదేశాన్ని స్వతంత్రంగా పరిపాలించిన రాజవంశాలలో మొట్టమొదటిది శాతవాహన రాజవంశం. వారికి శాలివాహనులనికూడా పేరు. రెండువేల సంవత్సరాలకు పూర్వం మొత్తం తెలుగుదేశం, అనగా తెలంగాణ, ఆంధ్ర, రాయలసీమ ప్రాంతాలు వారి ఏలుబడిలో ఉండినవి. వారు పాలించిన ప్రాంతమే ఆంధ్రరాజ్యం. ముప్పై మంది శాతవాహనరాజులు సుమారు నాలుగునూర్ల యాభై సంవత్సరాలు ఆంధ్ర దేశాన్ని పరిపాలించిరి. వారి పరిపాలన క్రీ. శ. మొదటి అర్థ భాగంలో ముగిసింది. శాతవాహనులు ప్రాకృతభాషలో కవిత్వాన్ని ప్రోత్సహించినారు. రాజభాష ప్రాకృతభాష. అందుచేత శాసనాలన్ని ప్రాకృత భాషలోనే వ్రాసినారు. హాలశాతవాహనుడు సంకలనం చేసిన "గాథా సప్తశతి" ప్రాకృతభాషలో రచితమై, శృంగారగాథలకు అలవాలమై నాటి సామాజిక జీవనాన్ని ప్రతిబింబిస్తున్న సుప్రసిద్ధ కావ్యము. ఆనాటి సాహిత్యంలో తెలుగుపదాలు దొరలినవి. గాథ అంటే ప్రాకృత ఛందస్సు. శాతవాహనులు వేదమతాన్ని అనుసరించినారు. అయితేవారు బౌద్ధాన్నికూడా ప్రోత్సహించినారు. శాత వాహనులకాలంలో కళలు, విద్య అభివృద్ధి చెందినవి. క్రీ. శ. మూడవ శతాబ్ది అర్ధభాగంలో శాతవాహనరాజ్యం అంత మొందింది. తరువాత ఇక్ష్వాకులు తెలుగుదేశాన్ని పరిపాలించినారు. ఇక్ష్వాకుల కాలంలో కూడా అధికారభాష ప్రాకృతమే. ప్రాకృత వాఙ్మయాన్ని రాజులు ఆదరించగా విద్వాంసులు వికసింపజేసినారు. దానపత్రాలు వ్రాసినా, మరే పత్రం వ్రాసినా అందుకు ప్రాకృతభాషనే ఉపయోగించిరి. స్త్రీలుకూడా ప్రాకృతంలో విదుషీమణులై కవిత్వాన్ని వ్రాసినారు. యాభై రెండు

సంవత్సరాలు దేశాన్ని పరిపాలించిన ఇక్ష్వాకు రాజుల పరిపాలన క్రీ. శ. నాల్గవ శతాబ్దంలో సమాప్తమైనది. శాతవాహనుల కాలంలోనే విదేశాల నుండి శకులు వచ్చినారు. వీరు శైవ, వైష్ణవ, బౌద్ధ మతాలను అవలంబించి ఈ ప్రాంతాలలోనే స్థిరపడి యీ ప్రాంతీయులతోనే వివాహసంబంధాలు చేసుకున్నారు. వర్తకవ్యాపారాలు అభివృద్ధి చెందడానికి శకులు తోడ్పడినారు. శకులు ఉజ్జయినీ పట్టణాన్ని రాజధానిగా చేసుకొని దేశాన్ని పరిపాలించి సంస్కృత విద్వాంసులను ఆదరించినారు. ఈ విధంగా వారు దేశంలో పలుకుబడి సంపాదించుకొని తమరాజ్యాన్ని సుస్థిరం చేసుకున్నారు. సంస్కృత విద్యలకు అలవాలమైన ఉజ్జయినీ నగరంలో శకరాజుల ప్రోత్సాహంతో జ్యోతిష్యం మొదలైన శాస్త్రాలు బాగా అభివృద్ధి పొందినవి. ఈనాడు మనం ఉపయోగించే పంచాంగం శకరాజుల కాలంలోనే గుణితమై క్రమక్రమంగా వ్యాప్తిచెందినది. ఇక్ష్వాకు మహారాజులు యజ్ఞయాగాదులు చేసినారు. వేద మతాన్ని అవలంబించినారు. కాని స్త్రీలుమాత్రం బౌద్ధమతాన్ని అనుసరించి నారు. ఈ విధంగా స్త్రీ, పురుషులు భిన్నమతాలను అవలంబించినప్పటికిని వారి సాంసారిక జీవనంలో కల్లోలం కలుగలేదు, ఇక్ష్వాకుల తర్వాత విష్ణు కుండినులు, బృహత్పలాయనులు, శాలంకాయనులు దేశాన్ని పరిపాలించి నారు. వీరి పరిపాలనలో యజ్ఞ యాగాదులకు ప్రాధాన్యం హెచ్చినది. వీనిని నిర్వహించే బ్రాహ్మణులకు పలుకుబడికూడా పెరిగినది. ఇతర ప్రాంతాలనుండి వేద వేదాంగాలు చదివిన బ్రాహ్మణులు అనేకులు తెలుగుదేశంలో స్థిర పడినారు. ఈ రాజులందరూ వేద మతానుయాయులే. కొందరు శైవులైతే మరికొందరు వైష్ణవులు. బౌద్ధమతం క్రమంగా క్షీణించినది. ప్రస్తుత శ్రీశైలం అనాడే శైవక్షేత్రంగా కీర్తి గాంచినది. ప్రాకృతకవులకు ప్రాకృత గ్రంథాలకు క్రమక్రమంగా ఆదరణ తగ్గినది. సంస్కృతభాషకు, సంస్కృత కవులకు, వేదవిద్యలకు ప్రాధాన్యం హెచ్చినది. తెలుగుభాష రేఖ ఈకాలంలోనే క్రమంగా బలపడినదని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు గ్రంథస్థం గావించిరి. విష్ణుకుండినులు, బృహత్పలాయనులు, శాలంకాయనులు పరిపాలించినవి శాతవాహనుల రాజ్యాలవలె పెద్దరాజ్యాలుకావు శాతవాహనుల కాలంనుంచి వేంగీ చాళుక్యులవరకు, అనగా సుమారు తొమ్మిదినూర్ల సంవత్సరాలకాలం ఈవిధంగా గడిచినది.

తెలుగుదేశం - చాళుక్యులు

తొమ్మిది, పది, పదకొండు శతాబ్దాల మధ్య రెండుసూర్ల సంవత్సరాలకుపైగా పరిపాలించిన రాజవంశాలు పల్లవులు, రాష్ట్రకూటులు, చాళుక్యులు. చాళుక్యుల యేలుబడిలో యించుమించుగా పూర్వాంధ్ర దేశమంతా వచ్చినదని చెపవచ్చును. వారిప్రక్కనే పల్లవరాజులు పృమమాంధ్ర దేశంలో కొంతభాగం ఆక్రమించుకొని పరిపాలించినారు; బాదామి నగరాన్ని సత్యాశ్రయ మహారాజ నంతతివారు ఎనిమిదవ శతాబ్ది మధ్యవరకు పరిపాలించిరి. మాల్ఖేడ్ (మాల్యంఖేటం) రాజధానిగా రాజ్యంచేసిన రాష్ట్రకూట వంశపురాజులు వీరిని జయించి రెండునూర్ల సంవత్సరాలకాలం, అనగా పదవ శతాబ్ది మధ్యవరకు యీప్రాంతాన్ని పరిపాలించినారు. ఈవిధంగా వేంగీ చాళుక్యులు, బాదామీచాళుక్యులు, రాష్ట్రకూటరాజులు వింధ్యకు దక్షిణముగా ఉన్నప్రాంతాలను పరిపాలించినారు. రాష్ట్ర కూటరాజులకు, వేంగీచాళుక్య రాజులకు మధ్య అప్పుడప్పుడు రాజ్య విస్తరణకాంక్షతో యుద్ధాలుకూడా జరుగుతుండేవి. వేంగీచాళుక్య రాజులలో కొందరు పరాక్రమవంతులై శత్రువులను యుద్ధాలలో ఓడించినారు. ఇటువంటి వారిలో విజయాదిత్యుడు ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగినవాడు. విజయాదిత్యుని కొడుకు అమ్మరాజ రాజమహేంద్రుడు. తనపేరుతో నేటి రాజమహేంద్రవరాన్ని నిర్మించినాడు. చాళుక్యరాజులకు చోళులతోకూడా రాజ్యవిస్తరణ కాంక్షతో యుద్ధాలు జరుగుతుండేవి. తరువాత యీ ఉభయవంశాల మధ్య బాంధవ్యము ఏర్పడి పరస్పర సహాయం చేసుకొన్నారు. చోళ మహారాజులు తమ ఆడుబిడ్డలను చాళుక్య మహారాజుల కిచ్చి పెండ్లిండ్లు చేసినారు. రాజరాజు చోళమహారాజు తన సోదరి కుందవాంబను చాళుక్యరాజైన విమలాదిత్యున కిచ్చి పెండ్లి చేసినాడు. ఆ దంపతుల కుమారుడైన రాజనరేంద్రుడు తిరిగి రాజేంద్రచోళుని కూతురు అమ్మంగదేవిని మేనరికంగా వివాహం చేసుకొన్నాడు. తత్ఫలితంగా ఈ ఉభయవంశాలు సన్నిహితమై దేశంలో కొంత శాంతి ఏర్పడినది. క్రీ.శ. 1022లో రాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేకము జరిగినది. ఆయన నలభై సంవత్సరాలు, అనగా 1062 వరకు పరిపాలించినాడు. నన్నయభట్టు రాజనరేంద్రుని ఆస్థానకవి.

పదకొండవ శతాబ్దంలో చిన్నచిన్న రాజ్యాలు అన్నీ అంతరించి చోళ, చాళుక్య, కళింగ రాజ్యాలలో అంతర్లీనమైనవి. ఆపిమ్మట కొంతకాలం దేశంలో శాంతి నెలకొన్నందువలన భాషాభివృద్ధికి సాహిత్యప్రగతికి ఆవసర మైన పరిస్థితులు ఏర్పడినవి. మతద్వేషాలుకూడా చాలామట్టుకు తొలగి పోయినవి. రాజులు ప్రజల అభ్యుదయాన్ని గురించి ఆలోచించడానికి కావల సిన వాతావరణం ఏర్పడినది. పండితులు, విద్వాంసులు రచనావ్యాసంగాన్ని చేపట్టిరి. తెలుగుదేశానికి పొరుగుననే ఉన్న కన్నడదేశంలో కర్ణాటక వాఙ్మ యం పెంపొందినది. పంప, పొన్న, రన్న అను ముగ్గురు కవులు జైన మతాను సారముగా రచనలు గావించిరి. పంపడు భారతం, విక్రమార్కవిజయం అనే పేరుతో రచించగా అది జనాదరణ పొందినది. విక్రమార్క విజయంలో అర్జునుడే కథానాయకుడు. తన రాజును దృష్టిలో ఉంచుకొని పంపడు అర్జునుని కథానాయకునిగా చేసినాడు.

రాజనరేంద్రుడు-తెలుగుభారతం

రాజనరేంద్రునికి వైదికమతముపైన అభిమానం. ఆయనకు సమకాలిక దేశపరిస్థితులు, ముఖ్యంగా కన్నడ దేశ పరిస్థితులు బాగా తెలిసి ఉండవచ్చును. బహుశ ఆ పరిస్థితులను గమనించియే కాబోలు అందుకు పూర్తిగా వ్యతిరేక మైన ఉద్దేశంతో వైదిక మతానుసారంగా వ్యాసరచిత మహాభారతాన్ని తెనిగించ వలసినదని రాజనరేంద్రుడు నన్నయభట్టును అభ్యర్థించినాడు. నన్నయ భట్టు కొంతభాగం వ్రాసిన తర్వాత, అనగా రాజరాజు మరణానంతరం భారత రచన ఆగిపోయినది, తర్వాత కొంతకాలంవరకు కొనసాగలేదు. అందుకు కారణం అప్పటి రాజకీయ, మత పరిస్థితులేనని చెప్పవచ్చును. రాజరాజు కుమారుడు కులోత్తుంగ చోళదేవుడు, తన మాతామహుల రాజ్యమైన చోళ రాజ్యానికి పరిపాలకుడైనాడు. చోళరాజ్యంలో తమిళభాషకే ప్రాబల్యం. కావున ఆంధ్రభాషా వ్యాప్తికి అనుకూలమైన వాతావరణం లేకుండెను. క్రీ.శ పన్నెండవ శతాబ్దం ఆరంభంలో కన్నడదేశమున బసవేశ్వరుడు ఉద్భవించి వీరశైవాన్ని స్థాపించెను. వీరశైవం భక్తి ప్రధానమైన మతం. వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థకు వేదప్రామాణ్యానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకమైనది. రామానుజుడు స్థాపించిన వైష్ణవం ఆంధ్రదేశంలో వ్యాప్తిచెందడం జరిగినది. వైష్ణవంకూడా

భక్తి ప్రధానమైనది. కావున భారత రచన కొనసాగడానికి కొంతకాలం అటంకం కలిగినది. నన్నయ ఆది, సభాపర్వాలు పూర్తిగాను, అరణ్యంలో మూడు ఆశ్వాసాలపైన 142 పద్యాలు రచించి ఆగినాడు.

నన్నయభట్టు సారస్వతమూర్తిని సమగ్రంగా సందర్శించడానికి ఆ కాలంలో యితర భాషాసాహిత్యాలు ఏ విధంగా ప్రగతి చెందినవో స్థూలంగానైనప్పటికిని తెలుసుకోవడం అవసరం. అప్పటివరకు భారతదేశంలో ప్రాకృతభాషలో రమ్యమైన సారస్వతం పుష్కలంగా ఉండెను. సంస్కృత సారస్వతముకన్న గుణములో ప్రాకృత సారస్వతము గొప్పదనికూడా ఒక అభిప్రాయ మున్నది. ప్రాకృతము, మహారాష్ట్రి శౌరసేని, పైశాచి, మాగధి అని అయిదు పేర్లతో వ్యాప్తిచెందినది. ఈ భాషలన్నింటిపైన సంస్కృత ప్రభావంకూడా స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. జైన, బౌద్ధ సంప్రదాయాలకు చెందిన వాఙ్మయం వీనిలో విశేషంగా కనిపిస్తున్నది పాళిభాషకూడా మనదేశంలో అభివృద్ధి చెంది బౌద్ధధర్మాన్ని ప్రతిపాదించే వాఙ్మయానికి ఆటపట్టైనది. ఇది ఇట్లుండగా దేశభాషలలో సారస్వతము ఏవిధంగా ముందుకు పోయినదో మనం తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది.

భారతీయ భాషలు - ప్రారంభ వికాసాలు

క్రీ.శ ఏడవ శతాబ్దంనాటికే అస్సామి భాషలో సాహిత్యం ఉండినట్లు తెలుస్తున్నది. జానపద సాహితత్యమేకాక పండిత సాహిత్యంకూడా రచితమైనట్లు నిదర్శనాలు ఉన్నవి. పదమూడవ శతాబ్దంనుండి ప్రాచీన అస్సామి సాహిత్యం బాగా వర్ధిల్లినది. పదహారవ శతాబ్దంలో భక్తకవులు అస్సామిలో రచనలు కావించినారు. ఆ పిమ్మట భారతభాగవత పురాణాలు అస్సామి భాషలోనికి వచ్చినవి. తర్వాత అస్సామిభాషకు రాజపోషణకూడా లభించినది. ఒరియా భాషలో పదిహేనవ శతాబ్దంనుండి సాహిత్యం ముందడుగు వేసినది; భారత, రామాయణ, భాగవతాలు రచితమైనవి. కాశ్మీరి భాషలోకూడా ప్రాచీన వాఙ్మయం పద్నాల్గవ శతాబ్దంనుండి ఆరంభమైనట్లు చరిత్ర తెలుపుతున్నది. గుజరాతి భాషలో ప్రాచీన వాఙ్మయం క్రీ.శ. 1150 నుండి క్రీ. శ. 1450 వరకు క్రమవికాసం పొందినది. గుజరాతి భాషలో ఆదికావ్యాలను

జైనసన్యాసులు రచించినారు. జైనేతరుల రచనలు పదిహేనవ శతాబ్దం తరువాతనే ప్రాధాన్యం వహించినవి. పంజాబీ భాషలోకూడా సాహిత్యం పదిహేనవ శతాబ్దంలోనే వికసించడం ప్రారంభమైనదని భారతీయ సాహిత్య చరిత్ర చెప్పుతున్నది. వంగభాషకు సుమారు వేయి సంవత్సరాల చరిత్ర ఉన్నది. బెంగాలీభాషలో ప్రాచీనవాఙ్మయం భక్తి సాహిత్యంగా ప్రారంభమైనది. పదిహేనవ శతాబ్దంలో రామాయణ రచన జరిగినది. తర్వాత భారత, భాగవత రచనలు కూడా జరిగినవి. మరాఠీభాష ఏడవ శతాబ్దంనుండి ప్రచారంలో ఉన్నప్పటికిని పన్నెండవ శతాబ్దంలోనే అందులో సారస్వత రచన జరిగినది. 1189లో రచితమైన "వివేక సింధు" మరాఠి సాహిత్యంలో మొదటి గ్రంథం, పన్నెండు, పదమూడవ శతాబ్దాలలో మహారాష్ట్రములో ధార్మిక విప్లవాలు చెలరేగి వైదిక మతముపైన వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థపైన తిరుగుబాటు జరిగి కొత్త ఉద్యమాలు బయలు దేరినవి. వైదిక సమ్మతములైన రచనలను పదమూడవ శతాబ్దంలో జ్ఞానేశ్వరుడు చేసినాడు. పధ్నాల్గవ శతాబ్దంనుండి పదహారవ శతాబ్దంవరకు పేర్కొనదగిన రచలేవీ మహారాష్ట్రంలో జరుగలేదు. భాగవతం, భగవద్గీత మొదలైన గ్రంథాలు పదహారవ శతాబ్దం నుండియే మహారాష్ట్రంలో వచ్చినవి. హిందీ సాహిత్యం పదకొండవ శతాబ్దంనుండి పధ్నాల్గవ శతాబ్దం మధ్య ప్రారంభమై అభివృద్ధిచెందినది. భక్తిసాహిత్యం హిందీలో గుణములోను, పరిమాణములోను పుష్కలంగా వచ్చినది. ఈ విధంగా భారత దేశ భాషలలో రామాయణ, భారత భాగవతాలు తెలుగు భారతం తర్వాతనే రచితమైనట్లు స్పష్టమౌతున్నది.

అయితే తెలుగుభారతానికి ముందే కన్నడంలోను, తమిళలలోను భారత రచన జరిగినది. ఈరెండు తెలుగుకన్న ప్రాచీనభాషలని అంగీకరించవలసి ఉంటుంది. కన్నడంలో భారతం రచించిన పంపడు పదవ శతాబ్దానికి చెందినవాడు. ఆయన తన భారతానికి అర్జునుని నాయకునిగాపించి తనరాజుకు అర్జునునికి అభేదభావం కల్పించినాడు. పంపని భారతం వ్యాసభారతానికి అనువాదము. కాదు; స్వతంత్రమైన అనుసరణ. తమిళంలో సాహిత్యం ఏడవ శతాబ్దముననే ప్రారంభమైనది. తమిళంలోని తొలి కావ్యమైన "తొల్కాప్పియము" ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన రచన, ఆనాటి తమిళ ప్రాంత ప్రజల మతాన్ని, విశ్వాసాన్ని, అక్కడి పరిపాలనా సంస్థలను. వివాహ విధానాలను మొదలైన

వానిని ఈకావ్యంలో చిత్రించడం జరిగి తమిళ సాంఘిక జీవనానికి యీ కావ్యం దర్పణముగా ఉన్నది. అనంతరము వచ్చిన "సిలప్పదికారము" "మణిమేఖలై" మొదలైన గ్రంథాలుకూడా సాంఘిక జీవనానికి ప్రతిబింబాలే. ఆ పిమ్మట వచ్చిన భక్తివాఙ్మయం కూడా రామాయణం మహాభారతాల ఇతివృత్తాన్ని స్వీకరించినవి కావు. తొమ్మిదవ శతాబ్దంలో ప్రారంభమైన చోళయుగంలో "కంబ రామాయణ" రచన జరిగినది. మళయాళంలో పన్నెండు. పదమూడు శతాబ్దాలలో సాహిత్యరచన జరిగినది. క్రీ.శ. 1195 నుండి 1208 వరకు జీవించిన కవి కేరళ పాలకుడు రామవర్మమహారాజు "రామచరితము"ను రచించినాడు. ఇది మలయాళంలో చాలా ప్రసిద్ధమైన రచన ఈవిధంగా మన దేశ భాషా సారస్వతాలపైన ఒకదృష్టిని ప్రసరించినప్పుడు తమిళ, కన్నడ భారతాలను వదిలితే తెలుగు భారతమే భారత దేశ భాషల సాహిత్యంలో మొదటిదని చెప్పవలెను. సంస్కృతభాషలో వైదిక వాఙ్మయంతోపాటు లౌకిక వాఙ్మయంకూడా అపారంగా ఉన్నది. కొన్ని శతాబ్దాలకు పూర్వమే సంస్కృతభాష ఆరంభవికాసాలు జరిగినవి. ప్రాకృతము, పాలి, పైశాచి భాషలుకూడా భారతదేశంలోని ప్రాచీనభాషలు. ఈమూడు భాషల ప్రభావం భారతీయ సాహిత్యముమీద, భారతీయ సంస్కృతి మీద స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. ఈ భాషలోని రచనలు భారతీయ సాహిత్యాన్ని ప్రభావితం చేసినవి. దేశభాషలలో సాహిత్యం క్రీ. శ. నాలుగు అయిదు శతాబ్దాలనుండే ప్రారంభమై అభివృద్ధి చెందినట్లు మనకు స్పష్టమౌతున్నది. తెలుగు సంస్కృత జన్యమా లేక ద్రావిడభాషల కుటుంబానికి చెందినదా అన్న వాదమొకటి కొంత కాలం జరిగినది; భిన్నాభిప్రాయాలు ప్రకటితమైనవి. తుట్ట తుదకు ద్రావిడ భాషల కుటుంబానికి చెందినదన్న వాదము బలపడి స్థిరపడినది.

తెలుగుభాష - పరిణామం

తెలుగుభాష క్రీ.శ. ఒకటవ శతాబ్దమునుండియే ప్రచారంలో ఉండినట్లు ఉదాహరణలు ఉన్నవి. క్రీ.శ. మొదటి అయిదు, ఆరు శతాబ్దాలలో తెలుగుభాష ఒక పరిణామాన్ని పొందినది. ఏడు, ఎనిమిది, తొమ్మిది. పది శతాబ్దాలలో ఆంధ్రభాషావికాసానికి ఒక స్పష్టమైన స్వరూపం ఏర్పడినది.

పదకొండవ శతాబ్దంలో నన్నయభట్టు భారతరచన చేయడానికి పూర్వమే తెలుగులో తగినంత సాహిత్యము ఉన్నట్లు పరిశోధకులందరూ అంగీకరించినారు. ఆరవ శతాబ్దంలో తెలుగు వ్యవహారంలో ఉండెనని చెప్పడానికి అవకాశం ఉన్నది. అంతేకాదు హాలుని "గాథాసప్తశతి"లో కూడా తెలుగుపదాలు కనిపిస్తున్నవి. పాల్కురికి సోమనాథుడు వ్రాసిన పండితారాధ్య చరిత్రలో తెలుగులో తుమ్మెదపదాలు, వెన్నెలపదాలు, ప్రభాతపదాలు మొదలైనవి ప్రజలు పాడుతుండినట్లు తెల్పినాడు. అందుచేత నన్నయకు పూర్వమే తెలుగులో కవిత్వం ఉండెనని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. ఆ కవిత్వాన్ని జన సముదాయం ఆదరించినది.

తూర్పు చాళుక్యులు - తెలుగుకు ప్రోత్సాహం

తెలుగు భాషా, సాహిత్యాలు తూర్పు చాళుక్యుల కాలమున బాగుగా వికసించినవి. క్రీశ. 615లో కుబ్జ విష్ణువర్ధనునితో ప్రారంభమై 11వ శతాబ్దంలో రాజరాజనరేంద్రుని వరకు తూర్పు చాళుక్యులు పూర్వాంధ్రమును అవిచ్ఛిన్నముగా పరిపాలించినారు. క్రీ.శ. 848 నుండి క్రీ.శ. 892 వరకు ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించిన తూర్పు చాళుక్యరాజు గుణగ విజయాదిత్యుని కాలమున మనకు మొదటిసారిగా శాసనాలలో తెలుగుపద్యము లభించినది. తరువాత నన్నయకాలము వరకు శాసనాలలో తరువోజ, సీసము, ఆటవెలది, తేటగీతి, మధ్యాక్కర, కందము మొదలైన దేశీయ ఛందాలు లభించినవి, ఇవి ఆ రోజులలో ప్రజలలో ప్రచారములో నుండిన ఛందములు కావచ్చును. క్రమక్రమంగా అవి లిఖిత సాహిత్యములో ప్రవేశించి పండితాదరమును పొందినవి. అందుచేత నన్నయ నాటికే సంస్కృత వృత్తాలలో తెలుగు కవిత్వము వ్రాయడం ప్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. మొదట శాసనాలు దేశ్య పదములతో నిండి దేశీయముగా నుండెడివి. క్రమక్రమంగా తత్సమ పదాలు అనేకము పండితభాషలో చేరినవి. గద్య, పద్యములను కలిపి రచన చేయు పద్ధతికూడా ఈకాలముననే రూపొందినది. దీనినిబట్టి నన్నయ భారత రచనా కాలము నాటికే అందులో కనిపించే రచనారీతులు పరిణామము పొంది ఉన్నవని చెప్పవచ్చును. సంస్కృత పదములతో నిండిన భాష, గద్యపద్య మయమైన చంపూ

పద్ధతి. సంస్కృత అలంకార శాస్త్రము ననుసరించినవిధానము సంస్కృత దేశీయ ఛందో విధానాల మిశ్రణం-వీటితోపాటు, వైదిక మార్గవర్తన కనుకూలమైన పురాణరచనారీతి నన్నయ కాలము నాటికే రూపుదిద్దుకొన్నవి. తెలుగులో ఇటువంటి శిష్టకవిత ప్రారంభము కాకపూర్వము దేశీయ భాషలో, పద్ధతులలో రచన జరిగి ఉండవచ్చును నన్నయ కాలమునాటికి సంస్కృత, ప్రాకృత భాషా సంబంధముతో శిష్టభాషా స్వరూపము మారిపోయినట్లే. సంస్కృత సాహితీ రీతులలో శిష్టసాహిత్య స్వరూపమొకటి రూపొందినది. ఇది దేశీయ మార్గమునకు భిన్నమైనది, ఈ మార్గములో మొదట సమగ్ర రచన చేసినవాడు నన్నయ. అనఘమై, శిష్టాగ్రహార భూయిష్టమై, ధరణీ సురోత్తమాధ్వర పుణ్య సమృద్ధిమైన వేంగిదేశమును రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా పరమధర్మవిదుడై, మనుమార్గవర్తనుడై, వైదిక నిష్టమైన మార్గమును నిలబెట్టడానికి పూనుకున్న రాజరాజ నరేంద్రునకు భారత శ్రవణాసక్తి ప్రీతియై ఉండడం సహజము. అమల సువర్ణ శృంగఖురమై కపిలంబగుగోశతాన్ని బహువేద విప్రులకు దానము చేసిన ఫలము భారత శ్రవణమువలన సమకూరును. సంస్కృత భారతమును చదివి, దేశీయ భాషలో అర్థము వివరించి వినిపించు పద్ధతి ఆరోజులలో ఉండినదనుటకు అవకాశము కలదు. పల్లవుల కాలములోను, ఆ తరువాతను దక్షిణ దేశపు దేవాలయాలలో భారత పఠనము చేయు ఉద్యోగిని ఒకనిని నియమించే ఆచారము కలదని తెలియుచున్నది. అట్టిదానిని పూర్తిగా తెలుగులోనికి తీసుకురావలసిన అవశ్యకతను పాలకులు, పండితులు గుర్తించినారు. ఈ మహాకావ్యమును ప్రతిభావంతంగా రచించి నిర్వహించినవాడు నన్నయ.

తెలుగులో మహాకావ్య రచన గావించిన మొదటికవి నన్నయ భట్టారకుడను సత్యం నిర్వివాదాస్పదమైనది. నన్నయ తర్వాత కావ్యరచన గావించిన కవులందరును నన్నయను ప్రథమాంధ్ర కవిగా ప్రస్తుతించినారు. విరాటపర్వంనుండి భారతాన్ని తుదివరకు, అనగా పదిహేను పర్వాలు పూర్తి చేసిన తిక్కన నన్నయను ఆంధ్రకవితా విశారదుడు, మహితాత్ముడు, విద్యాదయితుడు అని కీర్తించినాడు. తిక్కన తర్వాత కొంతకాలానికి అరణ్యపర్వశేషాన్ని పూరించిన ఎర్రాప్రెగడ నన్నయనుగూర్చి ప్రస్తావించే సందర్భములో-

ఉ॥ భాసుర భారతార్థముల భంగుల నిక్క మెరుంగ నేరమిన్
గాసట బీసటే చదివి గాథలు త్రవ్వు తెనుంగు వారికిన్
వ్యాసముని ప్రణీత పరమార్థము తెల్లము జేసినట్టియ
జ్ఞానన కల్పులందలంతు నాద్యుల నన్నయ తిక్కనార్యులన్

(నృ. పు-1 ఎర్రాప్రెగడ)

నన్నయకుముందు తెలుగువారు గాసట బీసటగా చదివిగాథలు త్రవ్వే వారని ఇందులో స్పష్టముగా ఎర్రాప్రెగడ చెప్పినాడు. అనగా నన్నయకు ముందు తెలుగులో విద్వాంసులు మెచ్చే మహాకావ్యము ఏమియూ లేదన్న మాట. శ్రీనాథ, పోతనవంటి మహాకవులు నన్నయను మొదటి మహాకవిగా పేర్కొన్నారు. వసుచరిత్రను రచించిన రామరాజ భూషణుడు

"మహిమన్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్
కుండలీంద్రుండు ఏమ్మహనీయ స్థికి మూలమై విలువ"

అని చెప్పి నన్నయను ఆదికవి యని వర్ణించినాడు.

నన్నయకు పూర్వం కవిత్వం ఉన్నప్పటికిని ఏ మహాగ్రంథం తెలుగులో రాలేదు. జైన, బౌద్ధ వాఙ్మయాలకు సంబంధించిన గ్రంథాలుకూడా ఏవీ తెలుగులో రాలేదు నన్నయకు పూర్వం కవిత్వం దేశీమార్గంలో నడిచినది; సాధారణ ప్రజలను రంజింప జేసినది. విద్వాంసుల మెప్పును పొందలేదు; ఒక గ్రంథరూపం దాల్చలేదు నన్నయకు పూర్వం శాసనాలలో సులక్షణమైన భాష. దేశీ. మార్గ పద్ధతులను రెండింటిని అనుసరించిన కవిత్వం మనకు కని పిస్తున్నది. అయితే ఉదాత్త వస్తువులను తీసుకొని మహా కావ్యాన్ని రచించిన గౌరవము నన్నయకు చెందుతున్నది నన్నయ తన కాలంలో ప్రజల వ్యవ హారంలో ఉన్న భాషను బాగా పరిశీలించినాడు. ఆపదజాలాన్ని గ్రంథస్థం గావించడానికి ఒకపద్ధతిని నిర్ణయించుకొని దానిని అనుసరించినాడు. సంస్కృత పదాలను తెలుగుపద్యాలలో సరసంగా పొందుపరచినాడు. ఎక్కడా కుంటు పడని పద్ధతిలో సంస్కృత వృత్తాలను తీసుకొని వాటిని తన రచనలో ఉపయో గించినాడు. ఈ పనిలో కన్నడ వాఙ్మయంలో అప్పటివరకు రచితమైన కన్నడ

భారతంతోపాటు ఇతర సారస్వతం కొంతవరకు ఉపయోగపడినదని చెప్ప వచ్చును. అందుకు అనుగుణముగా భారత రచనను నన్నయ కొనసాగించి నాడు. పద్యాలలోనేకాదు వచనరచనలోకూడా నన్నయ తన ప్రతిభను, వైదుష్యాన్ని నిపుణంగా ప్రదర్శించినాడు. అందుచేతనే పద్యవిద్యనేకాదు వచన రచనకుకూడా నన్నయ సరియైన మార్గదర్శి అని తెలుగు సాహిత్య విమర్శకుల నిశ్చితాభిప్రాయం. నన్నయ శైలి మనోహరమై, లలితమై, ధారాళమై అలరారుచుండును. చంపకమాల, ఉత్పలమాల మొదలైన సంస్కృత వృత్తాలనేకాక తరువోజ మధ్యాక్కర మున్నగు దేశి ఛందస్సు లను కూడా నన్నయ చక్కగా తీర్చిదిద్దినాడు. తరువాత కవులందరు నన్న యను అనుసరించినారు

తమిళ కన్నడ భాషలలో భారతాలు

అప్పటి వరకు కన్నడ, తమిళ భాషలలో భారతం రచితమైనది. పంప కవి కన్నడ భారతం నన్నయ బాగా చదివి ఉంటాడని ఆయన రచనల వల్ల విశదమౌతున్నది తమిళ భారతం కూడా నన్నయకు పరిచితమై ఉండవచ్చును కాని యీ రెండు భాషల భారతాల వలెకాక తెలుగుభారతం విస్తృతమైన దిగా ఉన్నది. కన్నడ భారతంలో మొత్తము గద్యపద్యముల సంఖ్య 1609 తమిళ భారతంలో పది పర్వాలు మాత్రమే అప్పటి వరకు వచ్చినవి. తెలుగు భారతంలో ఒక్క నన్నయ రచించిన భాగంలోనే 4011 పద్య, గద్యాలు ఉన్నవి. అందుచేత తెలుగు భారతం—తమిళ, కన్నడ భారతాలకన్నా ఆదర్శంలోను, ఆకృతిలోను విశాలమైనదని స్పష్టమగుచున్నది. వ్యాసుని భారతాన్ని సమగ్రంగా తెలుగులో వివరించవలెననే సంకల్పం. నన్నయకు కలిగినది సహాధ్యాయియైన నారాయణభట్టు సంకల్పం కూడా ఇదియే కావ చ్చును. ఈ ఉభయులు బాగా చర్చించుకొని తెలుగులో భారత రచనకు సమగ్రమైన ప్రణాళికలు ఒకటి రూపొందించుకొని ఉండవచ్చును కన్నడంలో వ్రాసిన పంపని భారతశైలికి ప్రసన్న కవితాగుణం లలితపద ప్రయోగం ప్రత్యేకతలు. ఈ రెండు గుణాలను నన్నయ ఆదరించి పాటించినట్లు ఆయన రచన స్పష్టంచేస్తున్నది ఇతరభాషలలో రామాయణ, భాగవతాలకు ప్రశస్తి, ప్రాచుర్యం ఉండగా తెలుగులో భారతానికి అధిక ప్రశస్తి, ప్రాచుర్యం

ఉన్నవి. వింటే భారతమే వినవలెను. తింటే గారెలే తినవలెను అన్న సామెత సుప్రసిద్ధమైనది. దీనికి భారత కవుల రచనా పాటవమే ప్రధానకారణం.

తెలుగులో భారత రచనను ముఖ్యంగా నన్నయ రచనను పరిచయం చేసే సందర్భంలో భారతం దాని ప్రత్యేకత. దానిని ఆంధ్రీకరించవలసిన అవశ్యకత, అందుకు రాజరాజు ప్రోత్సాహం, ఆ రాజరాజు చిత్తవృత్తి, ఆయన సభలోని పండిత మండలి, ముఖ్యంగా నన్నయకు సహాధ్యాయుడైన నారాయణభట్టు తోడ్పాటు. ఆతోడ్పాటు విశిష్టత మొదలైన అంశాలను గురించి ప్రస్తావించవలసిన అవసరం ఉన్నది.

భారతాన్ని గూర్చి నన్నయ చెప్పిన మాటలు ప్రత్యేకంగా మనం గమనించవలసి ఉంటుంది. భారతం ధర్మతత్త్వజ్ఞులకు ధర్మశాస్త్రం; అధ్యాత్మవిదులకు వేదాంతం; నీతి విచక్షణులకు నీతిశాస్త్రం; కవులకు మహాకావ్యం; లాక్షణికులకు సర్వలక్షణ సంగ్రహం; ఐతిహాసికులకు ఇతిహాసం: పౌరాణికులకు బహుపురాణ సముచ్చయం. నన్నయ సందర్శించిన మహాభారత స్వరూపమిది. దీనిని వ్రాసినవాడు వేదవ్యాసుడు. ఆయన ఆదిముని, వివిధ వేదతత్త్వవేది. విష్ణుసన్నిభుడు, భారతాన్ని సర్వజనీనంగా వెలయింపజేసిన మహానుభావుడు. ఈ మాటలు మనం చదివినప్పుడు నన్నయ్యకు భారతం పట్ల. భారతాన్ని రచించిన వేదవ్యాసునిపట్ల ఉన్న గౌరవాభిమానాలు స్పష్టంగా తెలుస్తున్నవి. భారతం ఆయనను ఎంతగా ఉత్తేజపరిచినదో ఇందువలన వెల్లడియౌతున్నది.

రాజనరేంద్రుని సభ

రాజనరేంద్రుని కాలంలో ఆయన కొలువు సరస్వతీ దేవికి నిలయమైనది. రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా, వేంగీ దేశమును పాలించిన రాజరాజు శత్రురాజులకు ఓడించి దేశంలో శాంతిని స్థాపించెను కాని ఆయనకు మాత్రము చిత్తశాంతి కలుగలేదు ఎందుకనగా తెలుగుభాషలో శాశ్వతంగా నిలిచే మహారచన ఒకటి చేయించవలెనని ఆయన ఉద్దేశం ఆయన మాట్లాడే భాష, ఆయన ప్రజలు మాట్లాడేభాష తెలుగు భాష. ఆ తెలుగులో

శాశ్వతంగా నిలిచే మహారచన ఒకటి చేయించవలెనని ఆయన ఉద్దేశం. ఆయన మాట్లాడే భాష. ఆయన ప్రజలు మాట్లాడే భాష. ఆ తెలుగులో

సరస్వతీ దేవిని సాక్షాత్కరింపజేయవలెనని ఆయన మనోరథం. ఆ రోజులలో సాహిత్యము, మతము, సంస్కృతి అంతయు సంస్కృత భాషనే ఆశ్రయించి యుండెను. ప్రజల భాషయైన తెలుగువైపు ఆయన దృష్టి మరలినది. తెలుగులో సాహిత్యరచన చేయగల కవులు. చాలామంది ఆయన ఆస్థానంలో ఉండిరి. వారిలో భీమనభట్టు. నన్నయ, నారాయణభట్టు ప్రముఖులుగా ఉండిరి. వీరు అనేక భాషలలో నిష్ణాతులై తెలుగులోను, సంస్కృతంలోను రసవంతమైన కవిత్వం అల్లగలిగిన శక్తిమంతులై యుండిరి. రాజరాజు ఆస్థానాన్ని ఒకమారు తిలకించినప్పుడు మనఒడలు పులకరిస్తుంది. మంత్రులు, పురోహితులు, సేనాపతులు, దండ నాయకులు, దౌవారికులు, మహాప్రధానులు, సామంతులతో పాటు శబ్దశాస్త్ర పారంగతులైన వైయాకరణులు; భారతం, రామాయణం మొదలైన పురాణాలలో ప్రవీణులైన పౌరాణికులు; మృదుమధురంగా రస, భావ, భాసుర, నవార్థ భరితమైన, వచనరచలో విశారదులైన మహాకవులు. వివిధ తర్కవిగాహిత సమస్త శాస్త్ర సాగర గరీయః ప్రతిభులైన తార్కికులు మొదలైన విద్వాంసులు పరివేష్టించి ఉండిరి. వీరి మధ్య రాజరాజు విద్వత్ విలాసగోష్ఠులతో కాలక్షేపం చేస్తుండేవారు. ఆ రోజులలో దేశంలోని విద్వాంసులు, శాస్త్ర పారంగతులు, కవులు మొదలైనవారు రాజరాజును ఆశ్రయించి ఉండేవారని ఇందువల్ల తెలుస్తున్నది. బహుశః ఇటువంటి విద్వజ్జనం పరివేష్టించిన యీ సభను దృష్టిలో ఉంచుకొనియే కాబోలు నన్నయ తన భారత అవతారికలో సభను కొనియాడినాడు, ఆ కొనియాడేపద్ధతి బహు రమ్యంగా ఉన్నది. ఈ సభ ఎటువంటిదో ఆయన ఈ విధంగా వర్ణించినాడు.

చ॥ "పరమ వివేకసౌరభ విభాసిత సద్గుణ పుంజవారిజో
త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థములై మహామనో
హర సుచరిత్ర పావనపయః పరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తర సరసీవనంబుల ముదంబొనరం గొనియాడి వేడుకన్"

రాజరాజు నరేంద్రుని సభ వివేకమనే సౌరభంతో ప్రకాశించే సద్గుణ పుంజమనే కమలాలవలన సుందరంగా శోభిల్లుతున్నది; అందరూ సేవింపదగిన తీర్థాలు కలిగిఉన్నది. మిక్కిలి మనోహరములైన మంచి చరిత్రలనెడు పావనజలాలతో నిండిన సత్ సభలు అనే పద్మాకరాలను సంతోషంతో కొనియాడుతున్నానని

యీ పద్యములో నన్నయ రాజరాజు సభను సంస్తుతించి సభ అనగా యిట్లుండ వలెనని ధ్వనింపజేసినాడు. ఇటువంటి విద్వత్సభలు నన్నయకు పూర్వము, నన్నయ కాలంలోను ఉండేవని పిళ్లుల అభిప్రాయం. ఈ విద్వత్సభలు సాహిత్యానికి, కళలకు పిజ్ఞానానికి విలువ కట్టేవిగా ఉండవని మనము అనుకో వచ్చును.

తమిళ సాహిత్యంలో సంగవాఙ్మయయుగంలో కవితా తారతమ్య పరీక్షచేసే కవి, పండిత సంఘాలవంటివే రాజరాజు సభ కావచ్చును. అంతకు ముందు మనదేశం అంతా వ్యాపించిఉన్న బౌద్ధ సంఘాలు ఏర్పడటానికి కారణము కావచ్చును.

నన్నయభట్టు-రాజరాజు-నారాయణభట్టు

నన్నయభట్టు రాజరాజును వర్ణించిన విధంకూడా విశిష్టంగా ఉన్నది. రాజరాజు రాజులలో ఉత్తమోత్తముడు. తల్లిదండ్రులపై భక్తిగౌరవాలు కలిగి పూజించేవాడు. ఏ వ్యసనములో తగులుకొనక వంశగౌరవాన్ని పాటించి ధర్మమతియై బ్రాహ్మణ ఆశీర్వాదాలు పొందుతూ శిష్టపరిపాలనాసక్తుడై ఉండెను. ఆయన శివపూజా దురంధరుడు. కృపారసబంధురుడు; దయగలిగి బ్రాహ్మణులకు దానాలు చేసే దయార్ద్ర హృదయుడు, రాజవిద్యలో పారంగతుడు; ఏనుగులను, గుర్రాలను స్వారీ చేయడంలో కౌశలంగలవాడు. ధనుర్విద్యలో అసమానుడు. అనేక యుద్ధాలుచేసి సామంత రాజుల నుండి కప్పాలను తీసుకొనుచు "కవులను, బ్రాహ్మణులను ఆదరిస్తూ సత్యాశ్రయుడై సర్వలోకాశ్రయుడై వన్నెకెక్కినాడు. నన్నయకు రాజరాజుపై గల ఆదరాభిమానాలకు యీ వర్ణన మంచి ఉదాహరణ. రాజరాజును ఇంకా అనేక సందర్భాలలో నన్నయ పై వర్ణన కనుగుణంగా ప్రశంసించినాడు. వర్ణాశ్రమ ధర్మ రక్షణముతో పాటు శరణన్న వారికి ఆశ్రయము; అగ్రజనులకు అగ్రహార ప్రదానము మొదలైన ఉదార గుణాలు కలిగిన అకలంక చరిత్రుడని రాజరాజును నన్నయ వర్ణించినాడు. రాజరాజును నన్నయ వర్ణించిన పద్యాలలో మచ్చునకొక్కటి.

ఉ॥ "రాజకులైక భూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందు చంద్రికా।

రాజిత సర్వలోకుఁడు పరాజిత భూరి భుజాకృపాణధా ।
రాజల శాంత శాత్రవ పరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁడున్నతిన్."

ఇటువంటిరాజు పైన వర్ణించిన మహాసభలో నన్నయను ఉద్దేశించి భారత రచన తెలుగులో చేయుమని అర్థించినాడు ఇంత మంది సభలో ఉండగా ఈ కార్యానికి నన్నయనే ఎన్నుకొన్నాడు.

భారతం - విశిష్టత

"నేను అనేక పురాణాలు విన్నాను, అర్థధర్మశాస్త్రాల క్రమాన్ని తెలుసుకొన్నాను. ఉదాత్త రసాన్వితమైన కావ్యాలను, నాటకాలను ఎన్నో చూచినాను. జగత్పరిపూజ్యములైన ఈశ్వరాగమాలను భక్తితో హృదయంలో నిలుపుకొన్నాను. అయినప్పటికి నాకు మహాభారతంలోని అభిప్రాయాన్ని వినవలెనని కోరిక హెచ్చుగా ఉన్నది. స్వయంగా తనగుణ గణాలను కూడా రాజరాజు సభలో చెప్పుకొన్నాడు, అంతేకాదు చంద్రునితో ప్రారంభమై పూరు, భరతేశ, కురుప్రభు, పాండు భూపతులు తనకు వంశకర్తలని ఈ సందర్భంలో రాజరాజు మరొక మాట కూడా చెప్పినాడు. ఈ పాండవుల చరిత్ర వినడానికి తనకు గాఢమైన కోరిక ఉన్నదని. ఉద్ఘాటించినాడు. ఈ విధంగా రాజరాజుకు, నన్నయకు ఉభయులకు భారత మహాత్మ్యం మీద ప్రగాఢమైన అభిమానం భారతం అప్పటి వరకు బహుభాషలలో, బహువిధముల, బహుజనుల వలన రాజరాజు విన్నాడు. దానిని తెలుగులో కూడా వినవలెనని తనకు గాఢమైన కోరిక ఉన్నట్లు ఆయన నన్నయను సభలో విద్వాంసుల సమక్షమున కోరినాడు.

నన్నయ యోగ్యతలు

ఇక నన్నయ యోగ్యతలనుకూడా మనం తెలుసుకోవడం అవసరం. నన్నయ ఆపస్తంభసూత్రుడు, ముద్గలగోత్రుడు. రాజరాజుకు కులబ్రాహ్మణుడు, అభిమానపాత్రుడు, నిరంతరం జపహోమపరాయణుడు, విపుల శబ్దశాసనుడు. వేదసంహితలను అభ్యసించిన వాడు. బ్రహ్మాండపురాణం మొదలైన అనేక పురాణాలను పఠించి అందులోని విజ్ఞానాన్ని తెలుసుకొన్నవాడు,

పాత్రుడు: సజ్జనులు ప్రశంసించవలసిన నిష్కళంకమైన చరిత్ర కలిగినవాడు; లోకజ్ఞుడు, సంస్కృతాంధ్రభాషల రెండింటిలో కావ్యరచన చేయగలిగిన వాడు; నిత్య సత్యవచనుడు, సుజనుడు, బుద్ధిలో బృహస్పతి. ఆస్థానంలో సర్వజనులకు గౌరవార్హమైన రాజోద్యోగంలో ఉన్నవాడు, అంతేకాదు శాసనాలను వ్రాయించే లేఖనాధికారం కలిగినవాడు నారాయణభట్టు మొదలైన కవులకు యిచ్చిన అగ్రహారాల దానశాసనాలను నన్నయయే వ్రాసినాడు, అందుచేత భారతరచనకు నన్నయయే సర్వవిధాల అర్హుడని రాజరాజు అభిప్రాయపడినాడు. కర్ణాటకంలోను, తమిళంలోను భారత రచన జరిగినందువలన తన మాతృభాష, తన ప్రజల మాతృభాషయైన తెలుగులోకూడా ఈ గ్రంథరచన జరుగవలెనని, అది తన ఆశయాలకు అనుగుణముగా ఉండవలెనని ఆయన హృదయాభిలాష. భారతం హృద్యం. అపూర్వం. సమస్త విజ్ఞానానికి ఆటపట్టు: విశ్వ జనీనతకు తావలము. రాజరాజు వైదిక మతాభిమాని. ఈవైదిక మత ప్రచారానికికూడా భారతం సర్వవిధాల అర్హమైనది. ఇటువంటి ఉత్తేజకరమైన సన్నివేశంలో రాజరాజు భారతమును రచించమని కోరగా అందుకు ఆయన వినయభూషణుడై అంగీకరించినాడు. అయితే భారత సముద్రం ఈదడానికి బ్రహ్మకైనా శక్యముకానప్పుడు తనకెంతవరకు శక్యమా అని నన్నయ ప్రశ్నించుకున్నాడు. అందుకు తోడుగా తెలుగుభాషకు సరియైన సౌష్టవముకూడా అప్పటివరకు కలుగలేదని ఆయనకుతోచి ఉండవచ్చును. అందుచే ఈపని చేయవలసిన బాధ్యత ఉన్నదని నన్నయ భావించినాడు. వ్యవహారంలో ఉన్న తెలుగుభాషకు కావ్యరచనకు కావలసిన రూపాన్ని ఈయడానికి నన్నయ పూనుకున్నాడు. ప్రారంభదశలో ఈవిధమైన సమస్యలు ఆయనను కొంచెం వెనుకముందాడజేసినప్పటికిని రాజరాజు కోరికను ఆయన అంగీకరించినాడు.

నారాయణభట్టు తోడ్పాటు

నన్నయ సహాధ్యాయుడు నారాయణభట్టు, ఆయన కూడా రాజరాజు ఆస్థానాన్ని అలంకరించిన విద్వాంసుడే; ప్రత్యేకంగా నారాయణ భట్టును నన్నయార్యుడు తన అవతారికలో ప్రశంసించినాడు. ఈ ప్రశంస చాలా విశిష్టమైనది. ఆనాడు భారత యుద్ధంలో అర్జునునికి సారథ్యమొనరించి

సహాయపడిన నారాయణునివలె తనకు యీ నారాయణుడు తోడ్పడినాడని నన్నయ వ్రాసినాడు. నారాయణభట్టు తనకు సహాధ్యాయుడే కాదు వాఙ్మయ ధురంధరుడు, ధరామర వంశ విభూషణుడు, సంస్కృత. కర్ణాటక, ప్రాకృత, పైశాచి, ఆంధ్ర భాషలందు కవిరాజ శేఖరుడని కీర్తి గాంచినవాడు. మనీషాలవదుద్వేదగ్ధులైన కవులకు మనోహరములైన కవీభవజ్రాంకుశుడని బిరుదు పొందినవాడు. నందమపూడి దానశాసనంలో నారాయణభట్టునుగూర్చి నన్నయ అనేక వివరాలు తెల్పినాడు, నారాయణభట్టు సకల జగదభినుత గుణ శాలి, సరస్వతీ కరుణావతంసుడు, కేవలం పండితుడు మాత్రమేకాదు, రాజ నీతి ధురంధరుడు అందుచేతనే రాజనరేంద్రుడాతనికి 'నందమపూడి'ని అగ్ర హారముగా ఇచ్చి గౌరవించినాడు. రాజనరేంద్రుని పరిపాలన స్థిరపడడానికి నారాయణభట్టు రాజనీతిజ్ఞత తోడ్పడినట్లుకూడా తెలుస్తున్నది.

అప్పటివరకు తెలుగులో కావ్యాలులేవు, భారతంవంటి మహా కావ్యాన్ని తొలిసారిగా రచించినప్పుడు ఆకావ్యం రాజుకు, పండితులకు సంతృప్తికరముగా వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు మరొకవిద్వాంసుని సహాయ సహకారాలు కొంత నిస్సందేహంగా అవసరమే. అటువంటి సహాయాన్ని. సూచనలను సకాలంలో ఆత్మీయుడైన నారాయణభట్టు నన్నయకు చేసినాడని చెప్పవచ్చును. భాష. శైలి, మూలగ్రంథములోని అర్థం మొదలయినవి. నిర్ణ యించినప్పుడు ఇతరులు వీనిపై అభిప్రాయభేదాలు వెల్లడి చేసినప్పుడు నారా యణభట్టు నన్నయకు తోడుగా ఉండి రచనా విధానానికి కావలసిన సూచనలు చేసినట్లు మనం ఊహించవచ్చును. ఈ విధంగా ఒక ఉత్తేజకరమైన సన్ని వేశంలో భారత రచనకు అంకురార్పణ జరిగింది, భారతం సకల భారతీయ సంస్కృతికి దర్పణమైన విజ్ఞాన కోశం. అందుచేతనే ఇది ఒక మహత్తరమైన కర్తవ్యంగా పండితులు భావించినారు.

తనకు ఇంతగా ఇష్టుడు, అభిమాన పాత్రుడైన రాజరాజుకు తన భార తాన్ని నన్నయ అంకితము చేయలేదు. ఆశ్వాస ప్రారంభంలోను, ఆశ్వాస అంతంలోను రాజరాజును ప్రశంసించుతూ నన్నయ పద్యాలు వ్రాసినాడు. ఈ పద్యాలలో రాజరాజు గుణగణాలను అత్యంతంగా వర్ణించినాడు. అయితే యీ పద్యాలు కేవలం సంబోధనలుగానే ఉన్నవి. తాను చెప్పడం రాజరాజు. వినడం అనేరీతిలో నన్నయ భారత రచన సాగినది.

అనువాద విధానం

భారతాన్ని అనువాదం చేసే విధానంలో నన్నయ అవలంబించిన పద్ధతులను కూడా గమనించవలసి ఉంటుంది.

రాజరాజు, నన్నయ, నారాయణభట్టు ఈ ముగ్గురి ఆశయాలకు, అభీష్టాలకు అనుగుణంగా తెలుగులో మహాభారత రచన ప్రారంభమైనది. ఈ ఆశయాలలో ఒక ఏకత్వం స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. బౌద్ధము, జైనము, వేదమతము పైన తిరుగుబాటు ఉద్యమాలు; ఆ ఉద్యమాలు క్రమక్రమంగా క్షీణించిన తర్వాత భక్తి ఉద్యమాలైన శైవ, వైష్ణవాలు పరస్పరం సంఘర్షణ పడినవి కూడ. ఇటువంటి పరిస్థితులలో మహాభారతబద్ధ నిరూపితార్థం ఏర్పడగా తెనుగున రచియింపు మని రాజనరేంద్రుడు కోరిన కోరిక ఆనాడు విద్వత్ జనులలో, పరిపాలకులలోను వైదిక మతము పట్ల ఏర్పడిన ఆదరాభిమానాలకు నిదర్శనం. కాని ఈ వైదిక మతాభిమానం వలన నన్నయ రచనలో సాహిత్య శిల్పం ఏమీ కొరవడలేదని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. సాహిత్య దృక్పథంతో పరిశీలించినప్పుడు మహాభారతం ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన కావ్యమని స్పష్టం కాగలదు. అందుచేతనే ఈ రచనలోని ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తిని ఆరసి కవీంద్రులు మేలు మేలని అన్నారట; ఇతరులు అక్షర రమ్యతను ఆదరించినారట. తన్నుతాను నానారుచిరార్థ సూక్తినిధినని నన్నయ చెప్పుకొన్నారు. భారత రచనను జగత్ హితము అనే ఆశయంతో చేపట్టినానని కూడ ఆయన చెప్పుకొన్నాడు. నన్నయ భారతాన్ని స్వేచ్ఛగా అనువదించినాడు. ఇది స్వతంత్ర కావ్యమని పాఠకులు అనుకోగలిగినంత నిపుణంగా ఈ అనువాద కార్యాన్ని నన్నయ నెరవేర్చినాడు. నన్నయ కాలంలో భారత రామాయణాదులు సకల భారతంలోని పండితులలోను, ప్రజలలోను వ్యాప్తియందుండెను. భారతము యొక్క భిన్న ప్రతులు ఉత్తరంలోను, దక్షిణంలోను ప్రచారంలో ఉండెను. ఈ ప్రతులలో కొన్ని విభేదాలు కూడా ఉండినట్లు పరిశోధకుల అభిప్రాయం. ఉత్తర, దక్షిణ దేశ ప్రతుల శ్లోక సంఖ్యలో కూడా కొంత వ్యత్యాసం ఉన్నట్లు పండితులు అభిప్రాయ పడుతున్నారు. నన్నయ ఏ ప్రతిని అనుసరించెనో స్పష్టంగా యీనాడు చెప్పడం సాధ్యంకాని పని-ప్రస్తుతం ప్రచారంలో ఉన్న ప్రతుల కన్న నన్నయ అనుసరించిన ప్రతి భిన్నమైనదని డాక్టర్ దివాకర్ల

వేంకటావధానిగారివంటిపండితులు అభిప్రాయపడుతున్నారు. నన్నయ అనేక ప్రతులు చూచి సందర్భానికి అనుగుణంగా తనకు సముచితంగా తోచిన భాగములను వాని నుండి గ్రహించి యుండవచ్చునని డాక్టర్ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారి అభిప్రాయం. పూనాలో "భండార్కర్" పరిశోధన సంస్థ భారతాన్ని ఒక ప్రమాణ ప్రతిగా ముద్రించినది. (critical edition of Maha Bharata) దేశంలోని భిన్న ప్రాంతాలలో లభించిన తాళపత్ర గ్రంథాలను పరిశీలించి ఈ ప్రామాణిక ప్రతిని భండార్కర్ పరిశోధనా సంస్థ సిద్ధము చేయించినది. ఈ సందర్భంలో భండార్కర్ సంస్థ తెలుగు భారతాన్ని కూడ పరిశీలించినట్లు తెలుస్తున్నది. తెలుగు భారతం కడమ దక్షిణ దేశ భారతాలకన్న భండార్కర్ సంస్థకు ఎక్కువగా ఉపయోగపడినట్లు ఒక అభిప్రాయం. ఇది ఏమైనప్పటికిని దక్షిణదేశ భారతాలన్నింటి కంటె తెలుగుభారతం మూలానికి సన్నిహితంగా ఉన్నదని పండితుల అభిప్రాయం.

వ్యాసుడు-నన్నయ

వ్యాసునికి, నన్నయకుమధ్య సుమారు రెండువేల సంవత్సరాల కాలం గడిచినది. ఈ రెండువేల సంవత్సరాలలో సాంఘికంగా, రాజకీయంగా, మత పరంగా దేశంలో ఎన్నోమార్పులు వచ్చినవి. ఈ మార్పులను తెలుగులో భారతం వ్రాసిన కవిత్రయం గమనించినదని చెప్పవచ్చును. ఇందువలననే కాబోలు మూలంలోని కథకు కొన్ని సందర్భాలలో తగ్గింపులను మరికొన్ని సందర్భాలలో పొడిగింపులను కవిత్రయం చేసినది. చాలచోట్ల మూలంలోని భాగాలను నన్నయ సంగ్రహించినాడు. అయితే ముఖ్యభావాలకు ఎక్కడా లోపం రానీయలేదని అని పండితుల అభిప్రాయం. మూలంలో కొన్ని కథలు రెండుసార్లు చెప్పబడినవి. కాని నన్నయ ఆకథను ఒకేసారి సరియైన సందర్భంలో చెప్పినాడు. కొన్ని సందర్భాలలో నన్నయ మూలంలోని భావాలను పూర్తిగా విడిచివేసినాడు. మూలంలోని భావాలను వివరించినప్పుడు కొన్ని సందర్భాలలో స్వతంత్రంగా పద్యాలు వ్రాసిన నిదర్శనాలు ఉన్నవి.

నన్నయ-సంస్కృత కర్ణాటక కవులు

భారతాన్ని అనువదించే సందర్భంలో నన్నయ ఇతర సంస్కృత మహా కవుల రచనలనుండి సందర్భోచితమైన భావాలను గ్రహించినట్లు పరిశోధకులు అభిప్రాయపడుతున్నారు. నన్నయ, నారాయణభట్టు ఉభయులు తెలుగు, సంస్కృతము, ప్రాకృత భాషలలోనేకాక కర్ణాటకంలోకూడా విద్వాంసులు. అప్పటివరకే కర్ణాటకభారతం వచ్చినందున పంపని శైలికి, నన్నయభట్టు శైలికి తగినన్ని పోలికలు ఉన్నందువలన రచనలో కర్ణాటక భారతాన్నికూడా నన్నయ దృష్టిలో ఉంచుకొన్నాడని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. నన్నయ భారతం కావ్యదృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు అది ఒక స్వతంత్రరచనగా శోభిల్లు తున్నదని అందరు అంగీకరించిన అభిప్రాయం.

నన్నయ కథాకథనం

కథను చెప్పడంలో నన్నయకు ప్రత్యేకనైపుణ్యం ఉన్నది. మూలంలోని కథను తీసుకొని దానిని సందర్భోచితంగా తగుమార్పులతో నన్నయ వివరించు చుండును. మూలంలోని భారతం ఇతిహాసం; తెలుగులోని భారతం కావ్యము అని చెప్పవచ్చును. దీనికి కావ్యరూపం ఈయడానికి కావలసిన విధంగా నన్నయ రసపోషణం, పాత్రపోషణం గావించినాడు.

నన్నయ శైలి

నన్నయకుముందు తెలుగులో కావ్యాలు ఏవీ లేనందువలన కావ్యాలలో ఉపయోగించవలసిన శైలిని నన్నయయే రూపొందించుకున్నాడు. సంస్కృత భాషాప్రధానమైన శైలి నన్నయ రచనకు వన్నె పెట్టినది. కవిత్వమునకు కావలసిన సంశ్లిష్టత దీనివలన చేకూరినది. ఆయన రచనలో సంస్కృత దీర్ఘ సమాసాలు ఎక్కువగా కనిపించినను అందులో క్లిష్టత కనిపించదు. అన్వయ కాఠిన్యముగాని, అర్థకాఠిన్యముగాని ఆయన రచనలో గోచరించవు. ఆపాత మధురము, ఆలోచనామృతము అయినది నన్నయ రచన. కవీంద్రుల కొరకు "ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తి"తో రచన చేసినాడు; సాధారణ పాఠకుల

కొరకు "అక్షర రమ్యత"ను అనుసరించినాడు; సామాన్యులకొరకు "రుచి రార్థసూక్తు"లను చేర్చినాడు నన్నయ. నన్నయ కవిత్వానికి గాంభీర్యము ప్రాణమని విమర్శకుల అభిప్రాయము. శబ్ద గాంభీర్యము, అర్థగాంభీర్యము-రెండును నన్నయ కవితలో గోచరించును. సంయమనం నన్నయ రచనలో ప్రధానంగా గోచరించును. కథను చక్కగా, ప్రసన్నముగా చెప్పడం పైననే నన్నయకు దృష్టి ఎక్కువ. కథాగమనానికి భంగం కలిగించే రసావేశము, వర్ణనాబాహుళ్యము నన్నయలో ఉండవు. అందువలన రచనారీతి, కథా కథనపద్ధతి సరళముగా ఉండి అర్థము కావడంలో క్లిష్టత ఉండదు. ఆయన సంభాషణలు సరళముగా, సహజముగా నుండును. ఆయన పాత్రలు రసావేశముతో మాట్లాడవు. ఆయన పాత్రలు సహజంగా నిరాడంబరంగా ఉండును.

నన్నయ సంస్కృత పదభూయిష్ఠమైన పద్ధతిలోనే ఎక్కువగా రచన చేసినప్పటికిని ఆయన భాషలో తెలుగు నుడికారము కూడా కనిపించును. ఆయన సంస్కృత సమాసభూయిష్ఠ రచనను చేయడంలో ఎంత చెయ్యి తిరిగినవాడో, ప్రసన్న పద్ధతిలో అలతి అలతి తెలుగు మాటలలో రచన చేయడంలో కూడా అంతటి సామర్థ్యము కలవాడు.

దీర్ఘ సంస్కృత సమాలోచనకు ఒక ఉదాహరణ :

మ॥ వివిధోత్తుంగ తరంగఘట్టన చలద్వేలావనైలావలీ
లవలీలుంగలవంగ సంగతలతాలాస్యంబు లీక్షించుచున్
ధవళాక్షుల్ సనికాంచిరంత నెదురంద త్తీర దేశంబునం
దవదాతాంబుజ ఫేనపుంజ నిభునయ్యశ్వోత్తమున్ దవ్వులన్॥

సరళము, ప్రసన్నము అయిన నన్నయ శైలికి ఒక ఉదాహరణ:

ఉ॥ నిండుమనంబు నవ్యనవనీత సమానము, పల్కుదారుణా
ఖండల శస్త్రతుల్యము జగన్నుత విప్రులయందు నిక్కమీ
రెండును రాజులందు విపరీతము గావున విప్రుఁడోపునో
పండతి శాంతుఁడయ్యు నరపాలుడు శాపముగ్రమ్మరింపగన్.

తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రధానంగా రెండు మార్గాలు, రీతులు కని పించునని విమర్శకుల అభిప్రాయము. సంస్కృత పదజాలముతో నిండి, అక్షరరమ్యమై, కథాకథనప్రధానమైన మార్గమొకటి; దేశీయ పదములతోనిండి, భావావేశముతో కూడిన రసప్రధానమైన మార్గము మరియొకటి. మొదటిది నన్నయ రీతికాగా రెండవది తిక్కన మార్గము. తరువాత ఆంధ్రకవులు చాలా మంది నన్నయ మార్గమునే అనుసరించినారు. నన్నయ రచనలోని ధారా శుద్ధి, పద్యరచనాశిల్పము చాలామంది కవులను ఆకర్షించినది. అందుకే నన్నయ వాల్మీకిని గురించి వ్రాసిన "గురు పద్యవిద్యకు ఆద్యుడు" అనుమాట తెలుగు కవులలో నన్నయకు సంపోవునన్న విశ్వనాథ సత్యానారాయణగారి అభి ప్రాయము - సరియైనదేనని చెప్పవచ్చును. కాలము రీత్యానేకాదు, గుణము రీత్యాకూడా నన్నయ ఆదికవి; తిక్కనపైకూడా నన్నయ ప్రభావము కలదు; ఎర్రనపై చెప్పవలసిన పనిలేదు. దేశిమార్గము ననుసరించిన శైవకవులైన పాల్కురికి సోమనాథాదులపైననే నన్నయ ప్రభావము గోచరించును. శ్రీనాథుడు నన్నయ మార్గమునే అవలంబించి, ప్రబంధకవులకు శైలీభిక్ష పెట్టినాడు. లిఖిత సాహిత్యము లేని జాతి నాగరికతలేని జాతిగా భావించ బడుతుంది. ఈ లోపమును పూరించి జాతి ఔన్నత్యమునునిలిపి, ఆంధ్రులకు ప్రాచీనసాహిత్యము కలదన్న గౌరవమును నిలిపినాడు నన్నయ, ఆంధ్ర కవిత్వమును సంస్కృత ధోరణిలో రూపొందించి పండితాదరణను కూర్చినాడు. సమగ్రమైన ఆంధ్రమయీవాక్కులకు ఆచార్యుడైనాడు. ఆయన భాష, ప్రయోగములు, రచనారీతులు ప్రామాణికములై అనంతర కవులకు మార్గ దర్శి అయినాడు.

తిక్కన - భారత రచన పూర్తి

ఆది, సభాపర్వాలను - అరణ్యపర్వంలోని కొంతభాగాన్ని రచించిన తర్వాత నన్నయ భారత రచన ఆగిపోయినది. తిరిగి భారత రచన ప్రారంభం కావడానికి కొంతకాలము పట్టినది. నూటయాభై సంవత్సరాలవరకు పూర్తి గావించే ప్రయత్నాలు జరుగలేదు. అప్పటి దేశకాల పరిస్థితులు ఇందుకు కారణమై ఉండవచ్చును. పదమూడవ శతాబ్దం అనగా క్రి. శ. 1210-1290 మధ్యన జీవించి నెల్లూరును పరిపాలించిన మనుమసిద్ధి రాజుకు మంత్రిగా,

ఆస్థానకవిగా ఉండిన తిక్కన భారతాంధ్రీకరణ చేపట్టినాడు. కాని ఆయన అరణ్యపర్వంలో మిగిలిన భాగాన్ని పూర్తిచేయక విరాటపర్వంనుండి ప్రారంభించి పదిహేను పర్వాలు ప్రతిభావంతంగా ఆంధ్రీకరించినాడు. తిక్కనది సంభాషణాత్మక శైలి, నాటకీయ రచన. ఆయన యుద్ధవర్ణనలు అప్రతిమానమైనవి. తెలుగుపదాలను తిక్కన ఎక్కువగా వాడినాటు. తెలుగులో ఆధ్యాత్మిక రాజకీయాది అనేక విషయాలుకూడా గంభీరంగా హృదయంగమంగా వ్యక్తం చేసినాడు. రసానికి అనుకూలమైన వృత్తాలను ఆయన ఉపయోగించినాడు. అన్నిరసాలను మనోరంజకంగా పోషించినాడు పాత్రపోషణలో సాటిలేని నేర్పు చూపినాడు. జన వ్యవహారంలో ఉన్న తెలుగు పదజాలానికి కావ్యగౌరవం అపాదించినాడు. తిక్కన రచన తెలుగుదనానికి ప్రతిబింబమై, సరసమై, సుందరమై గంభీరమై అలరారుచుండునని విద్వాంసుల అభిప్రాయం.

ఆంధ్రావళికి మోదము కలుగవలెననే మహోన్నతమైన లక్ష్యంతో తిక్కన భారత రచన గావించినాడు. ఒక మహాకవిత్వ దీక్షావిధిని పొంది పద్యములను, గద్యములను రచించెదని ఆయన చెప్పుకొన్నాడు. తిక్కన తన కావ్యాన్ని హరిహరనాథునికి అంకితము గావించినాడు. పన్నెండవ శతాబ్దమున తెలుగుదేశంలోశైవ, వైష్ణవ మతాలు వ్యాపించి పరస్పరం సంఘర్షణ కూడా పడినవి. అందుచేత ఈ సంఘర్షణ సరికాదని భావించి శివకేశవుల అభేదాన్ని ఉద్ఘాటించి ధర్మాద్వైతాన్ని స్థాపించే ఉద్దేశంతో తిక్కన భారత రచన గావించినాడు.

నన్నయ - ఎర్రనలు

పూర్తిగాక మిగిలిన అరణ్యపర్వాన్ని పద్నాల్గవ శతాబ్దంలో నివసించిన ఎర్రన పూర్తిగావించినాడు. ఎర్రన అరణ్యపర్వశేషంతో పాటు నృసింహపురాణాన్ని, హరివంశాన్ని, కూడా వ్రాసినాడు. ఆయన రామాయణం కూడా వ్రాసినాడు. కాని అది యీనాడు దొరుకలేదు ఎర్రన అరణ్యపర్వశేషాన్ని నన్నయ పేరుతోనే ఆంధ్రీకరించి రాజరాజునే సంబోధించినాడు. నన్నయపైన ఎర్రనకున్న భక్తి గౌరవాలకు ఇది తార్కాణం. అరణ్యపర్వ

శేషాన్ని నన్నయ శైలిలో మొదలు పెట్టి తిక్కన శైలితో ఎర్రన ముగించినాడనీ; ఆయన కవిత్వం నన్నయ, తిక్కన అను రెండు మహాసముద్రాలను కలిపే జలసంధివలె ఉన్నదని పండితుల అభిప్రాయం. ఈ విధముగా మహాభారత రచన పదకొండవ శతాబ్దంలో ప్రారంభమై పధ్నాల్గవ శతాబ్దంలో ముగిసినది.

తెలుగులో మహాభారతం ఉత్తమోత్తమమైన గ్రంథం. గ్రంథానికి యిటువంటి గౌరవం కలగడానికి కారణం కవిత్రయం యొక్క ప్రతిభా సంపదయే. తర్వాత ఎవ్వరు ఎన్ని కావ్యాలు వ్రాసినప్పటికిని అందరికి భారతమే మార్గదర్శకం. పండితులు, పామరులు అందరు సమానంగా ఆదరించే మహా రచన తెలుగుభారతం. ఇతర భాషలలో భారతానికిలేని మహోన్నత స్థానం తెలుగుభాషలో ఉన్నది.

డిసెంబరు (1982)

(అంతర్జాతీయ తెలుగుసంస్థ పక్షాన పూనాలో చేసిన 35 ఉపన్యాసం)

నేను గుర్తించిన తిక్కన

నెల్లూరులో మీరు నిర్వహిస్తున్న తిరునాళ్ళలో పాల్గొనమని ఆహ్వానించినప్పుడు కొంచెం వెనుక ముందాడక తప్పినదికాదు. కాని మిత్రులు శ్రీ మరుపూరి కోదండ రామిరెడ్డిగారి ఒత్తిడి, శ్రీ రామచంద్రరావు ప్రభృతుల పట్టుదల నన్ను నిరుత్తరుని చేసినవి. నా శక్తి సామర్థ్యాలను, పరిమితులను గుర్తించియే, మిత్రుల మాట కాదనలేక మీ ముందు నిలిచినాను. తిరునాళ్ళు అనగా మా తెలంగాణాలోని ముఖ్యంగా వరంగల్ ప్రాంతంలోని వాడుక భాషలో తీర్థం లేక జాతర అని అర్థము. కాని నెల్లూరు ప్రాంతములో తిరునాళ్ళు అనగా దేవోత్సవము లేక శుభదినము-అనుఅర్థము ఉన్నట్లు వినికిడి. జాతరలోను, ఉత్సవములోను పాల్గొనడం ఆహ్లాదకరమైన అనుభవం. కాని సాహిత్యోపన్యాసం గావించడం, అందులోను తిక్కన వంటి బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలిని, కవి బ్రహ్మను గురించి మాట్లాడడం అంత సులభమైన పనికాదు; ఏమైనప్పటికిని నెల్లూరు మిత్రులమాట కాదనలేక సాహసించినాను ఎప్పుడో నలభై సంవత్సరాల క్రిందట, నేను కవిత్వం వ్రాసే రోజుల్లో మా వూరైన 'వరంగల్'కు తిక్కన వచ్చిన సందర్భాన్ని సంస్మరిస్తూ—

"తిక్కనామాత్యుండు తెలుగు దేశపు రాజు
కలసి మాటాడిన కొలువిదేమో"
"అల్లుని స్వేచ్ఛకై నెల్లూరి నెరజాణ
పఠియించె నిచటనే భారతంబు"

అని వ్రాసుకొన్న మాటలు యీ సందర్భాన జ్ఞప్తికి వస్తున్నవి. మావూరు ఓరుగల్లు కోటకు కొన్ని మైళ్ళ దూరంలోనే ఉన్నదన్న సత్యము యీ సభ వారికి తెలుపవలెను. నన్ను యీ సమావేశంలో పాల్గొనమని మీరు కోరడానికి యీ సత్యము కూడ ఒక కారణము గావచ్చును.

తెలుగు కవులలో తిక్కన వంటి మనీషి మరొకరు లేదు; ఇంకెందుకు భారతీయ సాహిత్య చరిత్రలోనే యీయన ప్రక్కన నిలువగలిగిన సాహిత్య

మూర్తులు లేరేమో ! ఉన్నప్పటికిని వ్రేళ్ళ మీద లెక్కించదగిన వారే! తిక్కనను గూర్చి మనం మాట్లాడుకున్నప్పుడు ఆనాటి రాజకీయ, సాంఘిక, మత పరిస్థితులనేగాక అంతకు పూర్వం ఒకటి రెండు శతాబ్దాలలోని భారతదేశ పరిస్థితులను కూడ మనం గమనించవలసి ఉంటుంది: అప్పుడే ఆయన మహనీయ వ్యక్తిత్వాన్ని సరిగా అర్థం చేసుకోగలమని నా విధేయ విజ్ఞప్తి.

తిక్కన కాలం క్రీ. శ. 1205 నుండి 1288 అని చరిత్రకారులు నిర్ణయించినారు. పది సంవత్సరాలు ఇటు అటు అయినను పరవాలేదు, మొత్తము మీద ఆయన పదమూడవ శతాబ్దము వాడు; అందుచేత 11, 12 శతాబ్దాల పరిస్థితులను అవగాహన చేసుకొన్నవాడు: సమకాలిక పరిస్థితులను చక్కగా పరిశీలించినవాడు.

భారతదేశాన్ని యించుమించుగా ఏకఖండంగా పరిపాలించడానికి ప్రయత్నించిన మన దేశ చక్రవర్తులలో హర్షవర్ధనుడు చివరి వాడని చెప్పవచ్చును. అయితే ఆయన దక్షిణ దేశదండయాత్రను పులకేశుడు విజయవంతంగా త్రిప్పి వేసినాడు. హర్షవర్ధనుడు ఏడవ శతాబ్దానికి చెందినవాడు మూడు వేల సంవత్సరాలకు పైగా సమస్త ప్రపంచంలో సర్వ విద్యలకు, సర్వ కళలకు ఆటపట్టై ఈజిప్టు, మెసపొటేనియా దేశాల నాగరికత కన్న ఉజ్జ్వలమైన నాగరికత కలిగిన దేశమని పాశ్చాత్య పరిశోధకుల మెప్పులను పొందిన భారతదేశం ఎనిమిదవ శతాబ్దం తరువాత ఉత్తరంలోనూ, దక్షిణంలోనూ చిన్నచిన్న రాజ్యాలుగా చీలిపోయినది. 11వ శతాబ్దంలో భారతదేశం మీద ముస్లింల దండయాత్ర తమ రాజ్యస్థాపనోద్దేశంతో ప్రారంభమైనది. 12 శతాబ్దం చివరలో ముస్లింలు భారతదేశంలో చాల భాగం ఆక్రమించినందున నూతన పరిస్థితులు నెలకొన్నవి. ఉత్తర భారతంలో రాజపుత్రులు, స్వతంత్ర రాజ్యాలు స్థాపించి స్వాతంత్ర్య పోరాటాలు జరుపుతుండిరి. దక్షిణంలో చోళులు, చాళుక్యులతోపాటు కాకతీయులు, తమ రాజ్యాలను స్థాపించుకొని పరిపాలిస్తుండిరి. తెలుగు దేశాన్నంతా ఒకే పరిపాలన క్రింద మొట్ట మొదటిసారి తీసుకువచ్చినవారు కాకతీయులు. కాకతీయ గణపతి దేవుని కాలంలో సకలాంధ్రము ఏకఖండముగా పరిపాలితమైనది. తెనుగు వానిలో తాను తెనుగు వాడనను జాతీయ భావము అంకురించి అభివృద్ధి చెందింది. తత్ఫలితంగా అఖిల భారతీయ నాయకత్వం అంతరించింది; ప్రాంతీయ నాయకత్వం బలపడినది. ఈ ప్రాంతీయ నాయకత్వానికి,

పరిపాలనలకు భాష యే పరిపోషక మైన ప్రాతిపదిక యైనది. వేంగి చాళుక్యులు సంగీతము, నృత్యములతోపాటు తెలుగు భాషను కూడ ఆదరించి పోషించిరి.

వేంగీ చాళుక్యులు తెలుగు రాజులు; వీరి కాలంలో తెలుగు దేశంలో వేద మతం బాగా బలపడింది. శైవ సంప్రదాయానికి ఆదరణ ఎక్కువైనది. జైన మతము కూడా కొంత వ్యాప్తిలో ఉండినది. విదేశాలతో వర్తక వ్యాపారాలు అభివృద్ధి పొందినవి. జనుల సంస్కృతికి దేవాలయాలు ముఖ్య కేంద్రాలయినవి. యజ్ఞాలు, యాగాలు ప్రాధాన్యం వహించినవి. ఒక వైపున శైవ మతం బాగా వ్యాపిస్తూ ఉండగా మరొక వైపున రామానుజుడు శ్రీవైష్ణవ మతాన్ని ప్రచారం చేసినాడు. ఆంధ్ర దేశంలో కూడ వైష్ణవము అడుగు పెట్టినది. ప్రాంతీయ భాష యైన తెలుగు భాషలో రచనలు కొనసాగినవి. పరిపాలనా వ్యవహారాలు కూడా తెలుగులో సాగుతుండినట్లు శాసనాల వలన తెలుస్తున్నది. వీరశైవ మతం కూడా తలయెత్తి వ్యాపించినది. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు "శివతత్వ సారాన్ని" రచించినాడు. పాలకురికి సోమనాథుడు 'బసవ పురాణా'న్ని వ్రాసినాడు. నన్నె చోడుడు 'కుమార సంభవా'న్ని వ్రాసినాడు. ఈ విధంగా శైవ వాఙ్మయం రచితమై వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినది,

చాళుక్య రాజరాజనరేంద్రుని ప్రోత్సాహంతో నన్నయ పదకొండవ శతాబ్దంలో ప్రారంభించిన 'ఆంధ్ర మహాభారత' రచన ఆయన తరువాత ఆగిపోయినది. తదుపరి శైవ వాఙ్మయానికి సంబంధించిన రచనలు కొన్ని వచ్చినవి. నన్నయకు-తిక్కనకు మధ్యన సుమారు నూటయాభై నుండి రెండు నూర్ల సంవత్సరాలు గడిచిపోయినవి. ఈ రెండునూర్ల సంవత్సరాలలో శైవ వైష్ణవాలు రెండూ దేశంలో వ్యాప్తిపొందినవి. శివకవుల రచనలు చదివినప్పుడు వారు వీర విహారమొనర్చినారనే చెప్పవలెను. కుల ప్రాతిపదికను శివకవులు వ్యతిరేకించి, సమాన సమాజ స్థాపన కావలెనని యెలుగెత్తి చాటిరి; వైదిక కర్మలను నిరసించిరి. జనులలో ప్రచారం కొరకు శివకవులు ద్విపద ఛందస్సులో జాను తెనుగున రచనలు గావించిరి. అయితే వీరి జాను తెనుగు జనుల నాలుకలపై నున్న పలుకుబడి కాకపోవడం వల్ల పేరుపమైనప్పటికిని ప్రజలను యెక్కువగా ఆకర్షించలేదు.

పదకొండు, పన్నెండు, పదమూడవ శతాబ్దాలలో రాజకీయంగా ప్రాంతీయ రాజ్యాలు అవతరించి బలపడగా, దేశ భాషలలో రచనలు కొనసాగి సారస్వతము వికసించగా మతరంగంలో కూడ ముఖ్యమైన మార్పులు వచ్చినవి. ప్రాచీన వైదికమతముపైన తిరుగుబాటుగా తలయెత్తి దేశంలోనే కాక దేశం వెలుపల గూడ వ్యాపించిన జైన, బౌద్ధ మతాల ప్రభావము క్రమ క్రమంగా తగ్గిపోగా, శంకర, రామానుజ, మధ్వాచార్యుల వంటి మతాచార్యులు అవతరించి, అద్వైత, విశిష్టాద్వైత మతాలను ప్రజలలో ప్రచారం గావించిరి. ఈ మూడు మతాలు దక్షిణంలో ప్రారంభమై అఖిల భారత స్థాయిలో వ్యాప్తి పొందినవి. ఇంచుమించుగా సకల భారతాన్ని పరిపాలించడానికి ప్రయత్నించిన తుది చక్రవర్తి ఐన హర్షవర్ధనుని కాలంలో దక్షిణాన ఆయన అధికారాన్ని ధిక్కరించిన చాళుక్యపులకేశిని గూర్చి యింతకు ముందు ప్రస్తావించినాను. హర్షవర్ధన, పులకేశుల కాలంలోనే దక్షిణంలో శంకరాచార్యుడు జన్మించి అద్వైత మత ప్రచారం గావించినాడు. శంకరాచార్యులు 788 నుండి 820 వరకు జీవించియుండినట్లు చరిత్ర తెలుపుతున్నది. ఈయన దక్షిణ దేశీయుడు శంకరుడు తాను ప్రతిపాదించిన అద్వైత మతాన్ని ఆసేతు హిమాచలము వ్యాప్తి గావించెను అంతే కాదు - జైన, బౌద్ధ విద్వాంసులతో వాదించి తన మతాన్ని స్థాపించిన మహా మేధావి శంకరుడు. శంకరుని తరువాత పదకొండవ శతాబ్దంలో రామానుజుడు అవతరించి విశిష్టాద్వైతాన్ని ప్రతిపాదించి వ్యాప్తి చేసెను. శంకరాచార్యుని సిద్ధాంతాలను ఖండించిన రామానుజుడు వైష్ణవాన్ని సామాన్య జనులలో ప్రచారం గావించెను. విజ్ఞులకు మాత్రమే పరిమితమైన శంకర అద్వైతమునకు బదులుగా రామానుజుడు భక్తివాదాన్ని ప్రచారం చేసి జనప్రియము గావించెను. హరిజనులను కూడా తన మతములోనికి ఆకర్షించిన మొట్టమొదటి సంస్కర్త రామానుజుడని చెప్పవలెను. 12వ శతాబ్దం తుది భాగంలో మధ్వాచార్యుడు జన్మించి, ద్వైత మతాన్ని స్థాపించెను. శంకర రామానుజ, మధ్వాచార్యులు ముగ్గురు భగవద్గీతను, బ్రహ్మ సూత్రాలను ఆధారం చేసుకొని తమ సిద్ధాంతాలను రూపొందించినారు. ఈ ముగ్గురును దక్షిణ దేశంలో జన్మించి తమ మతాలను సకల భారతంలో వ్యాప్తి చేసినారు. అనగా రాజకీయంగా భారత జాతీయ భావం సన్నగిల్లిన తరువాత మత పరంగా దేశ సమైక్యతను యీ ముగ్గురు

కాపాడినారని చెప్పవచ్చును. వీరికి తోడుగా సంస్కృత భాష ఆనాడు సమస్త భారత విద్వాంసులకు సుపరిచితమైన భాషగా, భారతీయులలో పరస్పర సాంస్కృతిక సంబంధాలు పెంపొందించే భాషగా, వ్యవహారంలో ఉండెను. ఇదే కాలంలో బసవేశ్వరుడు మత రంగంలో ప్రవేశించి వర్ణాశ్రమధర్మాన్ని వ్యతిరేకించి కులము అనే విచక్షణ ఉండరాదని బోధించి మానవులలో సమానత్వాన్ని ప్రచారం చేసినాడు. ఈయన ప్రచారం చేసిన మతం వీరశైవం. ఈ విధంగా శైవ, వైష్ణవ సంప్రదాయాలతో పాటు వీరశైవం ప్రాధాన్యం వహించింది. తిక్కన కాలం నాటి రాజకీయ, మత, సాంఘిక పరిస్థితులకు క్లుప్తమైన సమీక్ష యిది.

ఈ సందర్భంలో మరొక సంఘటన జరిగినది. పన్నెండవ శతాబ్దం యొక్క తుది భాగంలో తెలుగుదేశ చరిత్రలో సుప్రసిద్ధమైన పల్నాటి యుద్ధము జరిగినది. ఈ యుద్ధము జ్ఞాతుల మధ్య జరిగినది. జ్ఞాతి వైరంతో పాటు మత సంఘర్షణ కూడా యిందుకు కారణమైనది. బ్రహ్మనాయుడు వైష్ణవ మతాభిమాని. ఈ అభిమానంతో ఆయన ఉద్దేశించిన సంఘ సంస్కారం ఆయన ప్రతిస్పర్థులకు ఇష్టము కాలేదు. అప్పుడు వైష్ణవ మతాన్నే కాక అద్వైతాన్ని కూడ వ్యతిరేకించి వీరశైవం ముందుకు వచ్చినది. ఈ వీరశైవం సమాజంలో ఉద్రేకం కలిగించినది. వర్ణాశ్రమ ధర్మంపై తిరుగుబాటు, వైదిక కర్మల ధిక్కారము, అద్వైత మత ఖండన వీరశైవులు తమ ముఖ్య ప్రచార సాధనాలు గావించుకున్నారు. వీరి భాషలో ఉద్రేకం గూడా ఎక్కువగా గోచరించినది. ఇంతకు ముందు నేను చెప్పినట్లుగా తమ మతాన్ని జనప్రియం గావించడానికి వీరు ద్విపద ఛందస్సును ఉపయోగించి శైలిలో జానుతెనుగు కావలెనని ఉద్ఘాటించినారు. ఈ సంఘర్షణ కొంత జాతిని నీరసింపజేసినది. బహుశా యిట్టువంటి తీవ్రమైన వాతావరణం ప్రజలలో కొంత అశాంతిని కూడా కలిగించి ఉండవచ్చును. ఈ పరిస్థితులను తిక్కన బాగా గమనించినాడని చెప్పవలెను.

వేంగీదేశమును వెయ్యి అరువై ఒక్కటి వరకు పరిపాలించిన రాజనరేంద్రుని ఆస్థానంలోని మహాకవి నన్నయ, ఆయన ప్రేరణచేత భారతరచన ప్రారంభించెను. సుమారు రెండున్నర పర్వాలు వ్రాసి ఆయన గతించెను. తరువాత తెలుగులో కొన్ని రచనలు వచ్చినవి. అయినప్పటికీ

భారత రచన పూర్తి చేయడానికి ఎవ్వరూ ముందుకు రాలేదు. ఈ బాధ్యతను పూనుకొని విజయవంతంగా నిర్వహించిన కవిబ్రహ్మ తిక్కనామాత్యుడు.

తిక్కన నెల్లూరు ప్రాంతాన్ని పరిపాలించిన మనుమసిద్ధికి ముఖ్యమంత్రిగా ఉండెను. మంత్రియే కాదు, ఆయనకు అంతరంగికుడు; ఆప్తుడు కూడా. మనుమ సిద్ధిరాజు తిక్కనను 'మామా' అని పిలిచెడివాడు అన్నమాట సుప్రసిద్ధము. తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమును మనుమసిద్ధికి అంకితం గావించెను. అప్పటివరకు కాకతీయరాజులు యించుమించుగా తెలుగు దేశాన్నంతా తమ ఏలుబడి క్రిందికి తీసికొని వచ్చిరి. కాకతీయ గణపతి దేవుని పరిపాలన తెలుగు వారిలో జాతీయాభిమానం బాగా ప్రబలునట్లు చేసినది. గణపతి దేవ మహారాజు ఆంధ్ర చక్రవర్తి. ఆయన రాజధాని ఏకశిలా నగరం - ఆంధ్ర నగరంగా ప్రసిద్ధి పొందింది. ఈ పరిస్థితులలో నెల్లూరు పైన తిక్కన - బయ్యనలు దండయాత్ర గావించి మనుమసిద్ధిని పదవీచ్యుతిని గావించిరి. తిరిగి మనుమసిద్ధి రాజ్యం ఆయనకు యిప్పించడానికి తిక్కన ఓరుగల్లుకువచ్చి గణపతిదేవుని సహాయాన్ని అర్థించినాడు. ఓరుగల్లులో ఆయనకు గణపతిదేవుడు బ్రహ్మాండమైన స్వాగతం యిచ్చినట్లు సిద్ధేశ్వర చరిత్ర తెలుపుతున్నది. తిక్కన సోమయాజి ఓరుగంటిలో బౌద్ధ పండితులతో చర్చలు గావించి వారిని ఓడించి గణపతిదేవుని ప్రశంసలు పొంది ఆయన సహాయంతో తిరిగి నెల్లూరుకు వచ్చి మనుమసిద్ధిని పట్టాభిషిక్తుని కావించినాడు; గణపతి దేవుని ఆస్థానంలో తిక్కన భారతాన్ని చదివినట్లు కూడా మనకు తెలుస్తున్నది. ఆ భారతం సంస్కృత భారతమో, తెలుగు భారతమో ఏదైనా కావచ్చును. కాకతీయరాజులు మొదట్లో జైనమతాన్ని అవలంబించినప్పటికిని క్రమక్రమంగా వారు తిక్కన కాలం వరకు శైవం వైపు అభిముఖులైనారు. అయితే వారు జైన, బౌద్ధులను ద్వేషించలేదు; సహనం తోనే పరిపాలించిరి, వైష్ణవ దేవాలయాలు కొన్ని వారి కాలంలో నిర్మిత మయ్యెను. ఆనాడు కింది తరగతులలో కొంత వీరశైవం కూడా ప్రచారంలో ఉండెను. ఏమైనప్పటికిని మత సహనానికి అనుకూలమైన పరిస్థితులు తెలుగు దేశంలో ఏర్పడవలసిన అక్కర కలిగినది. ఇటువంటి పరిస్థితులలో తిక్కన భారత రచనకు ఉపక్రమించి పూర్తి కావించి, "విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ" అని ప్రబోధించి, హరి హర అద్వైతాన్ని ప్రతిపాదించినాడు.

ఆ కాలంలో రాజ్యతంత్రము, రణతంత్రము, సమానంగా నిర్వహించిన కుటుంబాలు తెలుగు దేశంలో ఉండెను. తిక్కన ఇటువంటి కుటుంబానికి చెందిన వాడే. ఆయన తాతగారు మంత్రి భాస్కరుడు, గుంటూరు విభుడు; విశేషించి 'సారకవితాభిరాముడు' - అనగా సాహిత్యము, సంస్కృతికికూడా ఆటపట్టయిన కుటుంబము తిక్కనది. ఆయన తండ్రి కొమ్మన దండనాథుడు. ఆయనకు సోదరుని వరుసవాడు ఖడ్గ తిక్కన. ఇటువంటి ఉదాత్త సంస్కృతికి అలవాలమైన వాతావరణంలో పుట్టి పెరిగిన ప్రజ్ఞాశాలి తిక్కన. ఒక సామంతరాజుకు ముఖ్యమంత్రిగా ఉండడంవలన భారతదేశ పరిస్థితులు, ఇరుగుపొరుగు ప్రాంతాల పరిస్థితులు, తెలుగుసీమ పరిస్థితులు; నాటి సమాజము, ఆ సమాజంలో ఉన్నటువంటి గుణ దోషాలు, ఆ సమాజం త్రొక్కవలసిన సరియైన మార్గము—ఇవన్నీ తిక్కనకు బాగా తెలిసిన సంగతులు ఇందుకు సంబంధించిన సమస్యలన్నింటిని గూర్చి బాగా ఆలోచించి నిర్దుష్టమైన అభిప్రాయాలు తిక్కన కలిగి యుండెనని చెప్పడంలో అతిశయోక్తి ఏమీలేదు. పరిపక్వమైన అనుభవంతో, పరిపూర్ణమైన విద్యాబలంతో, సామాజిక అవగాహనతో తిక్కన కవితారంగంలో అడుగు పెట్టినాడు. ఈనాటికి మహాకవిగా ఆయనకు ఆయనయే సాటి. తిక్కన సోమయాజి వ్యక్తిత్వాన్ని తలచుకొన్నప్పుడు ఆయన వినయ భూషణుడని మనకు స్పష్టంగా గోచరిస్తున్నది. ఎందుకనగా, మహాభారతం ప్రతి పర్వం చివరలో వ్రాసుకున్న గద్యంలో ఆయన తనను గూర్చి ఒకే మాట చెప్పుకున్నాడు! ఆ మాటయే, "బుధారాధన విరాజి తిక్కన సోమయాజి" - నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో "శిల్పముల పారగుడను, కళావిదుడను" అన్న తిక్కన చిత్తవృత్తిలో భారత రచన నాటికి వచ్చిన మార్పు గమనించదగినది.

తానాడు సమాజంలో తిక్కన సోమయాజి స్థానం చాలా గొప్పది. అయినప్పటికిని ఇంతకన్న తనను గూర్చి భారతంలో ఆయన యేమి చెప్పుకోలేదు మహా కవిత్వ దీక్షా విధి నొంది రచిస్తున్నానన్నాడు - అంతే; తనకు ముందు భారత రచన ప్రారంభించిన నన్నయను గూర్చి ఆయన ప్రశంసించిన విధానం కూడా తిక్కన మహనీయ స్వభావాన్ని వెల్లడి చేస్తున్నది. తిక్కన మాటలో నన్నయభట్టు మహితాత్ముడు, విద్యాదయితుడు, ఆంధ్ర కవితా విశారదుడు, మహాత్మ శీర్యాలు దతతతో తెనిగించిన మహానుభావుడు. ఈ మాటల వలన తిక్కనకు నన్నయ పట్ల గల భక్తి గౌరవాలు స్పష్టమౌతున్నవి. ఇంక తాను

మహా భారతాన్ని తెనిగించడంలో గల ఉద్దేశాన్ని గూర్చి అవతారికలో తిక్కన చెప్పిన మాటలు ప్రత్యేకంగా గమనించ దగినవి. భారతం పంచమ వేదంగా ప్రసిద్ధి పొందినది. అది జనులందరికి ఆరాధ్యమైన గ్రంథం. దానిని తెలుగు భాషలో వ్రాయవలెను; అందువలన భవ్యపురుషార్థ ఫలము లభించును. ఆంధ్రావళికి మోదము కలుగునట్లుగా యీ కార్యము నెరవేర్చవలెను. ఇటువంటి ఉదాత్త ఆశయముతో తిక్కన భారత రచనను ప్రారంభించెను. ఇందులో రాజుల ప్రశంసలేదు. తనను గురించి గొప్పగా చెప్పుకొన్నదేదియూలేదు. తెనుగు దేశంలో నివసించే ప్రజల శ్రేయస్సే ఆయన ఉద్దేశం. తెలుగు భాషను అభివృద్ధి చేయడమే ఆయన సంకల్పం. ఇటువంటి ఆలోచనలు చేస్తూ ఒకనాడు నిద్రపోయిన తిక్కనకు ఒక స్వప్నం కలిగింది. ఆస్వప్నంలో తండ్రి కొమ్మనామాత్యుడు కనిపించి భక్తవత్సలుడైన హరిహరనాథుని 'అదిగో' అని తిక్కనకు చూపించినాడు. ఆ ఉభయులు తిక్కనను ఆశీర్వదించి భారత రచనకు ప్రోత్సహించినారు. ఇటువంటి ఉత్తేజపూరితమైన వాతావరణంలో తిక్కనామాత్యుడు భారతానువాదాన్ని ప్రారంభించి, ముగించినాడు.

తిక్కన తనను గూర్చి ఎంత వినయపూర్వకంగా చెప్పుకున్నప్పటికి అనాటి సమాజంలో ఆయన స్థానం సర్వోన్నతమైనది; సాటిలేనిది. సమకాలికులైన విద్వాంసులు ఆయనపట్ల అత్యంత గౌరవాభిమానాలు కలిగియుండిరి. వివిధ ప్రాంతాలనుండి కవులు, విద్వాంసులు ఆయన సందర్శనమునకై వచ్చి తమ రచనలను ఆయనకు వినిపిస్తుండేవారని తెలుస్తున్నది. తిక్కన మెప్పు పొందడమే ఆ రోజులలో ఒక గొప్ప. కవిత్వాన్ని చెప్పి తిక్కనను మెప్పించడం అరుదు అని ఆ రోజులలో అందరూ అనుకొనేవారు.

మన కవులెవరికీ చిత్రపటాలు లేవు. ఆ రోజులలో ఫోటోగ్రఫీ లేదు. చిత్తరువులు వేసే కళ ఉన్నప్పటికి యెవ్వరైన వ్రాసినారో లేరో కాని మనకు మాత్రం తిక్కన చిత్తరువు లభించలేదు. అయితే తిక్కన చిత్తరువు అక్షర రూపంలో మనకు లభిస్తున్నది. అది తెలుగు భాష ఉన్నంతకాలం చెరగిపోక నిలిచి ఉండగలదు. అది ఎండకుగాని, వానకు గాని శిథిలమైపోవునది కాదు. ఆ చిత్తరువును వ్రాసినవాడు కేతన. అది అక్షరరూపమైన చిత్రం. తిక్కన తండ్రి బుధలోక వత్సలుడు. భోగంలో, రూపంలో, ధైర్యంలో, శౌర్యంలో అద్వితీయుడు. ఆయన తల్లి సౌభాగ్యమహిమలో అరుంధతి వంటిది. భాగ్యంలో

లక్ష్మి వంటిది. తాలిమిలో భూదేవి వంటిది. ఇన్ని గుణాలు కలిగినటువంటి ఆ దంపతుల నోముల పంట తిక్కన. తిక్కన సుకవీంద్ర బృంద రక్షకుడు, చిత్త నిత్యస్థిత శివుడు, దశదిశా విశ్రాంతయశుడు, సకల విద్యా కళాచణుడు, మనుమ సిద్ధిరాజు రాజ్య భార ధౌరేయుడు, అభిరూప, భావభవుడు, అన్నిటికన్న మిన్నగా దీనజనతా నిధానము, తెలుగులోను, సంస్కృతంలోను చతురుడు. ఉభయ భాషల కవులకు మిత్రుడు. అందుచేతనే కవీంద్రులు ఆయనకు కృతు లిచ్చినారు. ఆయన అనేక కావ్యాలను వ్రాసినాడు. పెక్కు ఊళ్ళు అగ్ర హారాలుగా ఇచ్చినాడు. యాగాలు చేసినాడు. ఎన్ని యోగ్యతలు కలిగిన వాడు మన తిక్కనామాత్యుడు! ఇంకా చూడండి - వేదాది విద్యలన్నియు ఆయనకు కరతలామలకము. ఆయనది విశుద్ధమైన ఆత్మ, ఆయన ధీమంతుడు. సామాది ఉపాయాలు తెలిసినవాడు. చతురానన సన్నిభుడు, నీతిలో చాణ క్యుడు. పరహితార్థి, మంత్రిమాణిక్యుడు, పుణ్యమూర్తి. కావ్యపారీణుడు, సౌజన్యము ఆచరణగా గలిగినవాడు, దేవేంద్ర నిభుడు, ఇంతటి మహోజ్జ్వల చరిత్ర కలిగిన మరొక కవీశ్వరుడెవరు ?— ఈ వర్ణనను గమనించినప్పుడు నిపుణుడైన ఆధునిక చిత్రకారుడు యెవరైన ఆయన పటాన్ని గీయవచ్చునని చెప్పవచ్చును. తిక్కన హృదయం అనుకంపకు ఆటపట్టు. నేటి పరిపాలకులకు యిందులో నూరోవంతు గుణసంపద ఉన్నప్పటికిని దేశమెంతో బాగుపడును కదా! అది యట్లుండనిండు.

మరొకరు ప్రారంభించి విడిచిన గ్రంథాన్ని తానేల పూర్తిచేయవలెనని తిక్కన వెనుక ముందాడలేదు. ఈ భారతానువాదంలో మరొకరి ప్రస్తావన ఎందుకని. తనకే పూర్తి గౌరవము కావలెనని అనుకోలేదు. ద్వేషరహితమైన విశాల హృదయం తిక్కనది గదా! ఆయన ఆలోచించినది ఒక్కటే, తనజాతి, తన భాష, వాని అభివృద్ధి, తన యెదుటనున్న సమాజం, ఆ సమాజంలో వ్యాపించియున్న చీకటి, ఆ చీకటిని తొలగించి వెలుగును చూపించవలసిన అక్కర. అందుకు భారతమొక్కటే ప్రయోజనకరమైన గ్రంథము. ఎందు కనగా, అది భారతీయ విజ్ఞానకోశం. అందులో ధర్మశాస్త్రం ఉన్నది; వేదాంత మున్నది; నీతి శాస్త్రమున్నది; ఇతిహాసమున్నది; పురాణ సంపద ఉన్నది; మహాకావ్య గౌరవమున్నది. కావుననే అది విశ్వజనీనము, అందుచేత తెలుగు జాతికి సరియైన దారి చూపించగలిగిన మహాగ్రంథం.

ఆంధ్రావళికి మోదము కలుగునట్లుగా తెనుగు భాషలో భారతాను వాదాన్ని మొదలుపెట్టినప్పుడు, తెనుగు భాష అంటే ఏమిటి ? అన్న ప్రశ్న తిక్కనకు సహజంగా కలిగి ఉంటుంది. ముఖ్యంగా శివకవులు "జానుతెనుగు జానుతెనుగు" అని నొక్కి చెప్పినందున జానుతెనుగు అంటే ఏమిటి అని కూడా ఆయన ఆలోచించి ఉంటాడు. నిజానికి శివకవులు తెనుగూ, తెనుగూ అని ఎంత నొక్కి చెప్పినప్పటికిని వారి భాష జనులు నిత్య వ్యవహారంలో ఉపయోగించిన తెనుగు భాష కాదు; ప్రజలకు సులభంగా అవగహనయైన భాష కాదు. అందు చేతనే వారి భాష ప్రజాదరణ పొందలేక పోయినది. జానుతెనుగునకు విద్వాంసులు యేమి అర్థము చెప్పనప్పటికిని తిక్కన తెలుగు మాత్రం ఆనాడు వ్యవహారంలో ఉన్న భాష అని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. అటువంటి భాష ఉపయోగించినప్పుడే పంచమ వేదమైన భారతం ఆంధ్రావళికి మోదం కలిగించ గలదని తిక్కన నిశ్చయించడంలో ఆశ్చర్యమేమున్నది ? తిక్కన తన ప్రాంత మైన నెల్లూరు భాషను బాగా పరిశీలించి ఉండవచ్చును. నెల్లూరు నుండి ఓరు గల్లు వరకు చేసిన పర్యటన సందర్భంలో ఆయన పలుచోట్ల విడిది చేసి ఉండ వచ్చును. అప్పుడు అక్కడక్కడ జన వ్యవహారంలో ఉన్న భాషను కూడా ఆయన బాగా పరిశీలించి ఉండవచ్చును. బహుశః తిక్కన రాయలసీమ మీదుగా ఓరుగల్లు చేరి ఉంటాడని అనుకుంటాను. పరిశోధకులు తిక్కన ప్రయాణ మార్గాన్ని నిర్దేశించవలసి ఉంటుంది. నెల్లూరు, రాయలసీమ, తెలంగాణా ప్రాంతాల ప్రజల నాలుకల మీద నాట్యమాడిన నుడికారాన్ని తిక్కన గ్రహించి నాడని ఆయన రచన స్పష్టంగా తెలుపుతున్నది. తెలుగు భాషలో ఉన్న జీవం, చక్కదనం చిక్కదనం అన్నీ తిక్కన శైలిలో మనకు కనిపిస్తున్నవి. ఎటువంటి అభిప్రాయమునైనా వేదాంతము నుండి నిత్య వ్యవహారం వరకు తెలుగులో వెల్లడిచేయవచ్చునని తిక్కన రుజువు చేసినాడు. జనుల వ్యవహారంలో ఉన్న శబ్దసంపద, నుడికారం, తెలుగు సమాసాలు అన్నీ తిక్కన రచనలలో మనకు కనిపిస్తున్నవి. తిక్కన ఈ శైలిలో భారతం వ్రాయకపోతే తెనుగు శబ్దజాలమే కొరవడి ఉండేది. భాషపైన ఆయనకు గల అధికారం అనన్యసామాన్యమైనది. తెలుగు భాషకు నిండుదనాన్ని కలిగించిన మహాకవి, లోకజ్ఞుడు తిక్కన. ఆయన భాష ఒక తరగని గని,

తిక్కన తీసుకున్న మహాభారతం చాలా విశాలమైన పరిధిగల గ్రంథం. ఆయనయే చెప్పినట్లు అది 'నానారసాభ్యుదయోల్లాసి'. మానవసమాజానికి

సంబంధించిన ప్రతి సమస్య మనకు అందులో కనుపిస్తుంది. ఈనాటి సమాజంలో కూడ మనకు కనిపించే క్లిష్ట పరిస్థితులను మనం భారతంలో చూడవచ్చును. సమస్త దేశాలలోని సకల మానవ జాతిని చిత్రించగలిగిన గ్రంథం మహాభారతం. ఈ సత్యాన్ని గమనించి కాబోలు తిక్కన తన అనువాదానికి మహాభారతాన్నే ఎన్నుకొన్నాడు. విరాట పర్వం నుండి తుది పర్వం వరకు చూస్తే తిక్కన ఎన్ని రసాలు పోషించినాడో మనకు స్పష్టంకాగలదు. శృంగారము, వీరము, కరుణ, భీభత్సము, రౌద్రము, శాంతము - ఏ రసము పోషించినప్పటికిని ఆయన కలం ఇందుకే పూర్తిగా తగినట్లుంటుందని చదువరులకు అనిపిస్తుంది. ఈ విధంగా గ్రంథ రచన చేసినవారు తెలుగులో మరొకరు లేరు. ఇందుకు సంబంధించిన సమస్త విషయాలను పండితులు బహుగ్రంథాలలోను, అనేక పత్రికలలోను, వివిధ వేదికల మీదను విపులంగా తెలిపినారు; సిద్ధాంత వ్యాసాలను వ్రాసినారు; పరిశోధన గ్రంథాలను ప్రకటించినారు.

వివిధ రసాలను పోషించడంలోను, వివిధమైన చిత్తవృత్తులను వెల్లడించడంలోను, భిన్న స్వభావాలు గల పాత్రలను చిత్రించడంలోను తిక్కనకు తిక్కనయేసాటి. నాటకీయ శిల్పం, సన్నివేశాలను కల్పించే నేర్పు, వర్ణనా నైపుణ్యం తిక్కనకు వెన్నతో బెట్టిన విద్య. రమ్యమైన నాటకానికి, రమణీయార్థ ప్రతిపాదకమైన కవిత్వానికి ఉండవలసిన లక్షణాలన్నీ తిక్కన భారతంలో మనకు కనిపిస్తవి. అన్నిటికంటే మించి తిక్కన మానవ కారుణ్యవాదిగా కనిపిస్తాడు. భారతం అవతారికలో కరుణ అనే పదాన్ని ప్రతి సందర్భంలో వాడడం, కరుణ రసపోషణకు సంబంధించిన ఘట్టాలలో ఆయన కవిత పరాకాష్ఠను పొందడం యిందుకు నిదర్శనాలు. దీనినిబట్టి కవిగా, పండితుడుగా, రాజకీయ చతురుడుగా తాత్వికుడుగా గానే కాక అత్యుత్తమ మానవునిగా కూడ తిక్కన సమగ్ర స్వరూపం మనకు సాక్షాత్కరిస్తుంది. మన భాషలోనే కాదు, భారతీయ వాఙ్మయంలోనే కాదు, ప్రపంచ సాహిత్యంలో కూడా తిక్కన వంటి మహాకవులు మిక్కిలి తక్కువని చెప్పితే సత్యానికి లవలేశమైనా కలుగజాలదు.

తిక్కన చేసినది అనువాదము కాదు; స్వతంత్ర రచన, అని భావించి, సోపపత్తికముగా నిరూపించిన పండితులు ఉన్నారు. అనేక సందర్భాలలో తిక్కన మూలాన్ని తగ్గించిన ఘట్టాలు ఉన్నవి; స్వతంత్రించిన దృష్టాంతాలున్నవి. తిక్కన గొప్ప శిల్పి; అందుచేత శిల్పదృష్ట్యా కూడ భారతాను

వాదాన్ని కొనసాగించినాడు. ఆనాటి తెనుగుదేశాన్ని, తెలుగు జనుల ఆచార వ్యవహారాలను తిక్కన తన గ్రంథంలో యిమిడించినట్లు మరుపూరి కోదండ రామరెడ్డిగారి వంటి పరిశోధకులు పలువేదికల నుండి వెల్లడి చేసినారు. ఉదాహరణకు - తిక్కన ద్రౌపది. తెలుగు దేశంలోని ఆనాటి శూర కుటుంబాలకు చెందిన అభిమానవతియైన వీరనారీమణి ఈ విధంగా చెప్పబోతే తిక్కన పాత్రలను మరికొన్నింటిని గూర్చి కూడ వివరించవలసి ఉంటుంది.

తుదకొక్కమాట, తిక్కనది ప్రజల దృష్టి - ప్రజల భాష. ప్రజల అభ్యుదయం ఆయన కాంక్షించినాడు. తన సమకాలీన పరిస్థితులను దృష్టిలో ఉంచుకొని మహాభారతాన్ని స్వేచ్ఛగా స్వతంత్ర గ్రంథంగా తెనిగించినాడు. ఆంధ్ర మహాజనుల పాలిటి అమృతమూర్తి తిక్కన. కవిగా, లోకజ్ఞుడైన దేశ నాయకుడుగా ఆంధ్రదేశ అభ్యుదయాన్ని, భారతీయ సమైక్యతను, లోక కల్యాణాన్ని కాంక్షించిన ఉదార చరితుడుగా ఆయన మన ముందు ప్రత్యక్ష మౌతున్నాడు. తిక్కన అభిప్రాయంలో వ్యాసుడు లోకహితనిష్ఠ కొరకు భారతాన్ని వ్రాసినాడు. అది పంచమ వేదం. జనులకు ఆరాధ్యం - అందుకొరకే దానిని జనాభ్యర్చితమని ఆయన వర్ణించినాడు. ఈ మాటలన్నీ తిక్కన దృక్పథాన్ని వివరిస్తున్నవి.

ఉదార చరితానాంతు వసుధైవ కుటుంబకం — అన్న సూక్తి సుప్రసిద్ధమైనది. తిక్కన ఇటువంటి ఉదారచరితుడు.

పూజాతిసాంద్ర కర్పూరమ్ములందు
ప్రాజ్ఞ్యదీపాళోలవమ్ముల యందు
మడుగు సన్నని పాట
పాడుచు వెన్నెల తేట

కలవు తిక్కన పల్కు తెలుగు పల్కులకు !
లోమృద్వీకాగుళుచ్ఛ మాధురియు
నవ పుష్యరాగ సుందర పటిష్టతయు
అలరు మల్లియ పువ్వు
నందు పిన్నని నవ్వు
కలవు తిక్కన పల్కు తెలుగు పల్కులకు !

కృష్ణవేణీ తరంగిణి నున్న ఝరియు
తుంగభద్రా సరిత్తున నూగు పేల
రసాగోద్వాతము
నవ నవనీతము
కలవు తిక్కన పల్కు తెలుగు పల్కులకు !
లజ్జా మనోహార లావణ్యమూర్తి
తేజోరుణాంశు సందీప్త పాంచాలి
కనుల క్రొమ్మెఱుపులు
కనుబొమ విఱుపులు
కలవు తిక్కన పల్కు తెలుగు పల్కులకు !

అన్న ఆధునిక కవి వాణిని ఆలకించి వినండి.

(నెల్లూరులో 14-9-1980 నాడు "తిక్కన తిరునాళ్ళ" సందర్భంలో జరిగిన సభలో చేసిన ప్రసంగం.)

నేను దర్శించిన పోతన

ప్రపంచంలో అనేక భాషలున్నవి. ప్రతి భాషకు గర్వింపదగిన సాహిత్యం ఉన్నది ప్రతి భాషలోను రచయితలు ఉన్నారు. అయితే దేశాన్ని, జాతిని కద లించి చీకటిలో వెలుగు జూపిన రచయితలు ఏ భాషలోనైనప్పటికిని కొద్ది మందే. సంస్కృతంలో వ్యాస, వాల్మీకులు, గ్రీకు లాటిన్ భాషల్లో హోమర్, డాంటేలు, ఇంగ్లీషులో షేక్స్పియర్; విశ్వసాహిత్య గగనంలో దేదీప్య మానంగా ప్రకాశించే దివ్యగ్రహాలు. అయితే ఇటువంటి గ్రహాల సంఖ్య వ్రేళ్ళ మీద లెక్కింపదగినది.

మన తెలుగు భాషకు వేయి సంవత్సరాలకు పైబడిన సాహిత్యము ఉన్నది. మహాకవులెందరో ఉన్నారు. కాని అన్యభాషీయులు "తెలుగులో మీరు యితరులకు చూపించగల మహాకవులెవరని? ప్రశ్నిస్తే ఎక్కువగా ఆలోచింప వలసిన అవసరం లేకనే ముగ్గురని వెంటనే పేర్కొనవచ్చును. తిక్కన, పోతన, వేమనలు యీ ముగ్గురు- ఇంగ్లీషు ప్రముఖుడు ఒకడు- "తమ సామ్రాజ్యము, తమ సంపద సమస్తము పోయినప్పటికి షేక్స్పియర్ ఒక్కడు నిల్చియుండిన చాలునని" అన్నాడట. ఈ మాట మిక్కిలి సమంజసమైనది. ఈ విధంగా తెలుగు వారు తమ కవులనుగూర్చి చెప్పుకోవలసి వస్తే యీ ముగ్గురిని పేర్కొనవలసి వస్తుంది. ఈ ముగ్గురు భిన్నకాలాలలో భిన్న దేశ పరిస్థితులలో జన్మించి సమస్త ఆంధ్ర జాతికి దారి చూపించి జనాదరణకు పాత్రులైనారు. ఈ ముగ్గురిలో ఎవరి వ్యక్తిత్వం వారిదే; ఎవరి విశిష్టత వారిదే

పోతన భాగవతంలోని ఒక పద్యమైనను నోటికిరాని ఆంధ్ర పాఠకుడు లేడంటే సత్యదూరం కాజాలదు. పోతన భాగవతం ఆంధ్ర మహాజనుల పాలిటి అమృత భాండము.

పోతనను గూర్చి, ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని గూర్చి, సరియైన అవగాహన చేసుకోవలెనంటే ఆయనకు సమకాలీనమైన దేశపరిస్థితులను తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది. పోతన 15 వ శతాబ్దంలో నివసించిన మహాకవి. 1400 నుంచి

1470 వరకు ఆయన జీవించినట్లు తెలుస్తున్నది. ఈ కాలం తెలుగుదేశ చరిత్రలో క్లిష్టమైన ఘట్టమని చెప్పవలసి ఉంటుంది. తిక్కన యింతకన్నను అనుకూలమైన పరిస్థితులలో జీవించినాడు. కాకతీయ గణపతిదేవుడు మొదటిసారి తెలుగు దేశాన్నంతటినీ ఒక ఏలుబడి కిందికి తీసుకొనివచ్చి తెలుగుజాతి సర్వతోముఖాభ్యుదయానికి కృషిచేసిన కాలంలో తిక్కన జీవించినాడు. తిక్కనకు గణపతి దేవుడు, ఆపదలో అక్కరకు వచ్చిన చుట్టమై, ఆయన గౌరవాభిమానాలకు పాత్రుడైనవాడు. అందుచేత తెలుగుదేశాన్ని ముందుకు నడిపించగల నాయకుడు లేడే అనే మనోవేదన తిక్కనకు కలుగలేదు. పోతనకు యిటువంటి అదృష్టం పట్టలేదు.

పోతన జీవించినది కాకతీయ సామ్రాజ్యము పతనమైన పిమ్మట కాలం. తెలుగు దేశానికి యితర దేశాలతో వ్యాపారసంబంధాలు క్రమక్రమంగా సన్నగిల్లి నౌకా వ్యాపారం దెబ్బతిన్నది. చిన్నచిన్న రాజ్యాలు తలఎత్తినవి. రాజకీయంగా తెలుగుదేశం చీలికలై పోయినది. ఉత్తర దేశంనుండి ముస్లింల దండయాత్రల ప్రమాదం ప్రారంభమై అప్పుడప్పుడు సంభవిస్తుండేది. రాచకొండ, దేవరకొండ, కొండవీడు, రాజమండ్రి, ఓరుగల్లు మొదలైన ప్రదేశాలలో వెలమలు, రెడ్లు, కమ్మలు చిన్న రాజ్యాలు స్థాపించుకొని పరిపాలిస్తుండే రోజులవి. ఈ రోజులలోనే గజపతులు కళింగాన్ని పరిపాలిస్తూ పూర్వాంధ్ర దేశాన్ని వశపరుచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తుండేవారు. మరొకవైపున విజయనగరాధీశ్వరులు కన్నడ ప్రాంతంలో రాజ్యంచేస్తూ తెలుగుదేశంలోని కొంతభాగాన్ని తమ ఏలుబడిలోనికి తీసుకొన్నారు. ఇంకొక ప్రక్కన బహమనీ రాజులు తెలుగుదేశంపై దృష్టి ప్రసరించి రాచకొండ, దేవరకొండ రాజ్యాలపై దండయాత్రలు చేస్తూ తుదకు యీ రెండు రాజ్యాలను తమ స్వాధీనం చేసుకున్నారు. విజయనగర, బహమనీ, కళింగ రాజ్యాలు శక్తివంతమైనవిగా ఉండేవి. వారికి మధ్య పరస్పర విరోధాలు కూడా ఉండేవి. ఈ పరిస్థితి దేశాభ్యుదయానికిగాని, ప్రజల క్షేమానికిగాని ఏమంత ప్రయోజనకరమైనదిగాదు. వీనికి తోడుగా తెలుగు రాజులలో అంతః కలహాలు తగినన్ని ఉండేవి. తత్ఫలితంగా వీరి పరిస్థితి ఉద్ధతులమధ్య పేదల వంటిదైనది. తెలుగుదేశానికి ఒక సుస్థిరమైన, సమర్థవంతమైన రాజకీయ నాయకత్వం లోపించిన కాలమది. ఢిల్లీలో ఖిల్జీ, తుగ్లక్ రాజ్యాలు అస్తమించి లోడీలు

ఉన్నవి. ఇతర ప్రాంతాలలోని భక్తి ఉద్యమ నాయకులవలె పోతన మత రంగంలో తిరుగుబాటును లేవదీసి అందుకు నాయకత్వం వహించే ప్రయత్నం చేయలేదు; సంఘంలోని దురాచారాలను ముఖ్యంగా తనముందు కనిపించే దురాచారాలను గూర్చి ఆయన పట్టించుకున్నట్లు లేదు రాజకీయంగా, సాంఘికంగా, మతపరంగా పోతనది విప్లవాత్మకమైన దృక్పథం కాదనడానికి చెప్పిన మాటలివి. రాజులను విస్మరించినప్పటికిని "అర్థావళి"ని గూర్చికూడా ఆయన ఎక్కువగా ఆలోచించినట్లు కనిపించదు. వ్యవసాయమే తన జీవనోపాధికి తగిన వృత్తిగా పోతన స్వీకరించాడు. ఇతరులు అనుకున్నట్లుగా ఆయన కటిక దరిద్రుడు కాకపోవచ్చును; "గ్రాస వాసోదైన్యా"నికి గురైన వ్యక్తి కాకపోవచ్చును, కుటుంబ పోషణకొరకు వ్యవసాయంపై ఆధారపడి పరంపరాగతమైన తండ్రి తాతల సాంస్కృతిక వాతావరణంలో పెరిగి సహజంగా పాండిత్యాన్ని ఆర్జించుకొని భక్తి మార్గంలో జన్మము సఫలం చేసుకోవలెనని పోతన నిశ్చయించుకున్నాడు. తెలుగులోను, సంస్కృతంలోను అందరినీ మెప్పించగలనన్న ఆత్మ విశ్వాసము ఆయనకు ఉండినది. ఈ ఆత్మ విశ్వాసానికి మూలకందము ఆయన సహజ పాండిత్యము. రక్తి, భక్తి రెండింటికిని ఆలవాలమైనది ఆయన హృదయం. కావుననే ఆయన రచనలలో పుష్కలంగా యీ రెండు మనకు కనిపిస్తూ ఉన్నవి.

భాగవతంలో ఆయన భారత కవులను మాత్రమే ప్రస్తుతించినాడు. రామాయణ కవులను ఎందుకో ఆయన పేర్కొనలేదు. అయితే పూర్వం కవులు తనకు భాగవతాన్ని మాత్రమే మిగిల్చినారని ఆయన చెప్పినందువలన రామాయణ కవులుకూడా ఆయన మనస్సులో ఉండియుండవచ్చును. భవ బంధాలు తెగిపోవలెనని ఆయన గాఢంగా అభిప్రాయపడినాడు. భాగవతరచనతో ఆ పని జరుగగలదని స్వప్నంలో ఆయనకు సాక్షాత్కరించిన రామభద్రుడు ఆదేశించినాడు. కావుననే రామభద్రుడు పలికించును. అట్లు పలికినందువలన తనకు భవహరము కాగలదని ఉద్ఘాటించి రచనా వ్యాసంగానికి ఆయన ఉపక్రమించినాడు. కూలికైనను నమ్మి చూలికైనను భాగవతం తెలిసి పలుకుట చిత్రం, నామటుకునేను, విబుధజనులవలన విన్నంత కన్నంత, తెలియవచ్చినంత, తేటపఱతునన్నాడు. ఇటువంటి సంకల్పంతో పోతన భాగవత రచనకు పూనుకున్నాడు. ఆ రచన ఒక గంగా ప్రవాహంవలె సాగినది. స్థానాను

తన్మయుడైనాడు. పాఠకులను నాటికీ నేటికి తన్మయులను చేస్తున్నాడు. శ్రీరాముని ఆనతితో ఆయనను స్మరించి శ్రీకృష్ణుని చరిత్రను నోరూరగా కీర్తించినాడు పోతనామాత్యుడు. అటు శివకేశవులకు-ఇటు రామకృష్ణులకు అభేద భావాన్ని పాటించి ప్రతిపాదించినాడు.

పోతన మహాకవి, మహాభక్తుడు, శబ్దము శిల్పము ఛందస్సుల కొరకు ఆయన ప్రాకులాడలేదు, అవియే ఆయనకు విధేయములైనవి. నా విద్యార్థి దశలో సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులు ఒకరు తిక్కన, పోతనలను పోలుస్తూ చేసిన ఉపన్యాసమొకటి నాకు యిప్పుడు జ్ఞప్తికి వస్తున్నది. పోతన జీవితం తిక్కన జీవితం వలె పరిపూర్ణమైనది కాదు, జీవితం తొలిదశలోనే ఆయనకు నిస్పృహ కలిగినది. కవిత ఆవేశంతో విజృంభించినది. తిక్కన కాళిదాసువంటి వాడు అయితే, పోతన భవభూతి వంటివాడు. తిక్కన, పోతనలు ఉభయులు శబ్ద సాగరాన్ని అరచేతిలో అదిమి పట్టుకొన్న ప్రతిభావంతులు. తిక్కన తూచితూచి పదాన్ని ప్రయోగించి పాఠకుని సంతృప్తి పరచి తానూ సంతృప్తి పడుతాడు. పోతనకు యిట్లా తూకం చేసే అలవాటు లేదు; ఒక్క పదం వేయవలసిన చోట వరుసగా పది పదాలు వేస్తాడు, ఆయన తృప్తి పడినట్లు కనిపించదు. మనకు కూడా తృప్తి కలుగదు.

పోతన భాగవతంలో అక్కడక్కడ పోతన హృదయాన్ని ప్రతిబింబించే మాటలు కొన్ని మనకు గోచరిస్తుంటవి. దయ, సత్యము ప్రతివానికి ఉండవలెనని పోతన ప్రబోధము, నితాంతాపారభూతదయ నాకు దయచేయమని సర్వేశ్వరునికి ఆయన ప్రార్థన; ఈ విధముగా దయకు ఆయన ప్రత్యేక ప్రాధాన్యమిచ్చినాడు గజేంద్రుని ప్రార్థనలో ఆయన భగవంతుని నామరూపాల జోలికి పోలేదు; సమస్త మానవులు, మతము, ప్రాంతము భాష ఏమైనప్పటికిని, యీ ప్రార్థనను నిరభ్యంతరంగా స్వీకరించవచ్చును. కారుణ్యము, మానవ ప్రేమ పోతన హృదయంనుండి జాలువారుతున్న సందర్భాలు ఎన్నో మనకు కనిపిస్తున్నవి

భక్తి రసావేశంతో పోతన భాగవత రచన కావించినాడు. అందుచేత సంఘాన్ని, కాలాన్ని వానియొక్క అవధులను పాటించకుండా కలంనడిపినాడు- సకలాంధ్ర జనానికి శాశ్వతమైన ఆనందాన్ని సమకూర్చినాడు. త్యాగరాజు

వంటి రామభక్తుడు, వాగ్గేయకారుడు పోతన భాగవతాన్ని చదివి పులకాంకిత గాత్రుడై తన పదాలను పాడుకొన్నాడు. ఇంకా ఎందరో మహానుభావులు పోతనచే ప్రబోధితులై కావ్యరచన గావించి ధన్యులైనారు. ఆనాటినుండి యీనాటివరకు తెలుగుదేశంలో భాగవతం పారాయణ గ్రంథమైనది. అన్ని తరగతుల జనాలు, అన్ని కులాల ప్రజలు ఒకచోట కూర్చుండి రోజుల తరబడి పురాణంగా వినే తెలుగు గ్రంథం భాగవత మొక్కటే. ఇది భాగవత గ్రంథము యొక్క సర్వజనాదరణకు తార్కాణము.

"భాగవత పురాణ ఫలరసాస్వాదన
పదవిగనుడు రసిక భావ విదులు"

అని పోతన చెప్పిన మాటనే మనమూ చెప్పవలసి ఉంటుంది.

(1982 మార్చి నెలలో ఓరుగల్లులో జరిగిన పోతన పంచశతి ఉత్సవాల సందర్భం వెలువడి ప్రత్యేక సంచికలో ప్రకటితమైన వ్యాసం.)

శృంగార కవి పోతన

శ్రీనాథ పోతనలు బావ మరదులనియు, సమకాలికులనియు ప్రతీతి. ఆ వరుసతో మనకేమి; అందలి సత్యము చారిత్రకు లెరుగుదురు; ఈ ఉభయులలో శ్రీనాథుని కవిత్వము శృంగార రసపూర్ణమైన దనియు, బమ్మెర పోతన కవిత్వము భక్తిరస పూరితమైనదనియు సాధారణముగా లోకులవాడుక. కాని నిజమారసినచో యీ వాడుక మాత్రము సంపూర్ణమైన సత్యము కాదని స్పష్టమగు చున్నది శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణము, కాశీఖండము భక్తి సంపన్నములు. పోతనామాత్యుని భావములలో భక్తితోపాటు శృంగార రసము వెల్లివిరియు చున్నది. అక్కచెల్లెండ్ల వంటి యీ రెండు రసములు సమానముగా ఆదరించి పోషించిన ఆంధ్ర కవులలో బమ్మెర పోతన ప్రముఖుడని భాగవతము నందలి ప్రతి స్కంధము ఋజువు చేయుచున్నది. వాస్తవము విచారించినచో సుకుమారమైన శృంగార చిత్రణమునందు పోతనతో సమానుడైన తెలుగు కవి మరొక్కరు లేరని తోచుచున్నది.

ఏ కొంచెము అవకాశము కలిగి నప్పటికిని, శృంగార రస పోషణమునకు పోతన కలము ముందుకు దుముకుచుండును. గాఢమైన భక్తి ఆవేశము పొందిన సందర్భాలలో కూడ పోతన హృదయము శృంగార భావములతో ఉప్పొంగి పోయిన ఉదాహరణలు నెన్నియైన చూపించ వచ్చును. ఒక్కమాటలో చెప్పవలె నన్నచో పోతన శృంగారము యొక్క మాధుర్యము, వైవిధ్యము ఆంధ్ర భాషలోని మరొక గ్రంథమునందు కనుపించదు. శ్రీనాథుడు మహాకవియే; తెలుగు దేశమును, తెలుగు నడులను, తెలుగు ఆచారములను కవితా దర్పణమున మనోహరముగా ప్రతిబింబింప జేసిన సార్వభౌముడే, ఆయన ఆంధ్రుల యింటి షడ్రసోపేత భోజనమును నోరూర, నోరార వర్ణించిన కవులలో అగ్రగణ్యుడు. కాని శృంగార రస చిత్రణము నందు మాత్రము పోతనతో శ్రీనాథుడు సమానుడు కాడని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును అంత మాత్రాన శ్రీనాథ కవీంద్రుని వాసి తగ్గవలసిన ఆవశ్యకత ఆవంతయు

లేదు. శ్రీనాథుని శృంగార రచనలు పరిశీలించిన అది సమకాలిక సుందరీ మణుల యొక్క రూపు రేఖలను, కప్పు కొప్పులను, చకచకలను, తళతళలను, పై మెరుగులను వర్ణించుట వరకే పరిమితమైనట్లు కనుపించుచున్నది. రూప వర్ణనతోడనే శ్రీనాథునిలో భావచ్యుతి జరుగుచుండును. విలాస విభ్రమాలను, శృంగార క్రీడా విశేషాలను, అపూర్వ మధుర సన్నివేశాలను, హృదయము నుండి ఉత్కటనుగా దూసికొని వచ్చు ప్రేమ భావాలను చిత్రించుటలో పోతన్నతో శ్రీనాథునకు పోలికయేలేదు. శ్రీనాథుని నైపుణ్య మంతయు ఆకారవర్ణనతోనే ఆగి పోవుచుండును. ఇందుకు యీ ఉభయుల రచనల నుండి యెన్నియైన నిదర్శనాలను ఏరి చూపించ వచ్చును.

పోతన చిత్రించిన శృంగారము విలక్షణమైనది; మధుర భావో పేత మైనది. అపూర్వమైన శృంగార ఘట్టములను, విలాస భావాలను ప్రదర్శించుట యందు పోతన కలమునకు గల నేర్పు అద్వితీయమైనది. శృంగార చిత్రణము నకు పోతన కలిగించుకొను అవకాశములు కూడ ఇతర కవీశ్వరులకు తెలియని పరమ రహస్యములు. ఈ దృష్టితో భాగవతములోని ఇష్టదేవతాది ప్రార్థనమునే పరిశీలించి నప్పుడు మొట్టమొదటి పద్యమే మనము చూపించగల చక్కని మచ్చు తునక. పోతనామాత్యుని సరస్వతీదేవి చంచరీకచయ సుందరవేణి; సైకత శ్రోణి; తోయజాత భవచిత్త వశీకరణైకవాణి; వామనమూర్తికి మూడడుగుల నేల ధారపోయునప్పుడు, ఆదానమును గ్రహించు భగవంతుని హస్తమును "ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై తనువుపై అంసోత్తరీయంబుపై, పాదాబ్జంబులపై కపోల తటిపై,పాలిండ్లపై నూత్నమర్యాదంజెంది వెలుంగు" కరమని బలిచక్రవర్తి భావించుటలో బమ్మెర పోతన శృంగార హృదయము తొంగి చూచుచున్నది. లావొక్కింతయులేక, ధైర్యము విలోలమైన గజేంద్రుని రక్షణకు పరుగు లెత్తుచున్న పరమేశ్వరుడు వైకుంఠపురము నందలి సౌధములోని రమా వినోది యట; వివాద ప్రోద్ధత శ్రీకుచోపరిచేలాంచలముతోనే ఆయన వెంట వెళ్ళు శ్రీదేవి యొక్క సౌందర్యమును గమనించుడు ! ఆమె తాటంకములు చలించు చున్నవట; ధమ్మిల్ల బంధము భుజము మీద నటించు చున్నదట. అదృఢముగా నున్న చంచత్కాంచితో, శాటీముక్త కుచముతో అధరుణమున ఆయమ్మ కోటీందు ప్రభతో వెలిగినదట. ఇటువంటి మనోహర దృశ్యములను చిత్రించిన

వారు ఆంధ్రకవులలో నెంతమంది కలరు ? శ్రీనాథ రచనలలో ఇటువంటి సన్నివేశము లెక్కడ ?

ఆంధ్రుల అభిమాన నాయికయైన సత్యభామను సహజ పాండిత్యుడు చిత్రించిన నేర్పు అద్వితీయమైనది. తెలుగు సారస్వతములో ఇంతచక్కని చిత్తరువు ఇంకొకటి కనుపించదు. సత్యభామ బహు సుకుమారి; బొమ్మ పెండ్లిండ్లకు పోనొల్లననుబాల; మగవారి గనిన మరుగుజేరెడు ఇంతి, పసిడి యుయ్యెలలెక్క భయమందు భీరువు; సఖుల కోలాహలస్వనము లోర్వని కన్య, వీణ చక్కంబట్టు వెరవెరుంగని కొమ్మ; మ్రాకున తీగె గూర్పగనేరని లేమ; సరని ముత్యము గ్రువ్వజాలని అబల; చిలుకకు పద్యము చెప్పనేరని తన్వి, అయినప్పటికిని హృదయేశ్వరుని సమక్షమున వీరనారీమణియై, రాక్షసేశ్వరుని మీద విజృంభించినది. అప్పటి ఆమె సొగసును పోతనయే వర్ణించవలెను. మరొక కవీశ్వరునకది శక్తికి మించినపని; ఆమె సౌవర్ణ కంకణ ఝుణఝుణ నినదములు శింజినీరవముతో చెలిమి సేయుచున్నవి. తాటంకమణిగణ ధగధగ దీప్తులు గండమండల రుచిని కప్పివేసినవి. ధవళ తరాపాంగ ఛళఛళ దోచులు బాణజాల ప్రభాపటలి నడపుచున్నవి. శరపాత ఘుమఘుమ శబ్దము పరిపంథి సైనిక కలకల స్వనము నడపుచున్నది. వీరము, శృంగారము, భయము, రౌద్రము, విస్మయము కలిసి ఆకారము దాల్చిన భామినివలె ఆమె మనకు ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. ఒకవైపున వీరము, ఇంకొకవైపున శృంగారము ఆమె యందు మూర్తీభవించినవి. ఆమె పరుని జూచినప్పుడు ఒక పద్ధతి; వరుని జూచినప్పుడు మరొక పద్ధతి; ఏ కాలమున "నొంప మరియు నలరింప" ఆమె సమర్థురాలు. ప్రాణేశ్వరుని జూచినప్పుడు సొంపు. నరకాసురుని జూచినప్పుడు కెంపు, ఏకక్షణము ఆమె కన్నులలో కనుపించుచున్నవి. ఆమె మోము హరికి రాకేందు బింబము; అరికి రవిబింబము; ఆమె చేలాంచలము హరికి కందర్ప కేతువు అరికి ఘనధూమ కేతువు; ఆమె సందర్శనము హరికి అమృత ప్రవాహము; అరికి అనల సందోహము.

కేవల రూపకల్పన యందేకాదు; భావచిత్రణమందును పోతన అద్వితీయుడు; ఆయనచిత్రించినన్ని శృంగార భంగిమలు; క్రీడలు, విలాసభావములు ఇంకొకరు చిత్రించలేదని చెప్పినచో సత్యమునకు తలవంపులు కలుగజాలవు. కుబ్జా కృష్ణుల క్రీడావిశేషము, ఉషానిరుద్ధుల ప్రణయము, రుక్మిణీ కృష్ణుల

కేళీవిలాసము మొదలైన ఘట్టములు పోతన్న చిత్రించిన శృంగారము యొక్క వైవిధ్యమునకు చక్కని తార్కాణములు. రుక్మిణీదేవితో శ్రీకృష్ణుని విరహోక్తులు, అవిరహోక్తులతో నొప్పిజెందిన ఆమె హృదయము, ఆహృదయములోని భావాలు ప్రత్యక్షమగుచున్న ఆకారము, పోతన చిత్రించిన అపురూప శృంగార ఘట్టములలో నొకటి. ఇటువంటి సన్నివేశములు ఇంత రమణీయముగా చిత్రించిన తెలుగు కవీశ్వరుడు ఇంకొకరు కనుపించరు. సూరన అయిదు తీరులు శృంగారమును చిత్రించినాడట, కాని పోతన అరువది రీతుల శృంగారమును చిత్రించినాడు.

శ్రీకృష్ణుని గోకుల విహారము, గోపికా వస్త్రాపహరణము, రాసక్రీడలు, ఆ సందర్భాలలో మధురమూర్తులైన ఆ గోపికల చిత్తవృత్తులు, సరస సల్లాపములు, అలుకలు అన్యాపదేశములు, అనునయములు, ప్రణయకోపములు ఆంధ్ర శృంగార వాఙ్మయమున అద్వితీయ ఘట్టములు. ఈ భాగములోని ఒక్కొక్క పద్యము ఒక్కొక్క రత్నము, సామాన్యమైన రత్నములు కావు. అన్నియును జాతి రత్నములు; సానలదీరిన రత్నములు, నల్లనివాడు, పద్మనయనంబులవాడు, కృపారసంబు పైజల్లెడువాడు, మౌళి పరిసర్పిత పింఛమువాడైన శ్రీకృష్ణుని గోపికలు ఒకానొక శరద్రాత్రినిచేయు అన్వేషణ, ఆసందర్భమున విరహార్తలైన గోపికల హృదయాలనుండి ఉబికి కొనివచ్చిన ప్రేమ భావాలు బహురమ్యముగా చిత్రించినాడు బమ్మెర పోతన. గోపీకృష్ణుల క్రీడా విశేషాలను కనులకు గట్టినట్లు అతిసుకుమారముగా మనయెదుట ఆయన ప్రదర్శించినాడు. గోపాలకృష్ణుని జాడలు తెలుసుకొనుటలో గోపికలు చూపించు గుర్తులు ఎంత మనోహరమైనవి! ఒక చోట ఆయన మోపిన పాదాగ్రము కనపడుచున్నది. అందు వలన అక్కడ కొమ్మకు పువ్వులు గోసినట్లు భావించుచున్నారు. వెంటనే అడుగులజాడ మాయమైనది. బహుశా సతినెత్తికొని వెళ్ళిన చిహ్నమేమో అది; ఇంకొకచోట కూర్చున్న గుర్తులు కనపడుచున్నవి, ప్రేయసికి ధమ్మిల్లము పెట్టినాడేమో అక్కడ; మరొకచోట యెవరో యొక వెలది నిక్కిన చొప్పు గోచరించుచున్నది. ఆధూర్త గోపాలుడు ఆమెకు కెమ్మోని యిచ్చిన చోటిది యని స్పష్టముగా అనుమానము కలుగుచున్నది. కొంతదూరము వెళ్ళిన తరువాత వేరొకచోట నాలుగు చరణాలు ప్రక్కప్రక్కన కనుపించినవి. అందుచేత అది గోపాలకృష్ణుడు యెవరో యొక

యెలనాగ చేయూదినస్థలమని స్ఫురించుచున్నది. మరొకచోట మగజాడలోపల మగువజాడ కనుపించినది, తప్పక యీ చోట ఆ శృంగార పురుషుడు యెవరో యొక నీలవేణిచే యొదిగి యుండవచ్చును. ఇంకొకచోట రమణి మ్రొక్కిన చొప్పు కనపడినది. వేరొకచోట అన్యోన్య ముఖములైన అంఘ్రులు ప్రణయ కలాపమును ప్రదర్శించినవి. ఈ విధముగా యీ ఘట్టము అత్యంత రమణీయ ముగా, బహు సుకుమారముగా అతి మనోహరముగా వర్ణితమైనది. శ్రీనాథా దుల రచనలో ఇటువంటి సొగసులు కానరావు. అట్లని చెప్పుటకు దారు కావన విహారాదులు నిదర్శనములు.

తెలుగు భాషలోని శృంగార గ్రంథములను అవలోకించి నప్పుడు, శృంగార కవుల రచనలను పరిశీలించి నప్పుడు పోతన చిత్రించిన శృంగారము ముందు నిలువ దగిన రచనలు యెన్ని కలవు? అను ప్రశ్న సహజముగా కలుగు చున్నది. శృంగార కవిత్వమునకు ప్రసిద్ధిగాంచినవారి రచనలు భాగవత శృంగారము ముందు, దివాకరుని యెదుట నున్న దివిటీవలె గోచరించును. వాస్తవముగా తెలుగు కవులలో శృంగార రసచిత్రణము నందు పోతన సర్వవిధాల అగ్రగణ్యుడు పోతనను శృంగార కవి యనుటలో తప్పేమి కలదు? శృంగార మనినచో మడిగట్టు కొనవలసిన అవసరమేమి? భక్తిరస మును యెంత బాగుగా పోషించినాడో, శృంగార రసమును అంత సమర్థత తోనే, పోతన చిత్రించినాడని చెప్పుటకు నిదర్శనాలు భాగవతమున ఎన్ని యైనను చూపించ వచ్చును. ఆంధ్ర శృంగార కవులలో పోతనది అగ్ర తాంబూలము, తెలుగు భక్తి కవులలో పోతన మున్నెన్న దగినవాడు.

పోతనను కవిత్వము వలచి వరించినది. దానితో పాటు పాండిత్యము గూడ ఆయనకు సహజముగా అలవడినవి. ఆంధ్ర కవులలో సహజ పాండిత్యు డను ప్రత్యేకత పోతన కొక్కనికే కలదు. భాష ఆయన చేతిలోని క్రీడా కందుకము.

(1958 లో గోలకొండ పత్రికలో, ప్రచురితము)

—o—

సూరన కళాపూర్ణోదయము

"విరిసిన నొక్కయొప్పు, అరవీడిన వేరొకయొప్పు, జీకుక్కవా
టొరసిన నొక్కయొప్పు, నదియూడ్చిన వేరొకయొప్పు. వేణిభా
వ రచన నొక్కయొప్పు, ముడివైచిన వేరొకయొప్పు, కొప్పుగా
బరగిన నొక్కయొప్పు, కనుపట్టకనూనదు నీ కచంబులన్"

అని యొకానొక నీలవేణి కుటిల కుంతల శోభను పింగళి సూరన ప్రశంసించినాడు. ఆ సొగసులాడిని మనము చూడలేదు, కాని, ఆశోభయేమో సూరన శృంగారమునందు, ప్రస్ఫుటముగా గోచరించుచున్నది. జగదేక సుందరియైన చిగురుబోడి శిరోజ సౌభాగ్యమువలెనే సూరన కవిత్వము శోభిల్లుచున్నది. అది యేరీతిగ అల్లినప్పటికిని, అందులో యేదో యొక ప్రత్యేకమైన రామణీయకత గోచరించు చుండును.

ఆంధ్ర శృంగార కవులలో సూరనది అద్వితీయస్థానము. తెలుగు భాషలో శృంగార కవులని ప్రత్యేకముగా ప్రఖ్యాతి గాంచినవారు కలరు. ఆద్యంతము శృంగార మొలుకునట్లుగా రచన గావించవలెనని అభినివేశముతో కలముల నాడించిన కవీశ్వరులు కలరు. వీరందరిమధ్య, చుక్కలలో సూర్యునివలె, సూరనార్యుడు శోభిల్లుచున్నాడు. కళాపూర్ణోదయ మను గ్రంథ నామకరణమే, ఆయన ప్రతిభను మరియు అభిరుచి ప్రాశస్త్యమును వెల్లడి చేయుచున్నది.

స్వర్గమర్త్యలోకములను ఒక్కముడితో బిగించినాడని కాళిదాస కవీంద్రునిగూర్చి ఒక సుప్రసిద్ధ విమర్శకుడు చెప్పిన మాటలను కళాపూర్ణోదయము జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది. సూరన్నకూడ శృంగార బంధముతో మర్త్యలోక స్వర్గలోక సత్యలోకములను ఒకచోట ముడివేసినాడు. కళాపూర్ణోదయములోని కథకు యీ మూడులోకాలు ముఖ్య రంగస్థలాలు. వీనిలో వైకుంఠమునకుగూడ సూరనార్యుడు బాంధవ్యము కలిపినాడు.

సుకుమార శృంగార చిత్రణమునందు సూరనకు కాళిదాసుతో చాల దగ్గరి చుట్టరికము కలదు. కొన్ని విషయాలలో షేక్స్పియర్ కుకూడ యీాయన సమీప బంధువు, శృంగార రసపోషణమున నిగ్రహము మరియు సభ్యతలను పాటించిన కవులలో సూరన కాళిదాసు తరగతికి చెందిన వాడు. తన కథలోని నాయికా నాయకులను నిర్ణయించు కొనుటలోనే ఆయన ప్రత్యేక ప్రతిభ ప్రదర్శితమగు చున్నది. తాను చిత్రించ దలచిన శృంగార వైవిధ్యమునకు అనుగుణముగా ఆయన తన పాత్రలను యెన్నుకొనినాడు. కొంచెము పరిశీలించినచో ఇందలి సత్యము స్పష్టము కాగలదు.

శల్యాసురుడు; రాక్షసులకోవకు చెందినవాడు. చూపుతోడనే వానికి వలపు కలిగినది; ఆ వలపు తత్క్షణమే అనుభవమునకు ప్రేరేపించినది. అట్లు తాను కాంక్షించిన కాంతామణిని, అనుభవించు ప్రయత్నమును, తన శక్తులను జంతు జాలము మీద వ్యర్థము గావించినాడు. కాని ఇష్ట పడనందున ఆమెను బలాత్కరించలేదు; ఆమెకు అపాయము చేయుటకు యత్నించలేదు; తుట్ట తుదకు తానే మోసపోయి, హతుడైనాడు. శల్యాసురుడు మానవత్వమున కన్న క్రింది దశలో నివసించు ప్రాణి. తరువాత మన దృష్టి మానవలోకము మీద ప్రసరించు చున్నది. ఈ రంగమున మనకు కనుపించు జంటలు మూడు. సుగాత్రీశాలీనులు, కలభాషిణీ మణికంధరులు, మధురలాలసా కళాపూర్ణులు.

శాలీనుడు మర్త్యలోకము నందలి సామాన్య సంసారి, ఆయన రుచులు కూడ సహజమైనవి. సహజమైన సొంపులే గాని కృత్రిమమైన భూషణాలు ఇంపుగాక పోవుట శాలీనుని విశిష్టత. పడకటింటిలో ఆభరణ భూషితాంగి యైన భార్యామణి కన్న, తోటలో తనతోపాటు కష్టపడి పనిజేయు అర్ధాంగి యే ఆయనకు ప్రేమాస్పదురాలు. శాలీనుని దొరకిపథమైన జానపద చిత్తవృత్తి, శాలీనునికి తగినట్టిది సుగాత్రి; పాపము; పతిని ప్రాణముగా భావించుకొను సాధ్వి, స్నేహితురాండ్రు మరియు తల్లి ఎంత నూరిపోసినప్పటికిని, మౌగ్ధ్య మును వదల జాలని ముద్దరాలు. భర్త తనను ఒల్ల నందుకు ఆమె ఆగ్రహించ లేదు; మౌనముగా ఆయన సేవలో నిమగ్న యైనది; తన మీద మనసు లగ్న మైన తరుణమున స్వాధీనురాలై నది. భర్త చిత్తవృత్తిని అనుసరించి మెలగు స్వభావము ఆమెది. పరస్పర సంబంధాలలో ఈ దంపతులకు ఎరువు తెచ్చు

కొనిన కృత్రిమత్వము యేమియును లేదు. చల్లగా, శాంతముగా, అన్యోన్య ముగా సాగిపోవు సంసారము వారిది.

కలభాషిణీ మణికంధరులు సామాన్య సంసారులవంటి వారు కారు. మణికంధరుడు కవీశ్వరుడు. గాన కళోపాసకుడు. అందాతనికి నారదునితో సమానమైన ప్రావీణ్యము. ఆ కలహాభోజనుని సేవలో నున్నప్పుడే ఆయన చిత్తము కలభాషిణి మీదికి పోయినది, కాని వారి దాంపత్యము పొసగలేదు; సంసారియగుటకు బదులుగా ఆయన సన్యాసి యైనాడు. తీర్థయాత్రలు, తపస్సు, రంభాసమాగమము, మాయా నలకూబర వేషము క్రమక్రమముగా ఆయనకు తటస్థించినవి. కలభాషిణిస్వైరవిహారధీర యైన వేశ్యాంగన. కూకటివేణితో కురులు గూడక మున్న ఆమె కోసము ద్వారకా నగర విటావళి ఉవ్విళ్లు లూరినది. చక్కదనము, వన్నెలాడితనము, కలికితనము ఆమెయందు ముప్పిరి గొన్నవి. ఎలప్రాయమువనే ఆ కోమలాంగి చిత్తము సంగీత సాహిత్యాల కారణాన మణికంధరుని మీదను మఱియు ఇతర కారణాన నలకూబరుని మీదను లగ్నమైనది; దానితోపాటు నారీమృగీ నేత్రలమీద కయ్యమునకు కాలుచాచు అసూయకూడ అంకురించినది. నలకూబరుని స్వాధీనుని గావించుకొను ఉద్దేశ మును మనసులో నుంచుకొని, మరొక నెపముమీద, తనకు యిష్టమువచ్చిన స్త్రీరూపము ధరించు వరము సుకమౌనికడ సంపాదించినదా యెలనాగ. తరుణము దొరికినంతనే వేషము మార్చి మాయారంభ యైనది. ఆ వేషములో ఆమె జూపిన చాతుర్యము, మాటకుమాట బదులు చెప్పు నేర్పు, ప్రతిభావంతమైనది. రంభవంటి ప్రౌఢ నారీమణిని తన వచోవిలాసముచేత, నటనా కౌశల్యముచేత సతమతము గావించిన జగజంత కలభాషిణి. సవతి వేషము బహుచక్కగా వేసి, రంభకన్న యేడాకులు యెక్కువగా జదివిన నెరజాణగా తనను నిరూపించు కొనినదా యెమ్మెలాడి. మధురలాలసా కళా పూర్ణులు రాజవంశీకులు; ఆ సంప్రదాయాలు, ఆ లాంఛనాలు వారియందు పరిపూర్ణముగా ప్రతిబింబిత మగుచున్నవి. నిగ్రహము లేక, యోగాభ్యాసము చేసి భ్రష్టుడైనవాని శృంగారము సిద్ధునిది.

స్వర్గమునందలి శృంగార మిథునము రంభా నలకూబరులు; వారు నిరంతర రతిక్రీడాపరాయణులు. రంభ సర్వకాల సర్వావస్థలయందు తన

సొత్తుగా నుండుటకు వీలులేదని తెలిసికూడ ఆమెను వలచి, వరించి, విధేయు డైనాడు నలకూబరుడు. స్వర్గములోరంభ కొరకు వచ్చువార నేకులు; యుద్ధ ములో మరణించిన వీరులు; యజ్ఞ యాగాదులు గావించిన సోమయాజులు; వీరందరిని రంజింప జేయ వలసినది రంభ. ఇందుకు తోడు దేవేంద్రుడు మరియు దేవతలు, దేవతల కొరకు, దేవేంద్రుని పనుపున జేయ వలసిన తపోవిఘ్నాది కార్యక్రమాలు కూడ ఆమెకు మెండు. అయినప్పటికిని అవకాశము దొరికి నంతనే కుబేర నందనుని కడ రెక్కలు గట్టుకొని వ్రాలుచుండును. ఈ రంభ జగదేక సుందరి; తన కన్న చక్కనివారు లేరను అభిమానము కలది; నరభామల పోడుముల గూర్చి ఆమెకు యేమంత గొప్ప అభిప్రాయము లేదు. స్వయముగా బహు రుచులు తెలిసిన ఆ భామామణి, తన మట్టుకు మాత్రము సవతి యూహ యైనను సహించలేదు. శరీర మెక్కడ నున్నప్పటికిని ఆమె హృదయము మాత్రము నలకూబరుని యందే లగ్నమై యుండును. నలకూబర సహవాసములోనే ఆమె యందలి శృంగార చేష్టా విశేషాలు, విలాస విభ్ర మాలు పలు రీతుల ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. ఏయెడ యెవ్వరు యెన్నడు కనని, వినని. యింపులు బహు కోమలముగా తన గళ స్వనాదులందు సాక్షాత్కరింప జేసి, నలకూబరుని స్వాధీనుని గావిందు కొన్నదామె. ఇతరుల సాంగత్యము నందుకూడ ఆమె భావిందువాడు నలకూబరుడే. ఆమోటు తపసి, కళలంటి చొక్కింప చేసినప్పుడు కూడ "నలకూబర, విడు, విడు, రా"యని యే ఆమె ఆలపించినది. కామ కళా కౌశలమున ఆరితేరిన ప్రోడయామె. కామము యొక్క వేడి. యౌవనము యొక్క పొంగు, రంభా నలకూబరుల సహవాస మున స్పష్టముగా కనుపించు చుండును.

సరస్వతీ చతుర్ముఖులు సత్యలోకాధి నాథులు. ఇది మరొక విశిష్టమైన జంట. శారద సంగీత సాహిత్యములను స్తనద్వయముగా కలిగి, సకల విద్యలకు, కళలకు రాణి యైన రమణీమణి. చతుర్ముఖుడు స్వయముగా సృష్టికర్త. కామముయొక్క పొంగు, యౌవనము యొక్క వేడి, శాంతించి నిగ్గులు దీరిన ప్రణయ ప్రకోపము వీరి లీలా విలాసము. ప్రణయ కోపము, అనునయము, శృంగార చేష్టలు, మధురవాక్య సంపదాభిరామమైన సరస సల్లాపములు వీరి

కేళీవిలాసము ఇందులోని శ్లేషయందు ప్రకృతి సుకుమారముగా ప్రతిబింబించు చున్నది.

వీరందరికిని శిఖరాయమానముగా విరాజిల్లువాడు వైకుంఠములోని రమావినోది మరియు గాన లోలుడైన శ్రీమహావిష్ణువు. చతుర్ముఖ జనకుడైన ఈయనను వేంకట నాథునిగా రంగనాయకునిగా, ఇతర దేవతా స్వరూపునిగా సూరన పలుమారు కీర్తించి యున్నాడు. ఆప్రశంసలన్నింటి యందును ఆకృతి దాల్చిన శృంగారముగా ఆయన కనుపించు చున్నాడు. వైకుంఠలోకమున శ్రీమహాలక్ష్మీ సమేతుడై సర్వేశ్వరుడు యేకాంతమున సంగీతము నాలకించుచు ఆనందించు సందర్భమున, రంభనుజూచి అసూయ జెందిన కలభాషిణివలె, తుంబురునిజూచి ఈర్ష పడినాడు నారదుడు. ఆ ఈర్ష్య పోటీకి కారణమైనది. తుంబురునితో సమానుడు అనిపించు కొనవలెనను హృదయ శల్యమును తీసి వేసికొనుట్కై, ఆ కలహాభోజనుడు శృంగారమూర్తి, దక్షిణ నాయకుడు, పదారు వేల నూ ఎనిదిమిమంది భార్యలతో పరిపూర్ణ రతోత్సవములందు తేలి యాడువాడును అగు శ్రీకృష్ణమూర్తి యొక్క శిక్షణను ఆశ్రయించినాడు. తన హృదయశల్యమును తొలగించుకొను కార్యక్రమమున కలభాషిణికిని రంభ కును పోటీపెట్టి, వారిద్దరికిని హృదయ శల్యములను సిద్ధము గావించినాడు.

ఈ విధముగా సకలలోకములందలి శృంగార లీలావిలాసములను అతి కోమలముగా చిత్రించినదీ కళాపూర్ణోదయము. రసవంతమైన యీ కావ్యము "శ్రీవాణీ గిరిజాశ్చి రాయదధతో, వక్షోముఖాఙ్గేషు యే, లోకానాంస్థితి మావహన్త్యవిహతాం, స్త్రీపుంసయోగోద్భవాం" అను నన్నయ స్తోత్రమును జ్ఞప్తికి దెచ్చి, స్త్రీపుంసయోగమును ప్రతిపాదించు చున్నది.

సౌందర్యమును వర్ణించుటలో చాలా చక్కని పోకడలు పోయినాడీకవీ శ్వరుడు. నారద మునీంద్రునికి సుస్వాగతము చెప్పటకొరకు ఉన్నవాడున్నట్లుగా ఎదురుగా వచ్చు శ్రీకృష్ణుని సౌందర్యము అతి మనోహరమైది. సహజ సౌందర్యమును, సాలంకృత సౌందర్యమునే కాక చెదరిన సౌందర్యమును కూడ సూరన చాల నాజూకుగా వర్ణించినాడు. ఈ వర్ణనల యొక్క ప్రతి ధ్వనులు అభినవాంధ్ర కవుల రచనలయందు కనుపించుచున్నవి. భయకంపిత

యైన భామిని సొగసును. రతిక్రీడాలసయైన రమణి చక్కదనము, అద్దములో జూపించినట్లు వర్ణించినాడు సూరన.

ప్రేయసీ ప్రియుల సరస సంభాషణలను, కోమల చిత్త వృత్తులను పోషించుటలో సూరన ప్రత్యేక నైపుణ్యము ప్రదర్శించినాడు. కళాపూర్ణోదయము నందలి ఘట్టములు ఇందుకు ఉదాహరణములు. రక్తికిని, భక్తికిని సమానముగా ఉద్దీపకమైనకళ, సంగీతమను సత్యము యీ గ్రంథమున చక్కగా వ్యక్తీకరణ జరిగినది. కళాపూర్ణోదయ మను నామము సర్వవిధాల యీ గ్రంథమునకు సార్థకమైనది.

(1958 - గోలకొండ పత్రికకు వ్రాసిన వాక్యం)

ముద్దుపళని - రాధిక

తెనుగు తోటలో పాదులుదీసి తీగెలు సారించిన భామామణులలో ముద్దుపళని ముఖ్యురాలు. ఆంధ్ర భారతిని మొల్ల, వెంకమ్మ వంటి కవయిత్రులు మేలి సొమ్ముల నలంకరించిరి. కాని వారు త్రొక్కినత్రోవ వేరు; పళని నడిచిన బాట వేరు. ఆంధ్ర కవయిత్రులలోనే కాక, పెద్దన, తిమ్మన, సూరనలను ముగ్గురిని విడిచిపెట్టినచో, ఆంధ్ర ప్రబంధకర్త లందరిలోను ముద్దుపళని అద్వితీయ. ప్రౌఢయైన రాధికను, ముగ్ధయైన ఇళని చిత్రించుటలో ఆమె జూపిన నేర్పు అసమానమైనది. తెలుగు భాషలోని శృంగార సాహిత్యమున రాధికాసాంత్వనము విశిష్టస్థానము కలది

పళని ప్రతాపసింహుని ప్రేమకు పాత్రురాలై సంగీత సాహిత్యములందు ప్రావీణ్యము గడించిన కళావంతురాలు. ప్రేమాభిరామమైన ఆమె హృదయమునుండి వెలువడిన శృంగార రసమూర్తియైన శ్రీకృష్ణునికి అంకితమగు యీ కావ్యమునకు కథానాయకుడుగూడ శ్రీకృష్ణుడే. ఆ దక్షిణ నాయకుని వలచి వరించిన రాధా యిళలు యీ కావ్యమునకు నాయికలు. రాధ నెఱజాణయైనచో, ఇల చిఱుజాణ. ఈ జాణ లిరువురి హృదయాలు యీ కావ్యమందు ప్రతిబింబించుచున్నవి. ఈ నాయికల చిత్రణలో ముద్దుపళని కళాప్రావీణ్యము, స్త్రీ హృదయము ప్రతిబింబించుచున్నవి. బహుశా, ఇందులో కొద్దియో గొప్పయో స్వానుభవము కూడ కలదేమో !

బాలికయైన ఇళ చిన్నప్పటినుండి రాధ అదుపు ఆజ్ఞలలో పెరిగినది. ఈడురాని లేత వయసునందే ఇళ యొక్క హృదయమున శృంగార భావాలు మొలకెత్తినవి. రాధ ఆమెను ప్రాణసమానముగా పెంచి పోషించినది. అంతే కాదు, ఆమెను తన సవతియని గూడ మొదటే నిర్ణయించుకొనినది. అయితే

సవతియైన తరువాత హృదయములో చెలరేగు ఈర్ష్యాగ్నిమాత్రము ఆమె మొట్టమొదలు ఊహించి యుండలేదు. రాధా కృష్ణుల శృంగార చేష్టలను అనుదినము అతిశ్రద్ధతో గమనించుచుండిన ఇళ యౌవనము రాకముందే మాధవుని స్వాధీనుని చేసికొనుటలో రాధతో పోటీపడినది. "హారనిగని రాధ అలయాట లాడుదాము" అని పడకటింటికి పిలువగా నేనుకూడ వచ్చెదనని ఇళ పిలువని పేరంటముగా ముందంజవేయును. అంతేకాదు పనిగట్టుకొని పలుమారు ఆ జగజంత శ్రీకృష్ణునితో సయ్యాటలకు సంసిద్ధమగును. దాగిలి మూతల నెపముతో మదనగోపాలునికి పదేపదే యెదురు వచ్చుట, గుజగుజరేకు లాటలలో కదిసి నిలుచుట, వెన్నెల కుప్పలాటలో కనులు మూయించుకొనుట, గుజ్జెన గూళ్ళ ఆటలో చెంగట వసించుట మొదలైనవి వగలాడియైన ఆ బాలికయొక్క శృంగార చేష్టలు. ఈ చేష్టలన్నింటికి రాధ సంపూర్ణ ఆమోదము ప్రోత్సాహము లభించినవి ఎప్పుడే యెమ్మెలాడికి ఈడువచ్చునోయని ఆమె అనుక్షణము యెదురుచూచినది. ఇళకు ఒమ్ముగా దిమ్మురై రొమ్ము రావలెనని రాధ కులదేవతలను కోరి కొలిచినది; ఆమెకు మెటుగెక్కి నెటికురులు పెరుగగా దినమొకతైలము తెచ్చి యంటినది; కన్నెరికము తొలగగా చెంచులవద్దనుండి తీసికొనిన మందులు యిచ్చినది. ఈ విధముగా ఆమెకు ఈడు వచ్చుటకొరకు రాధ ఎన్నియో దోహదక్రియలు గావించినది; ఆ చెలి సొగసుచూచి "నీవు నా సవతి వౌదువుకదే" అని ముద్దాడి, ఆ శోభనముకొరకు ఉవ్విళు లూరినది,

ఇటువంటి పోషణతో యీ వాతావరణమున పెరిగిన ఇళ యొకనాటి సుముహూర్తమున పుష్పించినది. ఆ శుభమును ముద్దుపళని మోహనాతి మోహనముగా వర్ణించినది. వెంటనే యశోదమ్మకు కబురు గావించినది, పెద్దముత్తైదువైన రోహిణీ దేవిని పిలిచి అవి ఆ చిన్నెలో కావో అరసి సత్యము తెలుసు కొన్నది; చుట్టపక్కాలకు శుభపత్రికలు వ్రాసినది; దినశుద్ధి లగ్నము నిరూపించినది; అంటుగలిగినవారిని అంటుకో నియమించినది; ఈ వర్ణనలో అడుగడుగున స్త్రీహృదయము ప్రత్యక్షమగుచున్నది. ఈ సందర్భమున ఆమె ప్రయోగించిన పదజాల మంతయును పడతుల పెదవులమీద ప్రతిదినము తాండవించునట్టిదే. మొత్తము మీద ఒకనాటి శుభమూహూర్తమున ఆ ఒయ్యారికి రాధ శోభనము చేయించినది. సంపెంగతైలము అంటి, స్నానము ఆడించి,

చెంగావి పావడకొసలు బిగియించి, కుంకుమపువ్వంచు కోకగట్టి, రవిక తొడిగించి, సొమ్ము లలంకరించి శోభనమందిరమునకు పంపినది. ఇది రసవంతమైన ఘట్టము. ఈ సందర్భమున అధిక సుకుమారమూర్తి రసిక శిఖావతంసుడైన దక్షిణ నాయకుని యీబాల యెట్లు మెప్పించగలదోయను సందేహము రాధకు కలిగినది; అందుచేత ఆ వ్యవహారమునుగూర్చి కావలసిన సలహాలు, సూచనలు సవివరంగా ఇళకు ఆమె యిచ్చినది. అంతేకాదు మాధవునితో "ఈమె వట్టి ముగ్ధ; నావలె నేర్పరికాదు సుమా; అందుచేత యీమెను యెల్లేలెదవో కదా! యని అప్పగించినది. ఈ శోభన ఘట్టమున ప్రతి పదమునందు శృంగార మొలికించినది ముద్దుపళని. ఇంత చక్కగా, ఇంతవివరముగా, ఇంత విలక్షణముగా యీ ఘట్టమును వర్ణించిన ఆంధ్రకవులు అరుదు.

ఇళా మాధవులు తలుపులు మూసికొన్నంత వరకే రాధమ్మ సంతోషము. తరువాత ఆవేదన ప్రారంభమైనది "సొమ్ములియ్యవచ్చు, సొమ్మందమియ్యవచ్చు. తనదు విభునివేరు తరుణిచేతికినిచ్చి, తాళవశమె యెట్టిదానికైన" అని ఆక్రోశించినది. తాను శ్రీకృష్ణునితో అనుభవించిన సుఖము జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొన్నది. హృదయములో ద్వేషాగ్ని ప్రజ్వరిల్లినది. తన సర్వస్వమును హరించిన ఇళపై అతిశయించినది. తాళలేక యామె తలుపులుతట్టి, బలవంతముగా లోనికి ప్రవేశించి, పానుపునాక్రమించి తన హక్కును స్థాపించుకొని ముగ్ధయైన ఇళకు రాధయొక్క చమత్కృతి యెట్లుబ్బునని శ్రీకృష్ణునిచే మెప్పులొందినది. ఇళామాధవుల క్రీడలు, ఆమీద రాధ మాధవుల గతి, ముద్దుపళని వర్ణించినరీతిగా మరేప్రబంధములో మరేకవియును వర్ణించలేదని చెప్పినచో అతిశయోక్తి కాజాలదు. మనిసికాటులు, చిరుగోటి పోటులు, తొడసాములు, వలపుచెమ్మటలు, యెదురొత్తులు; పారావతధ్వనులు మొదలైనవాని ప్రసక్తి యీ గ్రంథమున బహుళముగా నున్నది.

ఎంతకాలము ఇళా మాధవులు రాధ ఇంటిలో నుండ గలరు? ప్రాణేశ్వరుని కొంగున ముడివేసికొని ఇళ తల్లిగారింటికి పయనమై వెళ్ళినది. రాధకు దుస్సహమైన విరహ వేదన సంప్రాప్తించినది. అది స్వయంకృతాపరాధ ఫలితమని భావించినది. ఆ పిమ్మట రాధమ్మ అనుభవించిన ఆవేదనను పూసగ్రుచ్చి

నట్లు వర్ణించుటలో గూడ ముద్దుపళని ప్రత్యేకత చూపినది. అక్కడ ఇళా మాధవుల సౌఖ్యానుభవ వృత్తాంతమును తన దూతిక చేత సమగ్రముగా తెలిసికొన్న పిదప ఆమె ఆవేదన మరీ అతిశయించినది. అప్పుడామె ఇళను గూర్చి పలికిన పలుకులు, మాధవునితో తాను అనుభవించిన కేళీ విశేషముల వర్ణనలు, నిజముగా ముద్దుపళని హృదయమునుండి దూసికొని వచ్చిన వేమోనని పించును. మరుసాము గమనమునకు ఇళాదేవి తనచేత పడిన బెత్తంపు పెట్లను సంస్మరించక విడువలేదు రాధమ్మ.

తిరిగి మాధవుని పొందుటయే రాధ యభీష్టము, తుట్టతుదకు అందులో ఆమె సఫలమై ఆ దక్షిణ నాయకుని మరొకమారు తనకు స్వాధీనుని గావించుకొనినది. ఈ రాధికా సాంత్వనమును నాలుగాశ్వాసాలలో ముద్దుపళని బహు రమ్యముగా వర్ణించినది. కొన్ని సందర్భాలలో శృంగారము కొంత మేర మీరిన మాట సత్యమే. కాని కావ్యమే శృంగార ప్రధానమైనప్పుడు, యీ విషయమై ఆక్షేపణ గావించుటలో ఔచిత్యము లేదు. ఈ శృంగార చిత్రణము నందు ఆమె జూపిన నేర్పునే మనము గమనించ వలసి యున్నది. ఏ నైక దృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు మన శృంగార సారస్వతమున ముద్దు పళని గ్రంధము అతి మనోహరమైనదని ఒప్పుకొనక తప్పదు.

ముద్దు పళని శైలి బహు లలితమైనది సుందరమైన శబ్దములను సుకుమారముగా యేరి కూర్చుటలో ఆమె అత్యంత చతురురాలు. తెలుగువారి నాలుకల మీద తాండవమాడు సామెతల నెన్నింటినో ఆమె తన పద్యాలలో మిక్కిలి సరసముగా ఉపయోగించు కొన్నది. "తాను బెంచిన పొట్టేలు తనదు చేన సన్నబడు సామ్యము" "ముక్కు పచ్చలు ఆరక మునుపె" "వేలువాచిన బోలంత విరివియైన, బోలువాచిన నది యెంత బోలుగాదు" దాని వేలుదీసి దానికన్ పొడిచిన యటుల" "అరకాల బెట్టి నేలరాచకున్న" "అల్పునకు కల్మి వచ్చిన అర్ధరాత్రి గొడుగు తెమ్మన్న కత" "కొన్నంగడి లోపలనే అన్నన్నా మారు బేర మగునే" "ఈక తోకలేని శ్రీకృష్ణు మాటలు" తగిలెనా తగులును తప్పె నాతప్పును, నాతి వెఱ్ఱివాని చేతిరాయి" "గట్టు చేసెనంత బుట్టివానికి బొమ్మ గట్టు సామ్యము" "చల్లకై వచ్చి ముంతదాచంగనేల"

"ఎల్ల వారికి శుభములనెల్ల బలికి బల్లి తాబోయి పాలలో బడిన యట్లు" వంటి చక్కని పలుకుబడులు ముద్దు పళని తన కావ్యమున బహు ?మ్యముగా ఉపయోగించుకొన్నది. రమణీమణుల సంభాషణలలోని సొగసులు యీ గ్రంథమున అడుగడుగున ప్రత్యక్షమగు చున్నవి. విదుషీమణి, కళాప్రవీణ, స్వైర విహారధీరయైన నెఱజాణయొక్క రసికహృదయము యీ గ్రంథమునందలి ప్రతి పద్యమునందును ప్రదర్శిత మగుచున్నది. శృంగార ప్రియులైన రసికులకు అత్యంత ఆహ్లాద కరమైన రచన రాధికా సాంత్వనము.

(1958 గోలకొండ పత్రికలో ప్రచురితమైన వ్యాసం)

క్షేత్రయ్య శృంగారము

తెలుగు కవులలో శృంగార రసపోషణమున క్షేత్రయ్యకు ప్రత్యేకత, విశిష్టత కలవు. అయన రచించిన పదాలన్నియును శృంగార రస ప్రధానములే శృంగారముతప్ప ఇంకొక రసమువంక క్షేత్రయ్య దృష్టి ప్రసరించినటుల కన బడదు. ఈ పదాలకు నాయకుడు దక్షిణనాయకుడైన శ్రీకృష్ణుడు; నాయిక చాలమట్టుకు స్వీయగా యీపదాలలో కన్పడుచున్నది. పరకీయ సామాన్య నాయికలు కూడ కొందరు వీరిలో కనిపించుచున్నారు ఈ నాయికల హృదయ స్పందనాలను, నాయకుని హృదయస్పందనాలను క్షేత్రయ్య తన పదాలలో వర్ణించి యున్నాడు.

ఈ పదాలలో విశేషముగా విప్రలంభ శృంగారమే ప్రకటిత మగు చున్నది. ప్రాణేశ్వరుడు తన దగ్గర లేనందున, తన దగ్గరకు రానందున, నాయికల హృదయాలలో కలుగు భావాలు యీ పదాలలో అక్షరరూపము పొందియున్నవి. ప్రియవియోగముచే పరితప్తమైన హృదయపు ఉద్వేగము, ఆవేదన యీ పదాలకు ఇతివృత్తము. వీనిలో యెక్కువగా నాయికా విరహము అనగా స్త్రీ విరహమే ప్రకటితమగు చున్నను, కొన్నింటిలో నాయ కుని విరహము అనగా పురుష విరహము కూడ ప్రదర్శితమగుచున్నది. మన ఆలంకారికులు తమ లక్షణ గ్రంథాలలో నిర్దేశించిన నాయికలందరును యీ పదాలలో గోచరించుచున్నారు. వీరిలో ముగ్ధలు, మధ్యలు, ధీరలు, అధీరలు, ధీరాధీరలు, జ్యేష్ఠలు, కనిష్టలు, స్వాధీన పతికలు మొదలైన అన్ని తరగతుల నాయికలు కలరు. తుదకు బాలెంతరాలైన నాయికయొక్క శృంగారమును కూడ చిత్రించక క్షేత్రయ్య వదలి పెట్టలేదు. ఈ పదాలను యే మాత్రము స్థూలముగా పరిశీలించినప్పటికిని వివిధ, శృంగార నాయికలయొక్క చిత్త వృత్తులను ప్రదర్శించుటలో క్షేత్రయ్య అద్వితీయమైన నేర్పు చూపించినట్లు స్పష్టము కాగలదు.

క్షేత్రయ్య పదాలలో ప్రతిపంక్తియందును, ప్రతి పదమునందును శృంగారమే ప్రత్యక్షమగుచున్నది. శృంగార రసమును ఇన్నితీరుల, ఇంత వైవిధ్యముగా, శృంగార నాయికలను ఇన్ని రకాలుగా, ఇంత నిపుణముగా చిత్రించిన ఆంధ్ర కవీశ్వరుడు మరొక్కడు లేడని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాజాలదు.

ఈ పదాలలో నాయకుడైన మువ్వగోపాలుడు మిక్కిలి అందగాడు. అన్నింటియందును నెరజాణ. కొక్కోకశాస్త్రమునందు పారంగతుడైన పండితుడు. ఈడులేని రతులనేలి ప్రియురాలిని మేనుమరపించగల రసిక చక్రవర్తి. ఇటువంటి శృంగార నాయకునితో సహవాస భాగ్యమబ్బిన విలాసినులు మాత్రము సామాన్యలా! వారందరును అందాల రాణులు; చౌశీతి బంధములలో ప్రవీణలైన నెఱజాణలు. ఆనాడు ననపల్తు శాస్త్రంబు మినుకులావర్తించుచని వెన్నతోడ బెట్టినది మాకు అని గర్వముగా చెప్పుకొన్న వరూధినికి యీ నాయికలందరును దగ్గరి చుట్టాలని చెప్పవచ్చును. తనతో తప్ప ప్రాణపదమైన చెలులతోగూడ ముచ్చటలాడదనియు, అరూఢ రతికేళిలో తానే కాని నన్నలయనీయదనియు, నేను అలిగితే తానేవచ్చి వేడుకొనునుగాని తన సఖీసుణులను రాయబారము పంపదనియు, ఒక సన్నివేశములో ఒక నాయికను గూర్చి నాయకుడు ఒక పదములో తలపోసి తమ పరస్పర అనుబంధమును, అనురాగమును, నాయికయొక్క నేర్పును విశదీకరించి యున్నాడు. ఇంకొకచోట ఒక నాయిక ప్రియుడు తన దగ్గరకువచ్చి, చెంతనిలిచి, కొప్పులో పూవులు సవరించినది మాత్రమే తనకు జ్ఞప్తియున్నది కాని చురుకు కెంపు మోవిపై నుంచుట తెలియనైతినని తన పారవశ్య విభ్రమమును ప్రకటించుకొన్నది. ఇవి మచ్చుతునకలు మాత్రమే. ఈ విధముగా యీ గేయాలలో ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క విధమైన శృంగార చిత్తవృత్తిని వ్యక్తీకరించుచున్నవి.

క్షేత్రయ్య తన పదాలలో చిత్రించిన నాయికలకు ప్రాణేశ్వరుని చిత్తవృత్తిని గ్రహించుటలో ప్రత్యేక ప్రావీణ్యము కలదు. ఒక నాయిక తన ప్రాణేశ్వరుని ఒకమారు బ్రతిమిలాడి పాదాక్రాంత యగును. ఇంకొకమారు కన్నీటి కాలువలలో ఆయనను ముంచి తేల్చును. మరొక్కసారి ఘనమైన జడ

ప్రేటుతో ఆయనను శిక్షించును. అనగా సామదానభేద దండోపాయములను ఉపయోగించి ప్రియుని తమకు స్వాధీనునిగా జేసికొనుటలో ఆరితేరిన వారుగా యీ నాయికలు కన్పట్టుచున్నారు. ఈ నాయికలు పరిపాలించు శృంగార రాజ్యమునకు సర్వవిధముల సాచివ్యము నెరపగల సమర్థులైన సఖీమణులు ఈ పదాలలో మనకు కన్పడుచున్నారు. చూడుడు; ఒక నాయికకు తన ప్రియుడు అగపడగానే ఆయన శరీరముమీది రతిచిహ్నములమీద ఆమె దృష్టి ప్రసరించును: కాని ఆమె ఆగ్రహించక సమయానుకూలముగా వ్యవహరించి ఘాటుగా మాట్లాడక అసూయను మాత్రమే ప్రకటించును. ఎత్తిపొడుపు మాటలతో ఆయనను కొంత వేధించునుగాని ఇంటినుండి వెడలిపొమ్మని చెప్పదు ఇంకొక నాయిక ఇదే సన్నివేశములో యీ మాత్రము అసూయనుకూడ ప్రకటించక గంభీరముగా యేమియు తెలియనట్లు వ్యవహరించును. ఇక సామాన్య నాయికల శృంగార వృత్తాంతము, క్షేత్రయ్య నాయికలలో పర కీయలు, సామాన్యలుకూడ నున్నారుకదా! ఈ పరకీయ నాయికలలో ఒకతె "నా మగడు కత్తికోతకాడు. నాకు నీవు అజ్ఞయీయక తప్పదు. నేను అత్తవారింటికి పోకతప్పదు. అయితే అక్కడమాత్రము నేను ఎల్లప్పుడు ఉండగలనా; అక్కడ నామగని బంధువులతో జగడమాడి తిరిగి రాగలను. లేక నీవైన ఒకసారి యేతిరునాళ్ళ నెపముతోనో మా ఊరికి రారాదా!" అని సెలవుతీసికొని వెళ్ళును. సామాన్య నాయికలు ధనాసక్తితో డబ్బు యిమ్మని అడుగుట యీ పదాలలో కనపడును. "అయిదు వరహాలు యీయగలిగితె నేరా!" అని ఖండితముగా చెప్పినప్పుడు.

కొక్కోకమెల్ల జదివిన
చక్కనివాడైన రాజ చంద్రుండైనన్
రొక్కమునీయక యెప్పుడు
చిక్కదురా వారాకాంత, సిద్ధము సుమతీ.

అన్న సుమతి శతకములోని పద్యము వేంటనే జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఈ నాయికలు మరియు వారి చెలికత్తెలు సరస సంభాషణములందు, చమ [illegible] పోకలు,

క్షేత్రయ్య నాయికలు ఆపాదమస్తకము శృంగార మూర్తులు. వారి గృహాలు శృంగార నిలయములు. అందులో వారి పడకటిండ్లు అందాల సీమలు. ఇండ్లను, పడకటిండ్లను అలంకరించుటలో విలాసవతులైన క్షేత్రయ్య నాయికలకు అసమానమైన చతురత్వము కలదు. సహజముగా సుందరాంగులైన యీ నాయికలు కట్టుబొట్టు తీరులందు ప్రదర్శించు శోభ మిక్కిలి రమణీయము. వస్త్రధారణమందు అలంకారములందును ఈ నాయికలు ప్రత్యేక శ్రద్ధను ప్రదర్శించి మోహన మూర్తులుగా మనకు సాక్షాత్కరించుచున్నారు. వారి వేషాలంకరణములను జూచినచో ప్రియుని ఆకర్షించు విద్యను ఒక ప్రత్యేక కళగా అభ్యసించిన సుందరాంగులు వీరని స్పష్టము కాగలదు. ఆనాడు తంజావూరులోని విలాసవతుల శృంగారమును ఈనాడు కవితా రూపమున క్షేత్రయ్య మనకు చూపించుచున్నాడు. రకరకాలైన చీరలతో అందుకు తగిన రవికలతో యీ పదాలలోని నాయికలు మన యెదుట ప్రత్యక్షమగుచున్నారు.

వస్త్రాలంకరణము సందేకాక శిరోజములను దిద్ది తీర్చుకొనుటలో యీ నాయికలకుగల ప్రావీణ్యము మిక్కిలి గొప్పది. గుత్తపు వన్నెల కీల్జడ యీ నాయికలకు అత్యంత ప్రేమాస్పదమైనదని యీపదాల వలన మనకు తెలియుచున్నది. ఆ రోజులలో పూవులు లేని జడలు లేనేలేవు. జాజులు, విరజాజులు, మల్లెలు, మొల్లలు మొదలైనవి యీ నాయికల కొప్పులలో నుండి సువాసనలను విరజిమ్ముచున్నవి. ఇందుకు తోడు ఘనసారము, కస్తూరితో మిళితమైన తాంబూలము ఎల్లప్పుడును ఆనాయికల పుక్కిళ్ళలో పరిమళించు చుండుట మనకు అడుగడున కనుపించుచున్నది. ఈ నాయికల జడలలో వదులైనవి మిక్కిలి తక్కువ. ఎందుకనగా కోపము వచ్చినప్పుడు నాయకునిమీద జడ ప్రేటులను వేయననువుగా నల్లుకొనుచుండుట ఆనాటి వాడుక; అందుకొరకే క్షేత్రయ్య నివసించిన తంజావుర రాజుల కాలమున ఒకచోట పద్యములో నాయిక తన సఖితో.

"సరసురాలవు జబ్బుగ నల్లినావదేమే జడ" అని ప్రశ్నించినప్పుడు", ఆ విజయరాఘవుని మేను, చిగురాకు వంటిదని, చెలికత్తె వెంటనే సమాధానము చెప్పిన సంగతి సుప్రసిద్ధమైనది. ఉంగరాలు, గాజులు, కమ్మలు, మొలనూలు, ముక్కర, నాగరాలు, చెంపసరాలు చిన్నసరాలు మొదలైన ఆభర

చాలమీద యీ కాంతలకు అమితమైన ప్రేమ. కాళ్ళకు లత్తుక, కన్నులకు కాటుక యీ కాంతల అలంకారాలలో అనివార్యమైనవి.

ఈ నాయికల పడక గదులు మిక్కిలి ఆకర్షణీయములైనవి. పట్టె మంచము, దానిపైన పరుపు, పరుపుమీద తెల్లని దుప్పటి, దుప్పటిమీద కమ్మ తావులు విరజిమ్ము పూవులు, కొంతదూరములో నిలువుటద్దము, గదిముందు, ముద్దు పలుకులు పలుకు చిలుకలతో గోరువంకలు, ఒకచోట తూగుటూయెల గల ఆసన్నివేశము ఎంతశృంగారమైనదో ఆలోచింపుడు. పన్నీరు గంధము, బుక్కా మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యములు ఆ నాయికలు సదా అనుభవించు విలాస సామగ్రి. ఉయ్యాలలూగుట చదరంగమాడుట మొదలైన విలాస క్రీడలలో ఈ నాయికలు అత్యంత ప్రౌఢలు.

ఈ విధముగా క్షేత్రయ్య తన ప్రతి పదమునందును శృంగారమును గుప్పించినాడు సంగీతము, సాహిత్యము, అభినయము ముప్పిరిగొనియున్న క్షేత్రయ్య పదాలలో తంజావుర రాజుల శృంగార జీవితము ప్రతిబింబితమగు చున్నదని చెప్పవచ్చును. ఆ కాలమునాటి విలాస జీవనమును క్షేత్రయ్య చాల చక్కగా చిత్రించినాడు.

ఈ పదాలకు నాయకుడైన గోపాలుడు మదన మోహనుడైన రసజ్ఞ మూర్తి. నాయికలు బంగారపు బొమ్మలైన శృంగార మూర్తులు. వారు నివసించు మందిరములు సౌందర్య దేవతకు నిలయములు. రసికులకు అనుభవ యోగ్యమైన విలాస సామగ్రి యంతయు ఆ సుందరాంగుల మందిరములందు సమృద్ధము. వేషభాషల యందు, అలంకారము లందేకాక రుచులు, అభిరుచు లందు కూడ యీ నాయికల శృంగార ప్రీతి ప్రకటితమగు చున్నది.

(1958 రేడియలో ప్రసంగం)

క్షేత్రయ్య నాయికలు

క్షేత్రయ్య తంజావూరు రాజుల కాలమున నివసించిన వాగ్గేయకారుడు. అనగా సుమారు మూడునూర్ల సంవత్సరాల క్రింద ఆయన రచనలు జరిగినవన్నమాట. అప్పటివరకు మన దేశములో ఇంగ్లీషు రాజ్యవిస్తరణ పూర్తియై పాశ్చాత్యనాగరికత అడుగుపెట్టలేదు, మన వేషభాషలు, అలంకారాలు, ఆచారాలు ఆధునిక నాగరికతా ప్రభావమునకు లోనై, విజాతీయములు కాలేదు. మన జాతిలో సాహసము, శౌర్యము; పరాక్రమమును లోపించుట అప్పటికే మొదలైనప్పటికిని శృంగార రక్తి పూర్తిగా సన్నగిల్లని కాలమది. అట్టి కాలమున గల శృంగార నాయికలను క్షేత్రయ్య తన కవితలో చిత్రించినాడు.

క్షేత్రయ్య నాయికలు నెఱజాణలు, ప్రియుని చిత్తమెరిగిన సారసంగ్రాహిణులు, సరసజ్ఞురాండ్రు. వారు ఆట పాటలయందే కాక మరియన్నిట నెఱజాణలు. వారికి సన్న వలువలు ఇష్టము. ఈ నాయికలలో కొందరు "పట్టుపటాని పూలపావడ" "సరిగల బుట్టాల రవశల్లా"తో మనకు సాక్షాత్కరించెదరు. మరికొందరు మేని చందురు కావిపావడా మీద పట్టు చేలము గట్టుకొని ఎద్దవాలు పైట వేసికొనెదరు. ఇంక కొందరు మేలి పతాణికొంగు జారదీసి జాళువారైకను తొడుగుకొనిన సొగసులాడులు. ఈ నాయికలలో కొందరు పసుపు దుప్పటి వల్లెవాటు వేసికొనగా మరికొందరు చలువ దుప్పటి ముసుగు వేసికొనెదరు. ఒక నాయిక నొసలిపై మిస మిసలాడు తిలకము, మరొక ముద్దులాడి నుదుటపై చక్కని సన్నని కస్తూరి తిలకము. కామకలా ప్రవీణలైన ఈ నాయికలు, ప్రణయకోపము వచ్చినప్పుడు ఘనమైన జడవేటు వేయుటలో ఆరితేరినవారు ఒకానొక నాయిక ఘనమైన జడవేటు వలన ప్రియుని శరీరము కందిపోయినప్పుడు అది కనపడకుండుటకై అలదుకొనిన గందమును, గందముచాటున కందియున్న సొగసును. పరిశీలించిన చిత్ర మొకటి మనకు ఈ పదాలలో కనబడుచున్నది. అందుచేత నీ నాయికలు గుత్తపువన్నెల కీల్జడను కోరికోరి

వేయించు కొనెదరు. పూవులు లేని కొప్పులుగాని జడలుగాని మనకు కానరావు. అవి ఆ కాలమున లేనేలేవేమో: పూవులన్నియును పరిమళభరితములై యుండుట అవసరము. మల్లెలు, మొల్లలు, సన్నజాజులు విరజాజులు ఈ నాయికల కబరీభరము లందును కీలుజడలందును శోభిల్లుచుండును. కలువపూవులతో ఈ కాంతలు మన్మథపూజ గావించెడివారు. చెక్కిళ్ళమీద కస్తూరికామకరికలు దిద్దుకొనుట గళముమీద గంధము అలదుకొనుట ఈ నాయికలు అనుదినము చేసికొను అలంకార విశేషములు. ఇందుకుతోడు ఎల్లప్పుడు పుక్కిటిలో కప్పురపు తావులతో నొప్పు విడెము-మనసారము. జవ్వాది కస్తూరి, ఈ నాయికలకు అత్యవసరమైన విలాస సామగ్రి, వానిని బహువిధముగా వారు ఉపయోగించుకొనెదరు. కస్తూరిపైన తెలుగువారికి గల ప్రేమను ఆచంద్రతారార్కము గావించిన శ్రీనాథుడు. ఈ సందర్భములో జ్ఞప్తికి వచ్చును. కన్నుల కాటుక, కాళ్ళలత్తుక మరికొన్ని ముఖ్యమైన అలంకారములు. ఈ అలంకారాలతో పాటు తగు సొమ్ములు ధరించి ఈ నాయికలు పూచిన తంగేళ్ళవలె భూషణ భూషితలై యున్నారు. ఇరుచెవులకు తాటంకములు వజ్రాల కమ్మలు. రెండు చేతులకు గాజులు, వ్రేలికి ముద్దుటుంగరము, నడుముకు మొలనూలు (కొందరికి ప్రియుడు పంపిన గంటభారి మొలనూలు) ముత్తెముతో శోభిల్లు ముక్కర నాగసరాలు, చెయి సరాలు, బన్నసరాలు మొదలైన ఆభరణాలతో నీ నాయికలు క్షేత్రయ్య సమకాలికుడైన చేమకూర వెంకన్న చిత్రించిన "అతి వినోదము గాగ రతుల దేలించు నేర్పు" గలిగినట్టి ముత్యాలకమ్మల ముద్దులాడులు; నీలంపు ముంగర నీలవేణులు; కెంపులబొగడల కీరవాణులు; పచ్చల కడియాల పద్మగంధులు. గంధము, జగ్గుగులు్కబుక్కా, వలపు పొలపు జూవులతో నొప్పు యీ వన్నెలాడులను సదాయెడమాయక యుండు పరిమళ ద్రవ్యములు.

ఈ నాయికలు నివసించు గృహములు, మేడలు, శృంగార సీమలు, అందాల పుట్టలు, తూగుటూయెలలు, చలువచప్పరములు, శృంగారవనములు వీరి గృహాంగణాలలో కనుపించుచున్నవి. కొంచెము లోపలికి వెళ్ళి, సావధానముగా పరిశీలించినచో ఒక చోట పంజరము, అందులో సుద్దులు తెలుపు చిలుక, మనకు కనుపించును. కొన్ని ఇండ్లలో చిలుకలతోపాటు గోరువంకలు కూడ. ఒకగదిలో గిలకల పట్టెమంచెము. దాని పైన పానుపు, పాన్పుపై తెల్లని

దుప్పటి. దుప్పటిపై మల్లెలు, మొల్లలు; ఒకచోట నిలువుటద్దము: నూరిన గంధ కస్తూరి, పచ్చకస్తూరి, జవ్వాది, కర్పూరము మంచిగంధము, పన్నీరు, మంచునీరు, మొదలైన శృంగార సామాగ్రి అక్కరకొద్ది మక్కువతో సేకరించుకోబడియున్న సన్నివేశములో సంచరించునాయిక మదన శాస్త్రములో మంచి ప్రవీణురాలు. శృంగార వనములో చెలువునితో కూడి చదరంగ మాడుట యీ నాయికలు అభిమానించు ఆటలలో ముఖ్యమైనది. సంగీతమును గూర్చి వేరుగా చెప్పవలసిన పనియేలేదు-తంబుర మీటుటలో వీణ వాయించుటలో సంచుపాటపాడుటలో వీకిగల ప్రావీణ్యము అసామాన్యము. జంత్ర గాత్రములు రాల్గరగించు విమల గాంధర్వముతోపాటు ననవిల్తు శాస్త్రంపు మినుకులావర్తించుపని వెన్నతోడబెట్టిన విద్యలైనట్టి వరూధిని వీరికి దగ్గర చుట్టము. పద్య రచనా ప్రవీణులైన నాయకునకు పద్యములోనే సమాధానము ఇచ్చుటలోను, ప్రియుని ముద్దు కవితను చదివి అతనిని ఆకర్షించుటలోను వీరు మంచి నేర్పరులు. ఈ నాయికల శ్రేణికి చెందిన ఒకానొక ప్రౌఢ యీ కాలముననే.

"ఏ వనితల్ మముందలప నేమి పనో తమరాడువారుగా
రో, వలపించు నేర్పెరుగరో, తమ కౌగిట లోన నుండగా
రా, విధియేమిరా, విజయరాఘవ యంచిలుదూరి బల్మిమై
దీవర కత్తెనై ఇటకు తీసుక వచ్చితినా తలోదరీ"...అని

రాజపత్నికి వ్రాసి పంపిన పద్య సమాధానము తెలుగు వాఙ్మయములో ప్రసిద్ధమైనది. క్షేత్రయ్య నాయికలను అలంకార శాస్త్ర దృక్పథముతో పరిశీలించినచో వీరిలో అన్నిరకాల నాయికలు కనపట్టుచున్నారు. ఒకక్కొక్క పదములో ఒక్కొక్క రకమైన నాయిక కలదు. స్వీయ, పరకీయ సామాన్య నాయిక లిందులో కలరు. వీరిలో గూడ కన్యలు, ముగ్ధలు, మధ్యలు, ప్రౌఢలు, కలహోత్కంఠితలు, ఖండితలు, కలహాంతరితలు, స్వాధీనపతికలు ధీరలు, అధీరలు, ధీరాధీరలు, జ్యేష్ఠలు కనిష్ఠలు కలరు. ఈ నాయికల చెలికత్తెలైన సఖులు కూడ క్షేత్రయ్య చిత్రించిన స్త్రీలలో కలరు; చూడుడు; ఒకామె స్వీయ (ఖండిత); ప్రియుని శరీరమున రతిచిహ్నములు చూచును. కాని ఘాటుగా మాట్లాడదు; అసూయను మాత్రము ప్రదర్శించును. స్పష్టముగా

ఇంటినుండి వెళ్ళిపొమ్మని చెప్పదు. మరొకతె ఎత్తి పొడుపు మాటలతో ప్రియుని యెదుర్కొనును. ఇందులో ప్రౌఢయైన యొకతె హృదయములోని అసూయను అణచుకొని, పైకి గాంభీర్యము వహించి మాట్లాడును. సాధారణ ముగా స్వీయలందరు ప్రియుడు రానందుకు విరహముతో అంగలార్చుట ఈ పదాలలో కనబడును. పరకీయలలో విరహోత్కంఠితలు, కలహాంతరితలు అతృప్తలు, తృప్తాతృప్తలు కలరు స్వీయ (కులస్త్రీ) తెల్లవారకముందె లెమ్మని ప్రియుని కోరును. పరకీయ తెల్లవారునేమో, ఇతరులు చూచిన ప్రమాదము, ఇక నీవు వెళ్ళుమని తొందర చేయును. సామాన్య నాయిక "అయ్యో అప్పుడే తెల్లవారెనదే" ఇంకను ప్రొద్దుండక పోయనే." యని అతృప్తి వెల్లడించును, సామాన్య నాయికలు సాధించుట. ధనాసక్తితో డబ్బు యిమ్మని జగడమాడుట ఈ పదాలలో కనబడును. అయిదు వరహాలు యీయ గలిగితే రా. చలువచీరెలు. చెంగలువలు యీయగలిగితేనేరా, అని నాయికలు సాధించుదురు. స్వాధీనపతికయైన స్వీయతనసఖితో భర్త గుణగణమును వర్ణించును. ఈ నాయికలకు చెలికత్తెలైన సఖులు నాయికకు హితవు చెప్పెదరు. ఓపికపట్టుమని కోరెదరు. చమత్కారముగా మాట్లాడుదురు. "చక్కెర బొమ్మా మీ యిద్దరి మనసు చల్లనాయెనా ? యని సరసముగా ప్రశ్నింతురు. క్షేత్రయ్య ఒక్కొక్క పదము' ఒక్కొక్కవిధమైన నాయిక భావ ప్రకటనమే.

తెలుగు దేశములోని ఆనాటి రసిక జీవనము క్షేత్రయ్య రచనలలో చక్కగా ప్రతిఫలించుచున్నది. తెలుగు పలుకుబళ్ళలోని చక్క దనమును, తీపిని, ఇంత ముద్దుగా మనకందజేసిన కవులు మిక్కిలి తక్కువ. "కన్నీరు కావేరి కాలువ, పొంద వద్దని గట్టిగ వక్కలాకు లిచ్చెను చెలియ పెట్టినమందు తలకెక్కెనో, నా సొగసెప్పుడు జూచెదరే, మీరేమైన ఆర్చెదరో, దృష్టి దాకించిరో నొసటి వ్రాత తప్పదాయె, ఈనిన పులివంటి కోపము, లక్క వంటి, మనసురాయై, దాదు ఫిర్యాదేది ధరణిలో లేదాయె, కలిబోసిన ఉట్టి వంక జూచినట్లు ఆడపుట్టువు పుట్టలేదా ఒట్టుపెట్టి చెప్పెదను. ఊడిపడ్డట్లు వచ్చె," మొదలైన చక్కని తెలుగు నానుడులు, లోకోక్తులు ఈ గేయాలలో కొల్లలు. అవియన్నియు ఆంధ్ర సుందరులు అనుదినము తమ సంభాషణలో ఉపయోగించునవి. "మొప్పెవగలు, అసురసురన్నది. నాలిముచ్చు గయ్యాళి, దబ్బున,

ఆడుకొనుట వాలాయము, సరిప్రొద్దు, తియ్యబెల్లిమాటలు, చలపాదికోపము ఆగడము మీసము దువ్వుట, అముకొన్న ప్రేమ, మోముచిన్న జేసుకొనుట, మొదలైన మాటలు యీ పదాలు నూటికి నూరుపాళ్ళు తెలుగు దనము కలిగి యున్నవని తెలుపుచున్నవి. క్షేత్రయ్య పదములలోని సన్నివేశములు, నాయి కల వర్ణన, శైలీభాషలు తంజావురాంధ్ర రాజుల కాలమున నివసించి రచనలు గావించిన చేమకూర వెంకన్న, ముద్దుపళని కావ్యాలలోని సన్నివేశములను వర్ణనలను శైలీ, భాషలను పోలియున్నవి.

ఈ రేయి ననుగూడితే ఇన్నూరు ఘట్లు'' ఇచ్చెద నన్నాడు, ఒకచోట క్షేత్రయ్య - ఘట్లు ఒక విధమైన నాణెము లేమో! సావకాశముగా పరిశీలించి నచో ఈ పదాలలో ఇట్టి విశేషాలు ఇంకను పెక్కులు కనుపించవచ్చును.

(స్వర్గీయ ఏన్నా అపురారవుగారి సంపాద కత్వమున వెలువడిన ప్రత్యేక సంచికకు వ్రాసిన వ్యాసం 1958)

జానపద గేయములు

వ్రాతపూతలెరుంగని సామాన్య జనులు రసోద్రిక్తులై ఆలపించు మధుర భావగేయములు జానపద గీతములు. ఈ గేయములు సాధారణముగా ఖండ కావ్యములవలె పరిమిత పరిమాణముకలవి. ఇందలి భాషవ్యాకరణ బద్ధమైనది కాదు. కృత్రిమరహితములై మిక్కిలి సహజములగు నీ గేయములందు వేదాంత వాసనగాని, తాత్వికవిభూతిగాని, అంతగా కానరాదు. వివాహవేళలు, వరి కోతల సమయాలు, వెన్నెల రాత్రులు, పర్వదినోత్సవములీ జానపద గేయము లకు జనన కాలములని చెప్పవచ్చును. పల్లెపట్టులలో, అనాగరక గృహము లందలి కృత్రిమరహిత, నిష్కల్మష, వాతావరణమునకు ప్రతి బింబములీ గేయములు. వీనియందు ఒక అనిర్వచనీయమగు ఆనందము, రామణీయకత, గోచరించును. పదములలో సహజమగు ఉద్రేకము, ఆనందదాయకమగు సరళత, ఉట్టిపడు చుండును.

సంస్కృతి, నాగరికత, అభివృద్ధినంది పల్లెలు పట్టణములుగా మారినవి. ఈ మార్పువలన జానపద గేయములందును కొంత మార్పు కలిగినది. వాని భాషఎక్కువ సలక్షణమై, వ్యాకరణ బద్ధమై యొప్పినది; అందలి యితివృత్తము కూడ ఉన్నత కుటుంబములకు, ధనిక వర్గములకు సంబంధించినదై యొప్పినది. మనము అనుదినము మాట్లాడుకొను భాషలో వ్యక్తీకరింపబడిన యీ చిన్న గేయములందు అవ్యక్తమగు నొక రామణీయత గలదు. కొన్ని కొంత అసభ్య ముగ నుండి, అసహ్యము కలిగించినప్పటికిని, విముఖులను మాత్రము చేయవు. ఇందుకు కారణమేమి ? సాహిత్యశిల్పమా ? కాదు. ఉదాత్తమగు ఇతివృత్తమా? కాదు. సాధారణముగా ఇవి మిక్కిలి చిన్నవై అకస్మాత్తుగా ముగియుచు, కొంతజాగ్రత్తగా పరిశీలించినచో, మనమెంత విద్యావంతుల మైనను, మనమెంత విజ్ఞానము నార్జించినను, తప్పక ఆకర్షించుచుండును. మానవ స్వభావమునందలి సహజ సరళ, సుందర, భావములు వీనియందు మనోహరముగా కూర్చబడి యుండుటయే ఇందుకు కారణమని తెలియుచున్నది.

ప్రకృతిమాత స్తన్యపానమున, మైమరచి యాలపించిన భావ గేయములీ పాటలు. ఇదిగూడ వాని కమ్మందనమున కొక కారణమని చెప్పవచ్చును. ఈ విశాల విశ్వమునందు ఏ యజ్ఞాత ప్రదేశముననో, ఎట్టి దోహదక్రియలు లేక, పెరిగి, పుష్పించి, ఫలించు పచ్చని యడవి తోటలే ఈ గేయములని చెప్ప వచ్చును. ఈ గేయములు మన పూర్వలాక్షణికులెవరిని ఆకర్షించలేదు. జాన పదుల హృదయగత భావములు లోపల అణగి యుండనేరక ఉబికివచ్చి కవితా స్వరూపమును దాల్చిన యీ గేయములు నిస్సంశయముగా సాహిత్య ఖండములు.

ఇంటిలో స్త్రీలు వేడుకగా పాడుకొను పాటలు, సంతోష సమయము లందు అందరును కలిసి ఆలపించుటలో; లేక పరిశ్రమ జేయునప్పుడు అలసట దీర్చుకొనుటకో, ఉపకరించు చున్నవి. ఈ నాటి నాగరిక సంఘమునుండి యీ పాటలు క్రమక్రమముగా నిష్క్రమించు చున్నవి. ఆధునిక యుగమున ఆంధ్ర-భాష పునర్వికాసారంభమున పునరుద్ధరించ వలసిన యీ పాటలు ఎన్నియో తెగలుగా నున్నవి.

ఇందులో మొదటి వర్గము గృహములో శిశూదయము కలిగినప్పుడు పట్టరాని ఆనందముచే ప్రబోధితములు. ఈ విధములగు పాటలలో నిండు చూలాలి ప్రసవవేదన, ఆ సందర్భమున కుటుంబమున రక్తసంబంధము కలవారి హృదయములందలి ఉద్వేగము, మంత్రసాని కౌశల్యము. శిశూదయము తరు వాత జరుగు ముద్దు ముచ్చటలు, వినువారిని ముగ్ధులను జేయుచున్నవి.

కడుపారగన్న చిన్నారిశిశువును ఊయెలలో నుంచి యూచునపుడు మాతృహృదయము నందుగలుగు మధురభావములను వ్యక్తీకరించు పాటలు మరికొన్ని, అవి చక్కగా పాడినచో ఎట్టివారైనను నిద్దురచే తూగకమానరు. వానిచే మనవారు లాలిపాటలందురు.

తన హృదయములో దాగియున్న భావములను బయలు పెట్టజాలక అమ్మాయమ్మాయని యేడ్చుచు నినాదాలు చేయు శిశువును తల్లి యెంత ఊరడించదలచినను అంత ఎక్కువగా యేడ్చునప్పుడు, తొట్టిలోనుంచి శిశువును దీసి, యెత్తుకొని, చందమామను జూపించి, ఆ సుందరమూర్తిని, "చందమామ

రావె, జాబిల్లి రావె, వచ్చి బాబుకు ముద్దిచ్చిపోవె" అని యుపలాలించు తరుణ మెంత మధురమైనది ! బాల్యక్రీడా విశేషములను వర్ణించుపాటలు మరికొన్ని గలవు. ఈ పాటలు శైశవదశ యందలి ఆనందమును అనుసంధించుచుండును. చూడుడు !

కాళ్ళాగజ్జ, కంకణమ్మ
కమ్మనితోట, నిమ్మలబావి
పచ్చనిఅడుగు, కుచ్చులపొదలు
తెల్లనివూలూ, తియ్యనిపాలూ,

అని బాలికలు పాడుచున్నప్పటి దృశ్యమెంత మనోహరమైనది. ఈ పాటలలో కొన్ని పండుగనాటి వేడుకలకు సంబంధించినవి. ఈ పండుగలలో ప్రముఖ మైనది సంక్రాంతి. సంక్రాంతి ముగ్గులు దీర్చుట మున్నగు క్రీడా విశేషములు ఆంధ్రబాలికలకు అత్యంత ప్రేమ పాత్రములు. చక్కగా అలంకరించుకొని వస్త్రాభరణ విభూషితలై బాలికలు మంగళగౌరిని పూజించుచు పాడు పాటలు మనకు బాగుగా పరిచితములైనవి. శ్రావణ మంగళ వారము పాటలు గూడ యిట్టివేయని చెప్పవచ్చును.

వివాహాది శుభ సందర్భములు వేదోక్త విధానములకేగాక ఆట పాటల కును ఆటపట్టులు. వధువు మంగళస్నాన మాచరించు నప్పుడు, తిలకమును నొసటి పైన బుగ్గలమీద దిద్దునప్పుడు అగ్నిహోత్రము ముందుతీసికొని వచ్చు నప్పుడు రమణీమణులు పాటలుపాడు ఆచారము కలదు. వివాహ సందర్భమున వధూవరులకు మధ్యనున్న పరదా తొలగింపగా ప్రప్రథమమున వధూవరులొ రులను జూచుకొను నప్పుడు పాడుపాటలు మధురభావోపేతములు. శోభనపు గదిలోనికి వధూవరుల పంపునపుడు సుందరాంగులు మందహాసముతో పాడు పాటలు రసోన్మత్తత కలిగించునవిగా నుండి ఆ పడుచు స్త్రీల మధ్య నొంట రిగా నున్న ఆ వరుని పరిస్థితిని వ్యక్తీకరించుచున్నవి.

"ఓనల్లనికాకి ! ఈ మంచి ముత్యమును నీవెట్లు సాధించితివి ?" అని అన్యాపదేశముగా వరుని పరిహసించి నవ్వించు నీ పాటలకు, తలుపు దగ్గరి చుట్టరికము కలదు. శోభనము రెండవనాడో, మూడవనాడో వధువు గదిలో

ప్రవేశించి తలుపు దగ్గరనై చుకొనగా వరుడువచ్చు సన్నివేశము యీ పాటలకు మూలాధారము.

తలుపుతీయవె భామా - నే ద్వారక ధాముడనే భామా
జాజిపువ్వుల సరములు తెచ్చితి-గొజ్జగి పువ్వుల గుత్తులు దెచ్చితి
జాజిపువ్వులవి సత్యకు కావలె-గొజ్జగి పూలవి కోరును రుక్మిణి
ద్వారక కీయెడ దారులు లేవోయీ.

అనునది ఒక మచ్చు తునక.

"నిలువజాలని బాళిని తూలుచు కలికిరో నిను కలియ వచ్చితిని, పలుకులను పన్నీరుచుక్కలు చిలుక పలుకగదవే, పచ్చితేనెలు పొంగి, వరదలుపారు నీ చిగురాకువాతెఱ, వెచ్చ వెచ్చగ త్రాగనిది నావిరహ దాహము తీరు నెటులో?" అనునది మరొక యుదాహరణము. ఇందులో కొన్ని ప్రకృతి పురుషుల లీలా విలాస పరముగా వేదాంత తత్వమును వివరించునవి. కాని వీనిలో యెక్కువ ప్రణయ సాగరమున నీదుపడుచు జంటల శృంగార విలాసమునకు సంబంధించివే. ఈ శృంగార సంబంధములగు పాటలు వివిధములుగా నున్నవి. "ఓరోరి బండి వాడ, ఒంటెద్దు బండివాడ, నిలుపు నీబండి, ఆపు నీబండి."

"చిన్ని గన్నేరు పువ్వు చీరగట్టినదాన, చిలుక రెక్కల రైక బిగియ దొడిగినదాన, కుదురుపాపటతీసి కురులు దువ్వినదాన, నుదుట కస్తురి కాయ ఛిదురు పెట్టినదాన" అను పాటలు శృంగారోద్రేకమును ప్రకటించుచుండును. సాయంకాలమున పశువులమందను తోలుకొని వచ్చు బాలకుడో లేక ఎద్దుల బండిని తోలుకొని పోవు యువకుడో వీనిని మైమరచి పాడుచుండుట మనము బహుపర్యాయములు చూచియే యున్నాము. జాన పదులను మైమరపించు నీపాటలు విద్యాధికులను గూడ సుందర భావోపేతములై ఆకర్షించుచున్నవి. ఈ పాటలు సహృదయులను భావడోలికలందు ఊయెలలూగించుచుండును. ప్రొద్దు పొడవకముందు, పాడు మరికొన్ని,, పాటలను కలవు. ఇవి రాత్రి చాలా వేపు విలాసములందు నిమగ్నులై నిద్రించి యున్నవారిని లేపుట కుద్దేశింపబడినవి. కొన్ని నిదర్శనాలను పరిశీలించుడు.

"మేలుకొనరా ధూర్తకృష్ణుడ, మేలుకొనరా ధీర చోరుడ, మేలు మేలెపుడొచ్చి నాపడికిల్లు సొచ్చితి, రాతిరీ, తూర్పు రేఖలు తెల్లవారెను, శ్రోవలను వినబడె సందడి, అత్తమామలు మెసలుచున్నా రల్లరుల పాల్సేయకు మునను, మందకేగిన నామగడు వచ్చే వేళ ఆయెను, మంది లేచిన పరువు నిలువదు, మసలకుర ఈ దొంగనిద్రను, తమ్ముడమిసితి నిచ్చటిచ్చట, తగని బిడ్డల తోడికోడలు; సొమ్మసిల్లినయట్లు కదలవు; చోరుడా ఇక మేలుకో; మరి యెుక్క మారురా."

"తెల్లవారెనమ్మ చెల్లెనేనేమందు, సల్లని నాస్వామిలేరా
మరల రెప్పలుమూసి మసలుచున్నావు, మర్యాద నిలదింకపోరా
తెల తెలవారెను దిశలెల్లచూడరా, తిరిగిరావచ్చును పోరా
"తరుణులెల్లరు లేచి, పెరుగు చిల్కుచున్నారు తడయరాదిక మీదపోరా;
అరకన్ను లరవాల్చి అటునిటుచూచేవు, కరుణించి, నను వీడి పోరా;"
"గుసగుసమాటాడా కూడదంచేనీవు గుటుకొట్టు చున్నావు లేరా.
చిన్నదానట్లు నాసిగ్గెల్ల చెరిపితి శీఘ్రమే యిక లేచిపోరా;
పొమ్మంటినంచునీ బుద్ధిలోనుంచాకు ప్రొద్దులేదని యంటిపోరా,"

ఈ ప్రొద్దుపొడుపు పాటలలో పైన వివరించిన శృంగార క్రీడలకు సంబంధించినవే కాక వేదాంతార్థ ప్రతిపాదకము లగునవి కూడ కలవు.

పొలములలో కాయకష్టము జేయువారు పాడుపాటలు కొన్ని కలవు. ఈ పాటలకు ఇతివృత్తము వ్యవసాయ సంబంధ కార్యకలాపాలో లేక తమ కుటుంబ విషయాలో అయి యున్నవి. విత్తనములు నాటునప్పుడు వరులు కోయునప్పుడు, ఈ పాటలను కలిసి పాడుట ఆచారము.

"తొలకర్లు తొంగిచూచె సిరిసిరిమువ్వా. మొలకలు మొగమెత్తె సిరిసిరి, చాళ్ళు సాగినవైరు సరిపొట్టలీనాలె, పండినా పంటలు పాతళ్ళు నిండాలె. మిడతపోటడకుండ మేడాలు నడపాలె, సామమేసినకోడె నేవళంగొస్తాది. ఆ కోడె తొక్కితే అరచిపండును భూమి."

ఒక పెద్ద బరువును మోయునప్పుడు ఒక కష్టమును చేయునప్పుడుగాని పాడు పాటలు మరికొన్ని కలవు.

"సముద్రమే ఈదాడు చలిలేక గిరిస్వామి.
విసమునే మింగాడు వెరవకా విస్సన్న,
పరదనే ఆ పాడు కరములా రావణుడు.
కొట్టరా ఆ చెట్టు నెట్టరా ఆ గుండు."

పిండి విసరునప్పుడు పాడు తీయని పాట నొకమారు తిలకింపుడు.

"తిరగావే మాయింట తిరగలీ ఈ ప్రొద్దు, తియ్యనీ కుడుములు నెయ్యితో వుడుకంగ కుండలో కవ్వము కులికి తిరిగినయట్లు, బొమ్మతో సారె దిమ్మ తిరిగినయట్లు, గుండాన బాపండు కుడిచే తిరిగినయట్లు."

"సువ్విసువ్వి రామచంద్ర, సువ్విసువ్వి రామచంద్ర
సువ్విసీతమ్మ మాకు శుభములిమ్మా
పసిడి రోకళ్ళు పట్టిభామలపుడు సువ్విదంప
కనుల పండువాయె కౌసల్య కపుడు."

ఈ పాటలలో పెద్దవి కూడ కలవు. ఇవి యెక్కువగా పురాణకథలకు సంబంధించినవి. చక్కని జాతీయములతో మిక్కిలి శ్రావ్యములై యొప్పు చున్న వీ పాటలు, ఇవి ముఖ్యముగా స్త్రీలు తీరిక సమయములందు పాడు కొనునవి. ఈ పాటలు పాడుట స్త్రీలకొక క్రీడా విశేషము; అభిమానాస్పద మగు కళ. ఈ పాటలలోని చక్కని భాష, జాతీయోక్తులు, సాంసారిక సౌంద ర్యము ప్రకటించుచు రమణీయముగా నుండును-చూడుడు !

"కస్తూరి రంగరంగా, నాయన్న, కావేటి రంగరంగా
దేవకీ గర్భమందు కృష్ణావతారుడై జన్మించెనూ,
నేలపై బడ్డయపుడె, ఆచిన్న బాల, కావుకావనుచు
ప్రోలెల్ల మేలుకొనగా, కిలకిలా కేరింతలాడసాగె.
రేపల్లె చంద్రుడమ్మా, ఈ బిడ్డ మాపిన్ని మదనుడమ్మా,
నవనీత చోరుడమ్మా, ఈ బిడ్డ నందగోపాలుడమ్మా."

"రామలాలీ, మేఘ శ్యామలాలీ,
తామరసనయనా, దశరథాతనయలాలీ,
చిన్నముద్దుల నాన్నా, చిరులముద్దులనాన్నా,
వెచ్చ వెచ్చని పాలు, ఇచ్చమీరగ త్రాగి
కుచ్చుల్ల పొత్తికల, ముచ్చటగ పవళించి."

ఈ పాటయందలి చక్కని తెనుగు నుడికారమునకు మెరుగులు దిద్ద వలసిన బాధ్యత ఆధునిక సారస్వతో పాసకుల మీద కలదు. సీతసమర్త, చిలుక రాయబారము, కుశలవకథ, బొబ్బిలికథ. బాలనాగమ్మ కథ. లక్ష్మమ్మ కథ, దేశింగురాజు కథ, మున్నగునవి యీ పెద్ద పాటలలో పేర్కొన దగినవి

సీతమ్మ సమర్త, నోరూరపాడని, పల్లెపడుచులు మిక్కిలి యరుదని చెప్పవచ్చును. ఈ పాటలయందు కల్పనా చమత్కారమునకన్న భాషా సౌందర్యము భావ సౌకుమార్యము, నుడికారమునందలి శ్రావ్యత మిక్కిలి మెచ్చదగి యున్నవి.

శ్రీరాముల పట్టపుదేవి, సీత సమర్తాడిందీ
వేగజూచి చెప్పుడీ, ఇక వేడుక చేయవలె రామచంద్రా
అప్పుడు పంచాంగంబులు విప్పిచూచి మునులెల్లా
మంచిది హస్తానక్షత్రము పంచమి సోమవారమ్మూ
మించగలేదివు డభిజితు, మంచి ముహూర్తమె రామచంద్రా
పరమ పతివ్రతయై యుండును, పలువురు పుత్రుల గనునూ
పట్టమహిషియై, అఖండరాజ్యము పాలించును, రామచంద్రా
కడు వేడుకతో కౌసల్యాసతి, వడివడిచెలులను పిలిచీ,
పేరంటాండ్రను పిలిపించె, కడువేడుక, చేయవలె రామచంద్రా
పచ్చిపసువూ నలిచి, సీతకు పట్టుచీర కట్టించి
జిలుగువన్నెల రళుకుల రవికా, తొడిగించిరె రామచంద్రా
నలుదిక్కులనూ, రతనాల సెమ్మెలలో
వలపునూ నెంతో, పెట్టిరి, దీపమ్ములూ రామచంద్రా
మూడవదినము తొలిసమర్తకూ వేడుకలన్నీ చేసి

చేడెను నాల్గవనాడు, జలకములాడించిరి రామచంద్రా

ఈ విధముగా సుమారు రెండునూర్ల పంక్తులలో యీపాట వ్యాపించి యున్నది. సీతాదేవి శోభనపు ముచ్చట యెంత ముద్దుగా వర్ణింపబడినదో విలకింపుడు.

"ఉల్లాసముతో గృహమున రఘువల్లభునీ యుంచి
చల్లచల్లగా జారిరి, సఖులెల్లరు, రామచంద్రా
నెలతయుండుమా. నీవనిచెప్పుచు, తలుపు తటాలునవేచ్చి
పలపల నడవగ, జానకి వణకసాగెను, రామచంద్రా
తలుపు దగ్గర, సీతగుండెలు, తటతట నుడిదిరుగా
సిగ్గు చెండాడగా, స్రుగ్గిమగ్గి నలయి-భయపడె, రామచంద్రా
అంగుళిగల, రత్నపుటుంగరమటు, దొరలించి
అంగనవో, నాయుంగరమదే, అందింతువెయనె రామచంద్రా."

సరళములు, సభ్యములు, స్వభావ సుందరములు నగు నీపంక్తులు వినువారిని పులకాంకిత గాత్రులను గావించి మరల నొక్కమారు శోభనపు పెండ్లికొడుకులనుగా జేసితీరును, కళా సౌందర్యము ప్రతిఫలించు నీ ఘట్టమును ప్రబంధకవుల శోభన వర్ణనతో పోల్చినప్పుడు లాక్షణికుల యాజ్ఞా ప్రకారము చిత్రించిన ఆ పటముకన్న యీ చిత్రము యెంత మనోజ్ఞతరము సభ్యతరమై యున్నదో గోచరించితీరును. ప్రబంధముల యందలి వర్ణనలు కృత్రిమములై, పాడినదే పాటగా, కొంత వరకు అసభ్యములుగా, కూడ నుండును. కాని యీ పాటల యందలి నాజూకు వర్ణనలు మనల నానందడోలికల యందు ఉయ్యాల లూగించుచున్నవి.

ధర్మరాజు జూదము, ఈ పెద్దపాటలలో పేర్కొనదగినది. జూదము, నొక కళగా మన పూర్వులు భావించిరి. ఈ ధర్మరాజు జూదమునందు జ్యేష్ఠా దేవికిని లక్ష్మీదేవికినీ మధ్య జరిగిన సంభాషణ కొంత వింతగాను అస్వాభావికము గాను కానుపించుచున్నది. కొన్నిపనులు జేయుట వలన ప్రజలను లక్ష్మీదేవి వదలి పెట్టి తన అక్కగారి యేలుబడి కప్పగించవలెనని జ్యేష్టాదేవి తన చెల్లెలిని అర్థించి సమ్మతింప జేయుట కొంత వింతగానే యున్నది.

ఈ పనులు జేయుటవలననే ధర్మరాజు కూడ ఓడిపోయినట్లు తెలియు చున్నది.

"చేటలోపల పండ్లు చేసిన్ననాడు, మంచంబు ఓరగా పెట్టినా, నాడు,
అరికాలునిండుగా తడువనీనాడు, నాడు నిను కొలువనని పలికితీ నేను"
"అలికివిడిచిన గడప దాటదేరాజు, దివ్వెలేని గృహాన తిరుగడే అతడు
నీరాడలేనింట నిలువదే తల్లి, ఆడి మిగిలిన జలము లాడదేరాజు
కట్టివిడిచినగుడ్డ కట్టదేరాజు, జంటగా పెండ్లిండ్లు శాయదేరాజు
ఒడిలోన పువ్వులు కోయదే అతడు."

అని దారిద్ర్యకారణములు వివరింప బడినవి.

(1950) (గోల్కొండ పత్రికలలో ప్రచురితమైన వ్యాసం)

తెలుగులో తొలి సమాజ కవులు

'తెలుగు సాహిత్యంపై మరో చూపు' ప్రసరించిన తర్వాత 'సారస్వత వేదిక' నిర్వాహకుల మనస్సులలో కొన్ని ఆలోచనలు తలఎత్తినవి. తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో స్థానం పొందని సాహిత్యాన్ని గూర్చి, విశేషించి కవితను గూర్చి, మాట్లాడుకుంటే బాగుంటుందని ఆలోచన సహజంగా కలిగింది. ఆ ఆలోచనకు అనుగుణంగానే ౧౯౮౧-౧౯౮౨ కార్యక్రమాన్ని రూపొందించడం జరిగింది. తెలుగులో తొలి సమాజ కవుల రచనలను యీ సంవత్సరం స్మరించుకోవడం సముచితం అని అనుకున్నాము, భక్తి. తత్త్వము యీ సమాజ కవుల రచనలలో ప్రముఖంగా కనిపిస్తున్నవి. ఈ రచనలను గురించి పండితులు అంతగా పట్టించుకున్నట్లు లేదు. కవులుగా వారికి సాహిత్యచరిత్రలో తగు స్థానం లభించినట్లు లేదు. అందుచేత వీరిని యీ వేదికమీద సంస్మరించుకోవడం గడిచిన రెండు సంవత్సరాల వేదిక కార్యక్రమాల సహజ పరిణామమేనని చెప్పవచ్చును. నిస్సందేహంగా వీరందరిని 'సమాజ కవులు'గా పేర్కొనవచ్చును. సమకాలీన పరిస్థితులు, సమాజం వీరి రచనలలో ప్రతిబింబిస్తున్నవి.

'నిరుపహతిస్థలంబు, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చి యిచ్చు క
ప్పురవిడె, మాత్మ కింపయిన భోజన, ముయ్యెలమంచ మొప్పుత
ప్పరయురసజ్ఞు, లూహ తెలియంగలలేఖక పాఠకోత్తముల్
దొరికినఁగాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మటన్న శక్యమే'

అన్న వేవియు కాంక్షించని కవులు వీరు.

ఈ సంవత్సర కార్యక్రమంలో నేటిది మొదటి ఉపన్యాసం. 'భక్తి తత్త్వ కవులు-సామాజిక భూమిక,' అన్నది యీనాటి ప్రసంగంయొక్క శీర్షిక. రాబోవు నెలలో జరుగబోయె ఉపన్యాస పరంపరకు నేటి ప్రసంగమొక తొలి పలుకు వంటిది. ఈ తొలిపలుకు రచించమని మిత్రులు రంగనాథాచారిగారు కోరినారు. కష్టపడి చదువుకొని డాక్టరేటు పట్టంపొందిన విద్వాంసులు రంగనాథాచారిగారు. బహుగ్రంథావలోకనం, అనేక విషయాలను గూర్చిన పరిజ్ఞానం, స్వతంత్రమైన ఆలోచన, నిరంతర పరిశోధనా వ్యాసంగం, వక్తృత్వశక్తి,

రచనాశక్తి కలిగిన రంగనాథాచారిగారు కవిత్వము అల్లినట్లు కానరాదు. భావుకత ఉన్నా భావోద్రేకం ఆయనలో లేదనుకుంటాను. అయితే ఉపన్యాసం నన్ను చేయమని కోరినప్పుడు ఆయన కొంత భావోద్రేకానికి లోనయినారని తోచినది. మిత్రులు చెప్పిన మాటను కాదనలేకపోవడం నాకున్న దౌర్బల్యాలలో ఒకటి. అందుచేత నా సామర్థ్యాన్ని గురించి ఆలోచించక యీ భారాన్ని నెత్తిన పెట్టుకోవడం జరిగింది. అయితే ఆధారాంశాలను సేకరించడంలో రంగనాథాచారిగారి తోడ్పాటు పూర్తిగా లభించినది. అందుచేత బరువు మోసినది ఆయన, గౌరవము దక్కినది నాకు అన్న రహస్యం మీకు చెప్పవలసి ఉంటుంది.

మన ఆధునికాంధ్ర కవివర్యుడు ఎన్నడో రాసిన ఒక పద్యంలో 'తెలుగు కన్నియ ముంగురులు పాయలు పాయలుగా విడిపోయిన' వన్నాడు. ఆయన ఏ అభిప్రాయంతో యీ మాట అన్నప్పటికిని తెలుగు సాహిత్యమేకాదు, సమస్త భారతీయ సాహిత్యం పాయలుగా విడిపోయినది. నాటినుండి యిటీవలి వరకు రెండు పాయలను మనం స్పష్టంగా పోల్చుకోవచ్చును. పాలకులు, వారి ఆశ్రయంతో గ్రాసవాసోదైన్యం లేక సుఖ జీవనం గడిపిన విద్వాంసులు సృజించిన సాహిత్యం ఒక పాయ; పాలకులతోనూ, పండితులలోనూ, వారి ఆదరణతోనూ, అనుగ్రహంతోనూ సంబంధం పెట్టుకొనక, అప్పుడప్పుడు వారి ఆగ్రహానికి కూడా గురియై, సహజ ప్రతిభ కలిగిన రసార్ద్ర హృదయులు సృజించిన సాహిత్యం మరొక పాయ. మొదటి పాయ పాలకుల సాహిత్యమంటే రెండవ పాయప్రజల సాహిత్యమని చెప్పవచ్చును. ఈ విభజన సాహిత్యరంగంలోనే కాదు, యితర కళారంగాలలో కూడా మనకు స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. ఇది ఒక్క తెలుగు దేశంలోనేకాదు, భారతదేశంలో నేఅన్ని ప్రాంతాలలోనూ గోచరిస్తున్నది.

లిపులు భిన్నమైనప్పటికిని భారతీయ సాహిత్యమంతా ఒకటేనన్న సూక్తి సుప్రసిద్ధమైనది. స్థూల దృష్టితో పరిశీలించినా యీ సూక్తిలోని సత్యం స్పష్టం కాగలదు. తమిళం వంటి సాహిత్యానికి కొన్ని ప్రత్యేకతలు ఉన్నప్పటికిని, ఒకటి రెండుశతాబ్దాల వ్యత్యాసంతో భారతీయభాషాసాహిత్యాలన్నీ ఒకేవిధంగా వికాసం పొందినవి. సంస్కృతభాష అందులోని సాహిత్యం; రామాయణ భారతాలు, ఫారసీ అరబ్బీలు, ఆపైన ఇంగ్లీషు, ఇటీవల ఫ్రెంచ్ రష్యన్ మొదలైన భాషలు భారతీయ సాహిత్యాన్ని ప్రభావితం చేసినవి. అదేమి చిత్రమో కాని ఆనాడు శాక్యరాజ్యానికి వారసుడు కావలసిన గౌతముడు రాజ్యాన్ని విడిచి

సమాజ శ్రేయస్సుకొరకు ఆత్మార్పణం గావించడానికి కారణభూతాలైన రోగ గ్రస్త దరిద్ర దృశ్యాలు భారత దేశంలో ఏ పట్టణానికి, ఏ పల్లెకు వెళ్ళినప్పటికిని మనకు వీధివీధిని వాడవాడలో యీనాడూ కనిపిస్తూనే ఉన్నవి. గడచిన కొన్ని శతాబ్దాలలో దశాబ్దాలలో కొన్ని దేశాలు యీ దృశ్యాలు గోచరించని సమాన సమాజాన్ని ఏర్పాటు చేసుకున్నవి. సత్వర భవిష్యత్తులో భారత దేశానికి యిటువంటి అదృష్టం పట్టునా అన్న ప్రశ్న ఉత్పన్నమౌతున్నది.

'అవియున్ గుండెలు జాలికైనఁ గనుమన్నా! విశ్వదైన్యమ్ము, చా
లవు నీర్వెట్టఁగ వేయికన్నులు, భుజాలక్షల్ వలెన్ పాపకూ
పవిపన్నాత్ముల నుద్ధరింప, వేఁబాపఁ, సేదఁబోకార్ప, మై

నివురన్, బాష్పజలమ్ముఁ బోఁదుడువఁ దండ్రీ! లెమ్ము సజ్జుండవై'

అన్న కవి మాటలవెనక మన చరిత్ర, మన సమాజం తొంగిచూస్తున్నది. అశురాస్యత, సుఖజీవనం కొద్దిమందికే లభించిన సదుపాయంకాగా-అత్యధిక సంఖ్యాకులు గ్రాసవాసోదైన్యానికి గురియైన సమాజంలో సాహిత్యం, కళలు, కవిత్వం రెండు పాయలుగా ప్రవర్ధమానమైనవి దీనివెనుక ఉన్న చరిత్ర మత. సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులను మనం గుర్తించవలసి ఉంటుంది.

ఆదిమ కాలంనుండియే ప్రపంచంలో కవిత్వం యితర కళలతోపాటు ఆవిర్భవించినది. పూర్వకాలంలో, లిపికూడా బాగా పరిణతి చెందని కాలంలో మన కళలు, సాహిత్యం సామూహికంగాను నోటిమాటగాను, పాటగాను ముందడుగు వేసినవి. అనాదినుండి చరిత్ర, మతం, విశ్వాసాలు మొదలైనవన్నీ సాహిత్యంలో ప్రతిబింబితమైనవి. అందుచేత మానవ సమాజంయొక్క ప్రగతితో పాటు సాహిత్యం ముందడుగువేసినది. పూర్వకాలంలో కవిత, పాట, నృత్యం అన్నింటిని జనులు గుంపులుగా రూపొందించి ఆనందించిరి. తీరిక వేళలలో ప్రజలు ఆటపాటలతో కాలక్షేపం చేస్తూ గొంతెత్తి పాడిన పాటలలో కవిత్వం పుష్కలంగా కనిపిస్తున్నది.

మన సమాజం శతాబ్దాలనుండి. సహస్రాబ్దాలనుండి రెండుగా చీలిపోయిన సత్యం ఎవరూ కాదనడానికి వీలులేదు. చెమటోడ్చి కష్టించి పనిచేసే వర్గం ఒకటి; హాయిగా సుఖజీవనం గడిపే అల్పసంఖ్యావర్గం మరొకటి. వ్యాకరణం, అలంకారం ఛందస్సులపై ఆధారపడ్డ సాహిత్యాన్ని యీ అల్పసంఖ్యాక వర్గం

సృష్టించగా, తమ దైనందిన జీవితంయొక్క అనుభవంపై ఆధారపడి తమ నాల్కలమీద నాట్యమాడే శబ్దజాలాన్ని ఉపయోగించి అత్యధిక సంఖ్యాకులు ఆటల్లో పాటల్లో తమ హృదయాలను ప్రతిబింబింప జేసినారు. ఈ ప్రతిబింబమే ప్రజల సాహిత్యంగా, జానపద, నృత్య, కళారీతులుగా ప్రవర్ధమానమైనవి.

కడమ దేశాల చరిత్ర అట్లుంచి భారతదేశ చరిత్రను పరిశీలించితే సమాజంలోని రెండువర్గాలు ప్రాచీన కాలంనుండియే గోచరిస్తున్నవి. క్రీస్తుశకం ప్రారంభం నుండియే సమాజంలో యిరువర్గాలు మనకు గోచరిస్తున్నవి. ఒకవైపు రాజులు, మహారాజులు, చక్రవర్తులు వారికొలువులో వారితో సమానమైన రాజ భోగాలు అనుభవించిన కవులు, విద్వాంసులు, గౌతమబుద్ధుని కదిలించిన దృశ్యాలను ఏమాత్రమూ గమనించని సాహిత్యం అందులో శృంగారం మేరమీరి పాండిత్య శౌండీర్యం కలిగిన సాహిత్యం ఒకటి రూపొందగా–మరొకవైపున సాధారణ జనులు తమ భాషలలో పాడుకున్న పాటలు జానపద సాహిత్యంగా రూపొందింది. ప్రాచీనకాలంలో సంస్కృతంలో మన సాహిత్యరచన జరిగినది. అది చదువుకున్న వారిమట్టుకే పరిమితమైనది. ఈనాడుగూడా అక్షరాస్యుల సంఖ్య నూటికి ముప్పయి మించని మనదేశంలో ఆనాటి నిరక్షరాస్యతను సులభంగా ఊహించవచ్చును, అక్షరాస్యులుకాని యీ జనసముదాయం తమ తమ భాషల్లో పాటలు పాడుకునేది.

భారతదేశంలో అనేక మత, సాంఘిక ఉద్యమాలు వచ్చినవి. జైనులు, బౌద్ధులు తొలి ఉద్యమాలకు నాయకులు; నాటి మత సాంఘిక వ్యవస్థపైన బౌద్ధ జైనాలు తిరుగుబాటు చేసినవి. వారు తమ అభిప్రాయాలను జన సామాన్యంలో ప్రచారం చేయడానికి పాలీ, ప్రాకృత భాషలలో రచనలు గావించినారు. తరువాత వచ్చిన భక్తి ఉద్యమ నాయకులుగూడా సంస్కృతంలో గాక జనుల భాషలలో తమ ఆశయాలకు అనుగుణమైన సాహిత్యాన్ని నిర్మించి నారు. ఈ విధంగా సంస్కృతం ఉన్నతవర్గాల భాష కాగా, దేశీయ భాషలు జనసామాన్యం యొక్క భాషలుగా సాహిత్యరంగంలో ముందడుగు వేసినవి.

నన్నయకు ముందునుండియే తెలుగుభాష రెండు పాయలుగా చీలినట్లు కనిపిస్తున్నది. మొదటిది పండితులు ఉపయోగించిన కావ్యభాష కాగా, రెండవది జనసామాన్యం పాడుకున్న పాటలకు ఆటపట్టైన వ్యవహార భాష యైనది. పండి

తులు కావ్యభాషలో సంస్కృత వృత్తాలను వ్యాకరణ సూత్రాలను, అలంకార శాస్త్రాదేశాలను పాటించగా అన్నమయ్య మొదలైనవారు సాధారణ జనులకు అందుబాటులో ఉండేరీతిగా తమ రచనలను కొనసాగించినారు, ఈ సందర్భంలో ఆధునిక కవి ఒకరు తెలుగును చిల్కతో పోలుస్తూ వ్రాసిన గేయ పంక్తి ఒకటి నాకు జ్ఞప్తికి వస్తున్నది.

పుట్టింది ఒక చిల్క
పొలము పచ్చల బైట -
పొరలు వాకల నాట -
అల్లారు ముద్దుగా - అందాల హద్దుగా
.... పుట్టింది ఒక చిల్క.

పెరిగింది ఆ చిల్క
పిండివెన్నెల సీమ -
పిల్ల తెమ్మెర లోన
పూబొత్తికలలోన - పోకిళ్ళ కలలీన

త్రావింది ఆ చిల్క
తళుకు తీవెల రాలు -
తరపి రంగుల పాలు -
పిఙాలు పచ్చగా - పలువన్నె లెచ్చగా

చవిజూచె నా చిల్క
చల్ల వెన్నెల రేల -
చందమామల త్రోల -
పండుటాకుల జున్ను - వెండిగిన్నెల వెన్న

ఆడింది ఆ చిల్క
అలరు మావుల నీడ
ఆడు బిడ్డలతోడ -
ఆబాలగోపాల - మానందమున సోల

పలికింది ఆ చిల్క
తెలుగు మీఱి మరంద
మలుగు వాఱ - సమంద
సౌందర్య మూరగా - సారస్యధారగా

నేర్చింది ఆ చిల్క
నిండు కమ్మదనాలు
పండ్ల పక్వరసాలు
పొంగారు పదములన్ - బంగారు ఫణతులన్

వినిపించె నా చిల్క
తెనుగు వాకిండ్లలో -
పెనుగు పూచెండ్లలో -
మిసలాడు మవ్వాల - అసియాడు అందాల

పాడితే ఆ చిల్క
పారవశ్యము పొంగు
భావదాస్యము క్రుంగు -
తెగిపోవు వీణియల్ - దిగివచ్చు వాణియున్

విన్నారు జనులెల్ల
విన్నారు - పండితుల్
విన్నారు పాఠకుల్
భూచక్ర ముల్కగా - ఆ చిల్క పల్కగా

బ్రహ్మాండమయినట్టి
భాష్యాలు తుదిముట్ట -
పఠియించె నొక భట్టు
పాండిత్యమున వచో - భాండంబు బరువెక్క

ఆ చిల్క నుడికార
మావేశ మెగబోయు -
ఆలించివలవేయ
పరవశంబున జిక్కి - పరతంత్రతనె మెక్కె

తెలుపారె తూర్పెల్ల
తెనుగు కుంకుమ తీగె
లనుగు కొమ్మలు సాగె -
ఎలుగెత్తె నా చిల్క - అలవాటు మైగుల్క

ఆ యగ్ని వేదికన్
ఆ శబ్ద ఘోషలో
ఆ శిష్ట భాషలో
ఉడికింది ఆ చిల్క - మిడికింది కడు నల్క

బ్రామ్మగన్ను పెట్టింది
మధుర కంఠము మూసి -
మనసు ముచ్చట రోసి -
గాసిల్లి గాసిల్లి ఆసించె తొలి యిల్లె

భారతారణ్యాన
పడిపోయె నా భట్టు -
విడిపోయె వాకట్టు
ఇదె సందనుచు చిల్క - యెగిరిపోయింది.

ఈ గేయంలో సంస్కృత భాషా ప్రభావం వలన తెలుగు భాష ఏ విధంగా ఉక్కిరి బిక్కిరి అయినదో వెల్లడి అవుతున్నది. సంస్కృత భాషా ప్రభావం ఒక్క తెలుగు మీదనేకాదు, యితర దేశ భాషలమీద కూడా అత్యధికంగా పడినది. తెలుగులోను, దేశభాషలలోను ప్రావీణ్యం కావలెనంటే సంస్కృతంలో పాండిత్యం తప్పనిసరియైన పరిస్థితి కలిగినది. అందుచేత జనసామాన్యం యొక్క సాహిత్యం మరొక పాయగా రూపొందక తప్పలేదు.

సంస్కృతంతో పాటు. రామాయణ, భారత, భాగవతాలు భారతీయ సాహిత్యాన్ని ప్రభావితం చేసినవి. రామాయణ, భారత, భాగవతాలు విశ్వజనీనములై సామాజికంగా ఉన్నత ఆశయాలు కలిగిన గొప్ప రచనలు. కాని యితర కావ్యాలను గురించి యీ మాట చెప్పడానికి వీలులేదు. సంస్కృత భాషా ప్రభావానికి లోనైన యితర కావ్యాలు భారతదేశంలోని అన్ని భాషలలోను కొద్ది మందికి మాత్రమే పఠన యోగ్యములైనవి. చదువురాని జనసామాన్యం రామా

యణ, భారత, భాగవత ప్రభావానికి లోనై నప్పటికిని యితర కావ్యాల ప్రభావానికి లోనుకాలేదు. తెలుగులో రాజులు, జమీందారుల పోషణలో సుఖజీవనమేగాక విలాస జీవనం గడిపిన కవులు వ్రాసిన కావ్యాలు జనసామాన్యానికి ఏమాత్రం ఉత్తేజాన్ని కలిగించలేకపోయినవి. రామాయణ, భారత, భాగవత కథలు విన్న జనసముదాయం ఉత్తేజం పొంది యిందులోని కథలను, యితివృత్తాలను కొన్నింటిని మార్చి హాయిగా తమ అభిరుచులకు అనుగుణంగా పాడుకున్నారు. ఊర్మిళాదేవి నిద్ర, లక్ష్మణదేవర నవ్వు, కుశలవకుచ్చలకథ, సులోచనకథ, ధర్మరాజు జూదం మొదలైనవి యిందుకు నిదర్శనం.

జైనము, బౌద్ధము, ఆనాటి సమాజ వ్యవస్థపై తిరుగుబాటు చేసిన ఉద్యమాలన్నమాట అందరికి తెలిసినదే. ముఖ్యంగా కులవ్యవస్థపైన, సమాజంలోని వ్యత్యాసాలపైన జైన, బౌద్ధాలు ధ్వజమెత్తినవి. కొంతకాలం జైన, బౌద్ధాలు బాగా వ్యాప్తిచెందినప్పటికిని క్రమక్రమంగా వాని ప్రభావం కూడా సన్నగిల్లినది ద్వైత, అద్వైత, విశిష్టాద్వైతాలు వీనిని ఎదుర్కొన్నటువంటి ఉద్యమాలు. ఈ ఉద్యమాల ఆవిర్భావం, వ్యాప్తి, ఉన్నతి, క్షీణదశల వివరాలు యేమైనప్పటికిని ఎన్నడో ప్రారంభమై క్రమక్రమంగా బలపడి బాగా వేళ్ళు పాతుకుపోయిన కుల వ్యవస్థ యీనాటికిని మన సమాజంలో సుస్థిరంగా నిలిచి ఉన్నది.

నేటి రాజకీయాలలో ముఖ్యంగా ప్రజాస్వామిక సామ్యవాద సరళి సమాజ వ్యవస్థలో కూడా, యీ కుల ప్రాతిపదిక ఎంత ప్రబలమైన శక్తిగా ఉన్నదో అందరి అనుభవానికి వచ్చిన వాస్తవం. కులముపైన, యితర సాంఘిక దురాచారాలపైన తిరుగుబాటు ఉద్యమాలుకొన్ని, జైన, బౌద్ధాలు బలహీనమైన తర్వాత కూడా వచ్చినవి. ఈ తిరుగుబాటుల ఆధారంగా కొంత సాహిత్యం ఆవిర్భవించి ప్రజలలో వ్యాప్తిచెందినది. విశిష్టాద్వైతాన్ని బాగా ప్రచారం చేసిన రామానుజుడు కులవ్యవస్థను నిరాకరించి హరిజనులకు సమాజంలో సమాన ప్రతిపత్తి కలిగించిన సంఘసంస్కర్త. సంఘసంస్కర్తలలో యీయన అగ్ర గణ్యుడని చెప్పితే అతిశయోక్తి కాజాలదు. శైవం కూడా యిదే విధంగా కులవ్యవస్థను నిరాకరించినది. ఈ ఉద్యమాలన్నీ భారతదేశమంతటా వ్యాపించి జనులలో బాగా ప్రచారానికి వచ్చి ప్రజా సాహిత్య నిర్మాణాన్ని ప్రోత్సహించినవి. భక్తి ఉద్యమాలు మధ్యయుగంలో సమాజంలోని పేద వర్గాలను, కింది కులాలను ప్రభావితం చేసినవి. సాంఘిక ఆచారాలకు, కర్మకాండలకు ప్రాధాన్యం

యీాయని యీా భక్తి ఉద్యమాలు, సమాజంలో సమానత్వాన్ని ప్రతిపాదించి పుట్టుకతో ఎవరికీ అధిక్యత రాదనీ, లేదనీ ఉద్ఘాటించి, మతం పేరిట ఆచరణలోనికి వచ్చిన దురాచారాలను, మౌఢ్యాలను తొలగింపవలెనని ప్రచారం చేసినవి. భగవంతుని ఎదుట మానవులందరు సమానమని, భక్తి అందరికి సమానమని యీా ఉద్యమాలు ఉద్ఘాటించినవి. హరిజనులు కూడా యీా ఉద్యమాలలో పాల్గొన్నారు. స్త్రీలు కూడా పాల్గొన్నారు. అండాళు, అక్కమహాదేవి, మీరా యిటువంటి స్త్రీలలో ముఖ్యమైనవారు. ఈ అభిప్రాయాలు, యీా ఉద్యమాలు అన్ని ప్రాంతాలలో వచ్చి, అన్ని దేశ భాషలలో జనసాహిత్యాన్ని సృజించినవి. ఈ విధంగా రెండవ పాయయైన ప్రజల సాహిత్యం ఆవిర్భవించి వ్యాపించి వర్ధిల్లినది.

భారతదేశ చరిత్ర పరిశీలించినప్పుడు గుప్త సామ్రాజ్యం అంతరించిన తర్వాత రాజకీయపరిస్థితులు ఆనాటి దేశభాషలలో సాహిత్యం రెండుపాయలుగా చీలిపోయి వ్యాపించడానికి కారణాలను వివరిస్తున్నవి. ఒక బలమైన కేంద్ర ప్రభుత్వం లేకపోవడం, సకల భారత స్థాయిలో కేంద్ర ప్రభుత్వం సమాజ శ్రేయస్సును గురించి ఆలోచించి ప్రజల అభ్యుదయానికి కావలసిన పనులు చేయకపోవడం మనకు భారతదేశ చరిత్ర తెలుపుతున్న సత్యం. భారతదేశంలో ఎన్నోసామ్రాజ్యాలు వచ్చినవి. కొంతకాలం దేశాన్ని పరిపాలించినవి. మహమ్మదీయులు. మొగలులు దండయాత్రలుగావించి సుస్థిర ప్రభుత్వాలను ఏర్పాటుచేసి దేశాన్ని పరిపాలించినారు. కాని ఆసేతు హిమాచల పర్యంతమైన యీా దేశంలో, వివిధ భాషలు మాట్లాడుతున్న ప్రజలుకల యీా దేశంలో, ఆర్థికమైన యిబ్బందులకు లోనై అత్యధిక సంఖ్యాకులు కనీస సౌకరాలకు నోచుకొని యీా దేశంలో, సాంఘికంగా అనేకదురాచారాలకు,మూఢవిశ్వాసాలకు గురియైన జనసముదాయం కల యీా దేశంలో, ఆర్థికంగా, సాంఘికగా అత్యధిక సంఖ్యాకుల, అత్యధిక శ్రేయస్సును లక్ష్యంగా పెట్టుకొని 'సర్వేజనాస్సుఖినోభవంతు' అన్నఆదర్శానికి అనుగుణంగా పరిపాలనను సమర్థవంతంగా నిర్వహించిన రాజకీయ, పరిపాలక వ్యవస్థ లేకపోయినది. కేంద్ర ప్రభుత్వాలు కొన్ని నూర్ల సంవత్సరాలు పరిపాలించినప్పటికిని వెనుకబడిన ప్రజల శ్రేయస్సు గురించి ఆలోచించిన ఉదాహరణలు ఎన్ని అన్న ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పడము కష్టమే! తత్ఫలితంగా చిన్నచిన్న రాజ్యాలు, చిన్నచిన్న ప్రాంతీయ పరిపాలన వ్యవస్థలు, నాయకులు

దేశపరిపాలనను నిర్వహించడం జరిగింది. వీరి మధ్య కలహాలు, యుద్ధాలు చెల రేగినవి. సాధారణ ప్రజనుగూర్చి పట్టించుకున్నవారు లేకపోవడంవల్ల గౌతమ బుద్ధుని నాటి దృశ్యాలే యీనాటికి దేశంలో సర్వత్రా కనిపిస్తున్నవి. మతము పేరిట అనేక దురాచారాలు ప్రబలి, ఆరోగ్యకరమైన సంఘజీవనానికి ప్రతిబంధకములైనవి. సాహిత్యము, కళలు రెండు పాయలుగా విడిపోవడం అనివార్యమైనది.

దేశంలో పైన పేర్కొన్న పరిస్థితులు వ్యాపించియుండగా సాధారణ జనులు వివిధ వృత్తులను తమ జీవనాధారంగా చేసుకున్నారు. వీరిలో స్వతంత్ర భావాలు వ్యాపిస్తూఉండేవి. ఇటువంటి స్వతంత్రభావాలు తిరుగుబాటు ఉద్యమాలకు దోహదం చేసినవి. ఈ స్వతంత్ర భావాలకు భక్తి ఉద్యమంకూడా ఆలంబనమైనది. మహ్మదీయ రాజుల కాలంలో కొందరు మహ్మదీయ మతం స్వీకరించినప్పటికిని ఆర్థికంగా వారి పరిస్థితులు కూడా మెరుగుపడలేదు. హిందూ సమాజంలోని ఆర్థిక అసమానతలు వారినికూడ పీల్చి పిప్పిచేసినవి. అందుచేత యీభక్తి ఉద్యమాలు కింది కులాలవారిని, మహ్మదీయమతంలో చేరినవారినికూడా ఆకర్షించినవి. కులభేదాలు మతభేదాలు కూడదన్న భావాలతో భక్తి ఉద్యమం వివిధ రూపాలలో దేశమంతటా ప్రచారం పొందినది. తెలుగుదేశంలో అన్నమయ్య, వేమన, వీరబ్రహ్మం, సిద్ధప్ప మొదలైన కవులు యిటువంటి భావాలను ప్రచారం చేసినారు.

బౌద్ధం క్షీణదశకు చేరిన తర్వాత శంకరుడు, కుమారిలభట్టు బౌద్ధాన్ని దెబ్బగొట్టి అద్వైతమతాన్ని ప్రచారంచేసినారు. అయితే వీరిది జ్ఞానప్రధానమైన మార్గం. అందుచేత చదువుకున్న కొంతమందినే ఆకర్షించినది. తర్వాత నాథ సంప్రదాయం దేశంలో మొదలై ప్రజలను తమవైపు అభిముఖులను చేసుకున్నది. ముఖ్యంగా మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలో యీ సంప్రదాయం బాగా వ్యాపించినది. అందుకు కారణం యీసంప్రదాయం కర్మకాండలను, మూఢాచారాలను, కులవ్యవస్థను వ్యతిరేకించడమేనని చెప్పవచ్చును. క్రమక్రమంగా శైవ, వైష్ణవాలు, సూఫీమతం మొదలైన ఉద్యమాలు బయలుదేరి ప్రజలను తమవైపు అభిముఖులను చేసుకున్నవి. దక్షిణాదిలో వైష్ణవమతం భక్తిమార్గాన్ని బాగా ప్రచారం చేసింది. సంత్ భక్తిమార్గంలో కులభేదాలేకాక హిందూ, ముస్లిం భేదాలు కూడా లేవని బోధించడం జరిగింది. ఈ విధంగా సంత్ మార్గం, నాథ మార్గం శైవ, వైష్ణవాలు దేశమంతటా వ్యాపించి జనసామాన్యాన్ని బాగాఆకర్షించినవి

ఇవన్నికూడా ఉన్నతవర్గాల సంస్కృతిపైన వచ్చిన తిరుగుబాటు ఉద్యమాలేనని చెప్పవచ్చును. ఈ ఉద్యమాల ప్రభావం సాహిత్యంపై కూడా స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. సామాజికంగా, విడివిడిగా ఉండిన జనులకు యీ ఉద్యమాలన్నీ దగ్గరగా వచ్చినవి. వారు కొంత సంఘటితం కావడానికి కూడా యీఉద్యమాలు తోడ్పడినవి. తమతమ వృత్తులను అనుసరిస్తూ కుటుంబ జీవనానికి దూరంకాకుండా యీ ఉద్యమాలద్వారా, ముఖ్యంగా భక్తిఉద్యమాలద్వారా సమాజానికి దారిచూపించినారు, కబీరు, తుకారాం, రైదాస్, వీరబ్రహ్మం, సిద్ధప్ప. కుల నిరసనతోపాటు హిందూ, ముస్లింల సమైక్యతకూడా యీ భక్తిమార్గంలో మనకు కనిపిస్తున్నది. ఆర్థిక, సామాజిక వ్యత్యాసాలను వ్యతిరేకించడమే యిందుకు కారణమని మనం అనుకోవచ్చును. కులభేదాలు పోవలెనని, మిథ్యాడంబరాలు కూడదని కబీరు ఎలుగెత్తి చాటినాడు. హిందూ, ముస్లింల సమైక్యతను బోధించినాడు. కర్మకాండలను, మూఢవిశ్వాసాలను ఖండించవలెనని బసవేశ్వరుడు నొక్కిచెప్పినాడు. సామాజిక దృక్పథం, సంఘసంస్కరణ దృక్పథం భక్తిమార్గంలోను, విశేషించి పైన పేర్కొన్న ఉద్యమ నాయకుల సుభాషితాలలోను స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నవి. చిత్రమేమనగా, ఉదారమైన భావాలు ఎన్ని ప్రకటించినను వీరిలో కొందరు స్త్రీలను గర్హించినారు. ఇది శోచనీయం. కబీరు, వేమన, వీరబ్రహ్మం వంటివారి రచనలలో యిందుకు ఉదాహరణలు మనకు కనిపిస్తున్నవి.

భారతదేశమంతటా పైన పేర్కొన్నటువంటి ఉద్యమాలు కొనసాగినవి. ఆ ఉద్యమాలను ప్రచారంచేసే రచనలు వచ్చినవి ఆ రచనలు జనసముదాయాన్ని ఆకర్షించినవి. ఈ రచనలన్నీ జనసముదాయానికి అందుబాటులో ఉండే భాషలోనే వచ్చినవి. చాలామట్టుకు యీ రచనలన్నీ వాడుకభాషలో పాటల రూపంలో ఉన్నవి. సూటిగా హృదయాలకు హత్తుకొనిపోయే శైలి, పాడుకొనుటకు అనువుగా ఉండే రీతి వీనిలో కనిపిస్తున్నవి. అలంకారాలు, వ్యాకరణాలు, శబ్దచిత్రాలు మొదలైనవి యీశ్రేణి కవులకు పరిచితాలు కావు. భాష ఏవిధంగా ఉంటేయేమి?భావం ముఖ్యమనియీశ్రేణికి చెందిన కవి ఒకరు ఉద్ఘాటించినాడు.

దేశంలోని అన్ని భాషా ప్రాంతాలలో యిటువంటి ఉద్యమాలు కొంచెం వెనుకాముందు తలఎత్తివర్ధిల్లినవి. తమిళ ప్రాంతంలో నాయనారులు, ఆళ్వారులు భక్తి ఉద్యమాన్ని ప్రచారం చేయగా, కర్ణాటకంలో బసవేశ్వరుడు తన అభిప్రాయాలనుప్రచారంచేసినాడు. మహారాష్ట్రలో నాథసంప్రదాయంవ్యాపించినది.

కర్మ కాండలను, వర్ణ వ్యవస్థను యీ సంప్రదాయం వ్యతిరేకించినది. సూఫీ మతం నిరాకార ఈశ్వరుని ప్రేమస్వరూపాన్ని ప్రణయతత్వాన్ని ప్రబోధించినది. ఈ వరుసలోనే సంత్ భక్తిమార్గంకూడా వచ్చినది. ఇందులో కర్మకాండల ధిక్కారం, భక్తి, సూఫీ ప్రణయతత్వం మొదలైన అంశాలతోపాటు బౌద్ధ, జైనాల ప్రభావంకూడా గోచరిస్తున్నది. సంత్ కవుల రచనలు అనేకం గురు గ్రంథ్ సాహెబ్‌లో చేరినవి. నానక్ సిఖ్ మతస్థాపన గావించినాడు. మహారాష్ట్ర నుండి పంజాబువరకు భక్తి ఉద్యమాలు వ్యాపించినవి, అస్సాం, ఒరియాలలో రాధా మాధవ ప్రణయతత్వం ప్రధానమైన, వైష్ణవ భక్తి వ్యాపించినది.

ఒక్కసారి ఈ ఉద్యమాలను, ఉద్యమాల నాయకులను పరిశీలించితే యిందులో అనేక కులాలకు, వర్గాలకు సంబంధించినవారున్నట్లు స్పష్టమౌతున్నది. సంప్రదాయంపై తిరుగుబాటు, కులాల వర్గాల నిరసన వీరందరి బోధనలలో సామాన్యధర్మంగా కనిపిస్తున్నది. బసవని వచనాలలో సర్వసమానత్వ భావన మనకు స్పష్టంగా కన్పిస్తున్నది. మహ్మమదీయ మతానికి చెందినవారు కూడా యిందులో కన్పిస్తున్నారు. మీరాబాయి రాజకుటుంబానికి చెందినది; మాణిక్య వాచకర్ మధుర; తమిళ రాజ్యంలో మంత్రిగా ఉండెను. కృష్ణమాచార్యులు; అన్నమాచార్యులు అగ్రవర్ణాలకు చెందినవారు నాందేవుది దర్జీవృత్తి; తుకారాం దుకాణదారు; గుజరాతులోని అఖో కంసాలివాడు; సాధన కటిక వాడు, దాదు దూదేకులవాడు; సేన మంగలివాడు, రైదాస్ చెప్పులు కుట్టే వాడు, కబీరు ముస్లిం మతానికి చెంది నేతవృత్తి నవలంబించినాడు. రామానంద్‌వంటి అగ్రవర్ణానికి చెందిన వేదాంతి కబీరును గుర్తించినాడు. ఈ విధంగా వివిధ మతాలవారు యీ ఉద్యమాలను దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలలో స్థాపించి ప్రచారంచేసి మానవునికి-మానవునికి మధ్య అడ్డుగోడలు ఉండకూడదని, హెచ్చు తగ్గులు ఉండకూడదని ఉద్ఘాటించినారు.

తెలుగులో యీవిధమైన సామాజిక భూమికతో వ్రాసిన కవులు చాలా మంది ఉన్నారు. వారి రచనలు కొన్ని శతాబ్దాల నుండి ప్రచారంలో ఉన్నవి- భక్తి, నీతి, తత్వం, సంఘవిమర్శ, తిరుగుబాటు ధోరణి యిందులో కనిపిస్తున్నవి. మన సాహిత్య చరిత్రలో వీరి ప్రస్తావనలేదు. ఎవరో ఒకరి ప్రస్తావన ఉన్నప్పటికిని వారిని గురించి చెప్పినది మిక్కిలి తక్కువ. వారి రచనలకు తగిన విలువకట్టడం జరుగలేదు. "వేమన కవికాడు" అన్న పండితులు కూడా

కొంతమంది ఉండినారు. తెలుగు భాషను సంపన్నం చేసిన తాళ్ళపాక కవులకు కళలను, విద్యను పోషించిన చక్రవర్తులుగా మన కవులచేత పొగడ్తలందిన రాజులయాదరణ లభించినట్లు కనిపించదు ఆశ్రయించడంలో నేర్పు, పొగడ్తలు చేయడంలో ప్రావీణ్యం కలిగి, రాజుగారి ఉంపుడుకత్తెలపైన కూడా పద్యాలు, కావ్యాలు రాయడానికి సందేహించని శుష్క పండితులు, స్తోత్ర విద్యలో ఆరితేరిన ప్రవీణులు మాత్రమే ప్రాధాన్యం వహించే వ్యవస్థలో సమాజాన్ని గూర్చి ఆలోచించి జనుల దగ్గరకు వచ్చిన కవులకు పరిపాలకుల గుర్తింపు రాలేదు. మన దేశ పరిస్థితులు తెలిసిన వారెవరూ యిందుకు ఆశ్చర్యపడవలసిన పనిలేదు. తెలుగులో యిటువంటి కవులు ఎవరు? వీరు వెల్లడి చేసిన అభిప్రాయాలు ఏమి? అన్న ప్రశ్నలు సహజంగా ఉత్పన్నమౌతున్నవి. ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానంగా యీ ప్రసంగాన్ని ముగించడానికి ముందుకు నాలుగు మాటలు చెప్పవలసి ఉన్నది.

'సింహగిరి వచనాలు' రాసి తెలుగులో వచన కవితకు మార్గదర్శకుడైన కృష్ణమాచార్యుడు పద్నాల్గవ శతాబ్దంలో భక్తిమార్గాన్ని ప్రబోధించినాడు. ఆయన రచనలో భక్తిగలవారందరూ సమానులే అన్న అభిప్రాయం స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది చూడండి—

> దేవా, విష్ణుభక్తిలేని విద్వాంసునికంటె హరికీర్తనము సేయునతడె కులజుండు. శ్వపచుండైన నేమి? ఏవర్గంబైన నేమి? ద్విజుని కంటె నతడె కులజుండు. సంధ్యా-వందనాది-నిత్యకర్మానుష్ఠానంబులు దప్పక నలిపిన నేమి? సకల ధర్మంబులు సేసిన నేమి? మా సింహగిరి నరహరిదాసులకు దాసులైనంగాని లేదుగతి! సింహగిరినరహరీ, నమో నమో దయానిధీ!

అన్న కృష్ణమార్యుని వచనంలో పదమూడు, పద్నాల్గవ శతాబ్దాల్లోనే అనగా కాకతీయులు తెలుగుదేశాన్ని పరిపాలించిన కాలంలోనే, తిక్కన జైన, బౌద్ధులను వాదంలో ఓడించి, హరిహర అద్వైతాన్ని ప్రతిపాదించిన కాలంలోనే, మానవునికి, మానవునికి మధ్య భేదాలు ఉండకూడదనే అభిప్రాయాలు ప్రకటితమైనవని మనం గమనించవలసి ఉంటుంది.

తెలుగులో తాళ్ళపాక కవులది ప్రత్యేకమైన స్థానం. వారు విజయనగర రాజులకు సమకాలికులు. డాక్టర్ పుట్టపర్తి నారాయణచార్యులవారి అభిప్రాయం

ప్రకారం "తెలుగు పదములను జోడించుటలో తిక్కనకు కుడిచేయి అన్నమయ్య. ఆయనలో భాష మైనంవలె వంగును. అన్నమయ్యలో కవిత్వమును వెదుకుట సముద్రమునకు ఏతమెత్తుట"

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు అన్నమయ్య కవిత్వాన్ని ప్రశంసిస్తూ— "అసాధారణ భావన, స్వతంత్రమధురధార, భావములోని అసందిగ్ధమైన ఆర్జవము, విషయ వైవిధ్యము, అన్నమయ్య కవితలోని ప్రధాన గుణములు" అని అన్నారు. సంగీత సాహిత్యములలో పెన్నిధి అయిన అన్నమయ్య—'ఎలమి హరిదాసు లేజాతి వైననేమి? వలమేల? కులమేల? తపమె కారణము' అన్నాడు. అంతేకాదు—

'నిండార రాజు నిద్రించు - నిద్రయు నొకటే
అండనే బంటునిద్ర - అదియు నొక్కటే
మెండైన బ్రాహ్మణుడు - మెట్టుభూమి యొకటే
చండాలు డుండేటి - సరిభూమి యొకటే'.

అని కూడా అన్నాడు.

ఇటువంటి అభిప్రాయాలు కల అన్నమయ్య సంకీర్తలను మరికొన్ని చూపించవచ్చును. ఆనాటి దేశ పరిస్థితులలో అన్నమయ్య వంటివారు చేసిన సంఘ విమర్శ యిది.

ఇక వేమన్నను గురించి తెలియని వారు తెలుగుదేశంలో లేరు. నాటి సంఘంలో వ్యాపించియున్న దురాచారాలను ఎలుగెత్తి ఖండించిన వేమన, తెలుగు కవులలో అన్ని విధాల విశిష్టమైన వ్యక్తి.
చూడండి—

'మాల మాలగాడు. మహిమీదనే ప్రొద్దు
మాట తిరుగువాడె మాలగాక,
వాని మాల యన్నవాడెపో పెనుమాల
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ'

అన్న వేమన పద్యం, గురుజాడ అప్పారావు

(8)

'మంచి అన్నది మాలయైతే
మాల నేనౌదును'—అన్న ముత్యాల సరానికి ప్రేరణ అని చెప్ప వచ్చును.

మరొక పద్యం చూడండి—

'ఆత్మశుద్ధిలేని యాచార మదియేల
భాండ శుద్ధిలేని పాకమేల
చిత్తశుద్ధిలేని శివపూజ లేలరా!
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ'.

అన్నమాట ఆనాటి సాంఘిక సంస్థితి గూర్చిన విమర్శయే కదా!

వీరివలెనే తెలుగుదేశంలో వీరబ్రహ్మం, సిద్ధప్ప మొదలైన కవులు, యింకా యితర తత్వకవులు ఆనాటి సాంఘిక పరిస్థితులను నిశితంగా విమర్శించి సమాజంలో ఉన్న వ్యత్యాసాలను వ్యతిరేకించి, సమస్త మానవుల సమానత్వాన్ని ప్రతిపాదించినారు. జనసముదాయానికి అర్థమయ్యే భాషలో వీరు తమ రచనలను కొనసాగించినారు. ఇందులో చక్కని తెలుగు నుడికారాన్ని చూడవచ్చును. వీరి రచనలు సాధారణ ప్రజలు పాడుకొని ఉత్తేజం పొందుతారు.

౧౯౮౧-౧౯౮౨ 'సారస్వత వేదిక' ప్రతినెల జరిగే ఉపన్యాసాలలో 'తెలుగులో భక్తి, తత్త్వ కవుల'ను గురించి విడివిడిగా వివరాలను తెలిపి, వారి సాహిత్యాన్ని సమీక్షించడం జరుగగలదు. ఈ కవులందరు సాహిత్య చరిత్రలో స్థానం పొందనివారు. రాజకీయాధికారం చేజిక్కించుకొని జనులమీద ఆధిపత్యం వహించిన రాజులు, జమీందారులు, మంత్రులు. పురోహితులు మొదలైన అగ్ర వర్ణాల గుర్తింపుకు రానివారు. కర్మకాండలను, సాంఘిక దురాచారాలను, కులవ్యవస్థను, వర్ణాశ్రమ ధర్మాన్ని వ్యతిరేకించిన వీరి సాహిత్యం జనులలో బాగా వ్యాప్తిచెంది, వారిని ప్రబోధించి సంఘటితపరిచినది. స్వతంత్ర భావాలు కలిగిన ఈ కవులు జాతికి వెలుగుబాట చూపించినారు.

వేయిసంవత్సరాలకుపైగా భారతదేశంలోని భిన్న ప్రాంతాలలో రచనలు గావించిన యీ సమాజ కవులు ప్రజల మధ్య జీవించినారు; ప్రజల కష్టసుఖాలలో పాలుపంచుకున్నారు; ప్రజల నాల్కలమీద ఆడే భాషలో ప్రజలలో జాగృతిని కల్గించడానికీ, సమాజ సంక్షేమం సాధించడానికి మానవ శ్రేయస్సు

కోసంకూ రచనలు గావించినారు. జీవిక కొరకు ఏదో ఒక వృత్తిని అవలంబించి ఎవరివనివారు చేసుకుంటూ, పాలకులమీద కవితలు అల్లి, సుఖంగా ద్రవ్యార్జన చేసి విలాసజీవనం గడుపుకునే కోరికలు ఏమాత్రం లేక, ప్రచారరంగంలో ముందడుగు వేసినారు. లోకహితార్థము కవితలు అల్లినారు; మన అలంకారికులు కావ్యం విశ్వశ్రేయస్కరము కావలెనని అన్నారు. ఈ కవుల రచనలు నూటికి నూరుపాళ్ళు విశ్వశ్రేయస్కరాలు. తమకు కనిపించిన దృశ్యాలచే ప్రేరితులై, అజ్ఞానము, పేదరికములలో మునిగితేలుతున్న తోడిసోదరుల ఉన్నతి కొరకు కవిత్వాన్ని అల్లిన ఈ కవులు సమస్త ప్రపంచాన్ని తమ కుటుంబంగా భావించిన ఉదార చరిత్రులు.

గురుజాడ అప్పారావుగారు—

'మతం వేరై తేను యేమోయ్ ?
మనసు లొకటై మనుషులుంటే
జాతమన్నది లేచి పెరిగీ
లోకమున రాణించునోయ్ !
చెట్ట పట్టాల్ పట్టుకొని
దేశస్థులంతా నడువవలెనోయ్,
అన్నదమ్ములవలెను జాతులు
మతములన్నీ మెలగవలెనోయ్ !'

అన్నారు.

ఇందుకు అనుగుణంగా వీరి కవిత కొనసాగి దేశీయుల అభిమానాన్ని చూరగొన్నది.

'ఆకులందున అణగి మణగీ
కవిత కోవిల పలుకవలెనోయ్,
పలుకులను విని, దేశమందభి
మానములు మొలకెత్తవలెనోయ్'.

(4-10-1981 నాడు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు పక్షాన
నిర్వహించే సారస్వత వేదిక ప్రారంభోపన్యాసం)

నవ్య కవితా నీరాజనము

(1943-44 సంవత్సరాలకు మధ్య హైద్రాబాదు నుండి వెలువడిన తెలంగాణ దిన పత్రికకు వ్రాసిన వ్యాసాలు)

I

కవి స్రష్ట

కవిత్వము లలితకళలలో నగ్రగణ్యము. లలితకళలను నామమే వాని రామణీయకమును ప్రస్ఫుట మొనరించుచున్నది. లలితకళలు సౌందర్య ప్రధానములు. వానియనుభవము హృదయాహ్లాదకరము. శ్రావ్యమగు గానము వినినప్పుడు చక్కని చిత్రము చూచినప్పుడు సరసమగు పద్యము జదివినప్పుడు మనకు కలుగు దివ్యమగు నానందము అనిర్వచనీయము, అనుభవైకవేద్యము.

కళానుభవము మనశ్శాంతికమూల్యమగు సాధనము, మనస్సు కలతపడి చీకాకునొందినప్పుడు తమ యభిమాన కళోపాసనము చేత తాత్కాలికముగా వేదననుండి విముక్తులై తన్మయానంద మొందువారు కలరు. సంతోష సమయమున కళోపాసనము మనయానందమును ద్విగుణీకృత మొనరించును. ఏకాంతముగా నున్నప్పుడు, పనిపాటలు లేనప్పుడు, విశ్రాంతి కాలమున కళోపాసనము మనకాప్త మిత్రము. ముఖ్యముగా కవిత రసిక జనచకోరములకు పూర్ణ చంద్రోదయము. కళాపుష్పవాటికాంతరమునఁ బ్రవేశించి యందలి యరవిరి మొగ్గలను అరవిచ్చిన సుందర సుమచయమును కోరికదీర గోసికొని వాని సౌందర్య సౌరభ్యముల మనసార ననుభవించి తన్మయులై యానందమున నోలలాడు భాగ్యము రసార్ద్రహృదయులది. కళోపాసకునికి ప్రకృతి యంతయు ప్రేమమయము, సౌందర్య పూర్ణము, ఆనందదాయకము.

రమణీయములగు నర్థములనిచ్చు సుందరపదసముదాయమే కావ్యమని చెప్పనొప్పును. రామణీయకమనగా క్షణ క్షణ నవ్యతను జూపి మనల నానంద పరవశుల జేయుగుణము. నిక్కపు కవిత కిట్టిగుణము సహజసిద్ధము. భాగవత

మందలి గోపాలకృష్ణుని బాల్యక్రీడలవర్ణన, గోపికా గీతములు భ్రమర గీతములు మున్నగునవి యిందుకు నిదర్శనములు. ఈ భాగముల నెన్నిమారులు జదివినను తనివి దీరదు. మనము వానిని పఠించు ప్రతి పర్యాయమును అందేదో క్రొత్తదనము గోచరించును. ఈ క్రొత్తదనమే కావ్యరామణీయకమునకు ప్రత్యేక లక్షణము.

ఉద్రేకమే కవితకు ప్రాణాధారమని యొకానొక యభిప్రాయము. ఉద్రేకము లేనిది యే మహాకార్యమును నెరవేరుట దుస్తరము. అనాథల నిమిత్తము తన సర్వస్వము ధారవోయు త్యాగశాలి, దేశ స్వాతంత్ర్య సంపాదనార్థము తనధనమాన ప్రాణములనర్పించు వీరవరేణ్యుడు ఇందుకు దృష్టాంతములు, ఇతర రంగముల నట్లుంచినను సాహిత్యాంగణమున గూడ ఉద్రేకము ప్రముఖపాత్ర ధరించుచున్నది. ఉద్రేక ఫలితములగు మనోవికారములు, భావములు శాంత సమయమున సహజప్రతిభాశాలియగు వ్యక్తిచే సంస్మరింపబడి కవితా రూపమున ప్రత్యక్షమగును. భావోద్రేకమన నేమియో యెరుగని శుష్క హృదయులు కవులెన్నటికిని కాజాలరు. ఉద్రేకముయొక్క అభావము కళా సౌందర్యాభావమేయని చెప్పిన అతిశయోక్తి కానేరదు. హృదయము భావ ప్రపూర్ణమై రసార్ద్రమై విలసిల్లినప్పుడే కవికుమారుని లేఖినీ ముఖమున ముత్యాలవర్షము కురిసి సాహితీ క్షేత్రమును సస్యశ్యామలముగావించును. చూడుడు .

"చైత్రపల్లవదూతి చక్కిలిగింతలన్, గుస్తరింపగబాడుకోకిలంబు ;
జలకమాడిన నభోజననిఘనాలక లారవిప్పిన వేళనాడు నెమలి;
పండువెన్నెల జున్నుబాలు చేపినరేల స్వరజతుల్ వల్లించు
భ్రమర బాల; దానిమ్మ పగడాలు కానుపుగనునప్డు నామ
కీర్తనసల్పు రామచిల్క; అట్లే, "ప్రాణిలోకము రసవదిష్టార్థ రక్తి
వివశమగునప్డెయు" న్ముక్త యగును కవిత".

కవిత్వతత్వ నిరతిశయానంద భావభరితాంతఃకరుణుండై తిక్కనార్యుడు భారతరచనకు కృత ప్రయత్నుండయ్యెనట. ఆయన యొక దివ్య స్వప్నమున హరిహర నాథునిచే ప్రబోధితుడగుట భవ్యమగుకవితావేశ ప్రభావము, సోమయాజిది గంభీర మగు భావనాశక్తి. ప్రహ్లాద గజేంద్రులలో

లీనుడై రసపార వశ్యమున తన్మయుడైన పోతన్నది తన్మయ భావనాశక్తి. ముఖ్యముగా నీ యిరువురి రచనల సౌందర్యమునకు కారణము ఆవేశమేయని తెలియనగును. భావనాశక్తి యేరూపమున ప్రత్యక్షమైనను దానికి ప్రోత్సాహ కారణము ఉద్రేకమే; పరమ పవిత్రమగు వైదికావేశమేకదా నన్నయార్యుని కావ్య మహత్వమునకు హేతువు.

సహజ ప్రతిభాశాలియగు కవి సృష్టిలో నే వస్తువును తిలకించినను ఆతని హృదయమున నొకవిధమగు నుత్సాహము జనించి, ఆవేశభరితుడగును. అప్పుడాతని హృదయమున కొన్ని భావములు జనించి రసోదయమగును. ఈ విధముగ భావమునకు రసమునకు జన్యజనక సంబంధము గలదు. కవితయందు భావ ప్రాధాన్యమును, ఉద్రేక ప్రాముఖ్యమును స్పష్టీకరించుట కొరకే నవ్యకవితకు భావకవిత్వమను నామాంతర మొసంగి నారు ఆధునికులు. ఎవ్వాని హృదయము అపూర్వములగు భావములకు నిలయమో అదియే రసమునకు నిధానము; రామణీయకమునకు పట్టుగొమ్మ. అట్టి

వాని డెందంబు పోకిపోవని తలపులు
వాని కనుసన్నతలలు వంపనియుపమలు
వాని కలమున కులుకు జూపని పదములు

యీ ప్రపంచమున గానరావు, చూడుడు బాలెంతరాలైన యొక పల్లెటూరి పడుచునుగాంచి యాధునికాంధ్ర కవిశేఖరుడేమని ప్రశ్నించుచున్నాడో!

అత్యంత సుకుమారివైనట్లు గనుపింతు
వేలాగు నడిచితో యీ దూరపథమెల్ల
ఏ లీల గడచితో యీ ముండ్ల పొదలెల్ల
ఆకు పచ్చని నిగ్గు లసియాడు నీమేన
ఏ భంగి మోసితో యీ పాలభాండంబు
ఏ చాయ మూసితో యీ బాల భాగ్యంబు

అప్పుడు

కూర్చుండు మొక్కింత చేర్చుక్క చెమటార
సోలేవు లేకున్న సురపొన్న సుమమట్లు

ప్రాలేవు లేకున్న పసితమల్పాకట్లు
గుఱక జూజాటలన్ మొలక పూదోటలా
గేచాయ మార్చితో యీమెత్తని పదాల
యేతల్లి నేర్పెనో యింద్రజాలంబు

అని ఆశ్చర్యమొంది

ఎవరియింటివి ఆలు ఎవరు పిండిరి పాలు
చిన్నారిలేగలన్ కన్నెతీగలగట్టి
కన్నారికడకిట్లు మున్నెవచ్చితివెట్లు
పాలూరునీపల్కు బాలెంతసనిచిల్కు
పాలీయ వచ్చితీ పడరానిపాట్లోర్చి
పాలమ్ముప్రతమంత భాగవతోక్తంబో ?

అని యర్థాంతరన్యాసమున ముగించు నప్పుడు భావము భాషయను ఇరువురు బాలకులు "నేను ముందు నేను ముంద"ని పందెము వైచుకొని రససముద్రము నీదుచున్నారోయను భావము కల్గుచున్నది.

కవి సృష్టికర్త, ఆనంద సౌందర్యము లీ సృష్టికి ప్రత్యేక లక్షణములు.

"తమ్మిచూలు కేలు దమ్మినిగలనేర్పు
కవికలంబునందు గలదుగాన
నీశ్వరత్వమతనికే చలామణీయయ్యె"

కవి నిర్మిత జగత్తు మన దైనందిన వ్యవహార ప్రపంచమునకు శుష్క నీరసానుకరణముగాదు; ప్రతిభావంతమగు స్వతంత్ర నిర్మాణము. కవి ప్రకృతిని తన కవితా దర్పణమున ప్రతిఫలింప జేయవచ్చును. కాని తత్కార్య నిర్వహాణ మందు గూడ నాతడొక విధమగు నవ్యత, స్వీయ ప్రతిభ ప్రదర్శించుచున్నాడు; జుగుప్సాదులను ధూమకలుషిత దుర్గంధములను తిరస్కరించి హ్లాదరణీయము లను, సౌందర్య మాధుర్యములను గ్రహించును. "ప్రకృతి యందు రమ్యముగాని వస్తుతతిని చిత్రకళలు రమ్యముగ దీర్చెడిని". అంతియేకాని కవియంధుడై ప్రకృతిని నీరసముగా ననుకరింపడు. రమ్యముగా దీర్చుటలో కవి స్వీయభావనామహిమను, నిర్మాణకౌశలమును ప్రదర్శించి రవిగాననిది కూడ కవిగాంచునని తెలియజేయుచున్నాడు.

నీరుతీసిపోయిన తటినీ తటాల
పొరలుపడ్డయిసుక మడపులను చూచి
పానుపునువీడిలేచు భామానితంబ
గళిత సిత దుకూలాంచలముల

స్మరించుట కవి ప్రతిభకు నిదర్శనము.

స్వీయ నిర్మాణ జగమునందు కవి సర్వ సమర్థుడు. అంధాతనికి దుస్సాధ్యమగు కార్యమేలేదు. దైనిక ప్రపంచమున దైవసంకల్పమువలె కావ్య జగత్తునందు కవి కుమారుని సంకల్పమమోఘము.

భావములను వ్యక్తీకరించు సాధనము భాష. కావ్య సంసారమున శబ్దార్థములకు గల సంబంధము మానవ ప్రపంచము నందలి దాంపత్యమును బోలును, వీనిలో నొకటి లేక యింకొకటి శోభిల్లదు. రెండింటి సంయోగమే ఫలప్రదము. భావమున కాహ్లాదమెంత ప్రధానమో శైలికి సౌందర్యమంత ముఖ్యము. కవిత ఆనంద సౌందర్యములచే విలసిల్లునది కదా! ఆనందము భావమున; సౌందర్యము శైలిలో. ఈ యానంద సౌందర్యముల సమ్మేళనమే రామణీయకము. ఏ విధముగ దుఃఖము, కరుణ మున్నగు రసముల ననుభవించుటలో ఆనందము కలదో, అదే విధముగ క్రోధాదులను వర్ణించు రీతులయందు సౌందర్యము కలదు. సందర్భములనుబట్టి శైలియు భేదించును. ఏ భావమునకు యే శైలియే వృత్తము అనుగుణ్యమో అది చక్కగా తెలిసి వ్రాసిన మహాకవి తిక్కన. కవుల చోద్య ప్రయోగ కౌశలము అమృత శబ్దావతారము దాల్చి, పాఠకులను శిరీష కుసుమ పేశల సుధామయోక్తులతో చిరునవ్వు పెదవుల కందళింపం బలుకరించును. కావ్య శైలీ మాధుర్యమునకు ప్రమాణము శ్రవణ సుఖము. పరభాషా పదములను స్వీయభాషాసంప్రదాయమున కనుకూలముగ అవసరము గలిగినపుడు పోహాళించి స్వీయ భావప్రబోధము జేయువారే నిక్కంపు కవులు.

కవులు నిరంకుశులు. వారికి "ఇదివలయును, ఇదికూడ" దని యాజ్ఞాపించుట యసమంజసము. రసానుభవమే మనవిధి; అన్యములు మనకనవసరములు, భోజ్యములు రుచికరములుగా నున్నవియా యని పరిశీలించుటయే మనవిధి. కాని ప్రత్యేక పరిమాణయుక్తముగ లవణాదులను వాడవలయు

ననుట భావ్యము కాదు. ఇట నలంకారములు వాడవలెను. ఇటకూడదు అనియు, పాత్రలు ప్రత్యేక లక్షణములతో నొప్పారవలె ననియును విధించుట సహృదయ లక్షణముగాదు. కావ్యరచనకు కావలసినది సహజ ప్రతిభకాని, కేవలము ఛందశ్శాస్త్ర పాండిత్యము, వ్యాకరణ వేతృత్వముకాదు. కావ్యము సహృదయుల కానందము గూర్పగలదా యను ప్రశ్నయే ముఖ్యము; ఇతరముల సంభావ్యములు.

కావ్యములు నీతిబోధకముగా నుండవలయునని యొక మతము; ఉండిన నుండవచ్చును. కాని కావ్య ప్రధానోద్దేశము నీతిబోధనము మాత్రముకాదు. నీతిని బోధింపక పోయినంత మాత్రమున నొక కావ్యమును రసప్రపంచము నుండి బహిష్కరించుట రసికసమ్మతముగాదు. కావ్య ప్రధానోద్దేశమగు రస స్ఫోరకత్వమునకు నీతిబోధ విధేయమైయుండ వలయును; కాని నీతివాదుల యొక్కయు తాత్త్వికులయొక్కయు అడుగులకు మడుగులొత్తుచు వారికి చరణాశ్రిత దాసియై కవితాకాంత యూడిగ మొనరింపజాలదు.

కవికి తాత్త్వికునకు కయ్యంబెసాగెను
బహుదినాలు వాక్ప్రపంచమందు
రాగరక్తుడొకడు, రాగముక్తుడొకడు
సగుణ నిర్గుణముల సఖ్యమెట్లు ?

మార్పుజగల్లక్షణము. మానవ ప్రపంచముననిది స్పష్టము. ఆది నుండియు మానవుడెన్నియో మార్పుల నందినాడు. సమస్త వ్యవహారములందీ మార్పు సుస్పష్టము. సాహిత్య మీ సామాన్య సూత్రమున కపవాదము కాజాలదు. ఇంత యేల ? సాహిత్యమునకు మార్పే, నవ్యతయే శోభ గూర్చుననుట పరమసత్యము.

"కాలధర్మానుగతమై జగత్ప్రవృత్తి,
మారునపుడు వాఙ్మయమును మారునిజము"

ఒక జాతి సారస్వతము ఆ జాతి జాతీయ జీవనము కద్దము వంటిది. కావున వాఙ్మయము ఒక పురుషాంతరము నుండి మరి యొక పురుషాంతరము

వరకు క్రమక్రమాభివృద్ధి నొందు చుండును, ఈ సందర్భమున రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి వాక్యములు ఉదాహరణ యోగ్యములు "కవి కర్మయే కావ్యము; అయితే కవులన నెవరు? మంత్రద్రష్టలై ఛందస్సుల నవతరింప జేసిన వైదికర్షులు కవులు; విజ్ఞాన పారంగతులై యుపనిషత్తుల నుపపాదించిన బ్రహ్మవాదులు కవులు; ఆనందోపాసకులై మానవజీవిత మాధుర్యమును సంకీర్తన మొనరించిన కాళిదాసాదులు కవులు. అయితే యీ కవుల కందరకు ఏకాదర్శమే గోచరింపదు. లక్ష్యలక్షణముల రెంటను అంతర మగపడుచున్నది." ఆంగ్ల సాహిత్యమునగూడ నీ మార్పు విస్పష్టము. ఛాసరు షేక్స్పియరుల, మిల్టను కీట్సుల కావ్యము లిందుకు నిదర్శనములు. నన్నయ, తిక్కనలు, ఎఱ్ఱన సోమనలు, శ్రీనాథ పోతనలు, పెద్దనసూరనలు, తెనుగు వాఙ్మయమున మార్పునకు త్రోవజూపినవారు. లక్ష్యలక్షణముల రెంటి యందును ఈ కవులలో నంతర మగపడుచున్నది.

సంఘ జీవితమునకు సాహిత్యమునకు వీడరాని సంబంధము కలదు. ఒక కాలమునందలి నాగరికత ప్రత్యేక స్వరూపమును దాల్చుటకు కారణములు, ఆ నాగరికతపైన గల యితర ప్రభావములు **(influences)** ఆ జాతి సాహిత్యమునందును స్పష్టముగా గన్పట్టును. అసాధారణ ప్రతిభాశాలియగు రచయిత స్వీయ వాఙ్మయమునందు నూత్నశక మారంభించి సమకాలిక సాహిత్యమునకు క్రొత్తరుచులను గల్పించుటయు గలదు. కాని యెంతటి శేముషీసింధువైనను సమకాలిక సంస్కృతి, విజ్ఞానము, ఆదర్శములు, నైతిక మానసిక విప్లవ శక్తులు మున్నగువాని ప్రభావమునుండి తప్పించుకొనజాలడు. కవి వ్యక్తిత్వము, తత్కాలమందలి యాదర్శములు, వీనిపరస్పర ప్రభావ పరిణామ ఫలితము సాహితీ చరిత్రమున నొక విలక్షణ మగు రసవదధ్యాయమును ప్రారంభింప జేయును. ఇందుకు మన యాధునిక కవికుమారుల ఖండ కావ్యములు, ఉజ్వలోదాహరణములు.

అదియేమిచిత్రమో కాని ప్రపంచమున ప్రతి సారస్వతమునకు ఆరంభము పద్య రచనయే. పూర్వకాలమున నేటివలె విజ్ఞానము ఎక్కువగా నభివృద్ధి నొందక, ఉన్నది కొంచెము సరిగా ప్రబలక యుండుటవలన, మానవుల

హృదయశక్తి బలవత్తరమై యుండెను. ఆనాడు వారి మెదడుకన్న హృదయమే గొప్పది. కావుననే కాబోలు గద్యరచనకన్న పద్యవాఙ్మయము, కవిత్వము ఆనాడు యెక్కువగా నభివృద్ధి నొందినది. ఆదికవులందరు పురాణములకే ప్రాముఖ్యమొసంగిరి; కావ్యములు, నాటకములు తరువాతవి. జనులకు మానవాతీతములగు విషయములందురక్తియు, దేవతలమహిమయందు భక్తియు నిందుకు కారణమైయుండనోపును. కవులు తమ కృతులు జనాదరణకు పాత్రములు కావలెనను తలంపుతో రచించుటచే ఆనాడు ప్రజాజీవితమునకును అవినాభావసంబంధమే యుండెను. మతమునకు సంఘమునగల మహానీయ ప్రాముఖ్యము, మానవుల నావేశ భరితులనుగా జేయుటలో దాని సామర్థ్యము, పురాణ రచనా కారణములలో నొక్కటియై యుండనోపును. కాల క్రమమున జనుల రుచి భేదమే సాహితియందలి మార్పునకు కారణమయ్యెను.

ఆంధ్రమున నన్నయాదులు స్వతంత్ర కావ్యరచనా శక్తికి చాలినవారయ్యును పురాణముల నాంధ్రీకరించుట తోడనే సంతృప్తినందియుండుటకు కారణములు దేశకాల పాత్రములే యనుట సత్యము. వైదికావేశమున సాంస్కృతిక బహుళంబగునైలిని భారతరచన గావించిన మహాత్ముడు నన్నపార్యుడు. రాజనీతి రహస్యములెరింగి తీపి గొలుపు తెనుంగున భారతరచన సాగించి ప్రబంధావళికి బీజముల నాటిన వాఙ్మయ ధురంధరుడు తిక్కన సోమయాజి; నన్నయ తిక్కనల విలక్షణ వ్యక్తిత్వముల సమన్వయించిన దక్షుడు శంభుదాసుడు. సోమన శబ్ద చిత్రమునకు ప్రాధాన్యమిచ్చినాడు. పాల్కురికి కవి జాను తెనుంగున తన రచనలను విలసిల్లజేసి స్వీయభావ ప్రచారమునిరాఘాటముగా సాగించినాడు. శ్రీనాథ పోతనలు సమకాలికులు. అక్కచెల్లెం డ్రనదగు భక్తి శృంగారములు వీరి రచనలయందు అల్లిబిల్లిగా నల్లుకొన్న రెండు తీగెలవలె నొప్పుచున్నవి. సానలదీరిన జాతిరత్నములను సాహితీసుందరికి కానుక యొసంగినవారు పెద్దన రామ రాజభూషణులు. కల్పనాచాతుర్యము సూరన్నది. వర్ణనా నైపుణ్యము రామకృష్ణునిది. ఇట్లాంధ్ర సారస్వతమున గణనీయుడగు ప్రతివ్యక్తియు స్వీయాభి ప్రాయములను, ఆత్మ వ్యక్తిత్వమును ప్రకటించుచు స్వతంత్రములగు దారులను ద్రొక్కి మార్పు వాఙ్మయ లక్షణమని చెప్పక చెప్పినారు.

నీరసానుకరణములు బింబప్రతిబింబ సదృశములగు ప్రబంధములు మన సారస్వతమున కొన్ని జన్మించినవి. పరంపరా గతములగు భావములే, పూర్వ ప్రబంధముల పోకడలే వానికి ముఖ్య లక్షణములు.

"శివుడుగ తాండవమాడనాడవె, పిశాచీ భూత భేతాళముల్ !"

శతక వాఙ్మయ మొక్కటే యీ కాలమున సాహిత్య మని చెప్పదగినది; ఇట్లుండ వచన వాఙ్మయమునకు పునాది వేసినవాడు చిన్నయసూరి. కాని తెనుగు వచనము చక్కదనముతో ముద్దులొల్కినది వీరేశలింగయుగమున. వీరేశలింగము గద్యతిక్కన; అపరనన్నయ. మన వాఙ్మయమును సర్వాంగశోభితను జేసినది వీరేశలింగంపంతులు. ఆయన "ఆంధ్ర సాహితీ పునరుద్ధరణ ప్రభావు" డనుట నిక్కువము.

నవ్య కవితా నీరాజనము

II

నవ యుగోదయము

వీరేశలింగ యుగమున సాహిత్యలక్ష్మి నూత్న శోభలతో విలసిల్లినది. ప్రబంధ కవిత్వాది శృంఖలా విమోచనమువలన కళకళలాడు నెమ్మోముతో పెంపెసలారినది. నిడుదలగు సమాసములపై మక్కువ మాయమైనది. చదివి నను వినినను జనుల కర్థమగు శైలికలిగి అల్పపదపరికరముతో అనల్పార్థమును వ్యక్తీకరించు గ్రంథ సముదాయముపై ప్రీతి హెచ్చినది. రాజుల ఇష్టానిష్టముల ననుసరించి వారి కనుకూలమగు రచనలు సాగించు కాలమంతరించినది. సామాన్య ప్రజల జీవితమునకు ప్రాముఖ్యము హెచ్చినది. ఉద్రేకము కవితా రంగమున ప్రముఖస్థానము నాక్రమించినది. జీవకళతో సాహిత్యము తేజో వంతమైనది.

సారస్వత ప్రపంచమున వీరేశలింగము త్రొక్కని త్రోవలేదు. ఆయన బహుముఖ సారస్వత సేవకు ముఖ్య కారణము ఆంగ్ల వాఙ్మయ సంపర్కము. ఆ కాలమున విశ్వ విద్యాలయములందాంగ్లేయ విద్య నభ్యసించిన విద్యార్థికులు ఆంగ్ల భాషాభిరుచులను గలిగి ఆ మార్గమున జేసిన రచనలను ప్రోత్సహించిరి; వీరేశలింగముగారిచే స్థాపితమైన యీ నవీన సారస్వతోద్యమమున పాల్గొని భాషాయోషను మేలిసొమ్ములతో నలంకరించిరి. తెనుగున ఆధునిక పద్ధతి నాటక రచనకు పునాదులు వేసి గురుజాడ అప్పారావుగారికి మార్గదర్శి యైనది, వీరేశ లింగముగారి యమృత లేఖినియే. ఆంగ్ల వాఙ్మయ సంపర్కము వలన నాంధ్ర మున విషాదాంత నాటకము ఉద్భవించినది. రామకృష్ణమాచార్యుల విషాద సారంగధర మిట ప్రత్యేక స్మరణీయము. సాంఘిక దురాచారములను ఈ కాల మున ప్రకటించు నాటకములీ నవీనోద్యమ ఫలితములే. చారిత్రక, సాంఘిక, అద్భుత కథా ప్రధానములగు నవలలు మనసారస్వత నికుంజమున మొగ్గ దొడి

గినవి. రాజశేఖర చరిత్రము, చిలకమర్తి వారి నవలలు, మాలపల్లి, ఇటీవల అడవి బాపిరాజు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగార్ల రచన లిందుకు నిదర్శనములు. కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి, వేంకట లక్ష్మణరావు, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహా రావు మున్నగువారు వ్యాసరచనలో ఆత్మప్రతిభా సూచకమగు వివిధ మార్గ ములను జూపినారు.

దేశచరిత్రము; శాసన పరిశోధనయందు విద్వాంసులు శ్రద్ధవహించినారు. కవితా విమర్శనము పూర్వ పద్ధతులను విడిచి నూతన మార్గముల నడచినది. సంవత్సరాది సంచికలలో విద్యాధికుల వ్యాసములు, గ్రంథాలయ సర్వస్వము సందలి రాయప్రోలు సాహిత్య విమర్శనములు. కవిత్వ తత్వవిచారము, అనంత కృష్ణశర్మగారి వ్యాసములు సాహితీ విమర్శనమున క్రొత్తపద్ధతులను ప్రవేశ పెట్టినవి. ఆంగ్ల భాష యందు వలె వసంతలేఖలు శారదలేఖలు పత్రికల నలంక రించినవి. కవి జీవితములు, వ్యక్తి చరిత్రములు, స్వీయ చరిత్రలు మన భాష యందు కూడ ప్రభవించినవి. ఈ నవీనోద్యమమునకు ప్రాణాధారము పత్రికా వాఙ్మయము ఆంధ్ర కృష్ణా పత్రికాధిపతు లొనరించిన సేవ తెనుగు వాఙ్మయ మున స్వర్ణాక్షరములతో లిఖింపదగినది. ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి సంపాద కీయములు తెనుగున నొక క్రొత్త శైలిని కళా ప్రపంచమున క్రొత్తరుచులను ప్రబల జేసినవి. భారతి, శారద. సాహితి, సుజాత, ప్రతిభ, ఉదయిని, మున్నగు మాసపత్రిక లొనరించిన సేవ గణనీయము.

ఆనాడు సంఘసంస్కరణోద్యమ ఫలితముగా ఆంధ్రమున నెంతయో సాహిత్య ముద్భవించినది. వీరేశలింగము బ్రహ్మ మతానలంబకుడు, సంఘ సంస్కారి, దక్షిణదేశ విద్యాసాగరుడు. ఆయన తన భావములను రచనల మూలకముగా నాంధ్రావనిలో ప్రచారమొనరించి ఆంధ్రులను మేలుకొలిపి నవయుగోదయ మొనరించినాడు. ఈ నవయుగ ప్రభాతమున వీరేశలింగమున కించుమించు సైదోడులగు వైతాళికులు, వేంకటలక్ష్మణరావు, వేంకటరాయ శాస్త్రి, వీరభద్రరావు, వడ్డాది వావిలికొలనులు, జయంతి గిడుగులు, తిరుపతి వేంకటకవులు, నాగేశ్వరరావు మున్నగువారు.

లక్ష్మణరావుగారు వివిధ విజ్ఞాన శాఖలయందు ప్రవీణులు. బహుభాషా కోవిదులు. విజ్ఞాన సర్వస్వ సంపాదకులై, విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథ మండలి

స్థాపించి ఆంధ్రులకు విజ్ఞాన భిక్షపెట్టిన విజ్ఞాని లక్ష్మణరావు. వేంకటరాయశాస్త్రి సంస్కృతాంధ్రముల యందు మహా పండితులు. ప్రతాప రుద్రీయము ఆయన కళావేత్తృత్వమునకు, స్వతంత్ర నాటక రచనాశక్తికి నిదర్శనము; సాహిత్య దర్పణాది గ్రంథములనుచించి వైషధ ఆముక్తమాల్యదలకు వ్యాఖ్యాన మొన రించిన యాతడు నిజముగా జంకు కళంకులేని కవిచంద్రుడు; తోషిత కోవి దేంద్రుడు. ఇరువదియవ శతాబ్దారంభమున ఆంధ్రమహా పండితులలో ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము గలిగి, చారిత్రాత్మకములగు నిర్ణయములకు కారకులు జయంతి రామయ్య, గిడుగు రామమూర్తి గారలు. ఆంధ్ర మహా పురుషులలో వీరిరువు రకు ఉత్కృష్టస్థానములు గలవు ఇరువురును ఉద్దండ పండితులు, విజ్ఞాననిధులు. ఇరువురు కళా ప్రపూర్ణులే. ఇరువురి జీవిత పరమావధి భాషాసేవయే. ఇరువురు తమఆదర్శ నిర్వహణార్థము తమసర్వస్వము ధారపోసినారు. ఇట్లు ఏకాశయ బద్ధులయ్యు వారు భిన్నమార్గానుయాయులు. వ్యావహారిక భాషను గ్రంథముల కెక్కించి వానిని జనసామాన్యములో వ్యాప్తికి దేవలెనని గిడుగువారి సంకల్పము. భాషను చక్కగా సంస్కరించి, సరళమగు శైలిని పుస్తకములను ప్రకటించి, విజ్ఞానము ప్రజలకు పంచిపెట్టవలెనని జయంతివారి ఆశయము. ఇట్టి వాదములతో నీ పండిత సింహము లొండొరుల ఢీకొనినవి. జయాభి లాషులై పోరాటము సాగించినారు. భావ సంఘర్షణము ప్రస్ఫుటమై యాంధ్ర లోకమున ఇరుకక్షులు బయలు దేరినవి. గురుజాడవారు **Social reform and spoken Telugu** తో గిడుగువారి కండయై నిలిచినారు. పానుగంటివారు, రామయ్యగారి వాదమును బలపరిచినారు. ఆంధ్రుల యశోవంతమగు చరిత్రను గ్రంథస్థ మొనరించి, వారిని భాస్వంతమగు భవిష్యత్తును నిర్మింప ప్రబోధించిన మహనీయులు చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు; తిరుపతి వేంకటకవులు కవితకు స్వేచ్ఛా విహార మొసంగి ప్రజలలో వాఙ్మయాభిరుచిని పునరుజ్జీవింపజేసినారు. సారస్వతోద్యానవనమున వీరు కల్పించిన క్రొత్త పాదులనుండి యుద్భవించిన నూతన కవిత్వవల్లి నవప్రసవములను విరబూచినది. ఆధునికాంధ్రకవులలో వీరికి శిష్యులో, ప్రశిష్యులో, ఏకలవ్య శిష్యులో కానివారు లేరనుట అతిశ యోక్తి కానేరదు. ఆంధ్రావనిలో పద్యరచనకు బహుళ ప్రచారము కల్పించిన వారు తిరుపతి వేంకటకవులు. గంగా ప్రవాహమును బోలు వీరి కవితా వాహినియందు స్నానమాడి సాహితీ దేవాలయమున ఖండకావ్య కుసుమము

లతో ప్రవేశించినవారు నవ్యాంధ్ర కవికుమారులు. వీరినిగురించి "వానలో దడియని వారు మధ్గురు వధానమృదూక్తి మరంద ధారలో గడుగని వారు మాకెచట కానగరారెల తెలుగునాడునఁ" అని వచించి నాడొక యాధునిక కవికూమారుడు. ఇంకొక కవిమిత్రులు "ఎన్నడు బెండువల్కొదవ దెవ్వని నాల్కకు యే యుదార భావోన్నతునిఁ రసార్ద్రి హృదయుఁ వరియించుట మన్ననగాంచె నాంధ్రి" అని ప్రశంసించి తమ సౌందరనందమును "నీవిడినట్టి భిక్ష యిదే నీకె యొసంగెదమని" కళాభరణముగా నర్పించినారు. తిక్కన కేవనల యనంతర మిట్టిరమణీయ దృశ్యము ఆంధ్ర సాహితీ చరిత్రమున వేరొక్కటి గానరాదు. సుప్రసిద్ధుడగు నింకొక కవిశేఖరుడు.

ఇలుదాటి నీవు రావలెగాని
నీ పదంబులు నమస్కృతులలో మునిగి తేలు
మతినెంచి నీవు సమ్మతి జూపవలె గాని
బిరుదాళి నీ రొమ్ము తురగలించు
చేసాచి నీవు యాచింపగవలె గాని
మణులతో నీ కొంగు తొణకి పోవు
తల వూని నీవు చే కలమందవలె గాని
సిసలైన కవనంబు చెంగలించు

అని సముచితముగా ప్రశంసించినాడు.

ఈ విధముగా నాంధ్రులు మేలుకొని నూత్న ప్రభాతము నాహ్వానించి నారు. ఆ సమయమున దేశీయ మహాసభ ఆంధ్రుల హృదయ క్షేత్రముల స్వాతంత్ర్య బీజముల నాటి వారిని వీరపూజాతత్పరులనుగా నొనర్చినది. ప్రకాశము. పట్టాభి, సాంబమూర్తి. నాగేశ్వరరావులవంటి యాంధ్ర మహా నాయకు లుద్భవించి జాతీయోత్సాహము నినుమడింప జేసినారు. ప్రజలలో స్వతంత్ర భావములు ప్రజ్వరిల్లినవి; జాతీయ వాఙ్మయము జనించినది. ఆంధ్ర మహాసభ ఆంధ్రతత్త్వము ప్రబోధించినది. ఆంధ్రరాష్ట్ర సమస్య ప్రాముఖ్యము నందినది. రాష్ట్ర సంపాదనార్థము ప్రబోధ వాఙ్మయము పెరిగినది. తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి రాష్ట్రగానమిట ప్రత్యేక స్మరణీయము. గాంధీ యుగమారంభమై 'సత్యము' 'అహింస' 'విశ్వమానవ కల్యాణము' మున్నగు

ఉన్నతాదర్శములు ప్రజల నాకర్షించినవి. ఆత్మకథ సౌందరసందమువంటి కావ్యములు వాఙ్మయమునకు మేలి సొమ్ములై విలసిల్లినవి.

వంగసాహితీ ప్రభావమిట ప్రసక్తము. శాంతినికేతనమున రవీంద్రుని సాహచర్యమునంది వచ్చినాడు. నవ్యాంధ్ర చైత్ర శుభోత్సవ విభాతమును చిగురింపజేసిన ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు. సాహితీ సమితి సభాపతియై, నవ్యాంధ్ర సాహిత్య ప్రవక్తయై, ఆంగ్ల ఫ్రెంచి వంగ భాషలయందు సంస్కృతాంధ్రములతోపాటు ప్రవీణులైన శివశంకరశాస్త్రిగారు వంగభాష లోని పోకడలను కొన్ని తెనుగున ప్రవేశపెట్టినారు. వెంకట పార్వతీశ్వర కవులు వంగనవలల నాంధ్రుల కొసంగినారు. ఈ కాలముననే కవి సార్వభౌముడగు రవీంద్రనాథుని కవితామహిమ, అధ్యాత్మిక శక్తి యుక్తములగు నాతని రచనలు ప్రపంచమును దిగ్భ్రాంత మొనరించినవి. ఆయన ప్రబోధించిన విశ్వమానవసౌభ్రాతృత్వము జగత్కల్యాణము, జాతిభేదరాహిత్యము ఆంధ్రుల నాకర్షించినవి.

"A commonwealth of nations and a federation of worlds"

అను నాదర్శములు మన కవి కుమారులను ముగ్ధులనుగా నొనర్చినవి.

చూడు మును మును మేటి వాకలమాట
లనియెడి మంత్ర మహిమను జాతిబంధము
లన్న గొలుసులుజారి సంపదలబ్బెడుఁగా.

ఎల్లలోకము నొక్క యిల్లయి
వర్ణభేదము వెల్లకిల్లయి
వేలనెరుగని ప్రేమబంధము
వేడుకలు కురియ
మతములన్నియు మాసిపోవును
జ్ఞానమొక్కటి నిలిచి పోవును
అంత స్వర్గసుఖంబులన్నవి
యవని విలసిల్లుఁగా.

అని గురుజాడ వాక్కులవంటివి ఇతర ప్రముఖుల రచనలయందును కానిపించును. వంగ వైష్ణవ గీతములందలి భక్తి, ప్రేమ, ప్రకృతి పురుషుల లీలా విలాస వర్ణనము వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల ఏకాంత సేవయందు గోచరము. వైష్ణవ సంప్రదాయమందలి ప్రేమయే కాబోలు నవ్యకవుల రచనల యందు గోపాలకృష్ణుడు, వేణుగానము రాధ మిక్కిలి ప్రాముఖ్యముగలిగి రసికుల హృదయముల కాహ్లాదము గలిగించుట. రాధాకృష్ణుల మధుర ప్రణయమును విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు శృంగార వీధిలో చిత్రించినారు. పోతనామాత్యుని భ్రమరగీతాదులు మన భావకవి కుమారుల రాధాకృష్ణుల ప్రణయ సంకీర్తనమునకు కొంతవరకు ప్రోత్సాహ కారణమేమొ ?

ఈ ప్రోద్బలములన్నింటిలో ఎన్నదగినది ఆంగ్ల సారస్వత ప్రోద్బలము. భిన్న నాగరికతాసంపర్కము భిన్నసారస్వత సంబంధము ప్రతిసాహిత్యము నందును విప్లవము గలుగజేసి తీరును. తెనుగు సారస్వత వాహిని సంస్కృతాంగ్లేయ వాఙ్మయ వాహినులతో సంగమించి త్రివేణి సంగమ సౌందర్యమును ధిక్కరించినది. ఆంగ్ల భాషా వ్యాసంగము ఆంధ్ర భావకవికుమారులను స్వేచ్ఛానురక్తులుగను ఆశయ పూరితులుగను జేసి సహజ భావనా మహిమకు దోహదమొసంగి ఉజ్వల భావ పూరితములగు రచనలనుద్దీపింపజేసినది. ఆంగ్ల సహాయమున విశ్వసాహిత్యముతో సంపర్కము గలిగి ఆంధ్ర సాహితీ దృష్టి విశాలమైనది. నవ్యాంధ్ర కవితకు ముఖ్యాంగ్ల సాహితీ ప్రోద్బలములు వర్డ్సువర్తు షెల్లీ కీట్సు రచనలని చెప్పవచ్చును. (Wordsworth) వర్డ్సువర్తు ప్రకృతి ప్రేమ, ప్రకృత్యుపాసన కీట్సు భావ సౌందర్యము, భాషామాధుర్యము షెల్లీ స్వాతంత్ర దాహము. ఆధ్యాత్మిక తృష్ణ, అస్పష్టతా మాధుర్యము అభినవాంధ్ర కవి కుమారులయందు పుష్కలముగా లభించును. ఈ ముప్పురు కవుల కావ్యకావ్యరీతులందలి శ్రావ్యమగు సంగీతధ్వని మన యాధునికాంధ్ర కవుల రచనలయందు గానవచ్చును. పైన బేర్కొనబడిన యాంగ్ల కవి కుమారుల యందు నీతికన్న రసపోషణకే యగ్రతాంబూలము. పరాసు విప్లవమునకు ఆంగ్ల వాఙ్మయమునకు గల సంబంధము వంటిదే గాంధి తత్వమునకు మన నవ్య కవికుమారుల స్వాతంత్ర భావములకు గల సంబంధము. ప్లేటో తత్వము ఆంగ్ల భావకవికుమారుల నేవిధముగా నాకర్షించి వారి ప్రతిభకు దోహద

మొనరించినదో అదే విధముగా వైష్ణవ గీతముల భక్తి ప్రేమలు మన కవుల భావనా శక్తిని విజృంభింప జేసినవి.

కాని నవ్యకవుల రచనలు ఆంగ్లభాష దాస్యపరిణామములు, తదను కరణానుసరణములని చెప్పుట తప్పు. వీరి రచనలు స్వసహజ ప్రతిభకాలవాలము లును ఉజ్వల భావనా మహిమచే ప్రదీప్తములును అని తెలియనగును. ఈ రచన లలో తెనుగు దనము మూర్తీభవించియుండును. స్వీయభావ ప్రధానములగుట చేత వీనియందు విలక్షణ వ్యక్తిత్వము ప్రస్ఫుటము. ఈ భావ వైలక్షణ్యామే కాక శైలీ ప్రత్యేకత ఆధునిక రచనల విశేష గుణము. ఆంగ్లభాషా వ్యాసంగము కొంతవరకు వీరి కవితాశక్తికి దోహద మొనరించినది. అంతే—

అంతమాత్రమున తెనుగు సరస్వతీ సౌందర్యము స్వీయ ప్రత్యేకత కోలుపోదు. తెనుగుదనము భావకవికుమారులు మిక్కిలిగా ప్రేమించి పోషించు కొను గుణము. కావున వారు భాషా వధూటి కొసంగు భూషణములు ఎరువు సొమ్ములు కావు. విశిష్టమగు భావనా శక్తిచే నుద్దీపింపబడి భవ్యమగు నావేశ ఫలితములగు వీరి రచనలు గంభీరభాష శోభితములై సౌందర్య విలసితములై తద్రచయితల సహజ సామర్థ్యము వ్యక్తీకరించుచున్నవి.

ఆధునికకవితయందు కవి హృదయము ప్రతిబింబించును కవి ఆశయ ములే, సామాజికములగు పలువిషయములను గురించిన యాతని భావములే నవ్యకవితయందు గోచరించును. పరోక్షముగా నేదోయొక సందర్భమును కలిగించుకొని కాక ప్రత్యక్షముగా పాఠకుల నుద్దేశించుట నవ్య కవుల యల వాటు.

"నవ్విపోదురుగాక నాకేటి సిగ్గు
నాయిచ్ఛయే గాక నాకేటి వెరపు

అని పలికిన భావ కవి

"నావలెనె యూతడున్మత్త భావశాలి
ఆగి కోలేడు రేగునూహలనొకింత
ఇంత చిఱుగీతియెద వేగిరించునేని"

పాడుకొనును. తాండవనృత్య మాడుకొనును, అను వాక్కులిట నుదాహరణ యోగ్యములు. భావకవితలో కవి భావములకే ప్రాధాన్యము.

"నాకనుల యెట్ట యెదుటన నా జనకుని
జనని కుత్తుకలను గోసి ననునడిగె నతండు
నే దయాంబుధిని గాదా యటంచు
ఓ ప్రభూ! నీవయంటి నే నొదిగియుండి;"
" నా కనుల యెట్టయెదుటన నా లతాంగి
ప్రాణములు నిల్వునం దీసినను నడిగె నతండు
నే దయాంబుధినిగాదా యటంచు
ఓ ప్రభూ! నీవయంటి నే నొదిగి యొదిగి;
"నా కనులయెట్ట యెదుటన నా యనుంగు
తనుజు కుత్తుకనులిమి తానను నడిగె న
తండు నే దయాంబుధినిగాదా యటంచు
ఓ ప్రభూ! నీవయంటి నే నొదిగిపోయి;"

అని యాదయాంబుధి పాద పంకజముల కడ మోకరిల్లిన విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు.

'నా కవితా వధూటి వదనంబు నెగాదిగ జూచి రూప రేఖాకమనీయ వైఖరులగాంచి భళీ భళి యన్నవాడె, మీదే కులమన్న ప్రశ్న వెలయించి చివుక్కున లేచిపోవుచో, బాకున గ్రుమ్మినట్లగును పార్థివచంద్ర వచింప సిగ్గగుణ్'.

అని హృదయా వేదనను వెలిబుచ్చిన జాషువా కవీశ్వరుడు యీ సత్యమును నిరూపించుచున్నారు. ఈ కవులు ఆవేశపూరితులుగాక, వారి హృదయములందు రసోదయము గలుగక కవితారచన కుపక్రమింపరు. గాననే వారి రచనలలో భావములంత యుత్కటముగా హృదయమునుండి దూసికొని వచ్చునవిగా నుండును చూడుడు.

"ప్రకృతిని వనలోన నాకు గన్పడగనీక
దాచుకొన్న దసూయచేతను మదీయ
హృదయ రాజ్యాధినాథుని విదితయశుని;
ఏను భరియింపగాజాలనీ దురంత
కుటిల దారుణకార్య సంఘటనమింక
ఎవ్వరని ప్రకృతినన్ను ఊహింతు వీవు
అంధకారము నట్లైనలావరింప
కంపిత నిశీధ మేఘ సంఘములు గ్రమ్మ
భయదమాలిక చేత సర్వ ప్రపంచ
రాజ దండము ధరియించి ప్రతిభతోడ
మేరుభూధర శిఖర సామీప్యభాగ
పీఠికను గొల్వుదీరినభీతి దవిలి
తతమహార్ణవ ఘోషయే శృతిగజేసి
సర్వ పైశాచగణము సంస్తవము సేయ
చంద్రనిప్పుల కనుల శాసనము వ్రాసి
కడగి బంధింతు సర్వలోకాల నేను
సకల మతశాస్త్ర సారవిస్తార కలిత
నిజమనోరథ భగ్న కంఠీరవుడను
వదల నాతని జూపించి గదలిపొమ్ము
మన్నిశిత వీక్షణ నిపాత మార్గణముల
గెరలి యెవ్వడుబోడు ప్రకృతి నిజంబు
ఈవు నాస్వామి జూపింపవేని వినుము
అగ్ని కణములు రాలు నేత్రాలతోడ
వేడి నిశ్వాసములను కెంజెదవులదర
తనువు ఆపాద మస్తకంబును మహోగ్ర
గతిని గంపించి పోవ దుర్మతివిగాన

నీదు వైభవము నిన్న బూదిగాగ
నపుడె భీషణగతి శపియింతు నేను"

ఉత్సాహము, ఆవేశము, ఉద్రేకము, నవ్యకవితకు ముఖ్యలక్షణములు, ఆవేశ సాగరమును నిగ్రహ సహాయమున నీదు వాడు కావ్యకర్త. ఏ సహాయ మును లేక ఆవేశ మేమైపున నీడ్చిన ఆవైపునకు దిరుగువాడు భావకవి. కావున కథా చమత్కారము, వర్ణనా నైపుణ్యము, పాత్రపోషణ నవ్య కావ్యములందంతగా గానరావు. రసానుభవమున నార్ద్రహృదయుడైన కవి కుమారుని లేఖినీ విన్యాసమే నవ్యకవితా విలాసము.

ఆంగ్లేయ కవులలో నవ్యాంధ్ర కవులకు కొన్ని పోలికలు గన్పట్టుచున్నవి. ఆంగ్ల వాఙ్మయమున వలె తెనుగునందును స్మృతి కావ్యములు గోచరించు చున్నవి. దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారి "భగ్న హృదయము" విశ్వనాథవారి "వరలక్ష్మీ త్రిశతి" యీనాటి స్మృతి కావ్యములలో నగ్రగణ్యములు. స్పెన్సరు, మిల్టను, షెల్లీ, ఆర్నాల్డు మున్నగువారి చేతులయందు నిగ్గులు దీరిన గోప కావ్య (Pastoral) ప్రభావము రామిరెడ్డిగారి "వనకుమారి" యందు కాన నగును. మర్మకవుల (Mystic poets) యస్పష్టతా మాధుర్యము శ్రీ రాయ ప్రోలు వారి కృతులయందు కన్పట్టును. ఆంగ్లేయ కవులవలె నవ్యాంధ్ర కవులుగూడ సౌందర్యారాధకులు జీవితమునందలి సామాన్య విషయములందు గూడ వీరు కవితాకన్యసౌందర్యమును దర్శింతురు. "ఆర్ద్రపురుగు" "గిజిగాడు" మున్నగు మనోహర ఖండకావ్యములిందుకు నిదర్శనములు.

"సజీవ చైతన్య రంజిత జగతియందు
కవి గ్రహింపగ రాని వస్తువులు గలవె?
రాళ్ళ నేడ్పించు పచ్చి విరహులభాతి
పిళ్ళచే జోలపాడించు తల్లు లట్లు"

ఆంగ్ల కవులవలె మనవారికి పూర్వచ్ఛందో రచనలయందు కొంత యసంతృప్తి కన్పించుచున్నది. ద్విపద, ఆటవెలది, తేటగీతులకు తెనుగులో గలిగిన ప్రచార బాహుళ్యము, గురుజాడ వారి 'ముత్యాలసరములు', అబ్బూరి

రామకృష్ణారావుగారి నూతన ఛందోబద్ధములగు రచనలు యీ విషయమునకు దృష్టాంతములు. ఆంగ్ల భావ కవితా యుగమున తత్సాహితీ విమర్శనమందు గూడ చారిత్రాత్మకములగు మార్పులు కలిగినవి శబ్ద విచారములతో సంతృప్తి నొంది, సాంకేతికములను, పాండిత్య ప్రదర్శనములను జాన్సను, పోపుల విమర్శన లంతరించి షెల్లీ వంటి రస హృదయుల సరసవిమర్శలు ఆంగ్ల భాష నలంకరించి నవి. తెనుగు విమర్శనా సాహిత్యమున గూడ నిట్టి మార్పు విస్పష్టము. ప్రకృత్యు పాసనా ఫలితముగ నాంగ్ల సారస్వతమున పరంపరా గతములు, సాంకేతికములునగు బంధనములు విడిపోయి మానవ జీవితము యొక్క నిష్కా పట్యము సరళత, అమాయకత కవితా రంగమున ప్రధాన పాత్ర నభినయించి నవి. బ్లేకు, వర్డ్సువర్తు వంటి కవులు శైశవము నారాధించిరి. **Coleridge simple unsophisticated nature** ను కవితాగాన మొనరించెను. కాపు కవియగు **Burns** ను యిట్టివాడే. దీనులయెడ దయ. పేదలయెడ కరుణ బర్న్సు కవితలో ప్రధానములు. ఈ కవులయందు పాండిత్య శౌండీర్యమున కన్న, సరస సాహిత్యమే అధికము. పై విషయము లన్నిటియందును ఆంధ్రాంగ్ల కవులకు సామ్యముకలదు. సమకాలీనములగు నవీన భావములు, సామ్యవాదము, హరిజన సమస్య, ఖద్దరు, వైరాగ్య రాహిత్యము, రాజసగుణ ప్రాధాన్యము [ముఖ్యముగా. ఉమరుఖయ్యాం ప్రభావము] నవ్యకవితా లక్షణములలో కొన్ని.

భావరంగముననే కాక క్రియాంగణమందు గూడ స్వాతంత్ర్యకాములు. నవ్యకవులు. ఈ మార్గమున భవభూతి వీరికి మార్గదర్శి.

"ఈ వినూతన భావముల్ తావిలేని
పువ్వులని యంధలోకమ్ము నవ్వనిమ్ము
ఈ దిగంత ప్రణయ రేఖ పాదులైన
మధువు లూరించుబో నాదు హృదయమందు."

భావిభారత ప్రత్యూషమును గాంచి యుప్పొంగగల యుత్సాహశీలురు వీరు. ఆంధ్రుల మహోజ్వల చరిత్రము "చావలేదు." అని ఢంకాగొట్టి వచింప గల యాత్మ విశ్వాసము వీరికి గలదు. "సభ్యతామిషమునకై దేశంబునందెల్ల

నింతకు ధర్మంబులు గాగ నెన్నబడు నన్యాయంబు లీనాటితో వికలంబై చనుగాకయంచు కరుణావేశంబు దీపింప" బలికెడు స్వాతంత్ర్యదేవి వీరి కారాధ్యదేవత. కావుననే వీరి దృష్టిలో పూవులు గూడ.

"పేదల రక్తమాంసముల పెంపువహించి దయారసామృతస్వాద దరిద్రులైన ధనవంతుల పెద్దరికమ్ముకై, మతోన్మాదము పెంచుదేవునికి మారుగ నిల్చిన రాతిబొమ్మల" పూజనుగాని, "లలనాజనతాకబరీభరైక భూషాకలన" గాని కాంక్షింపక "మాతృదేశ సేవాచరణమునందసువు లర్పణ సేయగజాలు పార్థివ శ్రీ చెలువారుచోట" రాలిపోవకోరును. మాతృదేశము, మాతృభాష వీరికి పూజనీయములు.

"పొగడరా నీతల్లి భూమిభారతిని
నిలుపరా నీజాతి నిండుగర్వంబు;
లేదురా యిటువంటి భూదేవి యెందు
లేదురా మనవంటి పౌరులింకెందు;
ఏపూర్వ పుణ్యమో ఏ యోగబలమో
జనియించినాడ వీస్వర్గ ఖండమున
ఏమంచి పూవులన్ ప్రేమించినావో
నినుమోచె నీతల్లి కనకగర్భమున"

అనియు

"కలదయేని పునర్జన్మ కలుగుగాక
మధుర మధురమైన తెనుగు మాతృభాష"

అనియు పొంగి పోదురు. ప్రకృతి శోభా విలాస లాలసులగు నీకవులు, వసంత వికాసము, శేష చైత్రము, జలదాంగన కంకణము, మందారశిశువు, చందమామ, గరిక మొదలగు వానిని గూర్చి రమణీయములగు భావములను ప్రకటించిరి. గొల్లవాని గోడవలు, కాపువాని జీవితము, బ్రాహ్మణ సంసారము, జానపదుల శరససల్లాపములు, పేదల కష్టములు, యీ కవుల కావ్య విషయములుగా నున్నవి.

నవ్యుల శృంగారము అతి లలితము. మిగుల సున్నితము, కచకుచాది వర్ణనలకందు తావులేదు. ప్రియురాలి శాంత మనోజ్ఞ రూపము, తిలకపాటల ఫాలమండల దీప్తిజాలము, కాంచనహార విలసత్కంఠ దేశము ఇవియే వీరు వర్ణించి చిత్రించునవి. వీరి ప్రేమ సిద్ధాంతములు సంభోగ శృంగారము నాశ్రయించునవి కావు. ప్రేమ యంతరంగముల నతికింప జాలినది; కాయ సాయుజ్యము అంత ముఖ్యముగాదు ఆధునికుల వర్ణనా ఫక్కియు నూతనము. చెదరిన సౌందర్యము, సహజ సౌందర్యము వీరికి ప్రియములు. అంగవర్ణనమే గాక గుణవర్ణనయు వీరియందు గనుపించును. ఆధునికులు స్త్రీని ప్రణయినీ భావముతో కాక తల్లిగను సోదరిగను ప్రేమించి యారాధింతురు.

వీరి శైలియు క్రొంగ్రొత్త సొబగులచే విలసిల్లును. శ్రవణ సుఖము నొసంగు మృదుల సరళాక్షరముల సమ్మేళనము వారి శైలికి విలక్షణ గుణము.

శైలిలో మృదుత్వము సాధించుకొరకు సంధులు విసంధులైనను సంస్కృతములు దేశ్యములతోడ సమసించినను, వారు సరకుసేయరు. అందు నిమిత్తము వారు ఇతర దేశీయములను గూడ మన భాషాసాంప్రదాయముల ననుసరించి వాడుట కలదు.

నవ్య కవితా నీరాజనము

III

ఖండ కావ్యములు

ఆంధ్ర సారస్వతమున ఖండకావ్య మహోదయము రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి రచనలతో తొలకరించినది. గురుజాడ అప్పరావుగారి "ముత్యాల సరముల" కూర్పుతో సారస్వత ప్రపంచమున కలిగిన సంచలనమునకు సుబ్బారావుగారి రచనలు దోహద మొనర్చినవి. సుబ్బారావుగారు పాయలు పాయలుగా విడిపోయిన తెలుగు కన్నియ ముంగురులకు వేణీ యోగ్యాభరణముగా జడకుచ్చులల్లి యిచ్చినారు. ఆమె మణి బంధమందు తృణకంకణము భక్తితో నమర్చినారు. మరికొన్ని కావ్య కుసుమములను మాలికగా యామె కంఠమున వేసినారు.

సుబ్బారావుగారు ప్రకృత్యుపాసకులు గావున గ్రంధారంభమున కృత్యాద్యవస్థల ననుభవింపక, ప్రకృతిని పులకాంకిత గాత్రులై ఉత్సాహపూరిత హృదయముతో నేవిధముగా స్తుతి యించినారో తిలకింపుడు.

"మామిడికొమ్మమీద కల మంత్ర
    పరాయణుడైన కోకిల
స్వామికి మ్రొక్కి యీ యభినవ
    ధ్వని ధారణకుద్యమించితిన్
శశివికసించిన శ్రావణ
    నిశీథమున గానబడిన నీరదసుతకున్
ప్రశమిత మతినై యీ ప
    ద్యకుసుమాంజలి నొసంగితి ప్రణయార్పణమనుచున్"

అంతేకాదు.

"అణువునజాండమునేః స
రణి నిండాఽిన మనోహఃపు వాగర్థ
ప్రయణము గీర్తించెడి మృదు
గుణులభాషాకుమారకులనుతి యింతున్."

శాశ్వత నవ్యస్ఫురణల
నశ్వరలావణ్యమై యెనయు కావ్యశ్రీ
విశ్వమునందానందర
సైశ్వర్యము లేలు కవిత కంజలి యిత్తున్.

అని కరయుగమును బంధించి కావ్యరచనను ప్రారంభించుట భవ్య భావానుభవముకతనహృదయము ఆర్ద్రమై రసోదయ మగుటయే కారణము. తెనుగు సాహిత్యమున తామవలంబించిన నూత్న మార్గమును గురించి వారు యీ విధముగా వచించి యున్నారు. "హ్లాదైకమయమగు కావ్యమువలన నర్జింపదగిన పరమ ప్రయోజనము ఆనందము. ఆ ఆనందోపాసన గావించువాడే భావకవి. వస్తుసంవరణమునందు భావకవికి తన స్వానుభవమే యధికరణము, భావకవిత్వమున. స్త్రీ మాతృ పీఠమునం దాసీనురాలగును......అతివిశాల మగు నాత్మ దేశమునందు తనయనంత మాతృభావమును మూర్తీభవింప జేయును. ఆ అనాది పితతో నిర్వికల్పజగన్మయుడైన తా నెట్లు మెలగవలయునో (కవికి) బోధపడుటలేదు. కావున తండ్రిని సాక్షిగానే వదలి తల్లిని ప్రత్యక్ష దైవముగా సమీపించుచున్నాడు. తనకు యిష్టదైవము దేశము; ఆమెకు ఆ ప్త పుత్రుడు తాను"

అంతస్సున రసస్పందముగాక కవితాదర్శనము గాదని సుబ్బారావుగారి మతము. వీరి కావ్యము లిందుకు మేలి నిదర్శనములు. ఈ విషయమున నాంగ్ల భావకవులైన షెల్లీ కీట్సులతో వీరు తులదూగుచుందురు. వారొనరించిన ఆంధ్రుల యశోగాన మీవిషయమును వ్యక్తీకరించుచున్నది. ఆ కావ్యగానమున ఉత్సాహమే. అవేశమే ప్రత్యక్షరమందును ప్రత్యక్షమగు చుండును. "చావలేదు, చావలేదు. ఆంధ్రుల మహోజ్వల చరిత్ర అస్మదార్ద్రమనోవీథినావహింపజ్ఞప్తి కెలయించుచున్నాడనని పలికి "ఆంధ్రసంతతికే మహితాభిమాన దివ్యదీక్షా

సుఖస్ఫూర్తి'' తీవరించె అ మహావేశ మర్థించి యాంధ్రులార చల్లుడాంధ్రలోక మున సక్షతలు నేడు" అని నిద్రాముద్రితులై నసోదరాంధ్రులను ప్రబోధించినారు.

"మన పితామహామాతామహోపనిధుల శౌర్యప్రసక్తి'' "రసవళంకర నాగగనరాగశక్తి, దూరదేశమందలి అన్యజాతుల నుద్ధరింపజాలిన వారి ప్రతి భావిశేషము, నిజాంధ్రజాతి తంతు విచ్ఛేదము సలుపజాలునని వారు ఘంటా పథ ముగా వచించుచున్నారు. "సంగీతసాహిత్య కళల''ను ఉగ్గుపాలతో ద్రావి యుమిసిన యాంధ్రులను జగన్మోహనాస్త్రము లభ్యసింప సందేహమేలయని వారు ప్రశ్నించుచున్నారు. విమలసాహససౌకుమార్యములను దిఙ్మ్నతంబముల చిత్రించిన ఖడ్గతిక్కన భార్య రుద్రమదేవి మున్నగు తెలుగు పడుచుల చరిత్రము జాతి చైతన్యముకొరకు పఠింపవలయునని శాసించుచున్నారు. విజయ కన్యకు వీర గోరజముబూసిన బలభద్రులు మనపూర్వులు; పులి కడుపున చలిచీమ పుట్టనగునె? ఒకనాడు మనయింటి పడుచు జతలు చిలుక సరస్సులో శృంగారనౌకలు నడిపిరి. నిత్య కల్యాణము పచ్చతోరణముగ సాంగగీతకల్యాణ శాఖక్రింద ఆనంద దేవత నుపాసించిన ఆంధ్రుల మహౌన్నత్యము కవి భూషణులు నోరూర నోరార కీర్తించి ఆంధ్రుల చెవులలో ఉత్సాహ మంత్రమునూదినారు. కులము దడువక పొలిమేర గోలబడక "నాజాతి, నాదేశము, నాభాష"యను అహం కారదర్శనమందుమని ప్రబోధించినారు. సుబ్బారావుగారు సౌందర్యోపాసకులు అపూర్వములగు వీరి సౌందర్యవర్ణనలు నవ్యాంధ్ర సారస్వతమునకు భూషణ ప్రాయములు.

కృత్రిమాలంకారశోభితముగావి సహజ సౌందర్య వైభవమే, సూర నార్యుని శాలీనునికివలె, వీరికిని ప్రియతమము. వీరి సౌందర్యము విరిసిననొక్క యొప్పు అరవీడిన వేరొకయొప్పు కొప్పుగాబరగిన నొక్క యొప్పు వేణిభావ రచన నొక్క యొప్పు అను సూరనార్యుని పద్యమును జ్ఞప్తికిదెచ్చును. జిలుగు "పూల కలంకారి చీరజార'' "జారు చెమ్మట ముత్యాల జంపుసరులతో నరుగు చున్న తృణకంకణ నాయికా సౌందర్యము స్వభావ'' రమ్యము.

సుబ్బారావుగారి కావ్య వాతావరణము శుద్ధముగా ఆంధ్రులది. ఆ భావ ములు అచ్చముగా తెనుగువారివి; అందలి నుడికారపు సొంపుతీయని తెనుగు బానది. సూక్ష్మాతి సూక్ష్మములగు విషయములను గురించి గంభీరతములులగు

భావములను ప్రకటించుటలో కవిభూషణునకుగల చాతుర్యము ప్రశంస నీయము. స్వప్న కుమారములోని

"కారుచీకట్లు లోకముగ్గప్పెననుచు
నేలనిందించెదవు మేఘజాలములను"
"పూలబిడ్డల ప్రీతినుయ్యాలలూపు
పవను డెరుగడు తొడిమలు వదలుననుచు"

అను పద్యములలోని భావగాంభీర్యము మిక్కిలి శ్లాఘనీయము.

సుబ్బారావుగారి తృణకంకణ స్వప్న కుమారములు జతగా పఠింపవలసిన గ్రంథములు.

స్వప్న కుమారమున స్త్రీకాముక భావముతో తన్ను పమీపించిన కవి కుమారునకు పుత్ర భావము నుపదేశించును.

"పిలిచి బ్రతిమాలి పాలీయగలను గాని, పాలుగొనుటకు నేయోగ్యురాలగాను" అను వాక్యము స్వప్న కుమారమునకు సంక్షేపరూపము. ఇంత మాత్రమున నాయిక అభిప్రాయము ప్రేమకూడదని కాదు; కాని యది ప్రదర్శింప వలసిన విధానము వేరు అని మాత్రమే. కావుననే యా దయావతి,

"తుమ్మెదలు గ్రక్కుననుచు మధువుం ద్యజించు
భావము విరక్తి కాబోదు పడుచువాడ"
"కోమల ప్రేమ సంపూర్ణ కుసుమ దళల
నలరు నప్పుడె దుఃఖ రజస్సు స్థఖలన మగును
వర్ష ధారల గడుగంగ బడిన పొలమె
ఆర్ద్రమై పచ్చబడునంచు నరయలేదె"

అని పలికి,

"అనుభవింపుము ప్రేమోచ్ఛిష్టము కుమార
అంటులేదని నీయాప్తు లంపినారు."

అని ప్రబోధించు దృశ్యము రమణీయము

తృణకంకణ నాయికా నాయకులు ప్రేమ తపస్వినులు; చిన్ననాటి నెచ్చెలులు,

మన సంఘ జీవితమున అటనట యరాజకము ప్రబలుచున్నది. విద్యార్థికులు కొందరు ప్రేమకు శారీరక సౌఖ్యమని యర్థము చెప్పుచున్నారు. ఒకరి నొకరు వీక్షించినంత మాత్రమున హృదయములు ద్రిక్తములగుచున్నవి. క్రొత్తదన మొకింత మాసిన యంతనే వైవాహికజీవితము దుర్భరమగుచున్నది. కొందరి రచనలు యీ మార్గమునే యనుసరించుచు విపరీత సిద్ధాంతములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. వీరికి సుబ్బారావుగారు 'తృణకంకణమున' దివ్య సందేశ మొసంగియున్నారు.

తెనుఁగుతోటలో నిత్య వర్చస్వినియగు వీరి లేఖిని స్వచ్ఛంద గగన తోరణముల క్రింద. సహృదయానంద కల్యాణ విహృతికొఱకు, లలిత సారస్వత నికుంజవలయమున తెనుఁగు మీరిన గరువపు తీరులతో భావపదము పాడినది. ఆ సమయమున తెనుఁగుతల్లి సమక్షమున భవిష్యదాంధ్రశోభను అవలోకించినారు కవి భూషణులు.

విమర్శనాశక్తి, కావ్యరచనాశక్తి రెండును ఒకే వ్యక్తి యందు సమముగా విజృంభించుట యరుదు. సుబ్బారావుగారి యందు నిర్మాణ విమర్శనా శక్తులు రెండును సమముగా విజృంభించిన వనుటకు వారి కావ్యములు, 'రమ్యాలోకము' ను తార్కాణములు.

నవ్య సారస్వతోద్యాన వనమున కవితారసాల శాఖా రూఢయై ఒకనాటి వసంతకాలమున నెల్లూరి ప్రాంతములో "దువ్వూరి కవికోకిలము" శ్రావ్యముగ గూసి రసికాంధ్ర ప్రీతి గావించినది. దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు పారసి కన్న శ్రావ్యమై పల్లవ కోమలమగు తెనుఁగున "పానశాలా" ప్రతిష్ఠలు గావించినారు. నలజారమ్మ అగ్ని ప్రవేశము" చే మన హృదయముల గరిగించినారు, "వన కుమారి" యందలి మౌగ్ధ్యముచే మన మనముల నాకర్షించినారు. "జలదాంగన" యందు భావనా మహిమను ప్రకటించినారు. "నక్షత్రమాల" యందు ఖండ కావ్య తారాగణము దివ్యదీప్తులతో ప్రకాశించుచున్నది. ఇక "నైవేద్యము"న "ప్రొద్దుపొడుపున దేవి పాదపూజ కొరకు దోసిట గన్నేరుబూలతో దెచ్చి అర్పించిన హృదయపు సుగంధ దీపము" జ్వలించుచున్నది.

సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల వాఙ్మయములతో చక్కని పరిచయముగల వీరి కలము నవనవానందభావసుందర లతాంతములతో నవనవలాడుచుండును. క్రొత్త పాతల కూర్మి కలయికయే ఈయన కావ్యములకు వన్నె పెట్టుచున్నది. ఈతని కవిత్వమున రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి రచనలయందువలె యుత్సాహ మెల్లయెడల దీపించుచుండును. విశ్వసౌందర్యము సర్వమానవ సమానత్వము నీకవివర్యుడు కాంక్షించును.

రెడ్డిగారు వీరకుల ప్రభూతులు. వీరిభావములు శూరజనోచితములు. కత్తులకూపము గాంచినంతనే వీరి చిత్తమున రోషాగ్ని ప్రజ్వరిల్లును.

కొండవీటియందు రెడ్డివీరుల నెత్తురు శౌర్య సౌభాగ్యముల వెదజల్లుటం గాంచి పరవశులైనారు. నాటి రెడ్డిరాజుల శౌర్యము వారికి జ్ఞప్తికి వచ్చినది, ఒక్కమారు వారినందరిని స్మరించినారు. ఇకనేమి. యావేశపూరితులయి శౌర్య లక్ష్మి సాహిత్య రక్తి ఉదారాశయము "హోమధూమాగ్ని నృతంబగు నగ్ని హోత్రమటుల, మనకడపటి నెత్తురుబొట్టువరకు చావలేదు, చావలేదు" అని వీరాలాపములాడినారు.

గాంధీమహాత్ముడు రాట్నమే మనకు స్వరాజ్యము దెచ్చునని వచించెను. అందలి సత్యమును గ్రహించినాడు రామిరెడ్డి. ఈకవి రాట్నము దేశచక్రము త్రిప్పును. విజయకేతనము విప్పును. ఈయన 'స్వాతంత్ర్య రథము'న నిజ ప్రభావ దుర్వార పవిత్రమూర్తియగు స్వాతంత్ర్య దేవతను సాక్షాత్కరింప జేసినాడు. ఆదేవి "ధర్మజీవనాకారమో శాంత బింబమో అకల్మష సత్యనికేత నంబో సంసారఫల స్వరూపమో ప్రజాహృదయంబోయన కనులపండువు సేయుచు, 'సభ్యతా మిషమునన్ దేశంబులందెల్ల నింతకు ధర్మంబులుగాగ నెన్నబడు నన్యాయంబులీ నాటితో వికలంబై చనుగాక యంచు కరుణా వేశంబు దీపింప' పలికినది.

రెడ్డిగారి హృదయము మిక్కిలి సుకుమారము. సుమకోమలము. అతి సున్నితము. పూలుకోయుటయె యీ శోభోపాసకునకు కష్టము. ఏలయన పువ్వులనుండి మంచుబొట్లు కాల్వలంగట్టెడు నశ్రుబిందువులట్లు గారుచుండును ఇది సహింపలేక ప్రకృతి చిత్తము నెత్తురులోలుక జేయనేనెన్నడు బూనలేసను

కొన్నాడు. నిజమే, పూబిన్నల హత్యజేయ తలపెట్టుట దోషముకదా! ప్రకృతి రామణీయకమును పాడుజేసి దైవపూజకు దిగుట పాపముకాదా! ఆ వేద వేద్యుని బూజింప నాత్మకుసుమ సమర్పణమే యుత్తమము.

ఈ కళోపాసకునకు ప్రపంచమందలి ప్రతి వస్తువును రమణీయ ప్రతి పాదకమే! ఈయన గరికను జూచి సంతోషముతో నుప్పొంగుటయే యిందుకు నిదర్శనము, మొన్నగా గురిసిన ముత్యాల వానకు మురిపాలగుబురై పెరుగు చున్న గరికను గాంచి ముగ్ధుడై దైవసృష్టిని దానికి తావొండు గలదని గ్రహించు కొనుచున్నాడు.

రామిరెడ్డి స్వాతంత్ర్యకామి, కృత్రిమ బంధముల పాటించుట ఆయన ప్రకృతికి విరుద్ధము, "కాలమనంతము; ఇలవిశాల; భావలోకము క్రమముగా బడయు మార్పు" యని భవభూతివలె తనమనస్సును స్వాతంత్ర్య సీమనుజరింప జేసినాడు. భావలోకమునందే కాదు; దైనిక జీవితమునందు కూడ స్వాతంత్ర్య మీయనకు ప్రియతమము. కావుననే,

"కూలిజూపి నాకు కూడుపెట్టు;
తిరిపమెత్తి తిన్న దీరు నాయాకలి"

అని యొక బీదముసలమ్మచే పలికించినాడు.

రామిరెడ్డి కాపుబిడ్డ; కర్షకులపై నీతనికి గాఢమగు ప్రీతి. కావుననే కృషీవలుని జీవిత విషయముల గానము జేసినాడు. ఈయనకృషీవలునికి పల్లెయే సర్వప్రపంచము; అందు ప్రేయసి యొక్కతయే రమణీయ విగ్రహము; అతనికిగల భాగ్యనిధులు బంగరుపంట పొలములు మాత్రమే; ఇక మతమన్నదో అనుదిన పరిశ్రమము; విలంబమనునది యీతని వాఙ్మయమున లేనేలేదు. రాయ ప్రోలు సుబ్బారావుగారు 'కష్టకమల' యందు బ్రాహ్మణ జీవితము నెంత రమ్య ముగా చిత్రించినారో దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు 'కృషీవలు'ని యందు కర్షక జీవితమునంత సుందరముగా స్వీయ కవితా మాలయందు గ్రుచ్చినారు.

రామిరెడ్డి మనస్సు విశ్వముతో లయాన్వితమై నటించును. ఈతని భావమునందు విశ్వజనానుభూతి యెల్లప్పుడు విరియుచుండును.

వంగ భాషా ప్రోద్బలము, వైష్ణవ గీతములభక్తి ప్రవత్తులు, వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల రచనలయందు గోచరించును. ఒక భావమునే పలువిధముల జెప్పుట వీరి ప్రత్యేకత. వీరు రచించిన తేటగీతములు, మంజరులలో ప్రత్యేకమగు కోమలత్వముగలదు, తీయని పదములను గూర్చుటలో వీరు ప్రౌడలు. వీరి రచనలు ముఖ్యముగ 'ఏకాంతసేవ' భక్తి రసభరితమై ప్రకృతి పురుషుల లీలా విలాసమును చక్కగా చిత్రించును. వీరి రచనలు పఠించునపుడు రవీంద్రనాధుని కావ్యకన్యక మనయెదుట నిలుచుండును.

అబ్బూరి రామకష్ణారావుగారి రచనలు లావణ్య ప్రధానములు. మాతృదేశభక్తి ప్రబోధకములు. వీనియందు భావనాశక్తి భవ్యమగు నావేశము సమృద్ధము. వీరి నూతన ఛందోబద్ధములగు రచనలు, నవ్యకవితా లతాంగికి క్రొత్త శోభను చేకూర్చునవి. మందార శిశువువంటి, ఖండ కావ్యములు, వీరి కవితా రమణీయతకు నిదర్శనములు.

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు స్వైరవిహార ధీరులు; తమ యానందము కొరకే వ్రాయువారిలో నగ్రగణ్యులు.

"నవ్విపోదురు గాక నాకేటి సిగ్గు
నా యిచ్ఛయే గాక నా కేటి వెఱపు...
...మాయ మయ్యేదను నామధురగానమున"

అని చెప్పుకొన్న స్వేచ్ఛా జీవులు. వీరి పద్యములను, నాయని సుబ్బారావుగారి రచనలను పఠించునప్పుడు దుఃఖించుటయే వీరి స్వభావమనిపించును.

దుఃఖావేశ ప్రపూర్ణములగు షెల్లీ రచనలతో నాయని, కృష్ణశాస్త్రిగార్ల ఖండ కావ్యములను పోల్చవచ్చును. 'శూన్యమున ఒకడనే పడిపోదును' అని శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారు ఆక్రోశించునప్పుడు, "ఏడ్పుగూడ ప్రియంబుగాదేమివ్రాత" అను రాయప్రోలువారి వాక్యము జ్ఞప్తికి వచ్చును. తన సొగసు చూచి యేడ్చు సుందరివోలె, తమ కవితా ప్రాగల్భ్యమును చూచి దుఃఖించుచున్నట్లు కనిపించుచున్నారు. కృష్ణశాస్త్రిగారు, నాయనిబసవరాజులు లిరిక్ కవిత్వమును తెనుగులో సమగ్రముగా ప్రతిష్ఠించినారు. ప్రేమ విప్లవమును తెనుగులో కావ్యగానము జేసినారు నాయని, కృష్ణశాస్త్రిగార్లు. 'ప్రేయసీ ప్రేయసీ'

యను కృష్ణశాస్త్రిగారి గీతములో నేదోయొక విధమైన అనిర్వచనీయమగు ఆవేదన గోచరించును. వియోగ వేదనా భరముచే హృదయము నొప్పినొంద, ప్రియురాలిని గూర్చి తమ యావేదనను ప్రకటించుచు, నొక నిండుకావ్యము వ్రాసికొనిన శివశంకరశాస్త్రిగారి రచనలయందలి మాధుర్యము, సౌందర్య శక్తి, భవ్యానురాగము కృష్ణశాస్త్రిగారి యందు గానరాదు; దుస్సహవేదనా భర మొకటిదప్ప. కృష్ణశాస్త్రిగారి యావేదనలో నొకవిధమగు భయంకర త్వము గోచరించును. అగమ్యతమస్వినీ గర్భకుహరాల వెడలిపోయిన వీరి ప్రేయసి, వీరిని నీరంధ్ర భయదాంధకార జీమూతాళిలో, అఖాతంపు శోకాంతములో విడిచిపెట్టినది. శూన్య హృదయముతో కవిగారు, 'ఓచెలీ', యని కృంగి కృశించినారు. ప్రేయసి కొరకు యెదురుచూచి వియోగావస్థలో-

"ఆపలేని నా కోరిక
కారుచూపు చొరగచీలి
కాలికుములు చీకటిలో
క్రాగిక్రాగి నీ కొరకై
కరవులోననే నశింతునో,"

అనియు,

"ఈ వియోగ నిరాశా
క్షణక్షణ ప్రతీక్ష చెదరి
ఎగసి ఎగసి పగిలిపోదునో,"

అనియు,

"కాలాంతమునకు కాచి యుందునా
ఆపలేని ఆసకు ప్రాణాంతమేని, వేచియుందునా,
చివురింపదో చైత్ర శుభోత్సవ వసంత
మీ దరిద్ర హేమంతమున,"

అనియు నాక్రోశించినారు. శ్రీకృష్ణుని వేణుగానము విని

"మ్రోయింపకోయి మురళి
మ్రోయింపకోయి కృష్ణ

తీయ తేనియ బరువు
మోయలేదీ బ్రతుకు,
మురళిపాటకు కరిగి
మరుగునీ వెన్నెలలు,
సొగయు నా యెదకేల
తగని సౌఖ్యజ్వాల"

అని వీరు భావప్రకటన గావించినారు.

"సౌఖ్యజ్వాల"

యను పదము కృష్ణశాస్త్రిగారి కవితా స్వరూపమునకు తార్కాణము. ఆ చెప్పరాని దుఃఖములో, ఆ యవ్యక్తవేదనలో, కృష్ణశాస్త్రిగారి కేమి యానందమో ?

"వెదకి, వేసారి నా వెర్రి బ్రతుకెపుడేని తుది రేయిగను మూయునా, బేల్లయై నిదుర బరువుల క్రుంగునా" యని జీవితముతో విసుగొంది,

"వనరుచేడ్వగలేను, చచ్చిచావగలేను
కనలేని వెలుగు కొరకై ఎన్నడును
కనరాని దాని కొరకై
ఒక క్రొత్త బరువుతో, ఒక క్రొత్త యాసతో
ఒకడనే పడిపోదునూ, శూన్యమున
ఒకడనేకృశియింతునూ,"

అనియు.

"యేడ్చివై చితి వినువారు యేరులేక
యేడ్పుసందడి నా లోననే చొరఁగి"

అనియు కృష్ణశాస్త్రిగారు తమ హృదయావేదనను వెలిబుచ్చియున్నారు. కృష్ణశాస్త్రిగారి పల్లకియను గీతము మిక్కిలి యాహ్లాదకరము. అదిచదువు నప్పుడు నాయికతో పాటు మనముకూడ "ప్రణయపల్లకీ, పల్లకీ, చక్రచాప

వక్రరేఖ పల్లకీ, మధు స్వప్నశాఖ పల్లకీ'' అని పలుకుచు పల్లకిలో యూరేగు చుందుము.

తెనుఁగు కవులలో ప్రియురాలిని శివశంకరశాస్త్రి, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గార్ల వలె ఆదరించినవారు మిక్కిలి యరుదు. వీరి దృష్టిలో స్త్రీ పవిత్ర ప్రేమమయ దేవత, ఆమెకు సంఘమున మిక్కిలి పూజ్యస్థానము గలదు. ఆంగ్లేయ కవియగు Ottway కూడ నిట్టి భావములనే వెలువరించినాడు. "ఆమె నవనీత హృదయ. నాయంతరంగ శాంతిదేవత...జన్మజన్మ పుణ్యములు పండి ప్రాప్తమయిన కేళీ పరిత్యాగ లీల. ఆమె పదసన్నిధాన దివ్యస్థలాన భక్తినమ్రుడనై నిలంబడిన యపుడు తలపునకు వచ్చునా వేదతనము నాకు" అని యారాధించిన వేదుల సత్యనారాయణగారును.

"ఇందిరా, నిన్ను నేనిష్టదేవతవోలె, భావించుచున్నాను భక్తితో నిరతంబు, నీ మనోహర పాద నీరేజయుగళమ్ము అర్చింతు ఇందిరా అంతరంగమునందు, నీపాదపద్మాల నిటలమ్ము సోకంగ, వ్రాలిపోవననుజ్ఞ వాంఛించుచున్నాను'' అని పలికిన శివశంకరశాస్త్రిగారును, సోదర కళోపాసకులు - దీర్ఘ రమ్య సంస్కృతాభి రామంబులగు ముత్యాలసరముల కూర్పులో శివశంకర శాస్త్రిగారికి ప్రత్యేక ప్రావీణ్యముకలదు.

పండిత కవులై, కవి పండితులై ప్రకాశించు విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు ఆంధ్ర సారస్వతాకాశమున దివ్యతార. కవిత్వము వీరిచేతులందలి క్రీడా కందుకము. ఆంధ్రావేశము వీరియందు మూర్తీభవించినది. ఆంధ్ర పూర్వ రాజ్యములు, ఆనాటి సంస్కృతి, నాగరికత తలంచుకొన్నంతనే వీరి హృదయము చలించును. "ఎన్ని జన్మముల నుండియో కదా నాతనువున ఆంధ్ర రక్తము ప్రవహించుట'' అని వీరు తత్కారణము నూహింతురు. పారతంత్ర్యా పతితులయ్యును, పురామహాదాంధ్రమున, స్వతంత్ర పౌరుడనన్భ్రమ వీరికి సత్యముగా దోచినది. అపూర్వములగు భావముల కాలవాలము వీరి హృదయము. చిత్రవిచిత్ర భావసౌదామినులు వీరిహృదయాకాశమున తళ్కొత్తు చుండును. "నేను మాయమ్మ యొడిలోన నింత వాడనైననీ యప్పుడు నాలోన యఖిల మిమిడి యుండెనేమొ" యని తలంచి, ''పాడుటకు మున్ను, కంఠ గర్భమున నెరుగరాక, యవ్యక్తమైయున్న రాగమట్లు, నిభృత చిక్కణ

మూర్తులు నీవు నిసువులిన్ని సుఖములు దాగినారెటులదేవి" అని ప్రశ్నించు చున్నారు. పరమేశ్వరుడు వీరికెన్ని యాపదలు గలిగించినను దయాస్వరూపుడే. దయాంబుధియను ఖండకావ్యమిందుకు నిదర్శనము. ఇంకొకయెడ పరమేశ్వరుడు వీరిని పరిగాఢశర్వరీచ్ఛవి, దరిద్రతానిధానము, తేజోవిహీనము, అనవరతము భాష్పధారా మిళితమనగు అంగణమున ఉండుమనినాడు. ఎన్నడో యొక్కనాడు మాత్రము ఆ అంధకారమున మెరుపు మెరసినది. ఆనాడు వారి కుటీరమానంద వాయుప్రచార శతసహస్ర కుసుమ పరిమళ వ్యాప్తమైనది. కాని యంతలో తిరిగి చీకటులు క్రమ్మినవి. ఆనాటి మెరపును స్మరించుకొను చుండినారు కవిగారు. కాని లోకమును దూషింపలేదు. జీవితము హేయము, దేహము శుష్కము అనితలంచి దానికి స్వస్తి చెప్ప నుంకింపలేదు, అట్లయినను పరమేశ్వర హృదయము వారి దృష్టిలో కరుణా సాగరము. ఒకనాడు వారు ప్రభుదర్శనార్థమై దేవాలయమున కేగుచుండ త్రోవలో యెవరో యొకరు ఆయనయే వీరి గృహమునకరిగి నాడని చెప్పిరి. కాని వారే మార్గమున వేగిరో ఆయన యేత్రోవ నరుదెంచెనో యొకరి నొకరు కలసికొనరైరి. ఆ పరమేశ్వరుని దోషమందు లేశమునులేదు. కావుననే వీరు "నీవధాంచలమంటని మావధమ్ము......యెంత దురదృష్ట ముద్రితమ్ము" అని తమ భాగ్య దోషమునే తలంచుకొనిరి 'ఇరుత్రోవ' లో. ప్రభువు రథము దీక్షాప్రణీత విధుర వేగముతో పర్వులెత్తు చున్నది అపుడు కవిగారి శరీరము దానిక్రిందబడి నలిగి నలిగి రక్తప్రవాహము లింకినది. ఈ దీను డెవరో ఈ హాహావినాదమునకు కారణమేమోయనియైన రథము ఆగలేదు; తిరిగి చూడలేదు. తెల్లవారినచో రథచోదకుడు రక్తాంకితములగు చక్రములను కడగి శుభ్రముచేయును. ఈ సమయమున కవిగారు గాయముచే బాధపడుటలేదు. దేవుని దూరుటలేదు. కాని వారికి కలిగినది "అచటి బహుజనరక్తములందు నాదియదని గుర్తేమి కనబడును స్వామి" అను ప్రశ్న యొక్కటియే. అపురూపములగు భావములను అనురూపములగు పద్యములలో వ్యక్తపరచుట యందు జాణలు విశ్వనాథ కవిగారు. ఉన్నత భావాంబర వీధులందు కవిసమ్రాట్టులయ్యు వీరు సామాన్య జనుల భావములను చక్కగా దెలసి వ్యక్తీకరింప సమర్థులు, ఎన్నియో దినములనుండి నిరీక్షించిన వర్షమునకు వీరే విధముగా స్వాగత మొసగుచున్నారో చూడుడు.

"మాపొన్నలు పూతవట్టునిక పొంతపొలాలకు నీరమబ్బెడిన్ :
మొన్నటిదాక వానలకు మోములు వాచిరి మాదు కర్షకుల్"

మేఘము నుద్దేశించి 'దుక్కి చెద్దడుగు పెట్టజాలని మాపొలాలలో నురుమద శైవపాద కటకోజ్వలనాద మనోహరంబుగా నురిమిన నీకొసంగెదను పాయన ముల్ ననబాష్పబిందువుల్' అనుచున్నారు. ఆవాన యుపయోగము "పొడి పొడియై తలల్ ముదిరి పోయిన యెఱ్ఱనికారుజొన్నలో, వడిఱిని క్రొత్తలో పసరు పంటిడిజాగిన యావుదూడలున్, తడవడిపోయె, మాయెడద తల్లడిలెన్, తొలివానచిన్కు. పైబడి సుఖమయ్యె నేటికన పాయతనొందెను మాదు సస్యముల్." "పొలముల వట్టి నీరములు బోదలె నిండవు, నాకు మళ్ళలో చెలమల నీరుతోడి యరచేతులు బొబ్బలు వొక్కె, బోదెలోపలి జలమంచు పిచ్చుకలు పాపము ముక్కులు ముంచుచుండె నీ విలయముదాటి పోయెననిపించెను నీయురుముల్ కృపానిధీ" అని నవిశేషముగా చిత్రించినారు. మూగనోము ఆచరింప సమకట్టిన ఆంధ్ర యువతి సొగసు నొకమారు తిలకింపుడు.

"నీతెలిపట్టు చీరె మెయి నీడలు సాగి
ముసుంగు సంజక్రొం
బూతల తెల్లలే మొగిలు పోలిక
వాలిక గాలి దూలిపో
లేత బెడంగు కుచ్చెళులు నీ చిరు
కాళుల ముద్దుతోచెనో
లేత పొరాడువయ్యెద చలించిన
పచ్చని తాళి దోచెనో"

ఆ కమ్మని పాలబుగ్గ, పతి కొసము ఇన్ని నోములను కిమ్మనకుండ నోచుచుండుట గాంచి కవిగారు "ఓసి వసిదాన భవన్నియమవ్రభావ సంధానము చేత నీ పతి సుధామయ మూర్తి సముజ్వలించెడిన్" అని ఆశీర్వదించినాడు.

చక్కని భాషలో తీయని భావములను పారిజాత కుసుమసుకుమారము లగు పద్యములలో వెల్లడిచేయు నిపుణులు కొడాలి ఆంజనేయులుగారు. తెనుగు భాష చక్కదనమే వీరి కవిత. వ్రాసినది స్వల్పముగాని గుణమున ఉత్కృష్టము.

వీరి కవితా కన్య నాజూకు రసికుల మనస్సుల నుయ్యాలలూగించును. రాధిక నుద్దేశించిన పద్యములు కడురమణీయములు. సిగ్గులొలికెడు చూపులతో ఇతరులెవ్వరును చూడనట్లు వేదికపై నాసీనయైన పెండ్లికూతురు తనప్రియుని వీక్షించుటనుజూచి ఆమె నుద్దేశించి వీరు వచించిన యీ క్రింది వచనములు సహజాపాత రమణీయములు.

"త్వాదృశ బాలికల్ తలుపు దగ్గర
      బాటలువాడు పెద్ద ము
త్తైదులు భర్త చేరడగి నప్పుడు
      తీగయెలుంగు ముగ్ధతన్
చేదవడంగవంతు మన పెండ్లి కు
      మారునిదన్న
నీదు లజ్జాదరహాస చంద్రికలు
      శాశ్వతమై వెదజల్లుగావుతన్."

"పునుగు జవాది తావులు గుబుల్కొను నీ
      పసుపుం బయంటకొం
గునముడివైచి కొంటిగద, కోమలి
      నీ మగడింక నెట్లు చె
ప్పినటులే వినంగలడు, పెండ్లము గీచిన
      గీటుదాటడం
చును వదినల్ నగన్ జురుకు చూపుల
      జూచెదు నీకు సౌఖ్యమో".

నలక్షణమగు కవిత్వము వ్రాసి ఆంధ్రరసికలోకము నాకర్షించినారు జాషువాకవిగారు. వీరి ధారాశుద్ధి మిక్కిలి ప్రశంసనీయము. పద్యములొకటి రెండు పర్యాయములు జదివిన కంఠస్థమై భావము చెవులలో ప్రతిధ్వనించు చుండును. వీరు ప్రయోగించు పదములయందొక విధమగు తీయందనము మెత్తందనము అనిర్వచనీయమగు సౌందర్యము కలవు. ఇందుకు వీరు రచించిన ఖండకావ్యములు, ముఖ్యముగా 'ఫిరదౌసి' 'గబ్బిలము' సాక్షి. 'ఫిరదౌసి'లో

ఈకవి కోకిల, కవుల శక్తి సామర్థ్యములను గురించి యేమని వచింపు చున్నాడో గమనించుడు

"కవిని గన్నతల్లి గర్భంబు ధన్యంబు;"
"దాటిపోయిన యుగములనాటిచరిత
మరలబుట్టింప గవియ సమర్థుడగును..."
"వసుధ శాసింప గలసార్వభౌముడగును
ధీరుడగు భిక్షుకుండగు దీనుడగును
దుఃఖితుండగు నిత్యసంతోషియగును
సత్కవి ధరింపరాని వేషములు గలవె?
"తమ్మిచూలి కేలుదమ్మినిగలనేర్పు
కవికలంబునందు గలదుగాన
నీశ్వరత్వమతనికే చలామణియయ్యె."

'ఫిరదౌసి' లోని కవిత్వమును గురించి ముచ్చటింప వలయునన్న, ఫిరదౌసీ కవిత్వమును గురించి కవిగారు వచించిన మాటలనే పునరుద్ఘాటింప వలెను. 'సొంపుతడియారని' ఈ కావ్యములో "పదముల గుబ్బపు కదుమునకెన వచ్చును". "రససంపదయు భావ శబలతయు"గల ఈ హృద్య రచనలో శయ్యావిలాసము "దిరిసెనంపుబూవుకరణి ముద్దులు గులుకు"ను ఈ కవిగారొక చోట "మల్లె పూవుట త్తరులొలికించి" వేరొకచోట "విషాదగీతములకే మిగిలిన రసహీనమైన మషీపంకము"తో "సుఖంబుల ప్రొద్దుగ్రుంక" జేసి "భయంకర ఖేదతమాలవాటిక"లో తాండవింతురు. జాషువాకవిగారి కృతులన్నింటిలో కరుణరసప్లావితమైన 'ఫిరదౌసి' మేలుబంతి.

అపారమైన దేశభక్తి, అఖండమైన స్వభాషానురక్తి, అప్రతిహతమైన జాత్యభిమానము వీరి ఖండ కావ్యములందెల్ల యెడల గానుపించును. వీరి "గబ్బిలము"లోని "తెల్గురాజ్యంపు నైలింప శ్రీలకొకానొప్పుడు కేళీరంగ"మైన హంపీక్షేత్ర వర్ణనను జదివి కన్నీరువిడువని తెలుగువాడుండడు.

దువ్వూరి, మొదలగు వారివలెనే జాషువాగారికిని, సత్యము అహింస, రాట్నముఖు అభిమాన వస్తువులే యైనను అన్నివిధముల నధోగతికి పాల్పడిన

హరిజనులపై వీరికి ప్రత్యేకమైన ప్రేమ. వర్ణవ్యత్యాసముచేవలన అగ్రజన్ములన బడువారు వీరిపై విధియించిన ఘోరయన్యాయములను నిర్మొగమాటముగా, నవకాశమున్నపుడెల్ల యధిక్షేపించినారు.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి పద్యములు, ముఖ్యముగా సీసములు, శ్రీనాథుని రచనా గాంభీర్యమును జ్ఞప్తికిదెచ్చును. తెనుగు నుడికారపు సొంపు వీరి శబ్దములందు పూర్ణముగా గన్పట్టుచున్నది. "నాకు లమ్మ నందువలె కవితలో గూడ కమ్మదనము వెలయింతున"ని వీరన్నది యథార్థము.

మాధవపెద్ది బుచ్చి సుందరరామ శాస్త్రిగారు 'ఉమర్ ఖయాం,' 'బృందావనము' 'పంచవటి' మొదలగు చిక్కని ఖండకావ్యములను సంతరించిరి.

ఇట్లొకవంక మన భాషలో శృంగారకరుణరస ప్రధానములైన ఖండ కావ్యములు ప్రవర్ధమానమగు చుండ, జాతిని నీర్యవంతముగా చేయజాలు వీరరస ప్రధానములగు మహా కావ్యములు కొన్ని యుద్భవించినవి. ఈ రచయిత లెల్లరును పండిత కవులగుట పేర్కొనదగిన విశేషము.

ఈ కావ్యములలో సుప్రసిద్ధములగు రెండు, ప్రొద్దటూరు గ్రామమను ఉద్యాన వనమున మొగ్గ దొడిగినవి. అవియే రాజశేఖర అవధానిగారి "రాణా ప్రతాప సింహచరిత్ర" గడియారము వేంకట శేషశాస్త్రిగారి "శివభారతము" అను ఉత్కృష్టములగు కావ్యరత్నములు.

ఉదాత్త కావ్య నిర్మాణము గావించి ప్రచారము నొల్లక కొంతవరకు అజ్ఞాతముగా నుండినవారు కవిరత్న అంబటి పూడి వేంకటరత్నముగారు. ఈయన నివురుగప్పిన నిప్పు. ఈయన కావ్యములలో నగ్రగణ్యమగు 'మైనాదేవి', 'మొరాన్ కన్య' పైన పేర్కొనిన గ్రంథములతో పాటు మన వీర కావ్య శ్రేణిలో నగ్రస్థాన మాక్రమించుకొనును. వేంకటరత్నముగారు కవియేకాదు. ఒక సంస్థ; చండూరు ప్రాంతమున 'సాహితీ మేఖల'ను స్థాపించి తెలంగాణము లోని యువక కవులలో పేరువడసిన ధవళా శ్రీనివాసరావు, పులిజాల హనుమంతరావు, సిరి ప్రగడ భార్గవరావు, మద్దోజ సత్యనారాయణగార్లవంటి కవి

కిశోరములకు భావనా గురువులై, వారిచే రసవంతములగు కృతుల రచింప జేసిన కవివర్యులు అంబటి పూడివారు.

ఇట్టి భావకవితా సారస్వతము నొకమారు తిలకించితి మేని వానిలో ముఖ్యములు ఖండ కావ్యములని తెలియుచున్నది. మహాకావ్యరచనను ప్రేరే పించు మహారాజులు లేకపోవుటయు అనేకవిషమసమస్యల కాలవాలమగు నీకాలమున ప్రజలకు దీర్ఘ కావ్యములు పఠింప నుత్సాహము లేకుండుటయు ఆంగ్ల భావ కవి కుమారుల రచనలు ఎక్కువగా ఖండకావ్యములే యగుటయు కొంతవరకు సమర్థులగు కవులకు విశేషముగా నవకాశము లేకుండుటయు నిందులకు గారణములని తోచును.

పాశ్చాత్యుల లిరిక్ కవిత్వము, జాతీయోద్యమముల ప్రభావ పరిణామ ముగా ప్రభవించిన భావకవితా స్రవంతి, ఖండ కావ్యములు, గేయములు, అను రెండు పాయలుగ ప్రవహించినది. ఖండకావ్యములతో బాటు తెనుగు బాసలో గేయములు గూడ ప్రజామోదము వడసి అనేక ఉత్తమ రచనలకు దోహద మొసంగినది.

ఆధునిక సాహిత్యమున గురుజాడ అప్పారావుగారి 'ముత్యాల సరము లలో' గేయ సాహితీ కన్యకు ఒక రమణీయ స్వరూప మేర్పడినది. తరువాత ఈ గేయసుందరిని నవ్యాంధ్ర సాహిత్యారామములోని సుందర మందిరములో జేర్చి సర్వాంగశోభితగా తీర్చి దిద్దినవారిలో ప్రముఖులు బసవరాజు అప్పారావు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, నండూరి సుబ్బారావు, అడవిబాపిరాజు, నాళము కృష్ణారావు మల్లవరపు విశ్వేశ్వర రావు ప్రభృతులు.

తెనుగు భాష తీయందనమును, సౌందర్యమును వ్యక్త పరుపవలయు నన్న జటిలపద సమాసములను, కృతక గ్రాంధిక భాషను పరిత్యజించుటయే కాక, ఈ భాషకు వృత్తములనను కూలములనియు సరళమైనమాత్రాఛందస్సులే. యుక్తమనియు అభిప్రాయపడిన గురుజాడ అప్పారావుగారు గేయ కవిత్వము నకు మార్గదర్శి; ఆదికవి.

"వెనుక చూచిన కార్యమే మోయ్
మంచిగతమున కొంచెమే నోయ్

మందగించక ముందు అడుగేయ్
వెనుకబడుతే వెనుకెనోయ్
దేశాభిమానం నాకుకద్దని
వట్టిగొప్పలు చెప్పుకోకోయ్
పూనియేదైనాను ఒకమేల్
కూర్చిజనులకు చూపవోయ్

సొంత లాభం కొంతమానుకు
పొరుగువాడికి తోడుపడవోయ్
దేశమంటె మట్టికాదోయ్
దేశమంటే మనుషులోయ్

ఈసురోమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయ్ ?

అని అప్పారావుగారు సోదరాంధ్రులనేకాక భారతీయు లందరిని నూటిగా ప్రబోధించినారు. 'దేశమును ప్రేమించుమన్నా' అను ఈ గేయము, రవీంద్రుని, బంకించంద్రుని, ఇక్బాలుని జాతీయ గీతముల మరపించుచున్నది. ఈ గీతముతో అప్పారావుగారి పేరు ఆంధ్రావనిలో చిరస్థాయిగా నుండగలదు.

నండూరి సుబ్బారావుగారి పాటలు మహోన్నత భావ ప్రపూర్ణములై సహృదయ హృదయాహ్లాదకరములై యొప్పుచుండును, చూపుతో మాటాడి ఊసిరితో తెనిగించు శక్తి వీరికి కలదు. కవిత్వము వీరిని వలచి వరించినది. ఈ మార్గమున నింకెందరో ప్రయత్నించినను 'యెంకి పాటల' వంటి మనోహర కావ్యము మరియొకటి వెలువడలేదు. ఎవరేమన్నను 'యెంకి పాటలు' ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయమున కమూల్యాలంకార మనుట నిస్సంశయము.

బసవరాజు అప్పారావుగారి పాటలు మనోహరములు. 'యశోధరా విలాపము', 'కొల్లాయిగట్టితేనేమి' మున్నగు గేయములు ఆంధ్రవాఙ్మయమున శాశ్వతముగా నుండదగినవి. వీరి రచనలు ముఖ్యముగా స్వానుభవ భాష్యములు. సూటియగు భావప్రకటన వానియందు వ్యక్తమగుచుండును.

"సుకవి భోగ్యంబు లిచటి వస్తువులు వీని
నలిపి వేయకుడిటు నటు కలచి వైచి"

అని వారు హెచ్చరించినారు. తుషారజలము, నీలంపు జలదంపునిగ్గు, విరిచేడి చిన్నారిసిగ్గు, వసంత ఋతుశోభ, కోయిల కూతలు, కమ్మతెమ్మరలు, ఎలదేటి చిరుపాటలు, చిఱుజరీయంచు చీర, రుచిరకరసరోజములు, కాంచన హార విలసత్కంఠదేశము, జారుచెమ్మట ముత్యాల జంపుసరులు మున్నగు మనోహర సామగ్రినివారు సాహిత్యమునందు సమకూర్చినారు. కానివారు కల్పించిన యీ నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణము యెక్కువ రోజులు కాపురము చేయలేదు. ఆ సుఖస్వప్నములు కొలదికాలమే నిలిచియుండినవి.

నవ్య కవితా నీరాజనము

IV

అభ్యుదయ యుగము

ప్రథమ ప్రపంచ మహా యుద్ధానంతరము ప్రజాస్వామికముల బూటకపు ప్రవర్తనపైనను, యుద్ధకారణమగు పెట్టుబడి విధానముపైనను, శుష్క ధర్మ ప్రవచనములపైనను ప్రజలకు యేవగింపు, నిరాశ, నిస్పృహ కలిగినవి. తత్ఫలిత ముగా పాతసాంప్రదాయముల నెదిరించి క్రొత్తవానిని యేర్పరచుకొను ప్రయత్నము తీవ్రరూపము దాల్చినది. ఇతర రంగములందువలె సాహిత్య రంగమునగూడ యీ ప్రయత్నము ప్రస్ఫుటమైనది. కవిత్వములో తిరుగుబాటు, పురోభాగిత్వము పొడసూపసాగినవి. పూర్వ ఛందోనియమములను కావ్య సంప్రదాయములను పాటించక యెవరి యిష్టము వచ్చినట్లు వారు వ్రాయ సాగినారు. ఈ క్రొత్త క్రొత్త పోకడలకు, **Dadaism, Sur-Realism, Impressionism** అను కొన్ని పేర్లు వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. ఈ 'యిజం'ల లోనేయొకదానికి గూడ సరియైన స్వరూపము యేర్పడక మునుపే మరియొక 'యిజం' బయలుదేరి సాహిత్యరంగమున అరాజకత్వము, అయోమయత్వము ఆవరించినవి.

భావకవుల సుఖస్వప్నములను పడద్రోసి వారుకల్పించిన ప్రశాంత సుందర వాతావరణమున అరాజకత్వపు సుడిగాలి తీవ్రముగా చెలరేగినది. ఇన్నాళ్ళు గేయరచన సాగించుచున్న కొందరు కవులకు యీ అధివాస్తవికతపై ప్రీతి హెచ్చినది.

పల్లె పడుచు, నిర్మల మనస్కయు నగు 'యెంకి, యింటనుండి బయలు దేరి 'కిన్నెరసాని' యింట కళోపాసనము ముగించు కొని 'గోధూళి' వేళ నవ్య సాహిత్య వీధులందు మలయమారుతము సేవించుచున్న కవితా లతాంగి ఒక్క

మారుగా యీఅరాజకత్వపు కారుచీకటులను యెదుర్కొనవలసి వచ్చినది. ఒక వంకనుండి శ్రీ శ్రీ గారు మరియొక వంకనుండి పఠాభిగారు అట్టహాసము గావించుచు ఆమెకు చికాకు కలిగించిరి. ఆయమతొట్రుపాటును, మంజులగళ స్వనమును, కజ్జలాన్విత నేత్రయుగ్మమును అవలోకించి శ్రీ శ్రీ గారు

"యిదేమిటీవింత భయాలు ?
ఇంట్లో చీకటి ?
ఇదేమిటీ అపస్వరాలు ?
తెగింది తీగ !
అదేమిటా రంగులనీడలు ?
చావూ బ్రతుకూ !
ఎక్కడి కెళ్లావీ రాత్రి ?"

అని గద్దించి అడిగినారు.

"దుడ్డుకఱ్ఱతో నడుములు విరగదంతా"ను అని పఠాభిగారు అట్టహాసము గావించినారు.

"ఎఱ్ఱశాలువ కప్పుకొని మాయింటికొచ్చిందొక రివాల్వర్" అని భయ పెట్టినారు. ఇక పాపమామె భరించుకోలేక పోయినది.

"తురాయికంటె, ఆకురాయికంటె, కీ
చురాయి కంటె హిమాంశురాయి గొప్పవాడ"ని

"తెల్లమబ్బులు, తెనాలి వెళ్ళాను, కుక్కవెంట పాండవులు స్వర్గానికి" అను పదనృత్యములు భావకవితాకన్యను భయాన్వితను గావించినవి.

శ్రీ శ్రీ పఠాభిగార్లతోపాటు అధివాస్తవిక రచనలు సాగించినారు గోరాశాస్త్రి, శ్రీరంగం నారాయణబాబు, సౌరీన్, ఆరుద్ర. దేశరాజు కష్ణశర్మ మున్నగువారు.

ఈ అధివాస్తవికతా స్వరూపమును నిర్దేశించుట సాధ్యము గానిపని. అట్లు సాధ్యము గాకపోవుటయే అధివాస్త వికత ప్రత్యేకతయని చెప్పవచ్చును. కావుననే వారు,

"జీబ్రాకు, Algebra చిహ్నాల
లాంకోటు పాంకోళ్ళు తొడగి
సాహిత్యం పౌరోహిత్యం చేస్తే
వెఱ్ఱికాదు Sur-realism రా, సోదరా !"

అని చెప్పియున్నారు.

వీరి రచనలను పరిశీలించినప్పుడు యెవరికివారే యమునాతీరే అను సామెత జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఒక నిర్ణీతమగు ఆదర్శము లేదు. ఒక విస్పష్టమగు పద్ధతి కానరాదు. గందరగోళము చేయుటకు వీరికి సాహిత్యమొక సాధనము. సౌందర్యమునకు అగ్ని సంస్కారము గావించుటయందే వీరి కానందము కలదు. వీరు ఉపయోగించు పదములకు అర్థములేదు; ఉండవలసిన యవసరము లేదు. అర్థమును అధ్వాన్నపు అడవిలో వదలుచున్నారు, ఈ మతమును తెనుగులో ప్రతిష్ఠించిన పీఠాధిపతులు. ఛందస్సును వీరు అర్థమునకు ముందే పరిత్యజించినారు. పిల్లివలె మ్యావు మ్యావు అని యరచుటయందు వీరికేమో ఆనందము కలదట. ఇంగ్లీషు మాటలు, ఇంగ్లీషు లిపిలో వీరు పుంఖాను పుంఖముగా వాడుచుందురు. తెనుగు లిపిక్రమమును (Spelling) వ్యత్యాసము చేయుట వీరి మరియొక ప్రత్యేకత. ఈ సందర్భమున పతాళిని అసహాయ శూరునిగా మనము పేర్కొనవచ్చును. ఒక్కమాటలో, నోటికివచ్చినది, ఇష్టము వచ్చిన రీతిని వ్రాయుటయే వీరి విశిష్టత.

సాహితీ సమితి కవులమీద పగదీర్చుకొనుటయే వీరి యుద్దేశమైనట్లు వీరికవితా సామగ్రివలన మనకు స్పష్టమగుచున్నది. చూడుడు.

"పులిచంపిన వేడినెత్తురు, రుద్రాలిక నయన జ్వాలిక, కలకత్తా కాళిక నాలుక, రగులుకొనే రాక్షసిబొగ్గు, బుగులు కొనే బుక్కాగుండా, రాబందుల రెక్కలచప్పుడు" వీరికి కవితా సామగ్రి; భీభత్సము, Uglyism వీరి కవితా ప్రపంచమున వికటాట్టహాసము గావించుచుండును.

1930వ సంవత్సరప్రాంతమున సకల ప్రపంచము ఆర్థిక క్షోభకు ఆలవాలమైనది. చదువుకొన్నవారిని నిరుద్యోగపిశాచము పీడింపసాగినది. విశ్వ విద్యాలయములందు డిగ్రీలను సంపాదించిన యువకులజీవితములు కష్టభూయిష్ట

ములైనవి. వారికి భవిష్యత్తులో కారుచీకటులు తప్ప మరియేమియును కనుపించలేదు. నిరాశ, అసంతృప్తి, అశాంతి, ఇవియేవారికి యేదిక్కు జూచినను ప్రత్యక్షమైనవి. ఇక వారికి యీ సుందర వాతావరణము, గులాబి గుత్తుల అత్తరులు, పన్నీటిజల్లులు, మల్లెపూలదండలు, దివ్య కుసుమాంగి యీనెలు దీసియిచ్చు తమలపాకుల మడుపులు, సొగసులాడుల సౌందర్య సంకీర్తనములు కేవలము కల్పిత ప్రపంచమునకు సంబంధించినవియై యెండ మావులవలె విసుగు కల్గించుటలో ఆశ్చర్యములేదు. ఆకట నకనకలాడు డొక్కలకు ఈ మధుర స్వప్నములు హాయి కల్పించునా ? కావున వారి దృక్పధము ఇంకొక వంక ప్రసరించినది. విద్యాధికుల భగ్నజీవితములు సారస్వత సలిలప్రవాహమునకు క్రొత్తకాలువలు గట్టినవి. ఇంతుకుముందు సారస్వతోపాసకుల నాకర్షించిన షెల్లీకీట్సుల కావ్యజాలము, మపాసా ఆస్కర్ వైల్డ్‌ల గ్రంధ సముదాయము, త్వరత్వరగా వారి షెల్ఫులనుండి నిష్క్రమింపసాగినవి. రష్యన్ విప్లవము వారిదృష్టి నాకర్షించినది మార్క్సులెనిన్ రచనలుచదివి ఉత్తేజితులైనారు. గోర్కి, హ్యూగో, డోస్టోవొస్కి, జోలాల రచనలు వారి భావనా శక్తికి దోహదములైనవి. కావుననే శ్రీ శ్రీ గారు

"మరోప్రపంచం, మరోప్రపంచం
పదండిపోదాం, వినలేదా
మరోప్రపంచపు జలపాతం ?
ఉరకండి, ఉరకండి, ముందుకు"

అని యుచ్చైస్స్వనముతో హెచ్చరించినారు.

తమకు తమపూర్వులకుగల విభేదాలను 'వ్యత్యాసం' అను గేయములో చక్కగా వ్యక్తీకరించినారు. "వడ్డించిన విస్తరి మీ జీవితము మంచికీ చెడ్డకీ మధ్య కంచుగోడలున్నాయి మీకు" అని ఆయన పూర్వులు నుద్దేశించి పలికినారు.

(1) "బ్రతుకు కాలి. పనికిమాలి
శనిదేవత, రధ చక్రపు
టిరుసులలోబడినలిగిన

కూడులేని గుడ్డలేని
పశులార భిక్షులార
హతాశులై యేడవకండీ

(2) మీ రక్తం కలగి కలగి; మీ నాడులు కదలి కదలి మీ ప్రేగులు కనలి కనలి.

(3) అదివిలయం, అదిసమరం అటో యిటో తెగిపోతుంది, స్వాతంత్రం; సమభావం, సౌభ్రాత్రం, సౌహార్ద్రపునాదులై.

(4) నేనుసైతం ప్రపంచాబ్జపు తెల్లరేకై పల్లవిస్తాను' నేనుసైతం విశ్వవీణకుతంత్రినై మూర్ఛనలుపోతాను"

అని యావేదనతో మన కవికుమారులు ముందుకు వచ్చినారు. జీవితము సంఘర్షణయని యెలుగెత్తి వచింప సాగినారు.

సమకాలిక రాజకీయములందలి మార్పులు కొంతవరకు వీరి రచనలను ప్రోత్సాహమొసంగినవి. ప్రజాసామాన్యము శ్రేయస్సే, లోకకల్యాణమే తమ ఆదర్శమని వీరు నొక్కి నొక్కి చాటుచున్నారు. వెట్టుబడివిధానము, జమీం దారీ వ్యవస్థలపై తిరుగుబాటు, సమాజమునందలి ఆర్థిక వ్యత్యాసములు వాఙ్మయ రంగమున కెక్కినవి. శ్రమ జీవుల చెమటలు, అనాథల అశ్రుకణ ములు, దారిద్ర్యపిశాచపు ప్రళయ తాండవము వీరి హృదయములపై సమ్మెట పోటులైనవి. వీరి కవితలో ఆనంద బాష్పములకన్న అశ్రుకణములే అధికము. పండు వెన్నెలకన్న పరిగాఢతమమే, ఉత్సాహముకన్న నిరుత్సాహమే వీరి రచనల యందు కానుపించును. భావకవులధారాశుద్ధికలిగిన వృత్తములు, ఆట వెలదులు, తేటగీతులు, ద్విపదలు మున్నగు వాని స్థానము గేయము ఆక్ర మించినది. శ్రవణ సుఖము, శైలీ రమ్యతలకు ప్రాధాన్యము తక్కువైనది. ఆధునిక కవుల శబ్దలావణ్యము వీరి కన్నులకు లంబాడి లంగాలవలె గోచ రించినది.

ఈ విధముగా అభ్యుదయ మార్గము తెనుగు సారస్వతమున ప్రాము ఖ్యము వహించినది.

ఆరంభకాలమున రాజకీయాలలోని 'కమ్యూనిజం' కు సాగస్వతమునందలి రూపాంతరమీ అభ్యుదయ మార్గమను అభిప్రాయములు వ్యాపించియుండెను. కాని అభ్యుదయ రచయితల సంఘమువారు యీ అభిప్రాయములను నివారించుటకు ప్రయత్నముగావించుట సంతోషప్రదము.

వీరి సమావేశములందు సుప్రసిద్ధాంధ్ర కవిశేఖరులు పాల్గొనినారు. నన్నయాదులగు పూర్వులను కూడ వీరు అభ్యుదయ వాదులుగనే అంగీకరించినారు. లక్ష్మణరావు, వీరేశలింగము వంటివారి వర్ధంతులను వీరు జరిపినారు. చిలకమర్తివారి 'స్వీయ చరిత్ర'ను వీరు ప్రకటించినారు. న్యాయమూర్తి రాజమన్నారు వంటివారు వీరి సమావేశముల కధ్యక్షత వహించి, తమ యుపన్యాసములను సమన్వయ పద్ధతినే నడిపించినారు; అన్నియు సమాధాన వాక్యములనే పలికినారు. రచన రచన కొరకుగాక జీవితమును రమణీయము జేయుట కొరకని వీరి వాదన. సమాజమునందలి క్రుళ్ళును తీసి వేయవలెను; అభివృద్ధికి దారితీయు అన్నియుద్యమములకు సహకార మొసరింపవలెను; శాంతి స్వేచ్ఛలను సాధింపవలెను; సాహిత్యము ద్వారా మన సాంఘికజీవితమును పునరుజ్జీవింప జేసికొనవలెను; విప్లవ శక్తి యెచ్చట గోచరించినను దానిని బలపరచ వలెను; క్రొత్త యుగము నందలి విశిష్టతను ప్రజలకు ప్రబోధింపవలెను; సమస్యను నిర్దేశించి కర్తవ్యమును స్ఫురింప జేయవలెను.

ఇట్టి యున్నతాదర్శములతో మన యువకవులు సారస్వతరంగమున ప్రవేశించి ముఖ్యముగా గేయ రూపమున తమ యావేదనను వ్యక్తీకరింప సాగినారు. మన సమాజము నందలి అన్యాయములను, ఘోరవ్యత్యాసములను వీరు సుస్పష్టముగా ప్రకటించుచున్నారు. మనల నెదుర్కొనుచున్న సమస్యలను వీరి గేయములు ప్రజా సముదాయమునకు వ్యక్తీకరించుచున్నవి. స్థాలీపులాక న్యాయముగ యీ యువకవుల రచనలను కొన్నింటిని పరిశీలించినచో వీరి హృదయములందు అగ్ని పర్వతములేవిధముగా బద్ధలగుచున్నవో మనకు బోధపడును.

తాపీ ధర్మరావు గారి వంటి పెద్దలను పండితప్రకాండులనుకూడ ఈ అభ్యుదయోద్యమము ఆకర్షించినది. శ్రీ శ్రీ గారి "మరోప్రపంచం"తో వారు పులకితులై, అభ్యుదయ గీతముల నాలపించినారు. ఈ ప్రపంచము నందలి వ్యత్యాసములను వారు.

"నెత్తు రేడ్చు కన్నులు వేయి కలగ బట్టేనోయ్
కలిమి తళుకు ఒక ధనికుని కంటనుంటాది.
తిండిలేని నోరులు వేయికలగ బట్టేనోయ్
సావుకార్ల విందొక్కటి సాగుతుంటాది.
కరగి తరగు కండలువేయి కలగబట్టేనోయ్
పెద్దవారి ప్యాక్టరీలు పెరుగుతుంటాయి"

అని యెలుగెత్తి చాటినారు.

ఈ "ప్రపంచమునందలి కోటికులాలకు, లక్షమతాలకు బానిసగా నేను బ్రతుకలేను. సంఘానికి చదువునేర్పు స్వతంత్రుడిగా నేను జన్మిస్తా"నని కుందుర్తి ఆంజనేయులు విప్లవధ్వజము నెత్తినారు. అదియే వారి యభిప్రాయములో నరజాతిముక్తికై వెలసిన నవపతాక.

"ఈ నవపతాకముగాంచి పతిత ప్రజలగుండెలు పరిపుల్లమయ్యె"నని అనిసెట్టి సుబ్బారావు వక్కాణించినారు. ఈ సమధర్మ సంఘ సంస్థాపన జేయు వేళయందు, "దిక్కులన్నీ మాకు దివిటీలుపట్టిన"వని వారు స్వాతంత్ర యోధులకు జూపించినారు. "శ్రామికుల శిరస్సులతో బంతులాడుపాలకులను ప్రగతి చక్రఘట్టనలతో సంహరింపవలె"నని అనిసెట్టి సుబ్బారావు ప్రబోధించినారు. మరొక వంకనుండి నార్లచిరంజీవి "యుగయుగాలనుండి మనలను బంధించి యున్న సంకెళ్ళను తెగద్రెంచవలె"నని ఆదేశించినారు. "క్రాంతిపథమును జూపించి శాంతి జగమును స్థాపింపుటయే వీరి ఆదర్శము. వీరి యభిప్రాయము ప్రకారముమానవ" జాతి చిరకాలమునుండి అనుభవించుచున్న దాస్యముపోయి స్వాతంత్రము రానున్నది.

"ఏదేశ చరిత్ర చూచినా యేమున్నది గర్వకారణం...
నరజాతి చరిత్ర సమస్తం పరపీడన పరాయణత్వం'

అని శ్రీ శ్రీ ఉద్ఘాటించినారు. అభ్యుదయ కవులు ఒకతరము ముందటి కవీశ్వరులవలె, ప్రాచీనాంధ్ర వైభవమును, ప్రశస్తిని కీర్తించి యుండలేరు. అది వారి భావనాశక్తికి దోహద మొసంగి యుండలేదు.

మతకలహములను మరచి ప్రజలందరు ఏక కుటుంబముగా మెలగవలెనని యీ అభ్యుదయ కవులు ప్రబోధించినారు. కావుననే కొనకళ్ళ వెంకటరత్నంగారు.

"ఉక్కు తల్పుల ఊచలొక్కటైనా ఓడదు
సంకెళ్ళ బరువింత సడలిపోనే లేదు
కత్తులేరుఖళిపించుతావా,
సోదరుల
కుత్తుక తెగనరుకుతావా ?"

అని ఆవేదనతో ప్రశ్నించినారు కర్షక కార్మికుల జీవితము అభ్యుదయ సాహిత్యమునందు అగ్రస్థావము నాక్రమించుచున్నది. కూలీల రైతుల సుఖదుఃఖముల నీకవులు చక్కగా గానముచేసి యున్నారు. విశ్వనాథ కృష్ణదేవ రాయలవంటి యువకులు.

'ఏరువాకను గౌరవించుట ఏటపేట మరచిపోకోయి
కరువు రాదోయి
దేశాన పరువుపోదోయి'

యని ఉద్ఘాటించినారు

ప్రొద్దంతము చెమ్మటయోడ్చి కష్టించి పనిజేయు శ్రమజీవులే మన సంఘమునుండి వైదొలగినచో, మనగతి యేమి కావలెనని యువకవులలో శ్యమంతకమణివలె తేజరిల్లు పొట్లపల్లి రామారావు ప్రశ్నించినారు.

అన్యాయముగా రాజులకోపాగ్నికి గురియై చెరసాలలో కృంగి కృశించుచున్న స్వతంత్ర భావప్రేరితులగు అజ్ఞాత జీవులను, అసహాయ జీవులను, గాంచి వీరెట్టిభావములను వ్యక్తీకరించినారో విచారించుడు. మానవుని రూపములోనున్న దానవులు ఉక్కుగొలుసులు పేని, ఉరి కొయ్యలు నాటించి, నిలువు గోడలుగట్టి యీ అసహాయజీవిని ఖైదిగావించినారు. ఇక వారేమో రక్తము పారించి రాజ్య తృష్ణాంధులై దేవతల రూపమున దిరుగుచున్నారు. మరియొకచోట వీరు ప్రజా సముదాయమునుగురించి యెంత సత్యమగు భావములను వెల్లడించి నారో తిలకింపుడు. "జనత యొక్క జననము చీకటిలో; మరణము వాకిటలో. చరిత్ర విస్మృతిలో" "వారు నేర్చినది లేదు, మరచినది లేదు" అట్లయినను వారియందు నిబిడీకృతమైన శక్తి బలవత్తరమైనది. స్టాలిన్ ఆ శక్తినిజూచి సమ్మోహితుడైనాడు. మహాత్ముడు ఆశక్తికి ముగ్ధుడైనాడు. నిజముగా ఏవ్యక్తివైనను పూలుజల్లునది వారే; ధూళి జల్లునది వారే; కరి

యెక్కించినను వారే; ఉరి యెక్కించినను వారే. తెరచాటు భాగవతము వారికి సరిపడదు. ఈ విధమగు ప్రజాసముదాయపు ఆధిక్యతను కీర్తించినవారు పొట్లపల్లి రామారావు.

యువకవీశ్వరుడు కాళోజినారాయణరావు, కొన్ని మంచి అభ్యుదయ రచనలు గావించినారు. కూరలోని ఉప్పువలె కాళోజి కవితలో రాజకీయము లొప్పుచుండును. రాజకీయ స్వాతంత్ర్యములేక మనము యెన్నాళ్ళు అధోగతిలో నుండవలెనని పరితపించినారు కాళోజి. "పోలీసుటండను దౌర్జన్యాలు పోషణ బొందేదెన్నాళ్ళు? బాధలుపెట్టి పలకనీయని పాపుల భయమెన్నాళ్ళు? పగటిదోపిడుల నాపగ లేక ప్రజాదరణ గోల్పోయిన ప్రభుత్వ మింకెన్నాళ్ళు" అని యీయన ఆక్రందించినారు.

"రాజులవేట అరాజకమునకు
జరిగిన పూజలుచాలింక
బీదల సర్వస్వముతో ధనికులు జేసిన
బేరములుచాలింక" అని యావేదన పడినారు.

"అన్నపురాసులు ఒకచోట
ఆకలిమంటలు ఒకచోట
సంపదలన్నీ ఒకచోట
గంపెడుబలగం ఒకచోట
అవకాశమంతయు ఒకచోట
అవసరమెల్లను యింకొకచోట" అని

యీ కవీశ్వరుడు మనకు చూపించినారు. దౌర్జన్యముల యే వేషమునను సహింపలేని సుకుమార హృదయుడు మన కవీశ్వరుడు.

అభ్యుదయ కవులలో దాశరథి కొక ప్రత్యేకమగు స్థానము కలదు. వీరు శ్రీశ్రీని అనుకరించి మించి నారను ప్రతీతి కలదు. యువ కవులలో సంస్కృత సమాసముల నుపయోగించుటలో దక్షులు. అభ్యుదయ కవిత్వమునకు మేలి నిదర్శనములు వీరిరచనలు. మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతములకు చక్కని భాష్యములు వీరి గేయములు. "ఆగర్భ శ్రీనాధుడికి అనాధుడికి అనాదిగా

సాగుతున్నది అనంత సంగ్రామ" మని వచించినారు. ఆ సంగ్రామము దిగ్విజయమును ఆకాంక్షించినారు. చెమటలోడ్చి కర్షక కార్మికులు ఉత్పత్తిజేయు దేశధనమునుజమీందార్లు, శ్రీమంతులు దోపిడిజేయుట వీరికి గిట్టదు.

అంతేకాదు.

"మధనపడే మేధావులు

నిర్మించిన అణుశక్తికి ప్రభుత్వాల కంట్రోళ్ళ"ను వీరుగర్హించినారు.

"సజ్జబువ్వ కోసరమై లజ్జవిడిచి
చిరిగిన చీరలతో ముజ్జగాలు తిరిగే
పేదల ఎంగిలి మెతుకులు దొంగిలించి
బంగారం పొంగించిన ధనికులను
మింగాలని దొంగ చాటుగా కాలం
తొంగి చూచుచున్న"

దని హెచ్చరించినారు.

ఈ అభ్యుదయరచయితల కవితావ్యాసంగము ముఖ్యముగా గేయరూపముననే లభించుచున్నది. వృత్తములు మున్నగు పూర్వ ఛందస్సులను వీరేవ్వరు [ప్రయాగ కోదండరామశాస్త్రి. దాశరథి వంటి కొందరుతప్ప] తమ సాధనగా స్వీకరింపలేదు; అవి యందుకు తగినవి కావనికూడ వీరిలో కొందరు స్పష్టముగా వచించియున్నారు.

అభ్యుదయసాహితీపరులగు యువకవుల భాషనుగురించి యొకమాట. దీర్ఘసంస్కృత సమాసములతో నిండియున్న గేయములు ప్రజా సామాన్యము నేవిధముగా రంజించునో తెలియదు. ప్రజలకొరకుద్దేశించిన సాహిత్యమునందు గాఢగూఢ సమాసములకేమైన తావు కలదాయని యోచింపవలెను.

1. "మహోత్పాతమై, గహనాంతర నిష్యందివలె"
2. "సజీవ జాజ్వల్యమాన విప్లవ శంఖపువిఘాతం"
3. భుజంగ ప్రయాతం బభుజాభిఘాతం"
4. "ఖడ్గమృగోదగ్రవిరావం, ఝుంఝానిలషడ్జధ్వానం"

స్థాలీపులాకన్యాయముగా ఉదాహృతములు. వీరి రచనలు జానుతెనుగుననే విలసిల్లవలెను. సాహిత్యము పరమ ప్రయోజనము లోకకల్యాణ

మను ప్రాచీనుల యభిప్రాయమునే అభ్యుదయ వాదులుకూడ అంగీకరించుట మిక్కిలి ప్రశంస నీయము. సారస్వతమున నవ్యతకు సర్వదాసుస్వాగతము. క్రొత్తదియన్నంత మాత్రముననే ఎవ్వరును ఉలికిపడవలసిన యవసరములేదు. మార్పు సజీవ సాహిత్యమునకు సహజమగు లక్షణము. పాడిన పాటలనే మరల పాడుట వలన ఎట్టి ప్రయోజనము లేదు. ఏదోయొక విలక్షణత యున్నప్పుడే రచనలు శోభించును. అంధానుకరణము అనర్థదాయకము. నిజమైన రచయిత తనరచనలయందు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును ప్రతిబింబింప జేయవలెను. అప్పుడే సారస్వతమునకు సార్థకత, కాని యొక విజ్ఞప్తి. వాఙ్మయమున సంప్రదాయ మును తృణీకరింపరాదు; సంప్రదాయము పవిత్రమైనది. మన సంప్రదాయము పోషించుకొనుచు ఎన్ని మార్పులైనను తేవచ్చును; ఎంతముందుకైన పోవచ్చును. అదియే నిజమైన ప్రగతి.

దేశమనియెడుదొడ్డ వృక్షము
ప్రేమలను పూలెత్తవలెనోయ్.
ఆకులందున అణగిమణగీ
కవితకోయిల పలకవలెనోయ్
పలుకులనువిని దేశమందభి
మానములు మొలకెత్తవలెనోయ్.

అను గురుజాడవారి మాటలు నేటి కవులందరకును ఆదరణీయములు. అభ్యుదయవాదుల కొకయున్నతమగు ఆదర్శముగలదు; ఉజ్వలమగు భవిష్యత్తుగలదు.

1942-44 మధ్య తెలంగాణ దినపత్రికలో ప్రచురితమైన యీ వ్యాసా లను పుస్తక రూపంలో హైదరాబాదులోని సాధన సమితి 1945ల ప్రాంతంలో ప్రకటించినది.

తృణ కంకణము

తెనుగుతోటలో నవ్యసాహిత్య ఋతులక్షణ లతీతముగా పుష్పించిన తొలికావ్యకుసుమము తృణకంకణము. ఈ కావ్యము అభినవాంధ్ర కవిత్వము నకు ఆదిగ్రంథమని అస్మదాదుల ఆశయమని సభాపతి శివశంకరస్వామి నీరాజనము నిచ్చి యున్నారు. ఈ కావ్యవిశిష్టతను గుర్తించుటకొరకు ఆనాటి వాఙ్మయ పరిస్థితులను గమనించుట అవసరము. అప్పటి వరకు వీరేశలింగము పంతులుగారు తెలుగుభాషలో ప్రవేశ పెట్టిన సరళగ్రాంథిక శైలి, మనోహర వచన రచనలు, ఆధునిక సాహిత్యరీతులు బహుళ ప్రచారము పొందుట ప్రారంభ మైనది. తిరుపతి వెంకటకవుల అవధానాలు సరళసుందరకవిత్వము తెలుగు సీమలో నూతన ఉత్సాహము కలుగజేసి, అనేక యువరచయితల ప్రతిభకు దోహదము గావించినవి. ఒక్కసారి శారదాదేవి దేశమంతట ఊరూర, వాడ వాడల, స్వైరవిహారము జేసినది. గిడుగుపండితుడు వ్యావహారిక భాషావాద గర్జనలతో, గ్రాంథికవాదులైన పండితమండలిమీదచేసిన సవాల్ ఆంధ్రదేశ మంతటను ప్రతిధ్వనించినది. సంఘసేవ, భాషా సంస్కరణ ప్రధాన ఆశయాలుగా గురజాడ కవి తెలుగు సరస్వతిని ముత్యాల సరాలతో అలంకరించిరి. ఈ వాతావరణమున, ఆంధ్రకవితా ప్రపంచమున నిజమైన విప్లవమును తీసికొని వచ్చిన గౌరవము తృణకంకణమునకు దక్కుచున్నది. కావుననే రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారిని కవితామార్గ సంస్కర్తయని నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధుల గ్రంథ కర్తలు ఉద్ఘాటించి, ప్రశంసించినారు.

రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు అంతకుపూర్వము లలితయను ఖండ కావ్యమును రచించి ప్రకటించియుండిరి. లలితలో ఆంగ్లకావ్యప్రతిబింబము కొంత కనుపించుచున్నది. లలిత తృణకంకణమువలె ప్రత్యేక విశిష్టతను కలిగిన రచనకాదు. త్వరలో జరుగనుండిన తృణకంకణ రచనకు లలితతొలి పలుకు. లలితలో ప్రబంధవాసనలు పూర్తిగా విడి పోవలేదు. ఈ కావ్యమున కొంతభావ పరివర్తనము భవిష్యత్తులో రానున్న పరిణామము కనుపించుచున్నప్పటికిని, కవితారథము పూర్వ మార్గముననే నడచినదని చెప్పవలెను.

ఇటువంటి పరిస్థితిలో అమూలాగ్రము నవ్యతకు ఆటపట్టయిన తృణ కంకణకావ్యము ప్రకటితమై ఆంధ్రసాహితీ లోకమున నవయుగోదయము గావించినది. మొట్టమొదలు కావ్యనామకరణమునందే, కవి విశిష్టదృక్పథము మనకు కనుపించుచున్నది. ఈ వైలక్షణ్యము కావ్యములోని ప్రతిపద్యము నందును ప్రతిపాదమునందును గోచరించుచున్నది. శ్లేష కవిత్వము శబ్ద చిత్రము, పరంపరాగతమైన ఇతివృత్తము, అలంకార శాస్త్రపు ఆదేశములకు అనుగుణముగా నిర్వహించిన అష్టాదశ వర్ణనాదులతో కూడుకొనిన ప్రబంధ జాలపు ప్రభావములనుండి పూర్తిగా తప్పించుకొని, తెలుగు కవిత్వమునకు నూతనదృక్పథమును ఇచ్చిన మొదటి కావ్యముగా తృణకంకణము ఆనాటి సాహితీలోకమున భాసించి, కవికుమారులకు క్రొత్తత్రోవను జూపించినది. తుట్టతుదకు శ్రీకారముతో కావ్యరచన ప్రారంభించవలెనను నియమముకూడా తృణ కంకణము పాటించలేదు.

తృణకంకణ కావ్యప్రారంభమును పరిశీలించినప్పుడు అందులో మొట్ట మొదలు మనము గమనించునది కృత్యాద్యవస్థ యొక్క అభావము. మూడు కందపద్యాలలో. మృదుగుణులైన భాషాకుమారకుల నుతియించి, నీరదసుతకు ప్రణయార్పణముగా ఈ పద్య శుభాంజలిని అర్పించు ఉద్దేశముతో కవి గ్రంథ రచనను ప్రారంభించినారు. కవిప్రకృత్యుపాసకులు, ఇందుకు తృణకంకణము లోని మూడవ పద్యము చక్కని నిదర్శనము. ఈ ప్రకృతి ఉపాసన ప్రకృతి ప్రేమ ఈ కావ్యమునందేకాక వారి ఇతరరచనల యందును ప్రస్ఫుటముగ కను పించుచున్నవి. ఇది గ్రంథకర్త నూతన కవితాదృక్పథమునకు తార్కాణము.

తృణకంకణము కల్పనా ప్రధానమైన కావ్యముకాదు; వర్ణనా ప్రధాన మైన కావ్యముకూడా కాదు. భావప్రధానమైన ఖండకావ్యము తృణకంకణము. అందుచేత కథాకథనమునకు ఇందులో ప్రాధాన్యములేదు. ఉదాత్తలక్ష్య సమన్విత మైన తృణ కంకణమునందు, విధివిధానముచేత ప్రేమ విఫలమైనప్పుడు, కర్తవ్య ప్రబోధము చాల సుందరముగా సరసముగా, సమంజసముగా జరిగినది. ప్రేమకు పరిణామముగా వివాహము సంభవించని పరిస్థితిలో జరుగు తొందరపాటులు, భగ్నజీవితాలు, విషాదసంఘటనలు మన అనుభవములో అనేకము కనుపించు

చుందును. ఇటువంటి పరిస్థితులకు గురియైన నాయికా నాయకులకు తృణ కంకణము ఉదాత్తమైన ప్రేమసందేశము నిచ్చి సంయమనమును ప్రబోధించి, సత్క్రమమార్గమును జూపుచున్నది. నిగ్రహము నాగరికతయనిచెప్పి మరొక ఆధునికాంధ్రకవివర్యుడు యీ సత్యమునే ప్రతిపాదించియున్నారు. భారతీయ సంస్కృతికి, ధార్మిక దృక్పథమునకు ఇది అనుగుణమైన ఆదేశము, "అంతరంగముల నతుకజాలిన ప్రేమ, దాంపత్యఫలము" పొందజాలనప్పుడు, "విషయసుఖేచ్ఛలన్ దనియ విహ్వలమైన హృదంతరంబు కల్మషమయి పోవనీక, అకలంక మృదూకృత సాధనన్ మనో విషమగతిన్ మరల్చు నెు వివేకము అనుసూక్తి యీ కావ్యములోని ధార్మిక దృక్పథమును ప్రతిపాదించుచున్నది. సరససాంగత్య సుఖవికాసముంకన్న దుస్సహ వియోగ భరమె మధురము; బాధలేకపోయినచో వ్యసనరుచి బోధపడజాలదు: పరమధర్మార్థమైన దాంపత్య భక్తి, స్తన్యమోహనమైన "వాత్సల్య రక్తి, సాక్షిమాత్రసుందరమైన సఖ్య సక్తి ప్రేమలోనే ముక్తి పొందునని రమణీయముగా ఇందులో నిర్వచితమైనది. ఈవిధముగా" కావ్యవస్తువునందు పూర్వాంధ్ర సాహిత్యమున గోచరించని నవ్యత ఇందులో మనకు కనుపించుచున్నది.

తృణకంకణ కావ్యమున మనకు కనుపించు వ్యక్తులు ఇద్దరే. ఈ ఉభయులే కావ్యమునకు నాయికానాయకులు; సాధారణ కుటుంబమునకు చెందిన యువతీ యువకులు; చిన్ననాటి నెచ్చెలులు. నాయిక పసినిమ్మపండు చాయల కొసరెడు శరీరముకలిగి, పదియునాలుగు వసంతములశోభించు లావణ్యవతి. ఆమె యెక్కువగా నగలేమియును ధరించలేదు. కాళిదాసు శకుంతలవలె ఈ బాలిక సహజసౌందర్యమునకు ఆటపట్టు. కుచ్చెళ్ళు చెదరనిరీతిగా జిలుగు పూలకలంకారి చీరగట్టినది. కాలికి కడియాలు, వ్రేలికి ముచ్చటయైన ముద్దుటుంగరము పెట్టుకొనినది. చేతికి పచ్చని పట్టుతోరము గట్టుకొనినది. చెంపకు చేరెడుగా నున్న కాటుక కన్నులు, జారుచెమ్మట ముత్యాలజంపుసరులు ఆమె అందమును ద్విగుణీకృత మొనరించుచున్నవి- గువ్వకుత్తుకతో మాట్లాడు ఆ బాలిక ప్రసన్నశీల; మృదులహృదయ; అనురూప గుణప్రచుర. ఈ ప్రేయసికి సర్వవిధాల తగినప్రియుడు ఆ యువకుడు; తేటవలపులు మొలకలెత్తినది మొదలు ఆ బాలిక యందు హృదయము నిలిపిన అర్ద్రహృదయుడు; అతనికి పగలు రేలు అనక కనులుమూసినను తెరచినను ఆ బాలిక లావణ్యమే కను

పించుచుండును. అతని చూపులయందు రహోవ్యసననిపీడ కానవడుచున్నను, ఆర్ద్రశీలాలసహృదయము మాత్రము అకలంకముగా కనుపించుచున్నది. ఈ నాయికానాయకులను నిర్ణయించుకొనుటలో, వీరి గుణసౌందర్యములను వర్ణించుటలో అందుకు కావలసిన శబ్దసామగ్రిని సేకరించుకొనుటలో తృణకంకణ కావ్యకర్త చూపిననేర్పులో అంతకు పూర్వము ఆంధ్ర వాఙ్మయమున పరిచితముగాని నవ్యత గోచరించుచున్నది.

రసార్ద్రహృదయులై కోమల చిత్తవృత్తికలిగిన యీ నాయికా నాయకులు చిన్నతనమునందే సరసములైన వారి వరుసలుకలువగా, అభేదరాగములు తీరముగా పాడుకొని ప్రణయ లీనులైనారు. కాని దైవము అన్యథా తలంచి నందున వారి దాంపత్యము సాధ్యముకాలేదు. విధివశమున వచ్చిన కీడథములు కొనియాడి వేగులై విపులభవాంబుధిని మునుగుదురు, మునుంగరు, సధర్ములగు నుత్తములు ప్రశాంతి జులుకనై అని భారతము ఉద్ఘాటించుచున్నది. చేసినదానింబడక పోవశివునకు వశమా? యని భారతములో ఒకప్రశ్న. ఈ ప్రశ్నయే యీ నాయికా నాయకులకు కలిగినది. కాని మానవ హృదయాలలోని ప్రేమబంధాలు తెగద్రెంపినప్పటికిని తెగజాలవు కదా; అంతరంగముల నతుకజాలిన నిజమైన ప్రేమకలిగినప్పుడు, వారిని విడదీయుట సాధ్యముకాజాలదు. ఇటువంటి చెలికారము యొక్క పరిణామము మనసుచేత, వాక్కుచేత, కర్మముచేత కలుషితమైన వలపువలెగాక తపసుచే, తాల్మిచే, ధ్యానధార చేతలీనమై ఐక్యమందజాలిన ప్రేమవలె రూపొందుట సహజము. తృణకంకణమున జరిగినది ఈ సహజపరిణామమే. ఈ ఉభయుల దాంపత్యమునకు విధి అనుకూలించనప్పుడు,

"వలపు నశియించియును, ప్రేమనిలువ గలద
యేని, కలనైన కలుషముగాని స్నేహ
మృదు మధుర రసానుభూతి బొదలి, మనము
నీడలట్టుల నైక్యమందెదము గాక!

అని నిర్ణయించుకొనుట జరిగినది. ఇన్నాళ్ళు ప్రేయసిగా భావించిన నాయికను నాయకుడు సోదరీయని సంబోధించి, మణిబంధము తనస్మృతి

చిహ్నముగా ధరియించుట కొరకు ప్రణయ బాష్పజలాంజలితో వాడకుండ అలంకరింపుమని తృణకంకణమును అర్పించినాడు. నాయికయు సముచితముగా వ్యవహరించినది. విధినియమాలచేత యెడబాటు కలిగియు, ఆఉభయుల పెంపుడు మైత్రీ ప్రేమబంధములు తెగనందుకు హర్షించి. ప్రకృతిమాత వకుళ సుకుమార తరుమల్లికల నుండి ఆ జంటమీద పూవులను జలజలరాల్చినది. ప్రకృతికి ప్రణయాంజలితో ప్రారంభమైన యీ కావ్యములో పర్యవసానము నందు నాయికా నాయకులకై ప్రకృతి సానుభూతి ప్రదర్శితమగుటలో ఔచిత్యము, గమనించదగి యున్నది.

తృణకంకణ కావ్యశైలి బహు సుందరమైనది. పదాల కూర్పులో కవి ప్రత్యేకమైన నవ్యతను విలక్షణమైన వ్యక్తిత్వమును ప్రదర్శించియున్నాడు. తెలుగు పలుకుల నొగను ప్రతి పద్యమున కనుపించుచున్నది. మాధురీసమన్వితమైన రాయప్రోలు శైలి అభినవాంధ్ర కవితలో ప్రత్యేక రమణీయతకు ఆటపట్టు. తెగునుతోటలో సువాసనలు తృణకంకణములోని ప్రతి పద్యమునందును పరమళించుచున్నవి. తరువాత ఆధునికాంధ్ర కవులనేకులు తృణకంకణ శైలిని అనుకరించిన నిదర్శనాలు మనయెదుట నున్నవి.

(రేడియో ప్రసంగము 1954)

నవ్యసాహిత్యమున వీరకావ్యములు

కవిత్వమనగా జీవిత విమర్శనమని యొక సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల విమర్శక శేఖరుడు వచించినాడు. సాహిత్యము సమకాలిక సంఘ జీవితమునకు ప్రతిబింబమని మరియొక యభిప్రాయము, ఈ రెండు సూక్తులు పరస్పరవిరుద్ధములు గాకుండుటయే కాక యన్యోన్య సహకార మొనరించుకొను చున్నవి. కవికి సమకాలిక మానవజీవిత విమర్శనముకన్న యెక్కువ భావస్ఫోరకమగు వస్తువు కానరాదు. మానవజీవిత విమర్శనమునందు నిమగ్నయగు లేఖినికి సమకాలిక సంఘమే యాశ్రయమగుట మిక్కిలి సహజము. పారలౌకికములును. అనుభవ దూరములునగు విషయములను గురించి భావోదయమై హృదయము రసార్ద్రమగుట అసంభవము కాకపోయినను అసామాన్యము అసాధారణము అని చెప్పవచ్చును. మానవ జీవితమే సాహితీ సర్వస్వమని సిద్ధాంతముచేయు నధికారము కాని అభిలాషకాని నాకులేదు. కాని సాహిత్యమునకు, కవిత్వమునకు అత్యావసరమగు ముఖ్యలక్షణములలో నొక్కటి మానవ జీవిత విమర్శనమను సర్వజనాంగీకారమగు సత్యమును మాత్రమిచట మనవిచేయుట నా విధ్యుక్తధర్మము. మానవ జీవితమునకు సంబంధించని ప్రకృతి సౌందర్యవర్ణనాదులు కవితా ప్రపంచమున సమున్నతస్థానము నలంకరింపక పోలేదు. ఋతుసంహారమువంటి కావ్యము లిందుకు నిదర్శనము. ఋతు సంహారమునందును సమకాలిక విలాస జీవన చిత్రణముకలదు. సమకాలిక సంఘజీవితముతో నెట్టి సంబంధమునులేని యితి వృత్తములు కథావస్తువులుగాగల కావ్యములు లేకపోలేదు. సుప్రసిద్ధములగు శాకుంతల, మేఘదూతములే యిందుకు ఉదాహరణములు. కాని సూక్ష్మముగా పరిశీలించినచో కాళిదాస మహాకవీంద్రుని కావ్యములు గూడ మానవ జీవిత విమర్శనములని విశదము కాక తప్పదు. మరియు నవి సమకాలిక జీవితమునకు చిత్రములనుటకు నిదర్శనములు చూపించవచ్చును. మహర్షియగు వాల్మీకి కవీంద్రుని కావ్య శిరోరత్నమే. కవిత్వము మానవజీవిత విమర్శనమని వేనోళ్ళ చాటుచున్నది. సారస్వతమునందు మనుష్య జీవితమునకు గల ప్రాముఖ్యమును గుర్తెరింగిన

ప్రపంచకవులలో సర్వవిధముల ప్రథమగణ్యుడు వాల్మీకి. కవితా చక్రవర్తి యగు నాతని యమృతలేఖినియే, దివ్యవాణియే. ఛందో ప్రపంచమునందు ప్రప్రథమముద మానవ జీవితమునకు స్వచ్ఛందవిహారము సమకూర్చినది.

సాహిత్యము ఒకజాతినాగరికత ప్రతిబింబించు నద్దమువంటిది. సాహిత్యము లేని జాతికి సంస్కృతిలేదు; నాగరికతలేదు; విజ్ఞానములేదు; మరేమియులేదు; సర్వమునుశూన్యము. సాహిత్యమునకు ముఖ్యలక్షణము చైతన్యము; జీవకళ. ఒకజాతి నుద్ధరించుటకు కదన రంగమునకన్నను యెక్కుడు ప్రభావము కలది కవితారంగము, కత్తి కసాధ్యములగు కార్యములను కలము నెరవేర్చినది. ప్రపంచకవి జీవిత చరిత్రనొక మారరనలో కించితిమేని, జీవితసమరమున నారితేరిన జగజెట్టులు సాహిత్యాంగణమునందు సమున్నతి కెక్కినదృష్టాంతములు గోచరించు చున్నవి. ఆంధ్రులపాలిటి యమృతమూర్తియగు తిక్కనార్యుని జీవితమీ విషయము నే వ్యక్తీకరించుచున్నది. వాడియలుగుల కన్నను వేడియగు కావ్యమును సృష్టించిన మంత్రిమణియాతడు. భాగ్యభోగములను గోల్పోయిన రాజన్యునకు స్వాతంత్ర్య ప్రదానము జేసిన కార్యశూరుడాతడు. అవసర సమయములందు ఆయుధములను ధరించి విజృంభించిన వీరాగ్రేసరులు కవులలో గలరు.

కవులు యెన్నుకొనబడని శాసన కర్తలని యొకరన్నారు. (Poets are the unrecognised legislators of the world), ప్రజాభిప్రాయమును కల్పించుటలో సంఘమును సక్రమపద్ధతిని నడిపించుటలో కవులకు, కావ్యములకు గల శక్తి అసామాన్యమైనది. ఆధునిక నాటక కర్తలతోనొక్కరు,

"ధరణీ వాఙ్మయపీఠమెక్కి బహుధా ధర్మంబు శాసించి తత్సరణీ దూషణ భూషణంబులను శిక్షారక్ష లుద్దించుచున్ సరసామోదముగాగ మానవ మనస్సామ్రాజ్య మశ్రాంతమున్ పరిపాలించు కవీశువైభవము"ను ప్రస్తుతించినారు.

నవరసములందు నాయక రత్నములు శృంగార వీరములని మన యాలంకారికుల నిర్వచనము. కావుననే వారు కావ్యమునందు ప్రధానరసముగా నుండదగిన ప్రభావము వానికే కలదని చెప్పిరి. ఇందుకు సంస్కృతమున భవభూతి మహాకవి విరచితమగు నుత్తర రామచరిత్రమొక యపవాదముగా

కన్పట్టుచున్నది. అదియును కరుణరసముగాక విప్రలంభ శృంగారమే ప్రధానముగా గల కావ్యమని రాయిప్రగుద్ది వచించు పండిత ప్రకాండులు కలరు. ఏది యెట్లున్నను ఒకమాట మాత్రము సత్యము. విశ్వసాహిత్యముననే శృంగార వీరరసములు ఇతర రసములకన్న హెచ్చు ప్రాముఖ్యమునొంది కవుల భావనా శక్తికి ఉద్దీపకములై పాఠకలోకము నాకర్షించినవి. భక్తికరుణములు దప్ప ఈ విషయమున వానితో సమానరసములు లేవని తోచుచున్నది.

వీరమును దానవీరము, ధర్మవీరము అని కొన్ని విధముల విభజించినను మన కావ్యములందు ప్రదర్శింపబడిన వీరము ముఖ్యముగా యుద్ధరంగమునకు సంబంధించినది. ఆధునిక కావ్యములలో తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి ధర్మజ్యోతి యను చిన్న కబ్బమునందు ధర్మవీరము ప్రదర్శింపబడినదను విషయ మిట ప్రత్యేక స్మరణీయము

మన యాంధ్రసాహిత్యమునకు శిరోభూషణమగుటయే కాక మన వీర కావ్యములలో నగ్రగణ్యమగు గ్రంథము మహాభారతము. తిక్కనార్యునకు యుద్ధరంగమనిన యొడలుప్పొంగును. భారతమును పఠించునప్పుడు పాఠకుడు తాను స్వయముగా కిరీటియై, గాంగేయుడై, వడముడియై, యస్త్రగురుడై, సూర్యనందనుడై యాహవకేళి యొనరించును. అభిమన్యునితోపాటు అతడును పద్మవ్యూహమున ప్రవేశించి వీరవిహార మొనరింప నిచ్చగించును. "తినిన గారెలె తినవలయును వినిన భారతమే వినవలయు"నట.

భారతము తరువాత మనవారికి వీర రసము నెడ కొంత వైముఖ్యము కలిగినది. ఏలయన నాటినుండి నేటివరకును పలనాటి వీర చరిత్ర మొకటిదప్ప మనసారస్వతమున యెన్నదగిన వీరకావ్యము మరె యొక్కటి రచింపబడలేదు. ఇందునకు కారణ మా కాలమునందలి సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులే యని మనచరిత్ర యుద్ఘోషించు చున్నది. తరువాత మన కాశ్రయమైనది శృంగార రసమొక్కటే ఈ శృంగార కావ్యములందటనట వీరరసము గోచరించినను, దాని ప్రాశస్త్యము మిక్కిలి తక్కువ.

భారతీయులు స్వాతంత్ర్యము గోలుపోయి పరదేశపరిపాలనమున కొన్ని శతాబ్దములు గడిపినారు. గత శతాబ్దాంతము నుండి మనవారు తమ యథార్థ

స్థితిని గ్రహించి యాత్మావలోకన మొనరించికొనినారు. జాతీయవాయువులు మన దేశమున వీచినవి. స్వాతంత్ర్యకాంక్షలు చెలరేగినవి; త్యాగమహిమ, సేవామహత్వము మనవారు గుర్తించిరి; నిజధర్మమును గ్రహించిరి. నాయకులు కొందరు తమ సర్వస్వమును మాతృదేవకర్పించిరి; ప్రజలు వారిచే నుద్బోధితులై కర్తవ్యపరాయణులైనారు. విదేశ వ్యామోహము, వైజ్ఞానిక దాస్యము సడలించు ప్రయత్నములు ఫలించి, స్వాతంత్ర్య ప్రాప్తిజరిగినది. జాతీయవిద్యకు ప్రాముఖ్యము లభించినది. మందగించిన మాతృభాషాభిమానము మరల మనవారి హృదయములందు కందళించినది. చరిత్ర పరిశోధనమునందు శ్రద్ధవహించి, గర్వింపదగిన గతము మనకు కలదని తెలిసికొనినాము. ఈ సందర్భమున చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి ఆంధ్రులచరిత్ర అపారమగు సేవయొనరించినది ఇఁక భాషాసేవకులు మిన్నకుండగలరా? సాహిత్యము మానవజాతి విమర్శనమైనచో, సమకాలిక సంఘజీవనముతో సంబంధము కలిగి యున్నచో కవికుమారులు, సారస్వతోపాసకులు స్వాతంత్ర్యోద్యమమున పాల్గొనకుండ నుండగలరా ? వారి రచనలు స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రభావము నుండి తప్పించుకొనగలవా ? ఇందుకు నిదర్శనముగా మన సారస్వతోపాసకులనేకులు జాతీయ సమరమున పాల్గొనినారు; త్యాగమొనరించినారు. సోదర దేశీయులను మేలుకొలిపినారు.

"ఏ ప్రఫుల్ల పుష్పంబుల నీశ్వరునకు
పూజసల్పితినో యేను పూర్వమందు
కలదయేని పునర్జన్మ కలుగుగాక
మధురమధురమైన – తెనుగు మాతృభాష."

అని యుప్పొంగినారు మన కవివరేణ్యులు.

లోకమంతకు కాకవెట్టిన కాకతీసతి కదనపాండితిని దలంచి, సమరమున వెన్నిచ్చి చనుదెంచిన ప్రాణనాథునకు వేడినీళ్ళనుతోడిన వీరవనితలను స్మరించి, క్షాత్రయుగముల శౌర్య చండిమతోపాటు. రెడ్డిరాజుల, కమ్మసేనాపతుల, వెల్మవీరుల, వీర విహారములను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, జారిన దేశ గౌరవము చక్కన దిద్దవలెనని అభినవాంధ్రకవి శేఖరుడు అర్థించినాడు; వీరగంధము తెచ్చినారము, వీరులెవ్వరో చెప్పుడీ యని మరొక కవీశ్వరుడు ప్రశ్నించినాడు;

దువ్వూరికవి కోకిలము రెడ్డికుల ప్రబోధమునందు, స్వాతంత్ర్య రథమునందు శౌర్యసౌరభ్యమును వెదజల్లినాడు. విశ్వనాథ కవి సమ్రాట్టు ఆంధ్రదేశ భూపాలకథలను సంగ్రహించి ఖండకావ్యహార మొక్కటి కల్పించినాడు; ఎన్నడో యొకనాడు తాను ఆంధ్రవిరోధి కంఠదళన మొనరించిన సైనికుడ ననియు-యీనాడు :

"తెలుగు సదులెల్ల పొంగెత్తి ప్రళయవారి
కెరలి పడి తెలుగునేల ముగించనిమ్ము
నేటితో నస్వతంత్రతా నియతమైన
యీ బ్రతుకు తెన్గువారు భరించలేరు"-

అనియును చాటినాడు. ఈ కవివర్యులచే ప్రబోధితులై మన నవ్యకవి కుమారులు ఆంధ్రుల యశస్సును కావ్యగాన మొనరించినారు. వేయేల, అనేకులు అవసర సమయములందు కృష్ణజన్మస్థానముల నలంకరించుటకును వెనుదీయలేదు; స్వాతంత్ర్యదేవత వారికి సాక్షాత్కరించినది. ఈ విధముగా నవ్యసాహిత్యమున జాతీయ వాఙ్మయము ప్రభవించి వీరరస ప్రధానములగు ననేక ఖండ కావ్యములు తలయెత్తినవి. ప్రత్యేకముగా చారిత్రకగాథలు కొన్ని, వీర కావ్యరూపములను దాల్చినవి. బోదేపూడి వేంకటరావుగారి-యాంధ్రతేజము, పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులవారి-షాజీ; కొడాలి వెంకట సుబ్బారావుగారి-హంపీక్షేత్రము మున్నగునవి వీనిలో కొన్ని. అముద్రితమైన జాషువాకవీంద్రుని శివాజీ ప్రబంధము మన వీరకావ్యాలలో ప్రత్యేకముగా పేర్కొనదగినది. మొత్తముమీద పై గ్రంథములన్నియును ఖండకావ్యములే యని చెప్పవచ్చును. మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి ఆంధ్రపురాణము, ఆంధ్రదేశ చరిత్ర ఇతి వృత్తముగా కలిగిన మేలి కావ్యము.

ఈ పరిస్థితులలో ప్రొద్దుటూరి పురమున వీరరస ప్రధానములగు రెండు నిండుకావ్యములు జనించి, సారస్వతగగనమున సూర్యచంద్రులట్లు శోభిల్లుచున్నవి. అవియే ప్రతాపచరిత్ర శివభారతములు.

ఈ గ్రంథకర్త లిరువురును మిక్కిలి సన్నిహితులగు నంతరంగ మిత్రులు. ఇరువురును అవధానులే. ఇరువురు కవి సింహులే. ఇరువురి కావ్యాదర్శము

వీరపూజయే. ఇరువురి శైలియు నవ్యాంతవాసనలేని "ప్రబంధముల పక్వతతో గూడిన పురాణ శయ్య"; సహజమై కృత్రిమాలంకార రహితమైన భాష. ఈ రెండు గ్రంథములును విశ్వనాథ వారన్నట్లు అస్వతంత్ర జాతికి స్మృతి గ్రంథములు, మన ధర్మమునే గాక మన పరిస్థితులనుగూడ చెప్పునవి; వాఙ్మయమున శాశ్వతముగా నుండదగిన యుత్తమకావ్య రాజములు.

బాహ్యదృష్టికి కవలబిడ్డలట్లు కన్పించు నీ రెండు కావ్యములును సూక్ష్మముగా పరిశీలించిన ప్రత్యేక వైలక్షణ్యముతో భాసిల్లు చున్నవి. సంభాషణలు దీర్చుటలో, ప్రకృతివర్ణనా నైపుణ్యమున, పాత్రల హృదయ ప్రకటనా కౌశలమున శివభారతము మిన్న. రణరంగవర్ణనమందు నిజముగా ప్రతాపుడే కవిగా నవతరించినాడేమోయను భ్రాంతిని కల్పించు రాజశేఖరుని గ్రంథము మేలు. "ఈనిన పులియట్లు లెగిరి పై వ్రాలెడు" సైనికులు, పిడుగులు గుంపులై పడెడు వీకను, నిప్పులు రాలునట్లు పైబడెడు, తుపాకిగుండ్ల జడివానల వెల్లును ప్రదర్శించు యద్ధచిత్రణమందు రాణాప్రతాప చరిత్ర శివ భారతముకన్న పైచేయి.

"తల్లి నే గట్టుకొని స్వాతంత్ర్య భవనరాజంబు కన్నీటి వరద మునిగె" అనియును—

"పిల్లలును మేము బయల జీవింపవలసె
మానవుల కర్హ మగు తిండి మరచిపోయి"—

అను కరుణరస ప్రపూరితములగు ప్రతాపుని పొక్కులు హృదయములను చూర్ణ మొనరించుచున్నవి.

ఇట్టి కరుణరస ప్రదర్శనము శివభారతమునందును కానవగును. ఉక్తివైచిత్ర్యమీ రెండు కావ్యములందును సమృద్ధము. ఛందోదృష్టితో జూచినప్పుడు, ధారాశుద్ధియందు, యతి ప్రాసములు అప్రయత్నముగా భావము ననుసరించుటయందు ఈ రెండు గ్రంథములును యెన్నదగినవే. కాని రాణాప్రతాప చరిత్రయందు సీసములకు, గీతములకు ప్రాధాన్య మెక్కువ. శివభారతమున యెక్కువగా వాడినవి వృత్తములు. చక్కని జాతీయోక్తు లీ రెంటియందును కలవు. శివభారతమునకు శాంతరసము స్థాయి. ప్రతాప చరిత్రమున ప్రతి పదము నందున వీరరస ముట్టిపడుచుండును.

ఈ రెండు కావ్యములకుగల వైలక్షణ్యమునకు కారణము తత్కథానాయకుల విశిష్టతయే. ప్రతాపుడు ఆదర్శమునే ప్రధానముగా నెంచుకొని అందుకొరకు సర్వమును త్యాగ మొనరింప సంసిద్ధుడు. పవిత్రమగు నాదర్శమును పవిత్రమగు సాధన సహాయమున పొందగోరువాడు ప్రతాపుడు. వెనుక ముందాలోచించుట యీతని ప్రకృతికి విరుద్ధము. కాని కార్యార్థియై, లక్ష్యసిద్ధికై సాధనశుద్ధి నంతగా సరకు సేయనివాడు శివుడు. ఈ విభేదమే రాజపుత్ర మహారాష్ట్ర ప్రకృతులందు గల విభేదము,

ఈ రెండు గ్రంథములందలి యితివృత్తములును ఆంధ్ర దేశమునకు సంబంధించనివి. ఆంధ్రచరిత్ర వీరగాథల కాలవాలము. ఆంధ్రులనేక సామ్రాజ్యములనిర్మించిరి. వారి వైభవము ప్లినీవంటి చరిత్రకారునకు కన్నులు గుట్టినది; మార్కోపోలోవంటి యాత్రికుని దిగ్భ్రాంతు నొనరించినది. వారికి ప్రత్యేక సంస్కృతి గలదు; ప్రకాంశ వంతమగు సాహిత్యము కలదు; ఉజ్వలమగు చరిత్రగలదు; ఎన్ని రాజ్యములు, ఎన్ని సామ్రాజ్యములు, ఎన్ని ఉద్యమాలు ఎన్ని యుద్ధములు, ఎంతరాజనీతి వైశారద్యము, ఆంధ్రచరిత్రమున గోచరించునో ఒకమారు పుటలను తెరచిచూడుడు; రక్తాంకితములగు నక్షరములను తిలకింపుడు. ఎంతమంది యాంధ్రకవులీ గాథలను గాన మొనరించినారు? ఎందరి భావనాశక్తికీ చరిత్ర దోహద మొసంగినది?

(1944 సంవత్సరము వరంగలులో జరిగిన సారస్వత పరిషత్తు వార్షిక సమావేశములో చదివిన ఉపన్యాసము)

వేయిపడగలు

నవ్యాంధ్ర సారస్వత విశేషము నవల. ఆధునిక సారస్వతమున ముఖ్య శాఖ వచన వాఙ్మయము; తదుపశాఖ నవల. భావకవిత్వమువలె నవలయు కొంతవరకాంగ్ల సాహితీ ప్రభావ చోదితమని చెప్పవచ్చును. కాదంబరీ, కళాపూర్ణోదయాదులందువలె, కథా చమత్కృతి, సంవిధాన చాతుర్యము, పాత్ర పోషణ, నవలా వాఙ్మయమున ముఖ్యములు. నవలలు సాంఘికములు, చారిత్రకములు, అపరాధపరిశోధకములని ముఖ్యముగా మూడువిధములు.

గద్య వాఙ్మయ ప్రచార బాహుళ్యముతో పాటు నవలా సారస్వతము మన తెనుగున వర్ధిల్లు చున్నది. సారస్వతాను బంధములు, మాస పత్రికలు, గ్రంథమాలలు వీని యభివృద్ధికి తోడువడినవి. మన విద్యార్థులకీ నవలలు ఉపవాచకములైనవి. గద్యతిక్కన వీరేశలింగము పంతులుగారి రాజశేఖర చరిత్రము మన భాషలో క్రొత్తయుగమును స్థాపించిన ప్రథమ నవల; మరియు ప్రశస్తమగు నవలలలో నొక్కటి. పంతులుగారి సంస్కరణాభిలాష కీ నవల చక్కని అద్దము వంటిది. ఈ మార్గమున విజ్ఞానచంద్రికా గంధమండలి వారి కృషి ప్రత్యేక ప్రశంసనీయము, ఉత్తమ నవలలకు బహుమానముల నేర్పరచి, వారు విమలాదేవి, రాయచూరు యుద్ధమువంటి చక్కని నవలలను ప్రకటించిరి. సుప్రసిద్ధ చరిత్ర పరిశోధకాగ్ర గణ్యులగు వేంకట లక్ష్మణరావుగారి సంపాదకత్వమున వెలువడివగుటచే గాబోలు ఈ నవలలు చారిత్రకములు; తమకు గురుప్రాయులగు వీరేశలింగముగారి అనేక ఇతరోద్యమములకు తోడ్పడినట్లె, నవలా రచన యందును ముందంజవేసి, ఆంధ్రులకు హేమలత, కర్పూరమంజరి, అహల్యాబాయి, సౌందర్యతిలక, గణపతివంటి యమూల్యములగు నవలల నొసంగిన వారు చిత్రవచన కావ్యరచనానిపుణులు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు. వీరి సుధాశరచ్చంద్రము రమేశచంద్ర దత్తుని బంగాళీ ఆఖ్యాయికకు మనోహరమగు ననువాదము. చక్కదనమునకు మారుపేరగు వీరిశైలి వీరి నవలల కొక వింత విన్నాణమొసగుచున్నది. అద్భుత నవలా

రచనమున ఆంగ్లమున స్కాటువలె, లక్ష్మీనరసింహముగారు అద్వితీయులు. ఈ సందర్భమున వెంకట పార్వతీశ్వర కవులను పేర్కొన వలసి యుండును ఆంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథమాల వారు వంగభాష నుండి (ముఖ్యముగా బంకిం చంద్రునివి) అనేకములగు నవలల ననువదించి యాంధ్రుల కొసగిరి. శివశంకర శాస్త్రి గారి సంపాదకత్వమున నవలా ప్రకటనము కొరకే యుద్భవించి సేవ యొనరించినది, సరస్వతీ గ్రంథ మండలి. ఈ గ్రంథ మండలివారు ప్రకటించిన కేతవరపు వెంకటశాస్త్రిగారి లక్ష్మీ ప్రసాదను; పూర్ణానందము, అగ్రహారము ఆంధ్రులకు సుపరిచితములు; మరియు స్వతంత్రరచనలు. ఇచ్చట పేర్కొన బడిన రెండు గ్రంథమాలలును అపరాధ పరిశోధక నవలలను విరివిగా ప్రకటించి నవి. వీరి నవలలలో స్వకపోల కల్పితములు తక్కువ. వంగ మహారాష్ట్ర భాషల నుండి పరివర్తనము లధికములు. ఆంధ్రులలో నవలా పఠనమునందు అభిరుచి, ఉత్సాహము కల్పించిన వీగ్రంథమాలలు. నవీనుడగు చక్రపాణియు, విద్వద్వ ర్యులు పూజ్యులు వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారును శరచ్చంద్రుని నవలల నాంధ్రుల కొసంగినారు.

ఇట్లు క్రమపరిణామము నందినది మన నవలా సారస్వతము. అపరాధ పరిశోధక నవలలలో మనము చెప్పదగిన యభివృద్ధిజేయలేదు. చారిత్రక నవల లలో విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథ మండలి వారి ప్రకటనములు, లక్ష్మీనరసింహము గారి గ్రంథములు దప్ప, మనకు గర్వింపదగినవి లేవు. సాంఘిక నవలా రచనా రంగమును మనము కొంత అభివృద్ధి నొనరించితిమి. ప్రశస్తములగు సాంఘిక నవలలు మనకు సంఖ్యలో పరిమితములు; తద్రచయితలును యిద్దరో, ముగ్గురో. ఉత్తమ రచన లెప్పుడును అసంఖ్యాకములు కావుగదా ? "గంగి గోవుపాలు గంటెడైననుచాలు కడివెడైననేమి ఖరముపాలు"! ఈ సందర్భమున ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి మాలపల్లె యను మహోత్కృష్టమగు నవలారాజమును ప్రత్యేకముగా ప్రశంసించవలసి యుండును.

ఖండ కావ్యములతో పాటు భాషారంగమున చిన్న కథయు ప్రాము ఖ్యము వహించినది. అనేకులదృష్టి కొంతవరకు నవల నుండి చిన్నకథ వంక మరలినదని చెప్పవచ్చును. అనుచర కవికులముతో కలసి భావగీతముల నాల పించియు నవలా సారస్వతమున కృషి యొనరించిన వారలు విశ్వనాథ సత్య

నారాయణగారు, అడవిబాపిరాజుగారును, నవ్యాంధ్ర కవికుమారులలో వీరిరువురుదప్ప ఉపజ్ఞా సహితములగు నవలలను రచించినవారు లేనే లేరేమో ?

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి నవలలు విలక్షణమగు వ్యక్తిత్వము గలవి. వానిని పరభాషా నవలలతో పోల్చినప్పుడు తల వంచవలసిన యవసరము లేకపోవుటయేగాక గర్వించుటకు న్యాయమగు కారణములుగలవు. "వీరి వేయిపడగలు ధర్మ రక్షణకు కంకణము గట్టుకొనిసదన్నారు" ఆచార్య కురుగంటి సీతారామయ్యగారు. సత్యనారాయణగారు కవిసార్వభౌములు, సుకుమారహృదయులు. కావున సంఘమందలి యన్యాయములును, అక్రమము లును వీరి హృదయమునకు సమ్మెటపోటయినవి. చచ్చిపోవుచున్న యొక జాతి చివరి మెరవులను జూచి వీరు తమ హృదయావేదన, భావోద్వేగము స్వీయ నవలల యందు వెల్లడించి సంఘమునకు సక్రమమగు దారి చూపినారు. వేయిపడగలు చెలియలికట్ట యిందుకు నిదర్శనములు.

భరత ఖండమున ఆ కాలము సంధియుగము—పాశ్చాత్య వ్యామోహ గ్రస్తులలో కొందరప్పుడప్పుడే కనులు విప్పినారు. జాతీయభావములు ప్రబలు చుండెను. నాగరికతయని వ్యామోహపడిన వస్తువు నిజమగు నాగరికతగాక సంఘ వృక్షమునకుబట్టిన చీడ పురుగని తెలిసికొనుట జరిగినది. స్వీయ సంస్కృతి యననేమో తెలిసికొను ప్రయత్నాలు ప్రారంభమైనవి. కాని ఈ భావపరిణా మము మిక్కిలి మెల్లగా జరుగు చుండెను. దోహదము అత్యవసరముగా గన్పట్టినది. రాజకీయ దాస్యము మన ఆర్థిక వైజ్ఞానిక దాస్యములకు మూల కారణమైనది. ఆరోగ్యమునకు మోమువాచి జీవచ్ఛవములై మన యువకులు చదివిన, చదువుచున్న చదువుకు ప్రతిఫలము కడుపునిండ కూడైనను దొరుక లేదు. కూలినాలి యొనర్చు పెంపేదల రక్తమును శ్రీమంతులు త్రావుట, సంఘమున కట్టుదిట్టముల నొల్లక జనులు స్వచ్ఛంద ప్రవృత్తులగుట, వైవాహిక సంస్థ మీద విశ్వాసము తగ్గుట, స్వైరవిహారము, కామసంతృప్తియే నిజమగు ప్రేమయని భ్రమించుట దేశములో కనుపించిన అవలక్షణాలు. ఈ భావముల ప్రచారమునకు కొంత సాహిత్యముకూడ జనించినది. వీరిలో ముఖ్యుడు గుడి పాటి వెంకటాచలముగారు. ఆయన రచించిన శశిరేఖయను నవలయు, ఇతర గ్రంథములును ఈ సిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించినవి. ఈ స్వేచ్ఛ, ఈ భావ

ములు మన యువకుల జీవితములను విషాదాంతములనుగా జేసినవి. భగ్న ప్రణయము, భగ్నజీవితములు సామాన్యములైనవి. కావుననే సత్యనారాయణ గారు నియమము నాగరికత, నియమము దాటిపోవుట పశుప్రవృత్తియని యెలుగెత్తి చాటినారు. చెలియలికట్టలోని నియమము నిలకడలేని స్వేచ్ఛాజీవియగు రంగని జీవితమిందుకు నిదర్శనము. కామమే ప్రధానము, శరీరసౌఖ్యమే పరమావధియని భావించి వ్యక్తిధర్మ నిర్వహణము విస్మరించుట నాగరిక లక్షణముగాదు.

"సారపు ధర్మము న్విమలసత్యము, పాపముచేత బొంకుచే, పారము జెందలేక, చెడబారినదైయైన, యవస్థ, దక్షులెవ్వారలు పేక్షసేతు, రదివారల చేటగుగాక, ధర్మనిస్తారకమయ్యు సత్య ఫలదాయకమయ్యును దైవ ముండెడిన్" —అని మహాభారతము చెప్పుచున్నది.

కావుననే సత్యనారాయణగారు పేక్షింపజాలరైరి. ఒకజాతి యౌన్నత్యము, అభివృద్ధి తత్సారస్వతముపై నాధారపడి యుండును. కట్టబట్ట తినగూడును లేక ఎన్నియో కోట్లప్రజలు మలమల మాడుచుండ, భావిదేశ కల్యాణమునకు బాధ్యులగు ప్రజలు ఇట్టిభాషములకు దాసులగుట జూచి సత్యనారాయణగారికి కలిగిన యావేదనకు మేరలేదు. ఈ స్వేచ్ఛాజీవుల యాంగ్ల వాఙ్మయపు పిచ్చిభాషకోసము తెనుగు ప్రబంధములు చదివినను భావముల కొరకాంగ్లభాషా గ్రంథములవశ్య పఠనీయములను నంతవరకు ముదిరినది. చెలియలికట్టలో రంగడు, తత్సహచరులు; వేయిపడగలలో చక్రవర్తి, రాధాపత్యాదులు ఈ తెగలోనివారు. స్వజాతి, స్వభాషయను సహంకారదర్శన మందని జాతికి పురోభివృద్ధిలేదని కవివాణి పలుకుచున్నది. మన రుచులు; అభిరుచులు బాహ్యాదాస్యమునకు ప్రతిబింబములు. జీవితము కృత్రిమమగు యంత్రమైనది. పండినచోట ధాన్యలక్ష్మి రైళ్ళమీదబడి మరియెవ్వరికో ఆకలి దీర్చుటకు పరుగెత్తినది. ధనాశాపిశాచ మెల్లయెడల తాండవించినది. ప్రజలా మెనే దైవమని భ్రమించి యారాధించినారు. సత్యముచచ్చిన దేశీయ ప్రజలు ధనవ్యయమును లెక్క సేయకున్నారు, గాని జరుగుచున్న యాత్మభ్రంశము తెలిసికొనుటలేదు. బోగము దాని కిచ్చినడబ్బు మోటారు కొన్న దానికన్న చెడిపోయినదా? అదియొక పేదజీవి బ్రతుకుటకైన నుపయోగ పడినదికదా?

అధర్మములను అన్యాయములను జూచి సుకుమార హృదయులు సాధారణమనుజులకన్న నెక్కుడు క్షోభింతురు. ఆ యావేదన, ఆ యుద్వేగము మహాగ్రంథ రచనగా ప్రత్యక్ష మగును. విశ్వసాహిత్యము నొకమారు వీక్షించితిమేని, మహాగ్రంథరచయిత లెల్లరుక్షోభించి కుమిలి కృశించినవారే! సమకాలిక సంఘమునందలి యక్రమముల నెదుర్కొనినవారే! తత్ఫలితంగా ననేక కష్టముల ననుభవించినవారే! మహా రచయితలను సమకాలికులు గుర్తించి గౌరవించ లేదు; పూలమాలికల నర్పించకున్న మానె సంకెళ్ళను దగిలింపక విడువలేదు. మహా గ్రంథముల కెన్నింటికో రచనారంగములు శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానములైనవి.

ఒక మహారచయిత సంఘమునందలి యన్యాయములను అధర్మములను ఖండించి యెదురు తిరిగిన తుంతవ్యుడే. కాని ఒక వ్యక్తి ప్రతిభావిశేషమును గుర్తింపని సమకాలికులు మాత్రము క్షమార్హులు కాజాలరు. సత్యనారాయణ గారి గ్రంథములను జదివి పెదవి విరుచు వారివిషయమును గమనించుట యావశ్యకము; ముఖ్యముగా వారి నవలలు నొప్పి నొందిన యొక సుకుమార హృదయుని యావేదనయని తెలియనగును.

ఇంతకు సత్యనారాయణ గారి యతివాదమును సమర్థించుట లేదు. ఏకీభవించుటయు కాదు. లోపములకేమి, ఎవరును సర్వజ్ఞులు కారుగదా? "నలినము శైవలంబున పెనంగొని యుండియు రమ్యమేయగున్;" వేయేల, ఆకళంకమే, ఆ మచ్చయే చందమామ ద్విగుణీకృత మొనరించును. యందచందములను చూడుడు—

"వెన్నునికున్న మచ్చ యరవిందము రత్నము భోగిలక్షణం
బెన్నగ నీదుమచ్చ యది యేమో కళంకము నిచ్చకాలనవ్
తిన్నగ నిల్లుయుండును గదే, గిరికవ్వము దూసి, చన్న.
నీయన్ను వమచ్చ
నెవ్వరెటు లాడిననున్ మన కేమిలే సఖా"

ప్రాతయాచారములు నశించి శక్తిలేని నూతనత్వము మనల నావరించిన సంధికాలమున, నాగరికత యనబడు నీనూత్నత్వము నెడల ప్రబలుచుండిన

యసంతృప్తి ఈ నవలకథా విధానమున కాకరము. రామేశ్వరశాస్త్రిగారు వర్ణాశ్రమ ధర్మము లన్నియు ముద్దకట్టిన మూర్తి. ఆశ్లేయపౌరుషేయముల కాయన పర్యాయపదము, ఆత్మగౌరవముగల యాంధ్రనికి తగిన జమీన్‌దారుడు కృష్ణమనాయుడు; రంగాజమ్మ ఆయన రాసికత్వమునకు పెన్నిధి; మహోదారగుణ సంపన్న రుక్మిణమ్మా రావుగారు సర్వవిధముల కృష్ణమనాయనికి సహధర్మచారిణి; గోపన్న జమీన్‌దారులకు నమ్మినబంటు; భక్తిప్రపత్తులు, సేవ, భూతదయ ఆయనయందు మూర్తీభవించినవి. రామేశ్వరశాస్త్రి తనకు జేసిన మేలు మరవక నోరుదెరచి యాచింపనేరని ధర్మారావుకు మహోపకార మొనర్చినవాడు, గోపన్న. ఇన్నాళ్ళుగ నెవరి యుప్పుదిని బ్రతికెనో వారికి దూరముగ నెక్కడనో మరణింపనోపక కోటకరుగుదెంచి ఆ "నల్లనివాడు పద్మనయ నంబులవాడు" అను పద్యమును కర్ణామృతముగ నాలకించి కాని యసువుల విడువని ఇచ్ఛాశక్తి సమన్వితుడు గోపన్న. విద్యుల్లతవలె వారి గొప్పదనము ఒకమారు మెరిసి వారిభౌతిక కాయములతో పాటు యీ ప్రపంచమునుండి మాయమైనది. పరదేశనాగరికతా ప్రభావమునుండి తప్పించు కొన్న యదృష్టజీవులు వారు.

క్రమక్రమముగా ప్రాతమర్యాదలు పోవుచుండెను. ఇంగ్లీషు చదువు సుబ్బన్న పేటలోనికి ప్రవేశించినది. దానితో పాటు స్వాతంత్ర్యము, వ్యక్తి గౌరవము సంఘమును వశీకృత మొనరించుకొన్నవి. పూర్వమర్యాదలు, పూర్వపద్ధతులు నిష్క్రమించినవి. ధనవంతులే గౌరవనీయులను భావములు ప్రబలినవి. రంగారావుగారి పరిపాలన మారంభమైనది. ఆయన చెలియలి కట్టలో రంగనివలె యాంగ్లమానస పుత్రుడు. రైతులను మాడ్చి పీడించిన ధన మాయన వెల్లపనుగు నిమిత్తము, భోగలాలసత కొరకు వెచ్చించెను. గుమాస్తాలను, సేవకులను తొలగించి మిగిలించిన ధనమాయన విదేశవస్తువుల కొరకు వినియోగించెను. గవర్నరుగారి నజరానాలకు, పెట్రోలుకు, కారులకు, రైళ్ళకు వ్యయము జేసిన ధనమునకు లెక్కయేలేదు. రాజాదరణ లేక మన పరిశ్రమలు, మన లలితకళలు, మన ఆయుర్వేదము మన విజ్ఞానము తుదకు మన వ్యవసాయము అంతరించుటకు సర్వసన్నాహములు సంపూర్తియైనవి. పురపాలక సంఘములు, ఎన్నికలు మున్నగువానియందు తగులు కొనిన వారికి గోలయేల ?

ఈ విధముగా కారుమబ్బులు గ్రమ్ముకొని యున్న ఆకసమున మినుకు మినుకు మను తారకలు ధర్మారావు, అరుంధతి, గిరిక, కేశవరావు మున్నగువారు. తండ్రిగారి కీర్తి ప్రతిష్ఠలకు, పాండిత్య సౌరుషములకు, దారిద్ర్యమునకు వారసు ధర్మారావు. సత్యనారాయణగారు ధర్మారావు రూపమున యీ నవల యందు గన్పట్టుచున్నారేమోయను సందేహము కలుగుచున్నది. అరుంధతి ధర్మారావునకు అనురూపగుణ ప్రచురయగు ప్రేయసి. ఆర్థికములగు చిక్కులు వారి యనురాగమున కెట్టి యాటంకము కలిగింపలేదు.

సామాన్య సంసారుల దైనందిన జీవితమును కనులగట్టినట్లు చిత్రించిన వారలు విశ్వనాథ, మునిమాణిక్యముగార్లు- అరుంధతి ధర్మారావుల యనురాగప్రసంగములు కాంతం కథలను జ్ఞప్తికి దెచ్చును. సాంసారిక జీవితమున సౌఖ్యమొన గూర్చునవి మేడలు, మోటరులు కావు; మరి నిష్కల్మషమగు ప్రేమ, పూటపూటకు కష్టపడుచుండిన రోజులయందును అరుంధతీ ధర్మారావుల మనస్సులు వానిని యానందసాగరమున నోలలాడించినవి. అనుభవ వివాహములను, స్వేచ్ఛా ప్రేమ సూత్రములను బోధించు కాలమున, వివాహసంస్థను ధిక్కరించు దినములలో సత్యనారాయణగారు చిత్రించిన వైవాహిక జీవితపు సౌందర్యపావిత్ర్యములు మిక్కిలి సరసములుగా నున్నవి.

అరుంధతి మధురమూర్తి. ఆమెవాక్కులకు సహజగుణమగు రసస్ఫోరకత్వము ధర్మారావు సహవాసముచే నిగ్గులు దీరినది. గుణగ్రహణ నైపుణ్యమున ఆమెకు ఆమెయేసాటి. ఎన్నినోముల ఫలమో యరుంధతీ గిరికా రథంతరుల సరాగము. ఒకరికొకరు ప్రాణమిచ్చుకొందురు. వారి సంభాషణ లెన్నిమారులు చదివినను పాఠకునికి తనివిదీరదు. శశిరేఖ యన్నట్లు వారు ముగ్గురు విచిత్రస్త్రీలు. ఒకరికన్న నొకరు పవిత్రశీలలు, వివేకమతులు. ఒక్కరికిని ఆంగ్లేయ వాసనలేదు. మాటలలో రసస్ఫురణ చాల గలదు. మూడవయామె కన్నులలో దివ్యజ్యోతి. హరప్ప కరడు గట్టిన జాతీయత; ప్రబల పాశ్చాత్య పద్ధతులపై తిరుగుబాటుకు నిదర్శనము. ఆధునిక నాగరికతపై తిరుగుబాటు నాగమ్మ; పసరిక పై రుపచ్చ. మనకు రాజు పోయినను సరే, మరేమి నశించినను సరే, పసరిక యొక్కటియున్న చాలుననును. ధర్మారావు- నాయరు మహోదారుడగు వ్యక్తి. ఆనాడు ధర్మారావు, గృహమునకేగి తన

కడ మిగిలియున్న రెండు రూపాయలు చేతులో పెట్టినపుడు మహా మేధావి యగు ధర్మారావు నాయరు ముందు కుంచించుకొని రేణువై పోయెను. నాయరు గొప్పదనమును, ఎవరినెత్తురు త్రావి తాను బలిసెనో ఆ పేదవాని శిరసుననే యెక్కి సవారి చేయవలెనను ధనికుల చిత్త వృత్తితో పోల్చుడు. "నేను న్యాయముగా సంపాదించుచున్నాను. నాకు చాలినంత దీసి కొందును, లోకములో నిన్ని దొంగతనములు జరుగుచుండినను బాగుపడినదొంగ యెవడు" అని ప్రశ్నించుచున్న అసిరిగాని మాటల చాటునుండి సత్యనారాయణగారు తొంగిచూచుచున్నారు.

అస్థలిత ప్రణయానురక్తి చిరంతనశుద్ధిచే గాని కలుగబోదు, అనినారు. రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు. వేయిపడగలలోని శశిరేఖ ప్రేమయిట్టిదే. కిరీటికామె యంతరంగ శాంతి దేవత, సుఖ కల్పవల్లి. వారియన్యోన్యప్రేమ కామ ప్రవృత్తికి లొంగిన స్వైర విహారముగాదు. అది నియమబద్ధము, దైవ భక్తికి విధేయము.

సాహిత్యము సమకాలిక జీవితమును విస్మరింప జాలదను సత్యమునకు నిదర్శన మీ గ్రంథము. జాతీయ వాయువు లీపొత్తమున నెల్లెడ వీచుచున్నవి. కేశవరావు ఆంధ్రరత్న గోపాలకృష్ణుని జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నాడు మనదేశమున దేనికినిమాపులేదు. ఖద్దరుకు మాపేమిటి ? అదియెప్పుడును పవిత్రమే, నిర్మలి నమే యను ధర్మారావు, హరప్ప, కేశవరావు, మనజాతీయ వాదులే.

భరతవర్షమునకు జీవనాధారము వ్యవసాయము. కాని దురాశ, ధన దేవతలకు మోకరిల్లి వరి పైరునుదప్ప యితరములను పండించుట మానినాడు, మనకర్షకుడు. పశువులకు మేతవేయు విచారమేలేదు, మనరైతుకు. వరిపైరును తప్ప తదితరములకు పరదేశములపై నాధారపడుచున్నాము మతమును సంఘమును మనోహరముగా జెప్పునది వాఙ్మయమని సత్యనారాయణగారి నిర్వచనము. మన మతమును సంఘమును మనోహరముగా వ్యక్తీకరించినది వేయిపడగలు.

మత్స్యగంధి సమీపమున నన్నయభట్టారకునివలె గిరికా సన్నిధానమున సత్యనారాయణగారు ముగ్ధులైనారు. కావుననే గిరికతోపాటు వారును "అదే నందనందనుం డంతర్హితుడయ్యె పాటలీ తరులార పట్టరమ్మా" అని

నృత్య మొనరించినారు. చివరకు గిరిక పుణ్యములు పండి స్వామిలో లీనమైనది. అనంతరము శుష్కించి తనచిన్నారి మరదలిని చేర బోయినదరుంధతి. రైతు కృతక భావములకు లోనైనాడు పసరిక పొలాల వంట పరువెత్తినది "మెట్టపొలాలు లేనిచో జాతి త్రాచులము మా బ్రతుకెట్లు? రైతు మాకు నిలువ నీడలేకుండ జేసెను. నీవు పాశ్చాత్య వ్యామోహ గ్రస్తుడవై మమ్ము చేతులార చంపితివి" అని జాతి పాములా పసరికను వీడిచనెను-తుదకు పాము గరువగా పసరిక ప్రాణము వీడెను.

ఈ విధముగా శక్తిలేనియొక క్రొత్తదనము లోకము నావరించినది. ప్రాతదెల్ల నశించిపోయినది. వేయి పడగల సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరస్వామియే రెండు పడగలతో మిగిలినాడు. ధర్మార్థకామ మోక్ష హేతువులగు విద్యలు నశించినవి. కేశవరావు గతించెను. స్వర్గమర్త్యములకు లంకె గణాచారి పోయినది. ఇక మిగిలినదొక పతివ్రత; ఆమె చావదు; సనాతని; అధఃపతితమగు భారత జాతి నుద్ధరింపజేయనామెయే సమర్థురాలు. ఖడ్గతిక్కన భార్య, రుద్రమదేవి మున్నగు వారివలె ఆమె భారతీయులను చైతన్యపూరితులను జేసి జాతిని పునరుద్ధరింప సమర్థురాలు.

అనుకరణము ఆత్మహత్య; పరధర్మము భయావహము. కావున దేశ కాల పాత్రముల కనుగుణముగా స్వధర్మమును సవరించుకొని జాత్యభ్యుదయ మునకు పాటుపడవలెనని సత్యనారాయణగారు మనకొక దివ్యసందేశ మొసగు చున్నారు. మనకళలు, మన పరిశ్రమలు, మన సంస్కృతి, మన వ్యవసాయ ముల నుద్ధరింప నడుముగట్టుకొని కార్యరంగమునదుముకుటకంతకన్న మహాదవకాశములేదు.

ఉక్తివైచిత్ర్యము కవితాగుణములలో నొక్కటి. మహాకవులగు విశ్వ నాథవారి రచనలయం దీగుణము సమృద్ధము వారి వాక్యవిన్యాసమునం దొక విధమగు చక్కదనము, భావములయందొక నూత్నత్వము, సౌందర్య ఉక్తివైచిత్రి, ఔన్నత్యము, గాంభీర్యము గాననగును.

వేయి పడగలు భావప్రేరకమగు నవల, ఉత్తేజకరమగు రచన.

(1944లో తెలంగాణ దినపత్రికకు వ్రాసిన వ్యాసం)

—:: o :—

మునిమాణిక్యంవారి కాంతం

భారత రామాయణాలలోని పాత్రలను విడిచిపెట్టితే ఆంధ్ర సారస్వతంలో సజీవమైన పాత్రలు చాలా తక్కువని ఒప్పుకోక తప్పదు. ప్రబంధాలలోని నాయికానాయకులు భావనా ప్రపంచములోనివారే. కాని వాస్తవిక ప్రపంచానికి చెందినవారు కారు. ప్రజలలో ఈ పాత్రలకు పలుకుబడి మిక్కిలి తక్కువ; జీవకళ గూడ తక్కువే. వరూధిని, సత్యభామ, కలభాషిణివంటి కొందరిలో మాత్రం చైతన్యమూ, జీవకళా కనుపించుతవి. కాని వీరినైనా సామాన్య ప్రజానీకం అర్థంచేసుకోవడం కష్టం. వరూధిని అప్సరో భామిని; సత్యభామ రాజకన్య. కలభాషిణి వేశ్యాంగన. అందుచేత ఈ ముగ్గురూ, సామాన్య ప్రజలలోనివారు కారనే చెప్పవలెను. ప్రబంధాలలో చిత్రించిన స్త్రీపాత్రలలో ఒక్క నిగమశర్మ అక్కమాత్రం మనం ప్రతిదినం మన కుటుంబాలయందు చూస్తున్న స్త్రీల తరగతిలోనిది.

పూర్వసాహిత్యంలోనే కాకుండా, ఆధునిక సాహిత్యంలో కూడా జీవకళతో విలసిల్లుతున్న పాత్రలు వ్రేళ్ళమీద లెక్కపెట్టదగినవే. గిరీశం ఆధునిక నాగరికతా సంపర్కం, ఆంగ్లభాషా పరిచయం కలిగినవారిని మాత్రమే ఆకర్షించుతున్నాడు. పట్టణాలలోనే గిరీశం కనబడుతాడు. గ్రామప్రాంతాలలోని జన సామాన్యంలో గిరీశం కనబడడు-గిరీశం హాస్యం కొంతవరకు ఆంగ్ల భాషా పదాలమైన ఆధారపడి వుంటుంది. పల్లెపట్టులలోని గ్రామీణులకు ముఖ్యంగా తెలంగాణ ప్రాంతాలవారికి గిరీశం హాస్యం అర్థం కావడం కష్టం. బారిష్టర్ పార్వతీశం కూడా పూర్తిగా కాక పోయిన కొంతవరకు ఇట్టివాడే. పార్వతీశం కథలండను ప్రయాణంతో మొదలవుతుంది. లండనులో పార్వతీశం హ్యాటు సంఘటనలోని హాస్యం అర్థంచేసుకోడానికి ఒక విధమైన వాతావరణం అవసరం. యెంకి జీవితమే ప్రేమాభిరామమని ఒకమాటచెప్పితే చాలు, ఆమె వ్యక్తిత్వం నిరూపించడానికి. కాంతం వీరందరివంటిది కాదు; ఆమె సామాన్య సంసారి; అచ్చంగా తెలుగింటి ఆడబిడ్డ; ఆంధ్రదేశంలో యే ప్రాంతంలోని

యే గ్రామానికి వెళ్ళినా మనకు కాంతం కనుపించి తీరుతుంది. ఆమె వేష భాషలు సకలాంధ్ర జనులకు అర్థమౌతవి, ఆమె హాస్యం మిక్కిలి సున్నితమైంది.

కాంతం జగదేకసుందరి అని చెప్పడానికి వీలులేదు. ఎందుకంటె-ఆమె పల్లవపాణిగాని, పద్మనయనగాని, రాకేందుబింబాననగాని కాదు. ఫేసు పవుడర్లు, లిప్‌స్టిక్కులు మున్నగు ఆధునిక సౌందర్య పోషణ పరికరాలను, విలాససామాగ్రిని ఉపయోగించడంలో నేర్పుకలిగిన నవనాగరికురాలుకూడ కాదు, కాంతం. భర్తమీద కోపంవస్తే "కలస్వనం" తోగాని, "కలకంఠ వధూకల కాకలీధ్వను" లతో గాని, "కాంభోజీ మేళ విపంచికా" స్వరంతో గాని యేడ్వగలిగిన సామర్థ్యం కాంతానికి లేదు. కాంతం టెన్నిసు ఆడలేదు; కారు నడపడం చేతగాదు; తుదకు భర్తవెంట సాయంకాలంపూట కొంచెంసేపు వాహ్యాళికైనా వెళ్ళలేదు. కాని యీ సామర్థ్యాలన్నీ కలిగిన సతీమణులకంటె యెక్కువ సమ్మోహనశక్తి ఉన్నది ఆమెకు.

బ్రోచికూడా సరిగ్గా పెట్టుకోడానికి చేతగానిపల్లెటూరు సడుచు కాంతం. ఈనాటి క్రొత్తఫ్యాషన్‌లు కొన్ని ఆమె భర్త వద్దనే నేర్చుకున్నది.

కాంతం అంత పొడగరికాదు; పొట్టికాదు; చామనచాయ శరీరము; నవ్వుమొగము; చక్కని నేత్రాలుకలిగిన ఓమోస్తరు అందగత్తె ఆమె; రూపురేఖలు; అందచందాలు, హావభావాలు, చదువు సంధ్యలు, సిరిసంపదలు, అన్నీ సంసారపక్షమే కాంతానికి. అమెకు తెల్లచీరెలమీద ప్రేమ, మల్లెపూలమీద మక్కువ.

తన బాధ్యతలు, కష్టసుఖాలు, బాగా గ్రహించగలిగిన సాధ్వికాంతం. కాపురానికి వచ్చిన క్రొత్తలో తనను విడిచి, క్షణం ఉండజాలని భర్తను బుజ్జగించి, కాలేజికి పంపి, పాఠాలు చదివించి, పరీక్షలు ప్యాసుజేయించిన బాధ్యతగలవ్యక్తి ఆమె. కాలేజికి వెళ్ళివచ్చిన తర్వాత, పెందలాడే భోజనం పెట్టి ఆమె భర్తను సక్రమంగా చదివించింది. కాపురానికివచ్చిన క్రొత్త దినాలనుంచే, ఆమెభర్తను అదుపు ఆజ్ఞలలోనుంచి కొంగున ముడివేసుకొన్నది. తాను గీసినగీటు దాటకుండా భర్తకు శిక్షణ యిచ్చిన ఉపాధ్యాయురాలు కాంతమ్మ.

కాంతానికి ఇంగ్లీషురాదు. కాని భర్తతో ఆమె "మీరు ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుతుంటే నాకేదో అర్థమైనట్లేవుంటుందండీ" అని అంటుంది. అంటే భర్తమోము చూచి ఆమె ఆయన హృద్గతాభిప్రాయాలను తెలుసుకోగలదన్న మాట.

కాంతానికి భర్త ఇంగ్లీషు చెప్పించాలెనని అనుకున్నాడు. కాని యెంత ప్రయత్నం చేసినా అదిసాధ్యం కాలేదు. ఆమెకు నగలమీద వున్నంత ప్రేమ ఇంగ్లీషుమీద లేదు. కనీసం ఆమెచేత వార్తాపత్రికనైనా చదివించవలె నను కుంటే, అదీ నెరవేరలేదు.

కాంతం ఒకవిధంగా చాలా అమాయకురాలనీ ప్రపంచ జ్ఞానం బొత్తిగా లేనిదని చెప్పవచ్చును. "రేపు యుద్ధం ఆపి నవరసులు ఒక గంటసేపు చవుకగా అమ్ముతారని" యెవరో చెప్పితే పాపం ఆమె నమ్ముతుంది. నమ్మడమే కాకుండా, ఆ సమయానికి అక్కడికివెళ్ళి చవుకధరకు నవరసులు తీసుకొని రానందుకు భర్తను కోపిస్తుంది. ఒకరోజు పిల్లవాణ్ణి ఉపాధ్యాయుడు దెబ్బలు కొడితే, ఆమె భర్తతో "చూడండి, ఆ మాస్టర్ చేతులెట్లా వచ్చినాయో! అనవసరంగా పిల్లవాణ్ణి కొట్టాడు. చైనా ఎక్కడున్నదో చెప్పమన్నాడట. వీడు చిన్న వాడాయె, ఎక్కడపెట్టాడో, మరచిపోయినాడు" అని అంటుంది.

కాంతానికి నగలమీద వుండేకోరిక ఇంగ్లీషుచదువు మీద, వార్తా పత్రికలమీద లేదని ఇంతకుముందే చెప్పినాను. లంకాయాగం, కుచేలకథ మొదలయినవి కాంతం బాగా చదువుకున్నది కుమారి శతకం, నృసింహశతకం, గూడ చదువుకున్నది. ప్రహ్లాదచరిత్ర మొదలయినవి అర్థంతెలిసి చదువగలిగేది.

శ్రీరాములు అయోధ్యలో వుండేవాడని ఆమెకు తెలుసు. కాని మైసు రాయి యెక్కడవుంటాడో ఆమెకు తెలియదు. శ్రీరాములు దండకారణ్యానికి యే మార్గాన పోయినాడో ఆమెకు తెలుసు. కాని మనం మద్రాసుకు యెట్లా పోవలెనో ఆమెకు తెలియదు పంచాంగం చూచి తిథి వార నక్షత్రాలు చెప్ప గలదు. రైల్వేగైడ్ చూడడం ఆమె చేతగాదు.

అయితే కాంతం మంచి ఊహా తెలివితేటలు గలది. భర్త పిల్లవాడిచేత గుర్రాన్నిగూర్చి కాంపోజిషన్ వ్రాయించితే "పిల్లవాడికి గుఱ్ఱాలను గూర్చి,

గాడిదలనుగూర్చి పాఠాలు చెప్పుతారండి !” అని ఆశ్చర్యపడుతుంది. భర్తను వేళాకోళం చేస్తుంది.

కాంతం మంచి పొదుపరి. భర్త జేబులో అవసరానికన్న యెక్కువ డబ్బు ఉండనీయకుండా జాగ్రత్తపడుతుంది

ప్రపంచములో సాధారణంగా స్త్రీలకు పుట్టింటిమీద మమకారం యెక్కువ. కాంతం యిందుకు అపవాదంకాదు. తన భర్తపూర్వీకులు, తన పూర్వీకులంత గొప్ప వాళ్ళు కాదని ఆమె అభిప్రాయం. సామాన్యంగా అందరు స్త్రీలవలె భర్తపరాయి స్త్రీవంక కన్నెత్తిచూడడంకూడ, ఎంతమాత్రం యిష్టపడదు. భర్త యెవరో స్త్రీని ముద్దు పెట్టుకున్నట్లు కలవస్తె ఆమె యెంతో అదుర్దాపడుతుంది.

కాంతం మంచి మాటకారి. ఆమెమాటల్లో సున్నితమైన హాస్యం, లలితమైన చాతుర్యం, ప్రతిబింబిస్తుంటవి. కాపురానికి వచ్చిన క్రొత్తలోనే భర్తను స్వాధీనంచేసుకున్న నెరజాణ ఆమె. ఒకనాడు వారిద్దరు ఆప్తుల యింటికివెళ్ళిరి కాంతానికి వదినవరుసగల ఆ యింటి యజమానురాలు యీ క్రొత్త దంపతులను, పేరుచెప్పనిదే గడపదాటి లోపలికి రావద్దని సరస మాడింది. ఆ సందర్భంలో పరిహాసానికి ఆమెభర్త తన భార్య పేరు సుబ్బాలక్ష్మి అని అబద్ధమాడెను. తరువాత గడుసరియైన కాంతం, కాఫీ అతని చేతుల మీద ఒలకబోసి ఇకముందు ఇట్టి పని చేయవద్దని బుద్ధిచెప్పింది. ఆనాటిరాత్రి భోజనాలదగ్గ జరిగిన మరొక మధుర సంఘటన, కాంతంప్రసంగ కుశలతకు, మాటకు మాట బదులుచెప్పే నేర్పుకు, రసికత్వానికి మంచి నిదర్శనం. కాంతం భర్త ఆమెకన్న తొందరగా భోజనం ముగించి యెవరూ చూడకుండా, పెరుగు చేతిని కాంతం బుగ్గలకు రాసి వెళ్ళిపోతాడు. అప్పుడు ఇది కనిపెట్టి వదినెగారు– “ఏమేపిల్ల ! అదేమి ఆగడమే పెరుగు బాగుంటే ఇంకా, రెండు ముద్దలు తినాలిగాని, బుగ్గలకు పూసుకుంటూరా !” అని హాస్యమాడితే వెంటనే కాంతం– “మీతమ్ముడు సగ్గాతినకుండా లేచిపోయినారు, చూశావా వదినా–వారికొరకే కాస్త బుగ్గలకుపూసుకున్నాను” అని బదులుచెప్పి, సమయస్ఫూర్తిని ప్రకటించింది.

ఎంత కోపంలోవున్నా నవ్వించగల మాటపొందిక కాంతానికి పెట్టని సొమ్ము-దెబ్బదగలకుండా హాస్యం ఆడటంలో కాంతానికి పెట్టిందిపేరు. ఒక రోజు భర్త-"మీచెల్లెలు ఒక కోతి, అక్కయ్య మరోకోతి, తోకలు మాత్రం లేవు" అని ఎగతాళిచేస్తే, ఆమె యేమాత్రం తడుముకోకుండా, "మీ చెల్లెళ్ళకు ఆ లోటూలేదు" అని జవాబు చెప్పుతుంది.

ఇంకోకసారి జరిగిన సంఘటనయేమనగా-దంపతులిద్దరి మధ్య ప్రణయ కలహం వచ్చింది. మూడురోజులు మాట్లాడుకోలేదు వారు. అయితే యీ పరిస్థితి ఇద్దరికీ దుర్భరంగానే వున్నది. ఈ సందర్భంలో ఒకరుమేడమీదికిపోతూ, మరొకరు మేడక్రిందికివస్తూ, వారిద్దరు యెదురు పడడం తటస్థించింది. మేడ మెట్లు మిక్కిలి యిరుకైనవి. ఒకమారు ఒక్కరే వెళ్ళగలరు. ఆ మెట్లమీద కొంతసేపు ఇద్దరూ అల్లే నిలబడ్డారు. ఒకరు మరొకరు తప్పుకోవలెనని ఆశించుతూ ఎవ్వరూతప్పుకోలేదు. అప్పుడుకాంతం "కొద్దిగా దారియివ్వండని" అడుగుతుంది ఆయన "నేను పూల్సుకు దారియివ్వ" నంటాడు. వెంటనే ఆమె- "అయితే నేను మాత్రం యిస్తా"నని చెప్పుతూ దారి యిస్తుంది. మరొకసారు భర్త "నేను హొట్టి తెలివి తక్కువ వాడిననా, నీ అనుమానం" అంటాడు. "అహాఁ, హాఁ, హాఁ, అనుమానమేమిలేదు, గట్టినమ్మకమే" నంటుంది. మాటల మూటయైన కాంతం. ఇంకోసారి, ఇంటిలోని పాడిగొడ్డు పొట్లమారిదైనందున అమ్మి వేస్తానంటాడు భర్త. అప్పుడు కాంతం - "పాడిగొడ్డును అమ్ముకొంటా రండి పొట్లదైనంత మాత్రానఇంతకూ అమాటకొస్తే, నేను మిమ్ముల్ని పెట్టు కొని కాపురం చెయ్యలేదండీ యిన్నాళ్ళు" అని అంటుంది. కాంతం మాట కారి తనానికి, ప్రసంగ కుశలతకూ, హాస్యోక్తి చాతుర్యానికి ఇట్టి సంఘటన లెన్నైనా చూపించవచ్చును.

కాంతం జీవితమే ఒక లలిత మధుర శృంగార కావ్యం. కార్యం గాక ముందు ఒకనాడు భర్త ఆమెను ఒంటరిగా కలుసుకొని కౌగిలించుకుంటే, చెంప మీద మృదువుగా కొట్టి, మందలించిన, మధురమూర్తి కాంతం. ప్రతిదినము రాత్రి భర్త కూర్చున్న కుర్చీకి సరిగ్గా వెనుకనున్న గూట్లో స్నోబాటిల్ వెదికే నెపంతో అతని భుజాలమీద చెయ్యివేసి, అవసరం లేకపోయినా కొద్దిగానొక్కి, తన వక్షస్థలం అతని చెంపకు తాకించి, భర్తను రంజింపజేసే చతురశృంగార

వతి కాంతమ్మ. తన బహుకాల తపఃఫలమని యీ మెను జూచి కాంతం విధేయుడైన భర్త మురిసిపోతాడు.

మొదటిరోజుల్లో, అమె తన తనుద్యుతి, కుటిలాలకాలు, సుదీర్ఘనీల శిరోజాలు, ముఖవికాసంచేత భర్తను ఆకర్షించింది. యవ్వనపు పొంగు చల్లారి, పిల్లలతల్లియైన తరువాత ఆమె తన స్వభావం, ప్రవర్తన, ప్రేమా, చమత్కార సంభాషణా మొదలయిన గుణాలచే భర్తను వశీకృతుణ్ణి జేసుకున్నది. దాంపత్యంలో ఉండే విలువకు కాంతం జీవితం ఒక మంచి నిదర్శనం.

అసంతృప్తి ఆమె జీవితంలో యెక్కడాలేదు. జీవితం అంతా త్యాగమే ఆమెకు. భర్తకూ, పిల్లలకూ, సేవజేయడంలో తన సౌందర్యమూ, యవ్వనమూ, అన్నీ త్యాగం చేసిన ధన్యజీవి ఆమె.

"చీకటిలో దేవులాడుతున్న నా బ్రతుకుకు ఆమె ధృవతార; హృదయ క్షేత్రానికి అమృతవాహిని; నా సహోదరి, భార్యా అన్నీ ఆమెయే"నని భర్త చేత మెప్పులుపొందిన కాంతానికి జీవితంలో తృప్తిలేకపోవడమనే సమస్య యెన్నడూ కలుగలేదు.

గృహామే భూతలస్వర్గముగా ఆమె మార్చింది. ఆదర్శ గృహిణియైన మునిమాణిక్యంవారికాంతం తెలుగు వాయికలలో మాణిక్యంవంటిది. మన పూర్వులు చెప్పిన-"షట్ధర్మ యుక్తా కులధర్మపత్నీ" అన్న సూక్తి ఆమెయందు అక్షరాలా వర్తించుతుంది.

కాంతం భర్తచెప్పినట్లు, ఎంతటి బుద్ధిహీనుడోకదా, ఆ భగవంతుడు, తాను నిర్మించిన సుందరభవనంలో వుండే అతి సుందరవస్తువునే కూల్చినాడు.

(రేడియో ప్రసంగం 1950)

దీక్షితులుగారి వటీరావు

ఔను; నిజమే ! మనలోను ఉన్నారు శ్రీమతి వటీరావు. సందేహం యేమీ లేదు- అందుచేతనే దీక్షితులుగారు తమ పీఠికలో యే ప్రత్యేక వ్యక్తిని గూర్చి యీ చిత్రణ చేయలేదని మొదటే చెప్పినారు. అందువలన యెవరూ ఉలికిపడవలసిన అవసరంలేదు.

చూడండి జాగ్రత్తగా ఒకసారి ! కొంచెం పోల్చి పరికించండి ! మన సమాజంలో శ్రీమతి వటీరావులు చాలా మంది కనుపిస్తారు. కావుననే ఈ చిత్రణ ఒక ప్రత్యేక సమాజ శ్రేణిని ప్రతిబింబిస్తుంది. అంతేకాని ఇందులో యేవొక వ్యక్తి ప్రస్తావనాలేదు; తరగతి ప్రస్తావన దప్ప.

రచయిత ఎంత కాదన్నప్పటికి సమకాలీన జీవితము ఆయన పుస్తకాలలో ప్రతిబింబించక తప్పదు అదేవిధంగా ఆధునిక కవులు, కథకులు, నవలారచయితలు తాము ప్రతిరోజు చూస్తున్న సంఘటనలనూ, సమాజంలో తమ కెదురయ్యే వ్యక్తులను తమ రచనలలో చిత్రించడము సహజము. ఇటువంటి చిత్రణకు సంబంధించినవే వటీరావు కథలు.

శ్రీమతి వటీరావును చిత్రించి కొన్ని దశాబ్దాలు గడిచి పోయినప్పటికినీ, యీనాటికీ ఆ శ్రేణికి చెంది లోకంతో మనకేమి పని అని అనుకొనే లోలాక్షులు, క్లబ్బుల మనస్తత్వంగల, కాంతలు సమాజంలో అత్యధిక సంఖ్యలో కనుపిస్తున్నారు. ఇది యీ నాటి నాగరికత ప్రత్యేకతలలో నొకటి, ఆధునిక సాహిత్యంలోని ఎంకి పల్లెటూళ్ళలో ప్రతిచోట కనిపించితే కాంతం పట్టణాలలోను, పల్లెటూళ్ళలోను, పాశ్చాత్య నాగరికత ఆకళించుకోని మధ్యతరగతి కుటుంబాలలోను సర్వత్రా ప్రత్యక్షమైతే, శ్రీమతి వటీరావుమాత్రం పట్టణాలలో ఉన్నత విద్యావంతులై పడమటి సభ్యతను జీర్ణించుకున్న విదుషీమణులలోనే గోచరించుతున్నది. విశేషించి క్లబ్బుకు పోకపోతే కాలక్షేపంకాని కాంతామణులలో మనకు వటీరావు కనుపించుతుంది. కాంతం మన మధ్య ప్రతిరోజూ కనుపించే మనిషి, కాని శ్రీమతి వటీరావు మన సమాజంలో ఇముడలేని విదేశీ సరుకు.

అసలు యీ వటీరావు స్వరూపమేమిటి ? పేరే చిత్రంగా వుండి కృత్రిమంగా కనుపించుతున్నది. ఈమె అసలు పేరు కళావతి; ఇంగ్లీషులో వ్రాసినప్పుడు యీమె పేరు "కళావటి" అన్నమాట. ఆధునిక పద్ధతిలో భర్త పేరు ప్రక్కన చేరగా యెత్తిన పాశ్చాత్య అవతారం వటీరావు వేషభాషలు, అభిరుచులు ఆలోచనలు. ఆశయాలు అన్నీ పాశ్చాత్యమైనవే; పడమటి సీమనుండి బహు ప్రయాసపడి దిగుమతి చేసుకున్న కళలే.

రోజుకు నాలుగు రకాల చీరలు కట్టుకొని. బాహుమూల రుచుల కడ్డు రాని రవికలు తొడుక్కొని, ఒక చేతికి రెండు బంగారు గాజులు పెట్టుకొని రెండోచేతికి రిస్టువాచీ కట్టుకొని. ముఖంమీద సదా పౌడరు వాసన. చెక్కిళ్ళ మీద నిరంతరము చెర్రీ సువాసన; కురులలో కిమోనో మల్లెపువ్వుల సుగంధము, అన్నివేళలా పరిమళించగా సాయంకాలం కాగానే క్లబ్బుకు బయలుదేరే కల్చర్డులేడీ శ్రీమతి వటీరావు.

పోనీ నువ్వు కల్చర్డు లేడీవిగదా; యమ్యే ప్యాసయినావు; లేడీస్ కల్చరు క్లబ్బులో సభ్యురాలవు; బైస్కిల్ తొక్కగలవు కూడాను-ఈచీరల;రవికలు ఖర్మం ఏమిటి ? స్కర్టు తొడుక్కొని హ్యాట్ పెట్టుకొని యింగ్లీషు స్త్రీలలాగ...." అని ఒక మాటు మిసెస్ వటీరావు సహధర్మచరుడు చమత్కారంగా సరసమాడబోతే ఛళ్ళున గట్టిగా భర్త చెంపమీద కొట్టడానికి వెనుకాడక "మీరు సూటు వేసినప్పుడు నేను కడతాను లెండి స్కర్టు" అంటూ నిప్పులు గ్రక్కిన నెరజాణ శ్రీమతి వటీరావు. కాని ఆమె అంతరాంతరంలో పాశ్చాత్య వేషధారణ మీద మోజులేకపోలేదేమో అని పాఠకులు గమనించక తప్పదు.

లేడీస్ కల్చర్ క్లబ్బులో శ్రీమతి వటీరావు గౌరవ సభ్యురాలు; పెద్ద ఉద్యోగస్థుల భార్యలూ, అదమపక్షం సైకిలైనా తొక్క గలిగిన వాళ్ళూ. తత్తుల్యులైన ఇతర ధనికుల భార్యలూ ఇంట్లో పని పాటలు చేయవలసిన అవసరంలేని వాళ్ళూ యీ లేడీస్ కల్చరు క్లబ్బులో సభ్యురాండ్రు - టెన్నిస్ ఆడడమూ, స్వెటరు వేసుకోవడమూ సిగరెట్లు పీల్చడము, లిప్‌స్టిక్‌లు రాసుకోవడము, నిరంతరము ఇంగ్లీషులో సంభాషణ సాగించడము రోజు రోజుకూ కొత్త కొత్త ఫ్యాషన్ల ననుసరించి జుట్టుకట్టులను మార్చుకోవడము, చవుక రకం ఇంగ్లీషు నవలలను పఠించడము. సరదాగా నగ్నదినోత్సవాలు, ఫ్యాన్సీ డ్రెస్ ప్రదర్శనలు జరుపడము మొదలైనవి యీ కల్చరు బాహ్య లక్షణాలలో కొన్ని అని చెప్పవలెను.

శ్రీమతి వటీరావూ ఆమె భర్తా ఉభయులు ఇంట్లో ఇంగ్లీషు భాషలో మాట్లాడుకొంటూ ఇంగ్లీషు దుస్తులు వేసుకొంటూ. ఇంగ్లీషు పత్రికలు చదువు కొంటూ ఇల్లు ఇల్లంతా యీ కల్చరుమయము చేసినారు. కొన్నాళ్ళు - పెళ్ళ యిన కొత్తలో వారికిపుట్టే పిల్లలు గూడా పుట్టి పుట్టడంతోనే ఇంగ్లీషు ఏడుపు ఏడుస్తూ ఇంగ్లీషు నవ్వులు నవ్వుతూ కల్‌చర్‌తోనే పుట్టుతారని వాళ్ళు అను కున్నారు; కాని వాళ్ళు అనుకున్నట్లు జరగలేదు-ఈ పిల్లలు దేశంలోని ఇతర బాలబాలికలవలెనే ఉండేవారు.

సాధారణముగా తన చీరలేమిటో, తన బ్లవుజు లేమిటో. తన ఆభరణా లేమిటో, తవ అలంకరణలేమిటో. తన క్లబ్బులేమిటో, తప్ప భర్త అనే వాడు ఒకడున్నాడు. రోజుకో పది నిమిషాలు అతని గొడవ పట్టించుకోవలెను అన్న దృష్టి శ్రీమతి వటీరావుకు యెంత మాత్రమూ లేదు. హోటల్నుంచి భోజనం తెప్పించుకొని యిద్దరూ మూగనోము పట్టి భోజనం చెయ్యడము, తత్‌క్షణమే ఆవిడ సింగారించుకొని క్లబ్బుకు వెళ్ళడము. ఆయన కచేరికి పరుగెత్తడము వాళ్ళ దినచర్య. ఇందువలన రెండుమూడు రోజుల దాకా భార్యతో సంప్ర దించడానికి శ్రీమతి వటీరావు భర్తకు వీలుకలిగేదికాదు! అతనికి పనుల తొందర ఆవిడకు క్లబ్బు తొందర, స్నేహితులతో పరిచయాల తొందర!

కాన్వెంట్ స్కూలులో చదువు కొంటున్న పిల్లలు యెప్పుడయినా యింటికి తిరిగివస్తే అతణ్ని ఆమె అసలే మరచి పోయేది! పిల్లలచేత ఇంగ్లీషు పద్యాలు, పాటలూ పాడించడము, ఇంగ్లీషు ఆటలు ఆడించడము, వాళ్ళతో పాటు తను గూడ గంతులెయ్యడం, స్కిప్ చెయ్యడం, డాన్స్ చెయ్యడం, సాయంత్రం వాళ్ళను ఇంగ్లీషు దుస్తులతో అలంకరించి క్లబ్బుకు తీసుకెళ్ళడం ప్రొద్దస్తమానం యివే అమె కార్యక్రమాలు.

ఈ అన్ని కారణాల వలన ఉభయుల మధ్య అన్యోన్యం చెడక పోయినా తరచుగా రుసరుసలు, చిర్రుబుర్రులు మాత్రము తారస్థాయిని అందుకొనేవి. అతనికి పూజలూపునస్కారాలమీద అపరిమితమైన రక్తి. అయితే ఆమెకు యింట్లో భావకవులకు టీపార్టీలను యేర్పాటు చేయడంలో అంతులేని ఆసక్తి- భర్తగోడలమీద దేవుళ్ళ విగ్రహాలను ఆవిష్కరిస్తే అవి తీసివేసి ఆ స్థానంలో చవుకరకం ఆర్టు బొమ్మలనూ. సినిమా స్త్రీ పురుష తారల బొమ్మలనూ ఆమె

ఆరాధిస్తుంది ! అతను పిల్లలకు బొట్టు పెట్టితే ఆమె సహించలేదు; బొట్టు చెరిపివేసి సబ్బుతో ముఖాలు కడిగి ఫేసు పౌడరు వాళ్ళ ముఖాలమీద రుద్దు కుంటే ఆమెకు నిద్రపట్టదు- లక్షణముగా మొహానికి పసుపురాసుకోమ్మని అతనొకసారి అన్నప్పుడు ఆమె తన ఆధునికతకు, కల్చర్‌కు అప్రతిహతమైన మహాపరాధం జరిగినట్టు భావించింది. అప్పుడు యిద్దరిమధ్య ప్రపంచ మహా సంగ్రామం జరిగినంత పని అయింది. పాపం హాస్యానికి గూడ శ్రీమతి వటీరావు భర్త నోచుకోలేదేమో ! లేకుంటే ఫేసు పౌడరు బదులు తనూ పిల్లలూ స్వచ్ఛమైన ఐశ్వర్యప్రదమైన విభూతి పూసుకోరాదా అని అతను సరసానికి అంటే అది విరసంగా పరిణమించి అతనికి యింటిలో రెండు రోజులపాటు భోజనం దుర్లభవం కావడము జరిగేది !

శ్రీమతి వటీరావు గడుసుదనీ పెంకెదనీ, మాటకారి అనీ, ప్రణయ కలహాల సందర్భాన చేసుకొనే స్వభావం కలిగినదనీ ఆమె భర్త స్వయంగా స్వానుభవంతో చాటిన సత్యాలు. అయినా కొంత వయస్సు దాటిన తరునాత బుద్ధి పరిణతమై మంచి మార్గము పట్టవచ్చు గదా అని ఆ భర్త ఆశ ! గాని ఆమె మాత్రం "కల్చర్డు'' లేడీగానే ఉండిపోయింది; ఆమె క్లబ్బు కార్యక్రమాలకు యే అంతరాయమూ సహించలేదు.

కోరికలు జయించిన స్వాములవారి కోరికకు అనుగుణముగా పూర్వాచార పరాయణుడయిన శ్రీమతివటీరావు భర్త ఆ సంవత్సరం ధనుర్మాసంలో తమమట్టుకు తాను యింట్లోనే కూర్చుని "నగర సంకీర్తన'' చెయ్యాలనీ ఉబలాటపడినాడు. వంటినిండా విభూతి పూసుకొని రుద్రాక్షలు మెడలో వేసుకొని, త్రినేత్రానికి బదులుగా కుంకుమ బొట్టు పెట్టుకొని, శంఖం చేతిలో పుచ్చుకుని శివరూపంధరించి "శివోహం'' అనుకుంటూ ధనుర్మాసంలో మూడో జామున లేచి "నగర సంకీర్తనం'' చేస్తే యెంతో బాగుంటుందని అతను ఉత్సాహపడినాడు. ఈఉద్దేశ్యాన్ని అతను శ్రీమతివటీరావుకు వివరించి చెప్పినాడు- తన సహధర్మచారిణి గనుక తనతోపాటు వటీరావు పార్వతీ వేషం ధరించవలెనని అతని కోరిక. అతను ఈ కోరికను వెల్లడించడంతోనే ఆమెకు కోపం వచ్చింది. పార్వతి వేషానికి విభూతి పూసుకోనక్కరలేదని కొంచెం పసుపు మొహానికి రాసుకొని కుంకుమబొట్టు పెట్టుకుంటే చాలునని అతను

సమజాయించినాడు. మొదట భయపడినట్లు నటించినా చివరకు శ్రీమతి వటీరావు శ్రీవారి శివరూపం ప్రక్కన పార్వతి వేషం ధరించడానికి ఒప్పు కొన్నది. అంతేగాక ఎంతో ఉత్సాహంగా పార్వతి వేషం వేయడానికి ఉబలాట పడుతున్నట్లు కనుపించింది. కల్చర్డులేడీ వటీరావు తన అభిమతానికి అనుకూలంగా మారినందుకు అతని సంతోషానికి హద్దులేదు. నిర్హేతుక జాయమానమైన యీ పరిణామము కొంత ఆశ్చర్యం మాత్రం కలిగించింది.

అనుకునట్టుగానే ధనుర్మాసంలో ఒకనాడు తెల్లవారక ముందే శివవేష ధారణ ప్రారంభమయినది- అతను చన్నీళ్ళ స్నానంచేసి వంటి నిండా విభూతి పూసుకున్నాడు, భార్య తన కోసం తెచ్చిన పెద్దపులి బగ్గీల బట్ట కట్టుకున్నాడు- నొసట కుంకుమ బొట్టు పెట్టుకున్నాడు. అతను వద్దు వద్దు అంటున్నా విన కుండా, ఆమె స్వయంగా అతనికి అలంకరణ చేయసాగింది. అతని జుట్టు పైకి యెగదీసి ముడివేసి అందులో రేకు చంద్రుణ్ణి దోపింది దారముతో రెండు చేతులకు రెండు రబ్బరు పాములను కట్టింది. ఎముకల హారము ఒకటి అతని మెడలో వేసింది. బుడుబుక్కలవారి దగ్గర తానుకొన్న డమరుకాన్ని అతని వ్రేళ్ళకు కట్టింది- పులిచర్మము ఒకటి తీసుకొచ్చి పీటమీదవేసి దాని మీద శివరూపం ధరించిన భర్తను కూర్చొబెట్టింది - ఇక ఆ సాధ్వి సత్వరంగా పార్వతిగా సాక్షాత్కరించడమే ఆలస్యం! స్వాములవారి సలహా ప్రకారం "నగర సంకీర్తనం" ప్రశస్తంగా ప్రారంభించవచ్చునని శివరూపధారి అయిన అతను ఉవ్విళ్ళూరుతున్నాడు. గంట గడిచింది. అతను "శివోహం" అని గట్టిగా కేకవేసి శంఖం ఊదుతున్నా; ఇంతలోనే ఆమె ప్రవేశించింది. ఆశ్చర్య పడ్డాడు. యింకా వటీరావు శ్రీమతి వటీరావు గానే ఉన్నది; పార్వతి వేషం వేసుకోలేదు. ఆమె వెనుకనే మరి అయిదుగురు ఆధునిక నాగరికత అవతారాలు పడమటి సభ్యత ప్రతిమలు గూడ ప్రవేశించినారు- అతనికి సిగ్గయినది. కాని అతనకంటె యెక్కువ-కల్చర్డు లేడీస్ సిగ్గుపడ్డారు. అందులో ఒకామె దీని పేరేమిటి అని అడిగింది. "ఇది శివ రూపం- ఈయన నా ప్రియ భర్త" అని శ్రీమతి వటీరావు ఇంగ్లీషులో అన్నది. ముసి ముసి నవ్వులతో ఆ అయిదుగురు అతని వేషాన్ని జాగ్రత్తగా అన్ని కోణాల నుండి పరీక్షించినారు. తరువాత పదినిముషాలలో వాళ్ళు కూర్చున్న కారు వెళ్ళిపోతున్న చప్పుడు వినిపించిది.

ఇదంతా అతనికేమీ అర్థంకాలేదు. ఈ అయిదుగురు స్త్రీలు యెందుకు వచ్చినట్లు? శ్రీమతివటి పార్వతి వేషం యెందుకు వెయ్యనట్లు? పురుషుడన్న సందేహం గూడా లేకుండా తనను వాళ్ళంతా అంత పరీక్ష చెయ్యడ మేమిటి? భక్తిప్రపత్తులతో జరుగవలసిన నగర సంకీర్తనం ఈ విధంగా పరిణమించినందుకు అతనికి బాధ కలిగింది.

తప్పకుండా తనను అవమానించడానికే తనభార్యవటీరావు యీ కుట్ర పన్ని ఉంటుందని అతని అనుమానము దీనికి శిక్ష యేమిటా అని అతను ఆలో చించ సాగినాడు. అక్కసుతో నిండిన అతని మనసుకు అనేక ఉపాయాలు స్ఫురించినవి. ఇంటికి వచ్చిన తరువాత భార్య గొంతు నులిమివేయవచ్చును, లేదాయింటిలో దూలానికి ఉరితియ్యవచ్చును; లేకుంటే ఒక గదిలో తాళం వేసి తిండి పెట్టకుండా మాడ్చివేయవచ్చును- ఈ ఊహల మధ్య శ్రీమతి వటీ రావు తటిల్లతవలె రానే వచ్చింది. వచ్చి రావడమే "మైడియర్ హబ్బీ", "మైడియర్ పెట్", "మైపీచ్". "మై డార్లింగ్" అంటూ ఆమె భర్త మీద యెన్నడూ లేని అనురాగాన్ని కురిపించసాగింది; ఆమె సంతోషానికి అవధులు లేవు. ఆ సంతోషాన్ని చూసి తన భార్యకు మతి పోయిందేమో లేక హిస్టీ రియా లక్షణాలు సంక్రమించినవేమోనని అతను సందేహించినాడు. కాని అవేమీ కావు. ఆమెకు అతని కారణంగా క్లబ్బులో ఉన్నతమయిన స్థానం లభించినదట! ఆతనివలన ఆమెకేదో బహుమానాలు వచ్చినవట! అతనికి గూడ కొన్ని బహుమానాలు లభించినవట!

ఇంతకూ యీబహుమానాలేమిటి? ఆమె క్లబ్బులో మెంబరు గనుక బహుమానాలు వచ్చి ఉండవచ్చును. కాని క్లబ్బుతో యేమీ సంబంధంలేని తనకు యీ బహుమానాలేమిటి? ఆ అయిదుగురు స్త్రీలు తనను యెందుకు అంతగా పరీక్షించినట్లు? వచ్చిన బహుమానాలు పుచ్చుకొని ఊరుకోక యెందుకీ కుశంకలు అవి ఆమె అతన్ని మభ్యపెట్టడానికి ప్రయత్నించిది. కాని అతను ఊరుకోలేదు. కోప్పడనని మాట ఇస్తే చెప్పుతానన్నది. అతను వాగ్దా నము చెయ్యనన్నాడు. చివరికి ఆమె చెప్పక తప్పలేదు.

ఒకనాడు లేడీస్ కల్చర్ క్లబ్బులో సభ్యురాండ్రంతా సమావేశ మయినారట. వినోదకాలక్షేపమే క్లబ్బు కార్యక్రమాల పరమావధి. అందు

వలన ప్రతి సంవత్సరమూ సభ్యురాండ్రలో ఒక్కరికి యిచ్చే బహుమానం ఆ యేడు యేవిధముగా యీయవలెనని చర్చ జరిగినది. కొందరు అలంకరణల పందెం బాగుంటుందంటే మరికొందరు ఆటల పందెం బాగుంటుందన్నారు. ఇవేవీ గాకుండా మరొక వింత సూచన యేకగ్రీవంగా ఆమోదించబడినది. ఈ వింత సూచనచేసినది. శ్రీమతి వటీరావు తప్ప మరొకరు కాదని ఆమె భర్త అనుమానం. ఈ సూచన సారాంశం యిది.

మగవాడికి వలెనే ఆడదానికి గూడ వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యము ఉండవలెను. ఇప్పటివరకు మగవాడు ఆడదాన్ని బానిసగా చూస్తున్నాడు. ఇప్పుడు మగవాడికి బుద్ధిచెప్పవలసిన బాధ్యత ఆడదానిది; కొట్టిగాని తిట్టిగాని, సాధించిగాని, ఏడ్పించిగాని, తిండిపెట్టకగాని, చాకిరి చేయించుకొనిగాని, వెంట తిప్పుకొనిగాని యీ బుద్ధి చెపపచ్చును. అందుచేత యిష్టమున్న సభ్యురాండ్రందరు తమతమ భర్తల్ని దద్దమ్మలను-ఫూల్స్‌ను-చెయ్యడానికి ప్రయత్నించవలెనని ఆ నాటి సభలో తీర్మానించపడినది. ఎవరు భర్తను ఫూల్ చేయడంలో ఎక్కువ నేర్పు చూపుతారో వారికి, ఫూలయినవారి భర్త ఆ యేటి బహుమానం. ఇదంతా విన్న వటీరావుభర్తకు అపాదమస్తకం కోపం మండిపోయింది. తనవలెనే దద్దమ్మలయిన భర్తలు యెందరో ఉన్నారనుకొని సంతృప్తిపడి అతను కోపాన్ని దిగమ్రింగుకొన్నాడు. అంతకంటే తనుచేసేది గూడ యేమీ లేదు.

యెందుకంటే యీ బహుమానాల బెడద ప్రతియేడు యెదురవుతున్నదే! క్లబ్బులో భార్యామణికి బహుమానం రావడానికి, కల్చర్డు లేడీలలో శ్రీమతి వటీరావు పేరు ప్రతిష్టలు పెరగడానికి అతను యెంత అప్రమత్తుడై ఉన్నా బలిగాక తప్పలేదు. శ్రీమతి వటీరావు అంతటి గడుసరి.

లేడీస్ కల్చర్ క్లబ్బులో బహుమానాల కొరకు పెట్టే పోటీలు గూడ చిత్రమయినవి!

భర్తచేత వెర్రివేషాలు వేయించి క్లబ్బు సభ్యురాండ్రముందు అతన్ని హాస్యాస్పదుణ్ణి చేయడం ఒకసారి–

శీలానికి భంగంరాకుండా ఎవరైతే తమభర్తలో తమ శీలాన్ని గురించి అనుమానం కలిగిస్తారో వారికి బహుమానం మరొకసారి– స్వేచ్ఛగా పర

పురుషునితో బహిరంగ ప్రణయ కలాపాలు సాగించి బహుమానం కొట్టి వేయడానికి వెనుదీయని సాహసురాలు శ్రీమతి వటీరావు.

ఇంకొకసారి ఫాన్సీడ్రెస్ పోటీలు-భర్త గూడ పోల్చుకోలేని విధంగా, డ్రస్సు ఉందో లేదో అన్నట్టుగా విచిత్ర వేషధారణచేసి బహుమానం పొందిన అతి సాహసి ఆమె !

భర్త ఖర్మకొద్దీ ఒకసారి శ్రీమతి వటీరావు ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారి రేడియో ప్రసంగాన్ని వినడం తటస్థించినది ! శాస్త్రిగారు పూర్వాచార పరాయణులే; ప్రసంగం శాస్త్రీయమైనదే; అందు చేతనే శ్రీమతి వటీరావు భర్త ఇరకాటంలో పడవలసి వచ్చింది ! శాస్త్రిగారు ప్రాచీన హైందవుల సౌందర్య పోషణ పద్ధతులను గూర్చి శాస్త్రీయమైన ప్రసంగం చేసినారట. వెనుకట పురుషులు స్త్రీలకు స్వయంగా స్వహస్తాలతో అలంకారాలు చేసేవారని గూడా ఆయన శాస్త్రీయమైన ఆ ప్రసంగంలో అన్నారట. అందువలన శాస్త్రంలో అవిధంగా చెప్పబడ్డది కాబట్టి మీరు నాకు రోజూ అలంకరణం చెయ్యాలన్న మాట. అని ఆమె అంటుంది. ఫేస్ పౌడర్లు, లిప్ పెయింట్లు టీత్‌పాలిష్, నేల్ పాలిష్, ఫుట్ డెకొరేషన్, బాడీడెకొరేషన్, వగైరా లన్నీ యీ అలంకరణ కాండలోని అంశాలు. "ఫేస్‌పౌడరు. లిప్‌స్టిక్, స్నో. నెయిల్ క్లిప్పర్స్ వగైరా వస్తువులు మీ వద్దనే ఉంచుకొని సరియైన కాలానికి వాటిని నాపట్ల వినియోగిస్తూ ఉండాలి" అని ఆమె ఆజ్ఞ. శ్రీమతి వటీరావు కథలను పరిశీలించి నప్పుడు మనకు ఆధునిక సమాజంలో యిటువంటి సంఘటనలు యెన్నో కనుపించగలవు.

క్లబ్బు జీవితమే శ్రీమతి వటీరావు నిరంతర ధ్యానం. ఆమె పూర్తి సమయం క్లబ్బు కార్యక్రమాలకే. తోడి మహిళా మణులలో అగ్రస్థానం వహించడానికి తన ఆధిక్యతను స్థాపించుకొనడానికి ! ఆమె భర్తను కీలు బొమ్మగాచేసి కోతివలె ఆడించుతుంది. ఆమె జీవిత లక్ష్యం ఇంతే-ఒక్కసారి ఆలోచించితే, హాస్యం పేరుతో రచయిత ఆధునిక నాగరికత మీద చేసిన వ్యంగ్య విమర్శ యేమో యీ కథలని మనకు అనిపించుతుంది.

ఇంటబుట్టిన ఆచారాలకూ -దిగుమతి అయిన ఆచారాలకు సంఘర్షణ జరిగినప్పుడు రాలే విస్ఫులింగాలే 'శ్రీమతి వటీరావు కథలని దీక్షితులు గారు

స్వయంగా చెప్పినారు. ఇంతకన్న చక్కగా యీకథలను వర్ణించడం అసాధ్యం.

జాతీయ సంప్రదాయాన్ని వదులుకొని అన్యజాతీయ సంప్రదాయాన్ని అనాలోచితంగా అవలంబించడం యెంత హాస్యాస్పదమో యీ కథలలో గమనించదగ్గ విషయం.

ఈ కథలు వ్రాసి పావు శతాబ్దం గడిచిపోయింది. దేశానికిస్వాతంత్ర్యం వచ్చింది. జాతీయ దృక్పథం అలవడింది. దేశ పరిపాలన మన వారిచేతిలోకి వచ్చి స్వదేశ సముద్ధరణకు ప్రాధాన్యం హెచ్చింది.

అయినా పాశ్చాత్య మనస్తత్వం. దేశానికి యెంత మాత్రము కుదరని ఆచారాలు, అభిప్రాయాలు మన విద్యావంతుల సంఘంలో యింకా రాజ్యం చేస్తూనే వున్నవి.

అందుచేత యీనాటి క్లబ్బులలో యితరత్ర సంసారవు గొడవ పట్టించుకోక క్రీడాభిరామంగా ఇరువై నాలుగు గంటలు విహరించే మహిళా మణులలో మనకు శ్రీమతి పటీరావులు పుష్కలంగా కనుపిస్తున్నారు.

(రేడియో ప్రసంగం 1954)

స్త్రీల పాటలలోని కవిత్వము

"ఏడువకు యేడువకు వెఱ్ఱినాగన్న, ఏడిస్తె నీకండ్లు నీలాలుగారు
నీలాలుగారుతే నే జూడలేను, పాలైన గారవే బంగారుకండ్లు."

అని యే చల్లనితల్లి, తీయని యెలుగున, యెప్పుడు, తొలిసారిగా యుయ్యెల నూచినదో కాని. ఆ కమనీయ గేయము వినినప్పుడెల్ల యేదో యొక యనిర్వచనీయమైన రసానుభూతి కలిగి ముగ్ధులమై మఱియొక్కమారా గేయమును విన నువ్విళ్ళూరుచుంచుము.

సంగీత సాహిత్యములు

సంగీత సాహిత్యములు శారదాదేవికి స్తనద్వయమని వర్ణించుట మన సాహితీ సంప్రదాయము. శారద సమస్త విద్యా ప్రదాయినియే కాదు, సకల కళాస్వరూపిణీకూడ; సూరనార్యుడు సరస్వతీ చతుర్ముఖుల విలాస వర్ణనావసరమున, భారతీదేవి, గళస్వనమున నవురూపమగు మాధుర్యము నొలికించినాడు.

మున్నెన్నడు కనివిని యెరుంగని యా కోమల గళస్వనము నాలకించి "మఱియొక్కమారు", మఱియొక్క మారని చతురాస్యుడు కొసరి, కొసరి యామెను ప్రార్థించినాడు.

కమల సంభవుడు ఆ గళస్వనమాధుర్యమునకు మై మరచియే కాబోలు, చక్కెరబోడుల కంఠములందు కమ్మదనము చిలుకరించినాడు. కావుననే సంగీత మెలనాగల స్వత్వమై యొప్పుచున్నది.

సంగీతమే యననేల? జాతీయములతో నొప్పు చక్కని సంభాషణా చాతుర్యము స్త్రీలకు వెన్నతోడ బెట్టినవిద్య. ఈ రెండు గుణములు వారి వేడుక పాటలయందు ప్రతిబింబించుచున్నవి. జాను తెనుగు నిక్కపు సొగసు మన చెలియల పలుకులయందే నెలకొనియున్నది. భామామణులు భావాల బరిణెలు;

వారి హృదయములు. రసార్ద్రములు. ఈ రసార్ద్రితవారి వేడుక పాటల యందు ప్రతిబింబించుచున్నది.

వివిధ సాంఘిక సమస్యల కాలవాలములగు స్త్రీలపాటలు మన సాంసారిక సౌందర్యమునకు ప్రతిబింబములు. కళాస్వరూపములగు కనుగందుల నిదుర పుచ్చుటకై యుయ్యేల నూచునప్పుడు, తోడి నెచ్చెలులతోడ పూదోటయందు మెలగునప్పుడు వివాహాది శుభకార్యము అందు వరుసగల వనితలతో లేబరి యాచకములనాడు నవసరమున. మంగళ గౌరి, శ్రావణ శుక్రవారము మున్నగు నోములు నోచునప్పుడును, మగువల మనసులు భావార్ద్రములగుట సహజము. తత్ఫలితమే వారి గేయసముదాయము.

జోలపాటలు : లాలిపాటలు

జోలపాటలు, లాలిపాటలు ముఖ్యముగా శబ్దచిత్ర ప్రధానములు. లలిత సంస్కృత పద బహుళములు. చూడుడు :-

"జో రవికుల శుభాంగ, జో సన్నుతాంగ"
"లాలి బంగరు బొమ్మ లాలి మా యమ్మ
లాలి ముద్దులగుమ్మ లాలి సీతమ్మ"
"పగడంపు రతనాల పసితొట్టెగట్టి,
సొగసైన పైడి గొల్సులు చేతబట్టి
మగువ లూచెదరు సంభ్రమము లెగ దొట్టి
మొగలి రేకులు కొప్పుల, నిండ జుట్టి,
మొలక నవ్వులు వెన్నెలలు వెదజల్ల
తళుకు చూపులు దిక్కులు పిక్కటిల్ల" గా
"గాజు లొరయగను, కంకణములు జార;
జాజికొప్పులనుండి జలజలరాల.
తేజ మలరగ నందియలు రవళిల్ల
రాజముఖు లూచెదరు..."

అను సుందర వాతావరణమెంత యాహ్లాదకరము !

ఆభరణ ప్రీతి

స్త్రీలకు భూషణాలంకారములందుండు సహజప్రీతి కిది నిదర్శనము. పచ్చకర్పూరము, అత్తరువు పన్నీరు, మొల్లలు తెల్లచేమంతులు మున్నగు భోగ్యవస్తువులు, వారి పాటలయందు కొల్లలు. రమణులకు ప్రియతమములగు నీవస్తువులు రసికుల కానంద ప్రదములుగదా!

వరుసపాటలలో పెండ్లికొడుకుతో మరదండ్రు హాస్యమాడుట. వదినె మరదండ్ర యన్యోన్య పరిహాస ప్రసంగము, వియ్యపురాండ్ర నెయ్యపుతీయము ముఖ్యములు.

వింతవింత రంగులచీరెలు, వాని కనుగుణములైన రవికెలు, మానవతీ మణులు మక్కువతో నపేక్షించువస్తువులు. ఈ వస్తు ప్రేమ వారి పాటల యందు సమయోచితముగా, సవిశేషముగా వ్యక్తమగుచున్నది.

> "సంపెగ పువుచీరె, కెంపునీలపు రవికె
> ముడితెల్లనిచీరె, నిండు మొగ్గలుగల రవికె,
> నిమ్మకాయ వన్నెచీరె, నీలివన్నె రవికె."

అను, జతలు వీరిపాటలలో మనకు కనులపండు వొనరించును. ఇది జదువునపుడు మన నవ్య కవికుమారుల సెనగపూరైక దొడిగిన చిన్నది మనవైపు తొంగి చూచుచున్నది.

తలుపు దగ్గర పాట

తలుపు దగ్గరి పాటలు కొన్ని మిక్కిలి రమ్యములు. వీనిలో నాయికా నాయికుల సంభాషణాచాతుర్యము స్తవనీయము. నాయిక ప్రణయ కోపము వహించియుండ నాయకు డామెను ప్రసన్న నొనర్చుటకొరకు స్వీయవర్తనము సమర్థించుకొనుయత్న మాపాటలకు ప్రాణాధారము. జిలుగు బంగరు చీరలు, రత్నములు దాపిన రవికెలు, దవనము, మరువము మున్నగు విలాసవస్తువులు లంచ మిచ్చి, ఆమె యనుగ్రహము నపేక్షించును. కాని యామెమాత్ర మిది వేళగాదని కచ్చితముగా పలుకుచున్నది, చూడుడు :-

"జిలుగు బంగరుచీరెలు దెస్తిని సమ్మతిపడవే భామా"
"జిలుగు బంగరుచీరెలు దెచ్చితె వేళగాదు పోవోయి."
"సత్యభామ, నీచక్కని జడలకు జాజులైన ముడిచేనే. విరజాజులైన
ముడిచేనే"
"జాజులుముడిచే సకియలుమాకు చాలగలరుపోవోయి"
"వనితరో వినవె సత్యభామ నీపాదములకు మ్రొక్కెనే"
"అవతలి వీధిన రుక్మిణియున్నది ఆయుష్మంతుడవోయి.
దీర్ఘాయుష్మంతుడవోయి.

తుదకు ఎట్లో తలుపు తెరచి లోనికి రానిచ్చినది. సఖుని సందర్శనమై నంతనే సకియకు సందేహము లెక్కువైనవి. ప్రత్యక్షముగ గన్పట్టు రతి చిహ్నములను గాంచి యూరకుండ లేక పోయినది. అప్పుడు వారి సంభాషణ :-

"గోవిందుడ నీచక్కని గోటికొనలు కందెనేమోయి"
"గోవర్ధనగిరి పర్వతమెత్తితె గోళ్ళుకందెనె భామా"
"సరసిజాక్ష నీ అధరము నొక్కిన సారసాక్షి ఎవరోయి ?
ఆ సారసాక్షి ఎవరోయి ?"
"తరుణిరో అదియొక ఫలమని చిలుకలు తగిలిపొడిచేనే భామా"
"వరదుడ నీచెక్కుల నెలవంకలున్న వేమోయి ?"
నెలవంకలున్న వేమోయి ?"
"గోరువంకలు పట్టుకరాగా, గోరికెనె యని ముద్దులగుమ్మా"
"సారసాక్ష నీ మేన తెల్లని చందనమెక్కడిదోయి ?"
"పూలతోటలో విహరింపగ పుప్పొడిరాలెనె తరుణీ,
ఆ పుప్పొడిరాలెనె తరుణీ"
"పూలతోటలో విహరించుటకు పోయిన కారణమేమోయి ?
ఆ పోయిన కారణమేమోయి ?
పావురము దప్పించుకపోగా పట్టబోతినే చెలియా,
పట్టబోతినే చెలియా !"
"దేవదేవ నీ బుగ్గను; కాటుక దిద్దిన సఖి, ఎవతోయీ !
ఆ దిద్దిన సఖి యెవతోయీ ?"

"గ్రక్కున చెమటకు గారిన చుక్కబొట్టు, వో మగువా !
అది చుక్కబొట్టు వో మగువా !

ఈ సుకుమార శృంగార చిత్రము ముందు ప్రబంధాదుల యందలి వర్ణనలు నిస్తేజములుగదా ! గోరువంకలు పట్టుట, పావురములతో నాడుట, చిలుకల పలుకులు వినుట, రసికుల కాహ్లాదకరములగు క్రీడలు గాబోలు ! అన్యదేశీయ దాస్యముచే చైతన్యముడిగిన మనకు కుక్కలను బెంచుట, వాసనహీనములగు కాగితపు పూలను, ముడిచి కొనుటయే నాగరికతా లక్షణమగుట ఎట్టి విపరీతము, దౌర్భాగ్యము !

కుమార్తెపై గారాబము

చిన్ననాట నుండియు మిగుల గారాబముతో బెంచిన ప్రియ కుమారిక నత్తవారింటికంపు సందర్భమున కన్నీళ్ళతో :-

"ఎన్నడు నినువిడిచి యెడబాయనైతి,
కన్నతల్లిరో నేను గడతేరు టెట్లు ?
బొమ్మరిండ్లనుకట్టి పొలతులా బిలిచి
అమ్మరో యెవరింక ఆటలాడుదురు ?
వేర్వేరు బొమ్మల పెండ్లిండ్లు జేసి
చిట్టిబొట్టు నోములా చేడెల గూడి
ఎవ్వార లికను మా యింట నోచెదరు ?
నెయ్యగత్తెలగూడి నిండు వేడుకను
ఉయ్యాల లెవ్వార లూగుదురింక"

అని మాతృప్రేమ ముట్టిపడునట్లు వచియించు సన్నివేశమెంత రస స్ఫోరకము ?

చెలికత్తెల పరిహాస వాక్యములు

వీరి పాటలలో మంగళహారతులకు మేలుకొలుపులకు ముఖ్య స్థానము కలదు. పురాణగాథలు—అందుముఖ్యముగా రామాయణ కథను మన స్త్రీలెన్నో యో విధముల తనివిదీర పాడుకొందురు. సీతమ్మ వారికి ఇల వేలుపు. ఆమె కల్యాణ సందర్భమున పేరంటాండ్రు తమతో తామాడుకొను పలుకుల నొకమారాలకింపుడు :—

"వడతి నీకందమే పట్టంచుచీరె.
మణిపతక మొక్కటి మగువ మాకియవె
ఎక్కడిదె యీచీర, యింతిరో నీకు
మ్రొక్కగా, నావిభుడు మొన్న దెప్పించె
ఎలనాగ యెక్కడిదె, యీ బన్నసరము
వెలబెట్టి చేయించె, వెలది నా విభుడు
ఓసెమ్మ, నీకింత యొయ్యారమటనె
చూచిన నెవరైన, సొంపది నవ్వెదరు
పయ్యెద జారెను, పద్మాయతాక్షి
చయ్యన వతివచ్చె సవరించుకొనవె."

అను సహజాపాతరమణీయోక్తులు శ్రోత్రరసాయనములు కదా!

కల్యాణసందర్భమున సీతమ్మకు జేసిన యలంకారము కనుల గట్టునట్లు వర్ణింపబడిన దీ పాటలయందు.

రూపవర్ణనా చాతుర్యము

ఈ పాటలలో రూపవర్ణనాచాతుర్యము మిక్కిలి ప్రశంసనీయము.

"చేమంతి రేకులే చెలియచెక్కిళ్ళు
దానిమ్మగింజలే తరుణి పల్వరుస"

అనునదొక చిన్నయుదాహరణము. తన చెల్లెంద్రతో శాంతా సమేతయైన సీతమ్మను రామచంద్రుడు కొంతదూరమునుండి చూచి శత్రుఘ్నునితో:

"చుక్కలలో బాలచంద్రుడున్నట్లు
కొలువయి కూర్చున్న మన యక్క జూడు
అందరి లోపల సుందరి ననుచు
అష్టవంకర్లతో మీ వదినెజూడు"

అని పల్కె, నా యనుజన్ముడు.

"ఆదిలక్ష్మి సీత ఆ లోకమాత" అని వదినగారిని ప్రశంసించును. సీతమ్మ యాంధ్ర సుందరుల పాలిటి యమృతావతారము, కావనే, యెన్నడో పాపరాజు :-

"జననీ ! నీవు మహాపతివ్రతవు. నీ సౌశీల్య మిల్లాంధ్ర కెల్లను మేల్బంతి" యని ముక్తకంఠముతో కీర్తించినాడు.

ఆ లక్ష్మణుడన్నగారితో వనవాసమొనరించిన పదునాలుగేండ్లు, పాపము సాధ్వీమణి ఊర్మిళాదేవి అన్నపానములు వర్జించి సుషుప్త్యవస్థలో నుండెనట. తిరిగి సౌమిత్రి అయోధ్యానగరమునకు వచ్చినది కూడ ఆమెకు స్మృతియే లేదు. ఆ యవస్థలో లక్ష్మణుడు భార్యకడకేగి ప్రక్కనకూర్చుండగా, నామె:-

"అయ్యమీ రెవరయ్యా మీరింత
యాగడంబుల కొ స్తిరి.
సందుగొందులు వెదుకుచూ మీ రింత
జంకులేకిట కొస్తిరి.
ఎవ్వరును లేనివేళ మీరిప్పుడేకాంతముల కొస్తిరా ?
మా తండ్రి జనకరాజు వింటె మిము నిప్పుడాజ్ఞ సేయగ మానరూ
మాయక్క భావవిన్నా మీకిపుడు ప్రాణాలకే హానివచ్చు
మాయక్క మరిది వింటె, మిమ్మిపుడు బ్రతుకనివ్వరు జగతిలో
హెచ్చయిన వంశానికి, అపకీర్తివచ్చె నేనేమి సేతూ"

అని దుఃఖ పౌరుషములతో, క్షత్రియాంగన కావున, రోష కషాయితాక్షియై వచించెనట.

కాంతమ్మ స్వచ్ఛముగా నాంధ్రులయింటి ఆడుబిడ్డ. ఆమెకు మరదండ్రతో పరిహాసమాడుటయన్న మిక్కిలి ముచ్చట కావున, యూర్మిళను గూర్చి యామెయక్క చెల్లెండ్లతో—

"పసిడిపానుపున పొలసియుండే
ఉండె నొక పదునాలుగేండ్లు పడతి
కుందనపు ప్రతిమ కళలు
ఈ కళలు యెందుండి దాగున్నవో,
దృష్టి తగులకుండా నీలాల
నివ్వాళు లివ్వరమ్మా"

అని మందహాస మొనరించినది. అపుడు సీతమ్మ చెల్లెలి పక్షమున కాంతకు :

"ఇంద్రాది చంద్రులను వలపించేటి
చంద్రులూ మీ తమ్ములూ

దృష్టితగులకుండా, నీలాల
నివ్వాళు లివ్వరమ్మా"

అని వదినెగారు గావున, వినయ సహితమగు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినది. అయితే శాంతమ్మ యంతతో మిన్నకొనలేదు.

"అక్క చెల్లెండ్రు మీరూ
మిక్కిలీ సౌందర్య శాలులమ్మా
మా తమ్ములను వలపించేటి
జాణలకు దృష్టితగులూ"—

అని మాటకు మాట వచించినది.

సీత కల్యాణ సందర్భమున వడ్డించిన భక్ష్యవిశేషములు శాక పాకములు నోరూరజేయును. పట్టాభిషేక కాలమున శాంతమ్మ. ముద్దులమరదలగు నూర్మిళతో పరిహాసమాడకుండ నుండలేక పోయినది.

"నిద్రబోయిన పదునాలుగేండ్ల మధ్యలో
భుజియింపకున్నట్టి భూమీశుదేవి
చాలనేపాయసము, మేలయిన పిండివంటలు
సంతుష్టిగా గుడిచి, సరయూనదీ నీళ్ళు
వాంఛతో తాగవే, వచ్చె లక్ష్మణుడు
నిర్విచారము, లేదు నిద్ర, యీ రాత్రి
సరసమాడావలెను సౌమిత్రితోడ"

అని చిరునవ్వును చిలుకరించినది.

(ఆంధ్రప్రభ దిన పత్రికలో ప్రచురితమైన వ్యాసం 1944)

వాఙ్మయము-జాతీయోద్యమ ప్రభావము

నిద్రాణమైయున్న జాతిని మేలుకొలుపుటకు సాహిత్యముకన్న మహత్తరమైన సాధనము మరొక్కటిలేదు. ఒక దేశము కష్టసుఖములు, మంచి చెడ్డలు, ఒడిదుడుకులు, ఆ వాఙ్మయములో ప్రతిబింబించుచుండును. ఒక జాతి చరిత్రను నిర్మించుటలో రచయితలకు గల ప్రభావము అమోఘమైనది. రూసో వాల్టేరుల రచనలు ఫ్రెంచి విప్లవమునకు కారణ భూతములైనవి.

టాల్‌స్టాయి, మాక్సింగోర్కీ, డాస్టొవొస్కి ప్రభృతులు రష్యన్ వాఙ్మయముద్వారా ఆదేశీయులలో అద్భుతమైన ప్రబోధము కలుగజేసిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయల నిర్యాణానంతరము శత్రురాజొకడు విజయనగరము మీద దండెత్తి వచ్చినప్పుడు అల్లసాని పెద్దన చెప్పిన పద్యము విని సిగ్గిల్లి ఆ రాజు తన సైన్యముతో పలాయనము చిత్తగించి నాడట. ఖడ్గతిక్కన రణరంగమున వెన్నిచ్చి, యింటికి మరలి వచ్చినప్పుడు, అతని తల్లియు భార్యయు చెప్పిన చాటుపద్యాలు అతనిలో పరాక్రమము విజృంభింపజేసి, యుద్ధభూమికి పంపినవట. ఇవన్నియు రచయితలకు, వాఙ్మయమునకు. దేశచరిత్రను దిద్ది తీర్చుటలో గల ప్రభావమునకు స్థాలీపులాకముగా పేర్కొనిన నిదర్శనాలు మాత్రమే

బ్రిటిష్ పరిపాలన క్రింద అణగిపోయిన భారతీయులను, తమ విద్యుక్త ధర్మములను పాలింపవలసినదని ప్రబోధించి, మేలుకొలిపినది వాఙ్మయమే యని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాజాలదు. ఒక యుద్యమము చక్కగా వ్యాప్తి జెందుటకు వాఙ్మయము మిక్కిలి శక్తివంతమైన సాధనమని స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర నిరూపించుచున్నది. ప్రబుద్ధ భారతమునకు తొలి వైతాళికులు రచయితలేనని చెప్పవలెను.

మన దేశీయులను మేలుకొలిపిన ప్రప్రథములలో స్వామీ దయానంద సరస్వతి ముఖ్యుడు. ఆయన వ్రాసిన సత్యార్థ ప్రకాశిక బహు భాషలలో పరివర్తితమై అసంఖ్యాకులగు ప్రజల హృదయాలలో జాతీయ ఆత్మగౌరవ

బీజములను చల్లి, వారిచేత స్వదేశపు గొప్పదనమును గుర్తింపజేసినది, తమ కొక ప్రత్యేక సంస్కృతి, భాస్వంతమైన చరిత్ర కలదనియు, అందుకనుగుణ ముగా తమ భవిష్యత్తును నిర్మించుకోవలెననియు సత్యార్థ ప్రకాశిక ప్రబో ధించినది వంగదేశమున, ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర ప్రభృతులు స్వదేశీయులలో తమ రచనలద్వారా చైతన్యమును కలుగజేసినారు.

తరువాత స్వామీ వివేకానందుని రచనలు ఉపన్యాసములు ఆసేతు హిమాచల పర్యంత ప్రదేశమున ఉద్బోధము చైతన్యము కలుగజేసినవి. ముఖ్య ముగా విదేశాలలో వివేకానందుని వలన భారతదేశ వ్యక్తిత్వము ప్రపంచము నకు బోధపడినది. పాశ్చాత్యదేశాలలో భారతీయులు అనాగరికులు, అడవి మనుష్యులను అపోహాలను వివేకానందుడు తొలగించెను. వంగదేశములో క్రమ క్రమముగా వ్యాపించుచున్న క్రీస్తుమత ప్రచారమును అరికట్టుటకు మరొకవంక నుండి బ్రహ్మసమాజము ఉద్భవించినది. రఘుపతి వేంకటరత్నమునాయుడు, వీరేశలింగము పంతులు గారలద్వారా ఆంధ్రదేశము మీద బ్రహ్మ సమాజ ప్రభావము ఎక్కువగా పడినదని చెప్పవచ్చును. కేశవ చంద్రసేనుని రచనలు వంగదేశమునందలి యువకులను ఊపి ఉత్సాహతరంగితులను జేసినవి. ఈ విధ ముగా దేశములో సంచలనము కలుగజేసి, ప్రజలలో చైతన్యము వ్యాపింప జేయుటకై ఉద్యమములు క్రమక్రమముగా తలయెత్తినవి. ఈ యుద్యమాల ప్రచారము భారతదేశమునందలి వివిధ భాషలలో విరివిగా జరిగినది,

భారత రాజకీయాలలో డాక్టరు అనీబిసెంటు ప్రవేశము ఒక చరిత్రా త్మక ఘట్టము. ఆమె మన జాతీయోద్యమమునకు తొలిసారి విప్లవ దృక్పథము నిచ్చిన వీరనారీమణి. త్యాగశీల. హోంరూలు ఉద్యమము ద్వారా శాసనోల్లం ఘనము జేసి చెరసాల కరిగి, ప్రజలలో చెరసాల భయము తొలగించిన గౌరవము డాక్టర్ అనీబిసెంటుకు చెందుచున్నది. భారతీయ సంస్కృతి, నాగరికతా విజ్ఞానములమీద ఆమెకు అత్యంత గౌరవము, భగవద్గీతను ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించి, యువకులలో గీతా ప్రచారముగావించి, భారతీయులలో దేశాభి మానము ప్రచారము జేయుటకు ఆమె జేసిన సేవ అత్యంత ప్రశంసనీయమైనది; దివ్యజ్ఞాన సమాజ ఉద్యమముద్వారా, దివ్యజ్ఞాన సమాజసంఘమును స్థాపించి ఉపన్యాసములతో భారతదేశమును ప్రబుద్ధముగావించినది. డాక్టర్ అనిబిసెంటు.

విద్యాధికులు, విద్యార్థులు యువకులు డాక్టర్ అనీబిసెంటుకు అనుచరులుగా చేరిరి.

మరొక ప్రక్కనుండి మహారాష్ట్రములో వీరసావర్కర్ విప్లవధ్వజమును ఎగురవేసి, సోదరదేశీయులలో తన పుస్తకముల ద్వారా ప్రబోధము సాగించెను. మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య స్థాపన, ఉన్నతి. పతనములగూర్చి వివరించుచు సావర్కర్ వ్రాసిన హిందూపథ్ పాదుషాహి గ్రంథము మహారాష్ట్రులలో స్వతంత్ర భావములను కలుగ జేసెను.

1857 సంవత్సరములో మన దేశమున బ్రిటీషు పరిపాలనమీద ప్రకటింపబడిన స్వాతంత్ర్య యుద్ధమును, బ్రిటీషు ప్రభుత్వము కొందరు విద్రోహుల సహాయముతో అణచివేసి, దానిని ఒక తిరుగుబాటుగ మాత్రమే చిత్రించినది. వీర సావర్కర్ ఈ 1857 విప్లవమునుగూర్చి "భారత స్వాతంత్ర్య సమరము" అను ఉద్గ్రంథమును రచించెను. మహోజ్వలమగు ఈ గ్రంథమును బ్రిటీష్ ప్రభుత్వము నిషేధించినను రహస్యముగా ఎందరో యువకులు పఠించి, సోదరదేశీయులలో స్వాతంత్రోద్యమ ప్రచారము చేసిరి. ఈ గ్రంథమును పఠించినారను నేరముమీద ఎందరో యువకులు నిర్బంధితులైనారు. ''భారత స్వాతంత్ర్యసమరము'' దేశీయుల రక్తమును ఉడుకెత్తించి. స్వాతంత్ర్య కాంక్షలు చెలరేగజేసినది. లోకమాన్య బాలగంగాధర్ తిలక్, మరాఠా కేసరి పత్రికలలో సంపాదకీయాలద్వారా దేశములో ప్రబోధము సాగించెను. స్వాతంత్ర్య భావ ప్రపూర్ణములగు ఆ సంపాదకీయాలకు భీతిల్లి అయనను బ్రిటీషుప్రభుత్వము నిర్బంధించినది. జెయిలును శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానమని భావించి. తిలక్ మహాశయుడు తన నిర్బంధకాలమున గీతా భాష్యమును కర్మయోగమను పేరుతో రచించెను. తిలక్ కర్మయోగమునకు, భారతదేశములో విశాల వ్యాప్తి కలిగినది. కర్మయోగము ద్వారా భారతీయులు తమ ధర్మమును గుర్తించి, పరదేశ ప్రభుత్వ దాస్య బంధములను తెంచివేయవలెననియు. శ్రీకృష్ణుని బోధనలలోని రహస్య మిదియేననియు బాలగంగాధరుడు ప్రబోధించెను. తిలక్ కర్మయోగము భారతదేశములోని అన్ని భాషలయందు అనువదింపబడినది. స్వాతంత్ర్యము నా జన్మ హక్కని బాలగంగాధరుడు గర్జించెను. గోఖలే, దాదాభాయి నౌరోజీ, రమేశచంద్రదత్తులు ఆంగ్ల రచనలద్వారా, విద్యాధిక ప్రపంచమునకు, బ్రిటీష్ పరిపాలన వలన నష్టములను సకారణముగా నిరూపించి,

స్వపరిపాలన అవశ్యకతను ఋజువు చేసిరి. కానివారి రచనలు ఆంగ్ల విద్యార్థులకు మాత్రమే ఉపకరించినవి. ఇవి ఇతర భాషలలోనికి అనువదింపబడలేదు.

మహారాష్ట్ర దేశమున లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్‌తో పాటు తన కలమును జాతీయోద్యమ ప్రచారమునకు వినియోగించిన విద్వాంసుడు చింతామణి కేల్కార్. తిలక్ తరువాత కేసరి పత్రికకు సంపాదకుడుగా పనిజేసి ఆయన మహారాష్ట్ర దేశములో జాగృతిని కలిగించెను. మహారాష్ట్రి భాషలో జాతీయోద్యమ వ్యాప్తికి తోడ్పడిన రచయితలలో సానేగురూజీ ప్రముఖులు - ఈయన తన రచనలలో ప్రాచీన సంస్కృతిని, పురాణములను, భారతీయ సాంఘిక పద్ధతులను సామ్యవాద సూత్రములతో సమన్వయించినాడు - మామా వరేర్కార్ తన లేఖినిద్వారా. మన విద్యార్థికులను క్రైస్తవ మిషనరీలవలె దేశాభ్యుదయమునకై జీవితాలను అంకితము చేయవలెనని, ధర్మాదాయములను జాతీయము చేయవలెనని ప్రబోధించెను. ఈయన రచనలో హాస్యము చమత్కారము ఉట్టిపడుచుండును. మహారాష్ట్ర దేశములో ఖాండేకర్, హిందీలో ప్రేమ్‌చందులవలె, తెలుగులో చింతా దీక్షితులు చిన్న కథలద్వారా జాతీయోద్యమ ఘట్టములను చక్కగా చిత్రించిరి. నారాయణ సీతారాం ఫడ్కే సుప్రసిద్ధ నవలా రచయిత. సమకాలిక సమస్యలు, యీయన నవలలకు యితివృత్తములు, తిలక్ కాలమునందలి రాజకీయాలను ప్రవాసియను నవలయందును, 1942 విప్లవమును జంఝూ మారుతము అను నవలయందును ఫడ్కేగారు చక్కగా వివరించిరి. చీకటి బజారును, ప్రజాహిత జీవనములోని అవినీతిని నిర్దాక్షిణ్యముగా యీయన తన రచనలో ప్రకటించి, సంఘమునకు దారి జూపినాడు. ఈయన కాశ్మీరు సమస్యనుగూర్చి కూడ ఒక్క చక్కని నవలను వ్రాసినాడు. మహారాష్ట్రి దేశములో గాంధీ రాజకీయాలను, గాంధీ వాఙ్మయమును వ్యాప్తిలోనికి దెచ్చిన పండితులు, ఆచార్య వినోబాభావే, కాకా కలేల్కరుగార్లు. ఆచార్య అత్రే సంఘములోని చాదస్తములనన్నింటిని తూర్పారబట్టిన విమర్శకుడు. హాస్యమునకు ఆటపట్టులగు యీయన రచనలు మహారాష్ట్రి దేశమున మంచి ప్రబోధము కలిగించినవి. మహారాష్ట్ర జాతీయ కవులలో గోవింద అగ్రజ్, తాంబేగార్లు ప్రముఖులు.

హిందీ భాషలో జాతీయోద్యమ ఘట్టములకు వాఙ్మయములో స్థానమొసంగిన కథకులు మున్షీ ప్రేమచంద్, సుదర్శన్‌గార్లు. మున్షీ ప్రేమచంద్

కథలు అన్ని భాషలలోనికి ముఖ్యముగా తెలుగుభాషలోనికి చాలవరకు పరివర్తితమైనవి. బెంగాలు నాటకమునుగూర్చి, క్రిష్ణచంద్ర వ్రాసిన అన్నదాత యను గ్రంథము సుప్రసిద్ధమైనది. హిందీ జాతీయ కవులలో సుమిత్రా నందన్ పంత్ మైథిలీశరణగుప్త మహాదేవీ వర్మగార్లు ముఖ్యులు. క్షితీంద్ర మోహన సేన్, దేవేంద్ర సత్యార్థిగార్లు హిందీ భాషలో జాతీయ వాఙ్మయమును బహుళముగా సృష్టించిరి. భారత రాజ్యాంగ పరిషత్తు సభ్యులు బాలకృష్ణ శర్మగారు హిందీ భాషలో మంచిరచయితలు. ఆధునిక హిందీ రచయితలలో రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ ప్రముఖులు. ఈయన రచనలయందు విప్లవ దృక్పథము ప్రముఖముగా నుండును. "వాల్గానుండి గంగా తీరము వరకు" అను రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ గ్రంథము సుప్రసిద్ధమైనది.

కర్ణాటక సాహిత్యములో గూడ ఇట్టి పరిణామము మనకు కనుపించుచున్నది. అలూరి వెంకటరావుగారు గాంధీ రాజకీయాల కన్నముందే కర్ణాటక దేశములో దేశభక్తిని ప్రబోధించు రచనలు గావించిరి. కర్ణాటక భాషలో కృష్ణశర్మగారు జాతీయ సమస్యలను ప్రజలకు విప్పి చెప్పు రచనలను విరివిగా చేసినారు. అంబికాతనయదత్తు. మన శ్రీశ్రీ వలె, కర్ణాటకభాషలో విప్లవ ధ్వజము నెత్తిన రచయిత. దివాకర్ గారు కర్ణాటక భాషలో గాంధి రాజకీయాలకు గాంధీ వాఙ్మయమునకు చక్కని సమీక్షలను వ్రాసిరి. వీరిని మనము ముట్నూరి కృష్ణరావు గారితో పోల్చవచ్చును. ఆచార్యగోకాక్ జాతీయ వాఙ్మయసమీక్షకులలో ఎన్నదగినవారు. రాజరత్నం, పుట్టప్పగార్లు ఉత్తేజకరమైన జాతీయ గేయములను రచించిరి.

స్వాతంత్ర్యజ్యోతిని మూరుమూల పల్లెలలోనికి దీసికొని వెళ్ళి, ఇంటింట వెలిగించి చీకటిలోనున్న ప్రజా సామాన్యమునకు వెలుతురు జూపించి, భారతీయ జాతీయోద్యమమును నిజమైన ప్రజల ఉద్యమముగా జేసిన సంపూర్ణ గౌరవము గాంధీ మహాత్మునికే చెందుచున్నది. గుజరాతీలో - నవజీవన్; ఇంగ్లీషులో - యంగ్ ఇండియా; మున్నగు పత్రికలద్వారా గాంధీమహాత్ముడు ప్రజలలో జాతీయ భావాలను ప్రజ్వరిల్ల జేసెను. ఇంగ్లీషు భాషయందును, గుజరాతీ యందును, గాంధిమహాత్ముని కలము అత్యంత శక్తివంతమైనది. పూవువలె మృదువేగాక, వజ్రమువలె కఠోరమైనదిగూడ అయన రచన. గాంధీ

మహాత్ముని వ్యాసములు ఆసేతు హిమాచలపర్యంతము ప్రజలను పులకాంకిత గాత్రులను జేసి, స్వాతంత్ర్య సమరములో వారు నడుముకట్టి ముందుకు దూకుటకు ఉపయోగపడినవి. క్విట్ ఇండియా సందర్భమునందును, అంతకు ముందును, అయన నిర్వహించిన వివిధ ఉద్యమాల సందర్భమున ఆయన వ్రాసిన వ్యాసములకు ప్రపంచ వాఙ్మయమున అత్యున్నత స్థానము కలదు. రస్కిన్, టాల్‌స్టాయిల రచనల ప్రభావము గాంధీమహాత్ముని జీవితముమీద యెక్కువగా పడినదని చెప్పవచ్చును. మహాత్మునివలెనే జవాహర్లాల్ కూడ రచనల ద్వారా, భారత దేశమును ప్రబోధించెను.

ఈ సందర్భములో భారత స్వాతంత్ర్య ఉద్యమమునకు తోడ్పడిన విదేశీయుల రచనలను గూర్చి కూడ ప్రస్తావించుట అవసరము. సండర్ లాండు వ్రాసిన ఇండియా ఇన్ బాండేజి (దాస్యబంధాలలో జిక్కుకొనిన భారతదేశము), రామ్సే మాక్డోనాల్డు రచనలుమున్నగునవి భారత జాతీయోద్యమ ప్రచారమునకు బాగుగా తోడ్పడినవి. మనదేశములో అమృతబజారు పత్రిక; ప్రకాశం పంతులుగారి స్వరాజ్య; బొంబాయి క్రానికల్; చింతామణిగారి లీడర్; ట్రిబ్యూన్ మున్నగు ఆంగ్ల పత్రికలు నిర్భయ విమర్శలద్వారా, దేశములో చైతన్యము ప్రబోధము కలుగజేసినవి. భారత జాతీయోద్యమమును గూర్చి వ్రాసిన విదేశీయులలో బ్రెయిల్స్‌ఫర్డు గారికి ఉన్నత స్థానము గలదు. భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ ఆశయాలను ధైర్యముతో తమ రచనలద్వారా సమర్థించిన వారిలో బ్రెయిల్స్‌ఫర్డుగారు ముఖ్యులు. 1942 సంవత్సరమున గాంధీ, నెహ్రూ, పటేలు మున్నగు నాయకులు చెరసాలలో బంధింపబడిన తరువాత, భారతజాతీయోద్యమమును, దౌర్జన్యపద్ధతులద్వారా అణచి వేయుటకు బ్రిటీషు ప్రభుత్వము ప్రయత్నించిన సందర్భమున, సుప్రసిద్ధ పత్రికా రచయిత లూయీ ఫిషర్ భారత జాతీయ కాంగ్రెసును గూర్చియు, మన జాతీయోద్యమమును గూర్చియు వ్రాసిన వ్యాసములు ప్రపంచమును దిగ్భ్రాంత మొనరించి, భారతీయుల హక్కులు న్యాయమైనవని ఋజువు చేసినవి. భారత జాతీయోద్యమ చరిత్రలో లూయీఫిషర్ రచనలు చిరస్మరణీయములు.

వందేమాతరం గేయము భారతీయులను ప్రబోధించుటలో చేసిన సేవను గూర్చి యెంత ప్రశంసించిన తక్కువయే. బంకించంద్రుని జీవిత కాలమున

ఆయన నవలలు. వంగదేశమును ప్రబోధించినవి కాని, తరువాత క్రమక్రమముగా జాతీయోద్యమ విస్తరణతో; రాజకీయాలలో గాంధీమహాత్ముని అవతరణతో, జాతీయోద్యమము దాల్చిన విప్లవ పరిణామముతో, వందేమాతరం గీతము సకల భారతీయుల హృదయాలను ఉత్సాహతరంగితము జేసి, వారి నెత్తురును ఉడుకెత్తించి, ఉత్తేజితులను గావించినది. ఈ గీతముపాడుచు ప్రాణములనైన ఒడ్డుటకు యువకులు సంసిద్ధులైరి. వందేమాతరమనగా జాతీయోద్యమమునకు, భారత స్వాతంత్ర్యజ్యోతికి పర్యాయపదమైనది. భారత దేశములో వందేమాతరంవలె ప్రజల హృదయాలమీద ఆధిపత్యము వహించిన గేయము మరొక్కటి లేదనిన సత్యమునకు తలవంపులు వాటిల్లవు. జాతీయకవి రవీంద్రుడు శక్తివంతమైన ఒక మహాసంస్థగా అవతరించి భారతీయులలో ప్రబోధము గావించెను. రవీంద్రుని 'జనగణమన' భారతజాతీయ గేయముగా అంగీకరింపబడినది. వంగ భాషలో శరత్ చంద్ర ప్రభృతులు తమ రచనలద్వారా, సోదర దేశీయులను ప్రబోధించిరి. మహర్షి అరవిందునికి రవీంద్రునితో సమానమైన స్థానము వంగదేశమున కలదు. గాంధీమహాత్ముడు, రాజకీయ రంగమున ప్రాధాన్యము వహించకముందే అయన గీతా ఉపన్యాసములు వంగదేశమును ఉత్తేజిత మొనరించినవి. ఆ దినాలలోని వంగదేశము నందలి విప్లవోద్యమ నాయకులందరును అరవిందుని గీతా ఉపన్యాసములను విని, ప్రబోధితులై, భారతమాత సేవకు జీవితములను అంకితము జేయుటకు నిశ్చయించి ముందుకు వచ్చిన వారేనని చెప్పవచ్చును. ఇంగ్లీషులో కె. యస్. వెంకటరమణిమున్నగు వారు రచించిన గ్రంథములు విద్యాధికులను, విద్యార్థులను ప్రబోధితులను జేసినవి. వెంకటరమణిగారి గ్రంథములు – తెలుగులో పరివర్తితమైనవి.

తెలుగు దేశమున వాఙ్మయము ద్వారా ప్రజలను మేలుకొల్పిన వైతాళికుడు వీరేశలింగం పంతులు. వీరేశలింగం పంతులు తమ రచనలద్వారా సంఘములోని కుళ్ళును బయట పెట్టి, సంస్కరణోద్యమమును, మాటలతో ప్రచారము జేసి సంతృప్తి జెందక, ఆచరణలోనికి దెచ్చిరి. వీరేశలింగము గారిది సంస్కరణ దృక్పథము. రాజకీయముగా వీరేశలింగముగారు ప్రజా ప్రబోధము చేయకపోయినప్పటికి వారి సంఘ సంస్కరణోద్యమము ఆంధ్రుల కన్నులు తెరిపించి, జాతీయోద్యమ వ్యాప్తికి ఆంధ్రదేశములో మంచి అవకాశము కలుగజేసినది. ఆంధ్ర పత్రికను స్థాపించిన కాశీనాథుని నాగేశ్వర

రావు పంతులుగారు ఆంధ్ర దేశమున రాజకీయ చైతన్యమును కలుగజేయుటకు అద్వితీయమున కృషి చేసిరి. ఆంధ్రుల ఏకైక దినపత్రికగా ఆంధ్ర పత్రిక స్వాతంత్ర్యోద్యమ బీజాలను ప్రజాహృదయ క్షేత్రాలలో చల్లి, చిరస్మరణీయమగు సేవగావించినది. ఆంధ్ర దేశములో రాజకీయ ప్రబోధము కావించిన పత్రికలలో కృష్ణాపత్రికది అగ్రతాంబూలము. ఒకమారు ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు తమ పత్రికలో యెక్కువగా వార్తల ప్రకటన జరుగుటలేదను ఆరోపణకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచు, కృష్ణాపత్రిక వార్తాపత్రిక కాదనియు (News paper), అది అభిప్రాయాల పత్రిక యనియు (Views paper) తెలిపిరి. భారతజాతీయ కాంగ్రెసు ఆదర్శాలను గూర్చి, కాంగ్రెసు అధ్యక్షోపన్యాసాలను గూర్చి జాతీయ భావ ప్రబోధకములగు కృష్ణాపత్రిక సంపాదకీయములు ఆంధ్రదేశములో అపూర్వమగు సంచలనము కలుగజేసినవి. మారుమూలలనున్న ప్రజలు కృష్ణాపత్రిక సంపాదకీయములను చదివి రాజకీయముగా చైతన్యవంతులైరి. నాయకులను, విద్యార్థికులను, ప్రజాసామాన్యమును అందరిని ఒక్కుమ్మడిగా ఊపి, ఉత్సాహతరంగితులను జేసినవి కృష్ణాపత్రిక సంపాదకీయాలు. వేదాంతవేత్తలనేకాక పల్లెటూరి ప్రజానీకమునుగూడ కృష్ణా సంపాదకీయాలు సంపాదకీయాలు .ఉత్తేజితులను గావించినవి. నాయకులు, కార్యకర్తలు, సామాన్యప్రజలు ఆ పత్రికా సంపాదకీయాలను చదివి, ప్రబోధితులగుచుండెడివారు.

ఆంధ్ర, కృష్ణా పత్రికల ననుసరించి యితర పత్రికలు బయలుదేరి ఆంధ్రదేశ రాజకీయ వాతావరణమును చైతన్యపూరితము జేసినవి. యువకులు భావగేయములద్వారా, ప్రజానీకమును మాతృదేశసేవకై, ముందుకు వచ్చునట్లు చేసినారు. గురుజాడ, రాయప్రోలు కవీంద్రులు ఇట్టి యువకులు, దువ్వూరి, విశ్వనాథ, జాషువ, తుమ్మల కవీశ్వరుల రచనలు ఆంధ్రదేశములో దేశభక్తి, త్యాగదీక్షను ప్రబోధించినవి. గరిమెళ్ళ సత్యనారాయణగారు కృష్ణాపత్రికలో తమ గేయములద్వారా, సత్యాగ్రహోద్యమ ప్రబోధమును జేసిరి. "మాకొద్దీ తెల్ల దొరతనము," "అంటరాని వారెవ్వరో కాదు, మావెంట రానివారె." ''దండాలు భరతమాత'' అను గేయాలు అపారమైన చైతన్యము కలుగ జేసినవి. ఆధునికాంధ్ర కవి శేఖరుల రచనలోని ''చావలేదు, ఆంధ్రుల మహోజ్జ్వల చరిత్ర,'' ''దేశమంటే మట్టికాదోయ్, దేశమంటే మనుషులోయ్.'' ''వీరగంధము తెచ్చినారము, వీరులెవ్వరొ చెప్పుడీ.''

''కొల్లాయిగట్టితేనేమి మాగాంధి కోమటై పుట్టితేనేమి'' అను కవితలు ఆంధ్ర ప్రజల నాలుకల మీద నాట్యము జేసినవి. భరతఖండము చక్కనిపాడియావు వంటి పద్యములు ప్రజాసామాన్యములో బ్రిటిష్ పరిపాలనాస్వరూపమును బాగుగా చిత్రించినవి. రాయప్రోలు, గురజాడ విశ్వనాథ, జాషువా. తుమ్మల, దువ్వూరి మున్నగు ఆధునిక కవి శేఖరుల రచనలు బహిరంగ సభలలో వేదికల మీద, శ్రావ్యముగా పఠితమై ప్రజలను చైతన్యవంతులనుగా జేసినవి. సభలలో దేశభక్తి ప్రబోధములగు గేయాలు, పద్యాలు అద్భుతమైన జాగృతిని కలుగ జేసినవి.

ఈ జాతీయోద్యమ వాఙ్మయ ప్రభావఫలితముగా తెలుగులో వీరకావ్యములు గూడబయలుదేరి పరదేశ పాలనా బంధములను త్రెంచుకొనుటకై ప్రబోధము జేసినవి. ఆధునిక కవులలో శివశంకరశాస్త్రి అడవి బాపిరాజు, కొడాలి ఆంజనేయులు మున్నగువారు త్యాగ సమయములందు ముందుకువచ్చి చెరసాలల నలంకరించినారు. ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి 'మాలపల్లి' అను నవల ప్రజలలో చాల ప్రబోధము కలుగజేసినది.

(రేడియో ప్రసంగం 1954) (గోలకొండ పత్రికలో ప్రచురించినది)

తెలంగాణ సాహితీ వికాసము

తెలుగు దేశ చరిత్రలో, తెలుగుసీమ భూగోళంలో నెల్లూరు మండలం విశిష్టమైనది. కళలకు, సాహిత్యానికి, సంస్కృతికి తరతరాలనుండి కాణాచి సింహపురి. అందుచేతనే సింహపురిలో జరిగే సన్మానానికి ప్రత్యేక ప్రాధాన్యాన్ని మన కవి, పండితులు యిస్తున్నారు. అనేక సంవత్సరాలనుండి కవిత్రయ జయంతులు జరుపుతు ఆ సందర్భాలలో కవులను, పండితులను ఆహ్వానించి వారిచేత విద్వదభిరామమైన ఉపన్యాసాలను చేయించే ప్రశస్తి. సంప్రదాయం నెల్లూరులో నెలకొని యున్నది. విశ్వవిద్యాలయాలు చేయించే ఎక్స్టెన్‌షన్ లెక్చర్స్ వంటివి. యీ కవిత్రయ జయంతి సందర్భంలో జరిపించే ఉపన్యాసాలని విద్వాంసుల ఏకగ్రీవ అభిప్రాయం.

ఈ సంవత్సరం యీ సన్మానాన్ని స్వీకరించి ప్రసంగించవలెనని అహ్వానించినపుడు నాకు కొంత ఆశ్చర్యము కలిగినది. అంతేకాదు నిర్వాహకుల వివేకములో కొంత సందేహము కలిగినది. అయితే ఇంకా ఆలోచించినపుడు ప్రతి సంవత్సరం కవి పండితులను మాత్రమే ఆహ్వానించే యీ ప్రశస్త సంప్రదాయాన్ని యీ సంవత్సరానికి నిల్పివేసి విద్వాంసుల శ్రేణికి చెందని వ్యక్తి నొకరిని యీ పర్యాయం అహ్వానించి జరిగే చమత్కారము చూడవలెనని యీ నిర్వాహకులు ఉబలాట పడినారేమో యని నాకు తోచినది. ఇదే నిజమైతే ఆ ఉబలాటం తీర్చవలెననే నేను మీ ముందు నిలిచినాను. నా యీ సాహసానికి మరొక కారణం నాకు పరమాప్తులై యీ జయంతుల నిర్వహణ కార్యకలాపాలకు యాజమాన్యము వహిస్తున్న డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారి నిర్ణయం కాదనగలిగే శక్తి లేకపోవడం.

ఈ రోజు నేను యేమి మాట్లాడవలెనని ప్రశ్నించుకున్నపుడు అప్రయత్నంగా రాయప్రోలు పద్యమొకటి నా నాలుకమీద దొరలినది.

పాయలు పాయలుగా విడి
పోయిన తెనుగు కన్నియ ముంగురులకు, వే

ణీ యోగ్యా భరణముగా జడకుచ్చు ల
ల్లి యిచ్చితి భక్తిన్.

వెంటనే యీనాటి ప్రసంగానికి యీ పద్యాన్నే ప్రధాన ప్రాతిపదికగా చేసుకుంటే బాగుంటుందనే తలంపు మెరపువలె మెరసినది. నిజమే ! తెలుగు కన్నియ ముంగురులు పాయలు పాయలుగా విడిపోయినవి. ఎన్ని పాయలు ? ఎంత కాలంనుండి ? అనేక శతాబ్దాల నుండి, క్రీస్తుకు పూర్వం నుండి, రెండు వేల సంవత్సరాలనుండి. తెలుగు వానికి విదేశాలతో వ్యాపారం చేసే సంబంధాలు రెండు వేల సంవత్సరాలకు పైగా ఉన్నవి. స్వర్గీయ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ గారు వ్రాసిన వాక్యాలు వినండి. "ఆనాడు (అనగా క్రీస్తుపూర్వం) మన దేశము. రోము మొదలైన పడమటి నగరాలతోను, తూర్పు దేశాలతోను, ద్వీపాలతోను వర్తక వ్యాపారాలు సాగించింది, ఓడల వర్తకులతోపాటు మన మతము. మనవిద్యలు, మనకళలు అన్నియు కూడ తూర్పుదేశాలకు, ద్వీపాలకు వెళ్ళినవి. ఈ విధంగా భారతీయ సంస్కృతిని తూర్పు దేశాలలోను, ద్వీపాల లోను వ్యాపింపజేసిన మొట్టమొదటివారు మన పూర్వులు బౌద్ధాంధ్రులు, కాళింగు లూను"-విదేశాలతో తెలుగు వారికి గల సంబంధాలు మిక్కిలి ప్రాచీన మైనవి. ఈనాడు మనము తెలుగును గూర్చి అంతర్జాతీయ స్థాయిలో ఆలో చిస్తున్నాము - తెలుగువారు తగినంత సంఖ్యలో అన్నిదేశాలలో కనిపిస్తు న్నారు. మళ్ళీ రాయప్రోలువారు చెప్పిన పద్యమే వినండి.

"మోటుపల్లీ తీరమున లంగరేసి ఓ
డలు సుంక మర్పింప నిలుచునాడు
రాయలసీమ రారాయబార్లు వసించి
చిత్రచరిత్రల్ రచించు నాడు
పాకాల చెరువు చెంపలపండు ధాన్యము
అన్య దేశాధీశు లడుగునాడు
అద్దంకి కోడెల నాబోతులకు నై
దూరా గతులు కొని త్రోలు నాడు
ఖండ ఖండాంతరములన్ ప్రకాశమయ్యె
తెనుగు తల్లి లాలాటికా తిలక దీప్తి

తమ్ముడా మాయనిత్తువే తల్లి వన్నె
చెల్లెలా చిన్నబుత్తువే తల్లి చిన్నె"

అను ప్రబోధము యీనాడు మనలను ఉత్తేజితము చేస్తున్నది.

అయితే సాంస్కృతిక సంబంధాలు పరస్పరమైనవి. మనము కొంత ఇచ్చినప్పుడు మరికొంత తీసుకోవడం కూడ జరుగుతుంది. పరదేశ, పరప్రాంత, పరభాష, పర సంస్కృతులను జూచి తెలుగువాడెన్నడు ఉలికిపడలేదని చరిత్ర చాటుచున్నది. ఈ దృక్పథంతో తెలుగు దనాన్ని పరిశీలించినపుడు వ్రాయ వలసిన సంగతులు ఒక గ్రంథమే కాగలదని అనివిస్తున్నది.

ఈనాడు తెలుగువారు విదేశాలలోను, మనదేశంలోని ఇతర రాష్ట్రాల లోను అధిక సంఖ్యలో నివసిస్తూ ఆయా దేశాల, ఆయా ప్రాంతాల అభివృద్ధికి పాటు బడుతున్నారు. కొన్ని విదేశాలలో తెలుగువారు మనకన్న ఆర్థికంగా సంపన్నులై సామాజికంగా పురోగాములై ఉన్నారు. బర్మా, మారిషస్, దక్షిణాఫ్రికా, ఫిజి, మలేషియా మొదలైన దేశాలలోని తెలుగువారు ఇందుకు నిదర్శనం. ప్రత్యేకంగా వారికి కులసంబంధమైన స్పృహ లేదు. ఏకులం వారో, ఎప్పుడు వెళ్ళినారో తెలియదు కానీ, తెలుగు మాట్లాడే వారంతా ఒకే కులంగా రూపొందినారు. మన సంస్కృతిని విదేశాలకు, విదేశాలలోని తెలుగువారికి అందించే ప్రయత్నంతోపాటు కులరహితమైన అక్కడి సంస్కృతిని మనం గ్రహించే ప్రయత్నం చేయవలసి ఉంటుంది. ఈ కుల రహితమైన సమాజ పరిణామఫలితంగా ఆదేశాలలోని తెలుగు భాష పరిణామము కూడ మనం గమనించవలసి ఉంటుంది. భాషనుబట్టి కులాన్ని పోల్చుకోలేని నుడికారము అది. ఈ నుడికారము పైన సహజంగా అక్కడి భాషల ప్రభావం కూడా పడి ఉంటుంది. అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థవంటి సంస్థలు విదేశాలలోని తెలుగు భాషా పరిణామాన్ని పరిశీలించవలసి ఉంటుంది. ఇదే విధంగా భారతదేశంలోని ఇతర రాష్ట్రాల తెలుగు నుడికారాన్ని కూడా పరిశీలించవలసి ఉంటుంది.

కొన్ని విదేశాలలో, తెలుగు, సాహిత్యపరంగా కూడ మంచి అభివృద్ధి పొందినది. బర్మాలో వివిధ వాఙ్మయ ప్రక్రియలలో సాధన చేసిన తెలుగు రచయితలు, తెలుగు పత్రికలు, తెలుగు సారస్వత సంఘాలు, నాటక సమాజాలు

ప్రశంసనీయమైనకృషి గావించి, సాంస్కృతిక చైతన్యానికి పాటుపడుట జరిగినది. ఇటీవల అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ బర్మా, మారిషస్ దేశాలను గూర్చి రెండు పుస్తకాలు ప్రకటించినది. ఇతర దేశాలలోని తెలుగు భాషను గూర్చి యిటువంటి పుస్తకాలు ప్రచురణ కావలసిన ఆవశ్యకత ఉన్నది. ఇది జరిగినపుడు విదేశాలలోని తెలుగు సాహిత్యవికాస చరిత్రకు తగిన సామగ్రి లభించగలదు.

ఇతర దేశాల ఇతర రాష్ట్రాల తెలుగు స్వరూప స్వభావాల పరి నా ప్రసంగానికి ప్రస్తుతం కాదు. మన తెలుగు సీమలో విభిన్న ప్రాంతాల మాండలికాలను గూర్చి కొద్దిగా ప్రస్తావించి తెలంగాణా సాహిత్య వికాసాన్ని సమీక్ష చేయడమే యీనాటి నా ప్రసంగం ఉద్దేశ్యం. ఇందుకు భూమికగా కొన్ని మాటలు చెప్పవలసి ఉంటుంది. తెలుగుజాతికి ఉజ్జ్వలమైన చరిత్ర ఉన్నది. అయితే యీ చరిత్రను పరిశీలించినపుడు తెలుగువారు ఏకపరిపాలన క్రింద ఉన్న ఘట్టాలు మూడు మాత్రమే మనకు కనిపిస్తున్నవి. మొదటి మారు కాకతీయ యుగంలో; రెండవ పర్యాయం గోలకొండ రాజుల పరిపాలనలో; మూడవ సారి నేటి ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడ్డ తరువాత, ఈ విషయంపై మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు వ్రాసినమాటలు గమనించండి.

"గణపతి దేవ మహారాజు తెలుగు మాట్లాడే ఆంధ్రులందరిని ఒక్క రాజ్యంలోకి తీసుకరావలెనని మొదటిసారి ప్రయత్నించాడు. ఈ మహారాజుకు సమకాలికుడు తిక్కన సోమయాజి. ఈయన మహాకవి. నెల్లూరు పాలించిన తెలుగు చోళరాజు మనుమసిద్ది ఆస్థానంలో ఉండి విరాటపర్వము దగ్గరినుండి సంస్కృత మహాభారతం పదిహేను పర్వాలున్ను తెనుగు చేసి మనదేశంలోని వేద మత, ధర్మానికి గట్టి విత్తనం వేశాడు. మనది ఆంధ్రదేశం. మనం ఆంధ్రుల మనే జాతీయాభిమానం మొదటిసారి మనకు యీ కాలంలోనే కలిగింది. దేశంలో క్రొత్త ఉత్సాహం ప్రబలింది. ఇక లోటేమిటి? గణపతి దేవమహారాజు సర్వ విధాల సమర్థుడు, శౌర్యపరాక్రమాలు గలవాడు...మన ఆంధ్రదేశం ఇంచు మించుగా ఓరుగంటి కాకతీయుల అధికారంలోనికి వచ్చింది" "తరువాత తెలుగు దేశంలోని అత్యధిక భాగాన్ని పరిపాలించినవారు బహమనీ రాజులు (అయితే, బహమనీ రాజ్యము బహుభాషా రాష్ట్ర, కర్ణాటక, తెలుగు ప్రజల సమష్టి కుటుంబము, పూర్వపు హైదరాబాదువలె) బహమనీ రాజ్యం విచ్ఛిన్నం అయిన

తరువాత గోలకొండ రాజ్యం యేర్పడినది. గోలకొండ రాజ్యచరిత్ర అంటే ముస్లిం సుల్తానుల పరిపాలన లోని ఆంధ్రదేశచరిత్ర అన్నమాట. గోలకొండ తెలుగురాజ్యము. గోలకొండ సుల్తానులు తెలుగు ప్రభువులు అయినారు." తెలుగు కవిత్వంలో ఇంబ్రాహీం కుతుబ్‌షా, ఇభరాముడుగా మారి తెలుగు జనానికి అభిరాముడైనాడు. బహమనీ రాజులక్రింద, గోలకొండ సుల్తానుల క్రింద ఫారసీ, ఉర్దూ భాషలలో తెలుగు భాషకు, తెలుగు దేశానికి పరిచయము కలిగినది. ఈ ప్రభావం ఆనాటి నుండి నేటివరకు కనిపిస్తుంది.

గోలకొండ రాజ్యం పతనమైన తరువాత ఇరువై సంవత్సరాల క్రింద వరకు అనగా ఆంధ్రప్రదేశ్ యేర్పడేవరకు మధ్యన ఉన్న కాలంలో తెలుగు దేశం భిన్న పరిపాలన క్రింద ఉండిపోయినది. తెలంగాణా ప్రాంతం, రాయలసీమ ప్రాంతం, సర్కారు ప్రాంతాలు రూపొందినవి. సర్కారు, రాయలసీమ ప్రాంతాలు ఇంగ్లీషు పరిపాలన క్రిందికి పోయి తమిళ, కర్ణాటక, మళయాల భాషీయులతో కలిసి ఉండటం తటస్థించినది. ఇంగ్లీషు వారికి సామంతుడైన నిజాం యేలుబడిలో తెలంగాణా, మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక ప్రాంతాలతో కలసి నిలిచినది. రాయప్రోలు ప్రస్తావించిన తెలుగు కన్నియ ముంగురులు యీ విధంగా పాయలు పాయలుగా తెలుగు సీమలోనే విడిపోయినవి. తత్ఫలితంగా తెలుగు భాషా వికాసంలో మాండలికమైన ప్రత్యేకతలు యేర్పడినవి. రాయలసీమ. సర్కారు జిల్లాలు, తెలంగాణము అనే మూడు పాయలలో యీ ప్రత్యేకతలను స్పష్టంగా పోల్చుకో వచ్చును.

తెలంగాణ నిజాం యేలుబడి క్రింద సుమారు నూటాయేబది సంవత్సరాలు ఉండి పోయినది. ఈ 150 సంవత్సరాలలో ఇక్కడి సాహిత్య స్వరూపాన్ని పరిశీలించడం అవసరం. తెలంగాణాలో కూడ జిల్లా స్థాయిలో మాండలికమైన ప్రత్యేకతలు మనకు కనిపిస్తున్నవి. మహబూబునగరు జిల్లా భాషకు ఖమ్మం జిల్లా భాషకు వ్యత్యాసాలు మనం పోల్చుకోవచ్చును. ఆదిలాబాదు నిజామాబాదుజిల్లా మాండలికాల ప్రత్యేకతను మనం గమనించవచ్చును. మెదక్ వరంగల్ జిల్లాల మాండలిక స్వరూపాన్ని మనం గుర్తించవచ్చును. తెలుగు అకాడమీ పక్షాన జిల్లా స్థాయి భాష సర్వే జరుగుచున్నది. ఈ సర్వే ఫలితం భాషా శాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనలకు ఉపయుక్తం కాగలదని చెప్పవచ్చును.

తెలంగాణా మాండలికాన్ని పరిశీలించినపుడు శబ్ద పరంగా మనకు కొన్ని ప్రత్యేకతలు కనిపిస్తున్నవి "గెడ్డం" అన్నమాటకు తెలంగాణాజిల్లాలో అర్థం వేరు ఆంధ్ర జిల్లాలలో అర్థంవేరు. "వాకిలి" అనగా తెలంగాణాలో ఇంటి ముందు చోటు కాని ఏలుపుకాదు. "గడప" అన్నమాట తెలంగాణా వ్యవహారంలో, "కడప". 'పోకలు' అనేమాటకన్న "బాగాలు" అనే మాట తెలంగాణా వ్యవహారంలో ఉన్నది. "పెదాలు" అన్నమాటకు పెదములు అని తెలంగాణాలో వ్యవహారం. "అలా" అనేమాటను తెలంగాణాలో "అట్ల" అంటారు. కావాలి, చేయాలి అనే "లి" ప్రత్యయం తెలంగాణా వాడుకలో లేదు. వచ్చాడు, పోయాడు కూడ తెలంగాణా వాడుకలోలేవు. గోలకొండ సుల్తానుల కాలంలోను, అంతకు ముందుగాను పారసీభాషా ప్రభావంవల్ల తెలుగులో అనేక పారసీ ఉర్దూ శబ్దాలు వచ్చినవి, వీని సంఖ్య నూర్లలో ఉంటుంది. అయితే యీ శబ్దాల వాడుకలో కూడ తెలంగాణ, ఆంధ్ర ప్రాంతాలలో కొన్ని వ్యత్యాసాలు కనిపిస్తున్నవి. "షికారు" అనగా వాహ్యాళి కాదు "వేట", "ముద్దాయి" అనగా నిందితుడు కాదు నేరారోపకుడు. ఇంకా ఇటువంటి శబ్దాలను అనేకము సూచించవచ్చును. మాండలికమైన వ్యత్యాసాలకు మచ్చులు మాత్రమే యీ శబ్దాలు. ఈ సందర్భంలో తెలంగాణా నుడికార ప్రభావం కూడ కొద్దిగా ఉర్దూమీద కనిపిస్తున్నదనీ, కొన్ని తెలుగు శబ్దాలు ఉర్దూలో కూడ దొరలినవని మనం గమనించవలసి ఉంటుంది. ఆ విషయం ప్రస్తుతం కాదు. తెలంగాణా ప్రాంతములోని మరికొన్ని సాంస్కృతిక ప్రత్యేకతలను కూడ యీ సందర్భంలో గమనించవలసి ఉన్నది. ఉదాహరణకు ఉత్తర భారతపు ప్రభావము వలన "హోళీ" పండుగకు తెలంగాణాలో ప్రాచుర్యం ఎక్కువగా ఉన్నది. మొహర్రం సందర్భంలో పీర్ల పండుగ కూడా ఇటువంటిదే. విజయదశమికి ముందుగా తొమ్మిది రోజులు తెలంగాణా ప్రాంతములో ప్రతి పట్టణంలోను, ప్రతి పల్లెటూరులోను స్త్రీలు వినోదించే బతుకమ్మ పండుగ తెలంగాణాకు ప్రత్యేకమైనది. ఈ విధమైన ప్రత్యేకతలను కొన్నింటిని ఆహార విహారాలలోను, ఆచార విచారాలలోను, వేషభాషలలోను పోల్చుకోవచ్చును. కాని యీ ప్రత్యేకతలు తెలుగు సంస్కృతిని విభజించునట్టివి కావని బహిరంగానికి మాత్రమే చెందినవని, అంతరంగికంగా ఆంధ్ర సంస్కృతి ఏకత్వానికి ప్రతిబంధకము కావని యీ సందర్భంలో స్పష్టీకరించవలసి ఉన్నది.

తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో తెలంగాణా ప్రాంతానికి విశిష్టమైన స్థానము. తెలుగు సాహిత్యములో ప్రశస్తమైన, గణుతి కెక్కిన గ్రంథాలు మూడు. భారతము, భాగవతము, రామాయణము. ఏకశిలా నగరంలోని గణపతి దేవుని ఆస్థానంలో తిక్కన భారతావిష్కరణ జరిగినది. భాస్కర రామాయణము వ్రాసిన భాస్కరుడు, మల్లికార్జున భట్టు, కుమార రుద్రదేవుడు, అయ్యలార్యుడు తెలంగాణా ప్రాంతమువారే. ఆంధ్ర మహాభాగవతము వ్రాసిన పోతనామాత్యుడు తెలంగాణా ప్రాంతీయుడే. మారన మార్కండేయ పురాణం యీ ప్రాంతముననే వ్రాసినాడు. మొట్టమొదటి అచ్చతెనుగు కావ్యము యయాతి చరిత్ర రచించిన పొన్నగంటి తెలగన్న యీ ప్రాంతము వాడే. సామాన్య ప్రజలకు అందుబాటులో నుండునట్లు జానుతెనుగులో రచన గావించవలెనని ప్రబోధించి బసవపురాణాన్ని వ్రాసిన పాల్కురికి సోమనాథుడు తెలంగాణా ప్రాంతీయుడే. ఈ విధంగా ప్రాచీన సాహిత్యం తెలంగాణాలో వర్ధిల్లినది. తెలంగాణము ఇతరాంధ్ర దేశంతో వేరొక పాయగా విడిపోయిన తరువాత కూడా తెలుగు సాహిత్యం యిక్కడి ప్రవర్థమానమైనదని యీ సందర్భంలో చెప్పవలసి ఉన్నది. రాజకీయంగా వేరుపడిపోయినప్పటికిని భాషాదృష్ట్యా తెలంగాణా ప్రాంతం ఆంధ్రప్రాంతంలో సన్నిహిత సంబంధాలు కలిగియుండినది. ఈ సంబంధాలు ఎన్నడూ తెగిపోలేదు. కావున తెలంగాణా ప్రాంతంలో తెలుగు పాండిత్యంలేదని తెలుగు సంస్కృతికి చోటులేదని ఆంధ్రప్రదేశ్ యేర్పడక పూర్వం కొన్ని వర్గాలలో వ్యాపించిన అభిప్రాయం సరియైనది కాదు. తెలంగాణాలోని గ్రామాలలో తాళపత్ర గ్రంథాలులేని ఊరు లేనేలేదని చెప్పితే అతిశయోక్తి కాజాలదు. సుమారు ఏబది సంవత్సరాల క్రిందట నా చిన్నతనమున కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు పక్షాన స్వర్గీయ జయంతి రామయ్య పంతులు గారి ఆదేశంపై స్వర్గీయ శేషాద్రిరమణ కవులలో ఒక్కరైన దూపాటి వేంకట రమణాచార్యులవారు తెలంగాణా ప్రాంతమంతా తిరిగి ఎన్నో శాసనాలను, నూర్లకొద్ది తాళపత్ర గ్రంథాలను సంపాదించి సాహిత్య పరిషత్తుకు అప్పగించి యుండిరి. ఇవి అన్నీ సాహిత్య పరిషత్తు కార్యాలయంలో యీనాటికి ఉండవచ్చును ఆంధ్ర చరిత్రకు, ఆంధ్ర సాహిత్యానికి అక్కరయిన సామగ్రి అనేకము యీశాసనాలలోను, యీతాళపత్ర గ్రంథాలలోను లభించిందని విజ్ఞులు చెప్పినమాటలు నాకుబాగా తెలిసిన సత్యము. ఈతెలంగాణా శాసనాలలో కొన్నిం

టిని హైదరాబాద్రులోని లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలివారు ప్రకటించినారు. మరికొన్ని శాసనాలు ఆర్క్యాలజీ శాఖకు అప్పగించబడినవి. ఇందులో కొన్ని ప్రకటితమైనవి కూడా. ఇంతకూ చెప్పవలసిన మాట యేమనగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో తెలుగు దీపాలు ఎన్నడూ ఆరిపోలేదన్న సత్యం - అప్పటి ప్రభుత్వ విధానాల వలన యీ దీపాలు దేదీప్య మానముగా ప్రకాశించక పోవచ్చును, కానీ మిణుకు మిణుకు మని వెలుగుచునే యుండెను. హైదరాబాదు నగరంలోని పరిస్థితి ఎట్లున్నప్పటికిని పల్లె ప్రాంతాలలో తెలుగు భాషా సాహిత్యములు అంతరించలేదు.

గోలకొండ సుల్తానులు ప్రజలు మతాన్ని, ప్రజల భాషను, ప్రజల సంస్కృతిని ప్రోత్సహించి ఆదరించినారు, కానీ ఆసఫ్‌జాహీ వంశీయులు ఈ ఉత్తమ సంప్రదాయాన్ని పాటించలేదు. ముఖ్యంగా గత శతాబ్దం తుది భాగం నుండి భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యము వచ్చి హైదరాబాదు పైన పోలీసుచర్య జరిగేవరకు ప్రభుత్వవిధానాలు ప్రజల భాషలను అణచివేయునవిగా ఉండినవి. బ్రిటిషు పరిపాలనలో భాషలను అణచివేయుటకు ఇటువంటి ప్రయత్నాలు జరుగలేదు. మాతృభాషలద్వారా విద్యాబోధనఅవకాశాలు అప్పటి హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో పూర్తిగా లేకుండెను. బ్రిటిషు పాలనలో గ్రంథాలయాల స్థాపన నిషేధించలేదు. రాజకీయాలతో సంబంధములేని సారస్వత కృషి బ్రిటిషు ప్రాంతంలో నిరంతరాయంగా జరిగింది. సి. పి. బ్రౌను వంటి సివిలియన్ అధికారులు ప్రజల భాషల వికాసానికి కృషిచేసిరి. వీరేశలింగం పంతులు మొదలైన వారి సారస్వత కృషికి ప్రభుత్వం ఆటంకాలు కలిగించలేదు. కానీ తెలంగాణా ప్రాంతంలో పరిస్థితి మరొక విధంగా ఉండినది. మాతృభాషల వికాసానికి గొడ్డలి పెట్టు వంటి విధానాలను హైదరాబాదు ప్రభుత్వం అమలు చేసినది. తెలుగు చదువు కొనడానికి అవకాశాలు లేనే లేకుండినవి. ఒక గ్రంథాలయాన్ని పెట్టుకోవడమే చాలా కష్టమైన పనిగా ఉండినది. కవిసమ్మేళనాలు, సారస్వత సభలను జరుపుకోవడం కూడా ప్రభుత్వానికి కంటగింపుగా ఉండినది. ఇందు వలన ప్రజలలో స్వతంత్ర భావాలు వ్యాప్తి చెంది రాజకీయంగా తన అస్తిత్వానికి భంగము కలుగగలదని అప్పటి ప్రభుత్వం అభిప్రాయపడినది. ఆంధ్ర అనే పేరిట ఏ ఉద్యమము సాగినప్పటికిని దానిని ప్రభుత్వం శత్రుభావముతో చూచినది. ఆంధ్ర అనే పదములో ఉద్యమాలు నడిపితే తుదకు యీ ఉద్యమాల

ఫలితంగా తెలంగాణా ఆంధ్ర ప్రాంతముతో కలిసిపోయే ప్రమాదము వాటిల్ల గలదని అప్పటి ప్రభుత్వం అభిప్రాయపడినట్లు ప్రామాణికమైన ఆధారాలు ఉన్నవి. అందుచేత సారస్వత కృషి కూడ ఆరోజులలో రాజకీయ కృషివలె ప్రచ్ఛన్నంగా జరుగవలసిన అవసరం యేర్పడినది. ఈ పరిస్థితినే వాగ్బంధన శాసన వైశానిక తాండవమని స్వర్గీయ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ఒకమారు వర్ణించియుండిరి.

తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఊరూర ఉద్దండులైన సంస్కృతాంధ్ర పండితు లున్నప్పటికిని వారు సభలలో సమావేశమై పరస్పర అవగాహన చేసుకునే అవకాశాలు బొత్తిగా లేకుండెను. రాజభాషయైన ఉర్దూ, ప్రాథమిక దశనుండి విశ్వవిద్యాలయ దశవరకు బోధనాభాష కావడంవల్ల తెలుగు భాషాభివృద్ధికి గొప్ప సంకట పరిస్థితి యేర్పడినది. ఆ రోజులలో హైదరాబాదు రాష్ట్రం ఒక ప్రత్యేకమైన ద్వీపకల్పముగా సిద్ధమై అక్కడ నివసించే ప్రజలను ఇతర ప్రపంచమునుండి వేరుచేసినది. అందుచేత గత శతాబ్దమునుండి భారత స్వాతంత్ర్య ప్రాప్తివరకు అక్షరాస్యులైన ప్రజల సంఖ్య మిక్కిలి తక్కువగా ఉండెను. సంస్కృతాంధ్ర పండితులు కవులు గ్రాసవాసోదైన్యానికి గురియై పల్లెటూళ్లలో కృశించిరి. కొద్దిమంది ఉర్దూ, ఫారసీ భాషలలో పరిచయం చేసుకొని ప్రభుత్వ ఆశ్రయముతో తమ పనులను నెరవేర్చుకొనిరి. ఈ విధంగా తెలుగు భాషా వికాసానికి తెలంగాణా ప్రాంతంలో గ్రహణము పట్టినది.

ఈ పరిస్థితులలో తెలుగు భాషను ఆదరించి, ప్రోత్సహించినటువంటి సంస్థానాల కృషిని మనము మరచిపోవడానికి వీలులేదు. గద్వాల, వనపర్తి, ఆత్మకూరు సంస్థానాలను యీ సందర్భంలో ప్రశంసించవలసి ఉన్నది. ఆంధ్ర ప్రాంతానికి, తెలంగాణా ప్రాంతానికి ఒక విధంగా యీ సంస్థానాల ఆదరణ వలన సాంస్కృతిక సంబంధాలు పెంపొందినవి. ప్రతి సంవత్సరం ఆంధ్ర ప్రాంతమునుండి కవులు, పండితులు వచ్చి యీ సంస్థానాలలో సన్మానము పొందేవారు. ఇటువంటి వారిలో తిరుపతి వేంకట కవులు కూడ ముఖ్యులు. ఈ అవధానాలు ఆనాడు తెలంగాణా ప్రాంతానికి, ఆంధ్ర ప్రాంతానికి మధ్య భాషాపరమైన వంతెనలుగా ఉండినవి. వీనికితోడు కొన్ని నాటక సంఘాలు కూడ ఆంధ్ర ప్రాంతమునుండి వచ్చి తెలంగాణా ప్రాంతములోని కొన్ని పట్టణాలలో నాటకాలను ప్రదర్శిస్తుండేవి. మైలవరము, సురభి మొదలైననాటక

సంఘాలు వరంగల్లు మొదలైన తెలంగాణా ప్రాంతాలలో నాటకాలను ప్రదర్శించి యీ రెండు ప్రాంతాలమధ్య సాంస్కృతిక సమైక్యతను బలపరచిన సత్యము యీ సందర్భములో మనము గమనించవలసి ఉన్నది.

తెలంగాణాలోని పరిస్థితులను గమనించి యీ ప్రాంతమున సాహిత్య వికాసానికి కృషిచేయవలెనని సంకల్పించినవారు స్వర్గీయ కొమర్రాజు వేంకట లక్ష్మణరావుగారు ఆయన గొప్ప పరిశోధకుడు. తెలుగు భాషా వికాసానికి అపారమైన కృషిచేసిన మేధావి. నిష్కళంక దేశభక్తుడు. ఆ రోజులలో చాలా మంది ఆంధ్ర ప్రాంతీయులకు తెలంగాణాను గూర్చి సరియైన అవగాహన లేకుండెను. లక్ష్మణరావుగారు మునగాల సంస్థానానికి దివానులైనందు వలన మునగాల సంస్థానాధీశ్వరులకు తెలంగాణా ప్రాంతంతో సంబంధాలు ఉండినందువలన ఆ ఉభయులు హైదరాబాదుకు రాకపోకలు చేస్తుండేవారు లక్ష్మణరావుగారి కృషికి మునగాల రాజావారి తోడ్పాటు లభించినది. ఈ విధంగా 1900 సంవత్సరమున శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయము స్థాపితమైనది. తరువాత 1904వ సంవత్సరమున రాజనరేంద్ర భాషా నిలయం హనుమకొండలో స్థాపితమైనది. ఆ తరువాత మరికొన్ని సంవత్సరాలకు వరంగల్లులో శబ్దానుశాసనాంధ్ర భాషానిలయం స్థాపితమయ్యెను. లక్ష్మణరావు గారి విజ్ఞాన చంద్రిక గ్రంథమండలి కూడా 1900 ల సంవత్సరమున హైదరాబాదులో స్థాపితమైనది. లక్ష్మణరావుగారు, రావిచెట్టు రంగారావు గారు, మునగాల రాజాగారి తోడ్పాటుతో తెలంగాణా ప్రాంతములో సాహిత్య వికాసానికి సాంస్కృతిక చైతన్యానికి గట్టిపునాదులు నిర్మించినారు. తరువాత క్రమక్రమంగా తెలంగాణాలో అనేక గ్రంథాలయాలు స్థాపితమై సాహిత్య సభలు జరిగి కవి పండితులను మేల్కొల్పి తెలుగు భాషాభ్యుదయానికి కృషిచేయడం జరిగింది. ఈ కృషికి లక్ష్మణరావుగారి అడుగుజాడలలో వారి ప్రోత్సాహంతో నాయకత్వం వహించినవారు మాడపాటి హనుమంతరావు గారు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు. తెలంగాణాలో తెలుగువారిని మేలుకొల్పిన గౌరవము యీ మహనీయులకు ఈయవలసి ఉన్నది. అనాటి తెలుగు వాని చిత్తవృత్తిని ఒక కవి ఈ విధంగా వర్ణించినాడు.

హోలీ యంచును గాలిబంచును సదా యె
ఖ్ఖాలె పో, షాయరిన్ చాలా చాలా నఫీ
సు లుట్టిపడ మాషాల్లా రచించెన్గదా

అని తెలుగువాడు హర్షించే వాడట. ఇటువంటి పద్యాలు ఇంకా మరి కొన్ని ఉదహరించవచ్చును. మొత్తంమీద ఉర్దూ, ఫారసీ భాషల ప్రభావానికి లోనై తన మాతృభాషకు అంత ప్రాధాన్యం యీయని పరిస్థితిని ఆనాటి తెలంగాణములో కనిపించినది. ఈ సందర్భములో పైన పేర్కొన్న ముగ్గురు మహనీయుల మార్గదర్శకత్వంలో గ్రంథాలయాలు, పత్రికలు, గ్రంధమాలలు స్థాపితమై తెలంగాణాను మేలుకొల్పడం జరిగినది. ఈ విధంగా మేలుకొని యువకులు ముందంజవేసి సాహిత్యవికాసానికి కంకణ బద్ధులైనారు. ఈ విధంగా తెలంగాణ సాహిత్య రంగంలో నవయుగోదయమైనది. కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయాన్ని స్థాపించిన 1900 సంవత్సరమునుండి యీ నవ యుగము ప్రారంభమై 1948 సెప్టెంబరులో జరిగిన పోలీసుచర్యవరకు కొనసాగినదని చెప్పవచ్చును. ఈ అర్థశతాబ్దములో సాహిత్య కృషి యే విధంగా జరిగినదో స్థాలీపులాక న్యాయంగా వివరించడం యీనాటి నా ప్రసంగం యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. అందుచేత ఈ కాలంలో సారస్వత వ్యాసంగము చేసిన వారిని గూర్చి మాత్రమే ప్రస్తావించనైనది. 1948 సెప్టెంబరు తరువాత జరిగిన సాహితీ వికాసము మరొక అధ్యాయము. డాక్టరు సి. నారాయణరెడ్డి ప్రభృతులైన ప్రముఖాంధ్ర కవులు, విమర్శకులు, రచయితలు, పోలీసు చర్య తరువాత తమ సాహితీ జైత్రయాత్రను ప్రారంభించినారు.

తెలంగాణా సాహిత్యరంగంలో నవయుగోదయానికి వైతాళికులు నిస్సందేహంగా కొమర్రాజు వేంకట లక్ష్మణరావుగారు. ఆయన బహు భాషా వేత్తలు, గొప్పమేధావి, మహావిజ్ఞాని. ఆధునిక యుగంలో తెలుగు భాషా వికాసానికి కృషిచేసిన వారిలో వీరేశలింగంగారి ప్రక్కన ఉండవలసినవారు. ఆధునిక అవసరాల దృష్ట్యా తెలుగుభాష ప్రగతి చెందవలెనని ఉద్దేశించి అందుకు అనుగుణమైన వాఙ్మయాన్ని పుష్కలంగా నిర్మించిన మార్గదర్శి మహామనీషి లక్ష్మణరావుగారు. చరిత్ర పరిశోధన, భాషాపరిశోధన, విజ్ఞాన వాఙ్మయాభివృద్ధి, వచన వాఙ్మయ ప్రగతిలక్ష్మణరావుగారి ఆశయాలు. ఈ ఆశయాలకనుగుణంగా వారు తమ అనుయాయులను తీర్చిదిద్దినారు. మాడపాటి హనుమంతరావుగారి

పైన లక్ష్మణరావుగారి ప్రభావము స్పష్టముగా గోచరిస్తున్నది. ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు లక్ష్మణరావుగారి శిక్షణలో పెరిగినవారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు లక్ష్మణరావుగారిని తమ మార్గదర్శకులుగా అభిమానించి నారు. అందుచేత యీ ముగ్గురు ఆధునిక యుగంలో తెలంగాణా సాహిత్యాభి వృద్ధికి లక్ష్మణరావుగారి అడుగు జాడలలో కృషిచేసిరి. మాడపాటి హనుమంత రావుగారు ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ, ఫారసీ, తెలుగు భాషలలో ప్రవీణులై మహా రాష్ట్రము, హిందీ, సంస్కృత భాషలతో తగినంత పరిచయం కలిగినవారు. ఉర్దూలో మంచి రచయిత కూడా. "ముషీర్ దక్కన్" అనే దిన పత్రికకు అనేక సంవత్సరాలు సంపాదకీయాలు వ్రాసినారు. తెలుగులో సరళమైన వచన రచన చేయగలిగినవారు. "ఝాత్రకాలపు హిందార్యులు" అనే గ్రంథాన్ని ఆయన మహారాష్ట్రము నుండి తెనిగించినారు. తెలుగు భాషలో మొట్టమొదటి కథానిక రచయితలలో హనుమంతరావుగారిని పేర్కొనవలసి యున్నది. స్వయంగా మంచి కథలను వ్రాయడమేగాక మున్షీప్రేమ్‌చంద్ కథల్ను మొట్టమొదటిసారిగా అనువదించి తెలుగు వారికి పరిచయం చేసిన గౌరవం మాడపాటి హనుమంతరావుగారికి దక్కుతున్నది. రాజకీయాలలో గోఖలేవంటి మితవాది అయిన హనుమంతరావుగారు తెలంగాణాలో రాజకీయ సాహిత్య, సాంస్కృతిక ఉద్యమాలకు వైతాళికులు - వారివలెనే ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు రాజకీయాలతో సంబంధంలేక గొప్పపండితులై, బహుగ్రంథ రచయితలై, ఉత్తమ వ్యాసకర్తలై గ్రంథాలయోద్యమ నిర్వాహకులై తెలంగాణాలో నవచైతన్యానికి తోడ్పడినారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు సంపన్న కుటుంబీకులై బి. ఏ; బి. ఎల్ పట్టభద్రులై న్యాయవాదవృత్తిని అవలంబింపక తగిన అవకాశాలు ఉన్నప్పటికిని ప్రభుత్వ ఉద్యోగం స్వీకరింపక జీవితమంతయు తెలుగు భాషాభివృద్ధికి అర్పించిన త్యాగమూర్తులు; బహు భాషావేత్తలు; అనేక గ్రంథకర్తలు; ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన పరిశోధకులు, నిర్భయంగా పత్రికను నడిపిన సంపాదకులు. ఆయన గోలకొండ పత్రికద్వారా తెలంగాణా ప్రజలను అన్ని రంగాలలో మేలుకొలిపినారు. గోలకొండలో వీరు వ్రాసిన సంపాదకీయాలు అనేక విషయాలకు సంబంధించిన విజ్ఞాన నిక్షేపాలు. రామాయణ రహస్యాలు, హిందువుల పండుగలు. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర మొదలైన గొప్ప పరిశోధనాత్మకమైన గ్రంథాలను వారు

వ్రాసినారు. వారు కవులు, కథకులు, విమర్శకులు, వ్యాసకర్తలు, బహుముఖ ప్రతిభాసంపన్నులు. వారు వ్రాసిన కొన్ని చిన్న కథలు నిరీక్షణము వంటివి కథానికా వాఙ్మయములో ప్రథమశ్రేణికి చెందినవి.

తెలంగాణాను ఆధునిక యుగానికి అనుగుణంగా చైతన్యవంతము చేసిన మరికొన్ని సంస్థలను కూడా యీ సందర్భములో పేర్కొనవలసి యున్నది. అందులో ప్రత్యేకంగా రెండు పత్రికలను గురించి మొట్టమొదట ప్రస్తావించ వలసియున్నది. తెలంగాణాలోని మొదటి పత్రిక "హితబోధిని" 1913 వ సంవత్సరమున స్థాపితమై ఒక సంవత్సరం మాత్రమే నడిచినది. తరువాత 1920 వ సంవత్సరమున రెండు పత్రికలు యించుమించుగా ఒకే పర్యాయం ప్రారంభమైనవి. ఒకటి తెనుగుపత్రిక వరంగల్లు జిల్లా ఇనుగుర్తినుండి వెలువడి ఐదేండ్లు నడిచినది. రెండవది నల్లగొండనుండి షబ్నవీసు నరసింహారావుగారి సంపాదకత్వమున వెలువడిన "నీలగిరి". ఇది కూడా ఐదేండ్లు నడిచినది. తెనుగు పత్రిక సంపాదకులైన ఒద్దిరాజు సీతారామచంద్రరావు, రాఘవ రంగారావు సోదరులు; సంపన్న కుటుంబీకులు. ఫారసీ, ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు, తెలుగు సంస్కృత భాషాలలో ప్రావీణ్యము గలిగిన పండితులు, రచయితలు. షబ్నవీసు నరసింహారావుగారు ఉర్దూ, తెలుగు భాషలలో ప్రవీణులు. ఈ రెండు పత్రికలు వాఙ్మయ ప్రచారానికి, రచయితలకు, జాతీయోద్యమానికి చేయూతనిచ్చి చేసిన కృషి చరిత్రాత్మకమైనది. వీని తరువాత 1925 వ సంవత్సరంలో గోలకొండ పత్రిక అర్థ వార పత్రికగా ప్రారంభమైనది. తరువాత యీ పత్రిక 1947 లో దినపత్రికయై సుమారు ఇరువై సంవత్సరాలు నడిచినది. తెలంగాణాను ప్రబుద్ధము చేయుటలో గోలకొండ పత్రిక చేసిన కృషి చరిత్రాత్మకమైనది. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు యీ పత్రికకు సంపాదకులుగా లభించడం వలన దేశాభ్యుదయానికి, భాషాభివృద్ధికి అపారమైన మేలు కలిగినది. ఈ విధంగా తెలంగాణా రచనా రంగంలో నూతన యుగము ప్రారంభమైనది. అప్పుడు యువరచయితలల్లో హైదరాబాదు నుండి ఒక సాహిత్య మాసపత్రిక వెలువడవలెనని ఒక గాఢమైన అభిప్రాయము కలిగినది. ఈ అభిప్రాయానికి మాడపాటి హనుమంతరావుగారి యొక్కయు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి యొక్కయు తోడ్పాటు లభించినది. తత్ఫలితంగా "సుజాత" అనే మాసపత్రిక శ్రీ పి. ఎన్. శర్మగారి సంపాదకత్వమున వెలువడి కొన్ని

సంవత్సరాలు నడిచినది. ఈ పత్రికలో విమర్శనాత్మకమైన వ్యాసాలు, కథలు, కవితలు, విజ్ఞానాత్మకమైన వచనరచనలు అనేకము వెలువడినవి. బూర్గుల రామకృష్ణారావుగారు ఉర్దూ భాషసారస్వతాలను గూర్చి, ఉమర్ ఖయాంను గూర్చి, వ్రాసిన వ్యాసాలు యిందులో ప్రకటితమైనవి. రామకృష్ణారావుగారు స్వయంగా బహుభాషా ప్రవీణులు, కవులు, విమర్శకులు, ఆయన ఆ రోజులలో "ఎంకి" పాటలవంటి నవీన కావ్యాలను హర్షించి ప్రశంసాత్మకమైన వ్యాసాలను వ్రాసినారు. ఈ పత్రికలతో పాటు "ఆంధ్రాభ్యుదయం" హనుమకొండ నుండి, హైదరాబాదు జిల్లా తూపురాను నుండి "దేశబంధు", సికిందరాబాదు నుండి "తెలుగు తల్లి", "విభూతి", "దివ్యవాణి" అనే తెలుగు పత్రికలు వెలువడినవి. తరువాత 1945 లో అడవి బాపిరాజుగారి సంపాదకత్వములో "మీజాన్" బి. ఆర్. చారిగారి సంపాదకత్వంలో "తెలంగాణా" అనే రెండు దినపత్రికలు వెలువడినవి. "ఆంధ్రకేసరి" "ఆంధ్రవాణి" అనే వార పత్రికలు సికిందరాబాదునుండి "తరణి", వరంగల్లునుండి "శోభ" వంటి సాహిత్య పత్రికలు వెలువడి కొంతకాలం నడిచినవి. ఈ విధంగా తెలంగాణాలో నూతన యుగోదయమై అనేక మంచి రచయితలు ఆవిర్భవించినారు. వీరి రచనలు పైన పేర్కొన్న పత్రికలలోను యింకా యీ ప్రసంగంలో ప్రస్తావించని అనేక పత్రికలలోను చూడవచ్చును. ఈ పత్రికలన్నీ జాతీయోద్యమ ప్రభావితాలై నవీన వాఙ్మయ నిర్మాణానికి దోహదము గావించినవి.

ఈ నవ యుగోదయానికి పూర్వం కూడా తెలంగాణాలో ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన కవిపండితులుండిరని ఇంతకు ముందే చెప్పినాను. వీరిలో కొందరిని పేర్కొనవలసి యుండును. శ్రీ వెల్లాల సదాశివ శాస్త్రిగారు కొల్లాపుర వాస్తవ్యులు; బహు గ్రంథకర్తలు; మహా పండితులు. సంస్కృతంలో చంపువులు. శాస్త్ర చర్చలు గావించిన గొప్ప వైయాకరణి. చంద్రికా పరిణయ వ్యాఖ్యాత, ఆంధ్రుల చరిత్ర విమర్శనము మొదలైన బహు గ్రంథకర్తలు. శ్రీ బుక్కపట్టణం శ్రీనివాసాచార్యులవారు బాల కవులు, మైసూరు సంస్థానములో బాలసరస్వతి బిరుదాన్ని పొందినవారు. నవ ద్వీపములో తర్క తీర్థ బిరుదమును పొందిరి. ఉత్తర భారతంలోని దర్భాంగ, జోథ్‌పూర్, గవాలియార్, ఇండూర్, ధారానగర్, జమ్మూ మొదలైన సంస్థానాలలో దిగ్విజయం గావించిరి. ఎనిమిది భాషలలో శత

ఘంటకవనము చేసిరి. మదరాసు, కడప, బనగనపల్లి, పెనుగొండ, తాడిపత్రి, సురపురాలలో అవధానాలు గావించినారు. వీరి కుమారులైన వెంకటా చార్యులవారు గొప్ప మేధావి. వీరి ఆశు కవితను హిందు, మదరాస్ మేల్ వంటి ఆంగ్ల పత్రికలు ప్రశంసించినవి. మైసూర్‌లోని వైష్ణవ పీఠానికి అధి పతులుగా వెళ్ళిన పరకాల స్వాములవారు గద్వాల వాస్తవ్యులు శతాధిక గ్రంథకర్తలు. రాయచూరు వ్యాస్తవ్యులైన మల్లిఖార్జున శాస్త్రులవారు శతావధానులు. గణితశాస్త్రంలో ఎన్నికోట్ల సంఖ్యలైనను నోటితో లెక్కించి చెప్పగల సమర్థులు. వట్టెం వాస్తవ్యులైన పాపకవి తెలుగులో గొప్ప కవులు. ఆనాటి కవి పండితులలో పేర్కొనదగినవారు ఇంకను ఎందరో ఉన్నారు. వనపర్తి వాస్తవ్యులైన పిక్రాల సోదరులు, గద్వాల వాస్తవ్యులైన కర్ణ మడకల ఆనందాచార్యులవారు, పత్రి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు, గర్గభాగవతాది గ్రంథకర్తలు చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రిగారు, గాదేపల్లి వీరరాఘవశాస్త్రి గారు, నల్లగొండ జిల్లాకు చెందిన చిదిర మఠము వీరభద్రశర్మగారు మొదలైన వారు ప్రాచీన సంప్రదాయానికి చెందినవారు. ఐతమురాజు కొండలరావుగారు బహు భాషా విశారదులు. ఉర్దూ, ఫారసీ, అరబ్బి, సంస్కృతం కన్నడం, ఇంగ్లీషు మొదలైన భాషలలో గొప్ప ప్రావీణ్యం కలిగి ఉర్దూ - తెలుగు, తెలుగు-ఉర్దూ నిఘంటువులు కూర్చిన విద్వాంసులు. ఇదే శ్రేణికిచెంది యీ నాటికిని మన మధ్య వున్న గుండేరావు హర్కారేగారు, వట్టెం నరసింహ శాస్త్రిగారు, కొయిల్ కందాళై రామానుజాచార్యులుగారు, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రిగారు, కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రిగారు-విద్వత్కవులు; నిష్ణాతు లైన పండితులు. వీరితో సమకాలికులై కొన్ని సంవత్సరాల క్రింద స్వర్గస్థు లైన గంగుల శాయిరెడ్డిగారు, అంబటి లక్ష్మీనరసింహరాజుగారు మొదలైన వారు పాత కాలానికి చెందిన కవులు. ఈ విధంగా తెలంగాణాలో కవి పండితుల సంఖ్య కెన్నడు కొదువ కలుగలేదు. ఒకమారు ఎవరో తెలంగా ణాలో కవులు, పండితులు లేరని ఎక్కడనో అన్నప్పుడు స్వర్గీయ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు గోలకొండ కవుల సంచికను ప్రకటించి అందులో 354 మంది సమకాలికులైన కవులను పరిచయం చేసి రెండు నూర్లమంది పూర్వకవులను ప్రస్తుతించిరి తెలంగాణలోని పండిత కవులు ఆ రోజులలో చేసిన అవధానాలు, చెప్పిన ఆశు కవితలు పాండిత్యానికి, ప్రతిభకు ఆలవాలాలు. ఈ అవధానాలు

ఆశు కవితలలోని పద్యాలను సేకరించి ప్రకటించితే ఒక రసవంతమైన కవితా సంపుటి కాగలదు. ఈ మధ్య ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమికి ఒక విద్వాంసులు యీ సూచన చేయగా ఆ పనిని మరొక విద్వాంసునికి అప్పగించనైనది. ఈ సందర్భములో అవధానిగా, ఆశు కవితా శిరోమణిగా, ప్రఖ్యాతి గాంచిన గాడేపల్లి వీరరాఘవశాస్త్రిగారిని గూర్చి ప్రస్తావించవలసి ఉన్నది. ఆయన గద్వాలలో ఆస్థాన కవీశ్వరులుగా ఉండిరి. అద్వితీయమైన ధార, గొప్ప ప్రతిభ ఆయన సహజ స్వత్వములు. ఆయన చేసిన సమస్యా పూరణలు, అవధానాలు, ఆశుకవితలు శ్రీనాధ తెనాలి రామకృష్ణాది పూర్వకవీశ్వరుల ప్రతిభావ్యుత్పన్నతలను తలపింప జేసెడివని చెప్పుదురు. ఒక సభలో 'పాండిత్య హీనాః కవయః' అని ఒక రెత్తి పొడిచినప్పుడు వీరు.

"వ్యాసుండన్న పురాణ కర్త అతడా పాండిత్యహీనుండు, కా
ళాసుండన్న మహాకవీంద్రుడతడా పాండిత్యహీనుండు, వా
గ్వ్యాసంగుండగు భట్టబాణుడతడా పాండిత్యహీనుండు ?

అని యాభై రెండు పాదములు శార్దూల వృత్తములో ఆశువుగా చెప్పి "...కుస్తీ కీపు డీకొందువా ?

నీ సంసారము గుట్టులోరలచి వందేయంచు వాకొందువా ?" అని ప్రశ్నించిరట. వీరు రసవంతంగా అనేక సమస్యలను పూరించిరి. వానిలో "దారములేని హారము సుదారత నీకెవరిచ్చిరమ్మరో" అను సమస్య ఒక ఉదాహరణ.

"సారసగాత్రి యొక్కతె నిశాసమయంబున మంచిము త్తెముల్
గూరిచి తాధరించి, తనుగూడెడు నాధు కవుంగిలింపజే
కూరెను గుర్తులవ్విగని కోమలి కిట్లని రెల్ల నెచ్చెలుల్
దారము లేని హారము సుదారత నీకెవరిచ్చిరమ్మరో"

దీనినే పూర్వకవులు కొందరు పచ్చలా దారములేని హారమునీ, మంధారము లేని హారమనీ పూర్తిచేసిరని చెప్పితే యీ పూరణలోని స్వారస్యము స్పష్టము కాగలదు. ఇంకా యీ కాలంలోని పండిత కవులను చాలమందిని పేర్కొనవచ్చును. బహుభాషా ప్రావీణ్యము వీరి ప్రత్యేకత. అరబ్బీ, ఫారసీ,

ఉర్దూలతోపాటు సంస్కృతాంధ్రాలలో నాటి పండితులు నిష్ణాతులు. వీరంద రినిగూర్చి విపులముగా చెప్పడానికి ఒక ప్రత్యేక గ్రంథమే కావలసి వుంటుంది.

తెనుగు. నీలగిరి, గోలకొండ సుజాత మొదలైన పత్రికల ఆవిర్భావ ముతో యువరచయితలకు ప్రోత్సాహం లభించి పరంపరాగతమైన సంప్ర దాయం నుండి విభిన్నమైన సాహిత్యం, పుంఖాను పుంఖముగా ప్రకటితమైనది. కొంత కాలంనుండి దూర దూరాలుగా నుండిన యీ రెండు ప్రాంతాలు సాహిత్యపరంగా సన్నిహితమై ఉభయ ప్రాంతాల రచయితల మధ్య పరస్పర పరిచయం అభిమానం, పెంపొందినవి. విడిపోయిన రెండు పాయలు దగ్గరికి రాదగిన వాతావరణం యేర్పడినది.

కాకతి గణపతిదేవుని యేలుబడిలో ఏక ఖండంగా రూపొందిన తెలుగు సీమ బహమనీ సుల్తానుల ఆధిపత్యంలో మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక ప్రాంతాలతో కలిసిపోయి గోలకొండ రాజుల పాలనలో తిరిగి ఏక భాషా ప్రాంతంగా అవత రించి ఆసిఫ్ జాహీ ప్రభుత్వం క్రింద ఆంగ్ల రాజ్య విస్తరణ ఫలితాలైన రాజకీయ కారణాలవలన చీలిపోయి మళ్ళీ మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక ప్రాంతాలతో తెలంగా ణము; తమిళ. కన్నడ, మళయాళ ప్రాంతాలతో ఆంధ్ర ప్రాంతంగాను రెండు పాయలైనది. ఆంధ్ర ప్రాంతంతో విడిపోయిన 150 సంవత్సరాల కాలంలో తెలంగాణా పాయలో యే విధంగా ఆంధ్రసాహిత్య సంస్కృతులు-నాటి ప్రభుత్వమునుండి ప్రబల వ్యతిరేకతకు గురియైనప్పటికిని - చెదరిపోక నిలిచిన ఉదంతాన్ని కొంత ప్రస్తావించినాను. తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని గ్రంథాల యోద్యమము. పత్రికలు, లక్ష్మణరావు ప్రభుతులైన విద్వాంసులు, నాయకులు యే విధంగా పునరుజ్జీవితం కావించినారో కూడా ప్రస్తావించినాను. ఈ పున రుజ్జీవన కృషికి తోడ్పడి నటువంటి మరికొన్ని ఉద్యమాలను కూడ యీ సందర్భంలో ప్రస్తావించవలసి యున్నది. ఆసిఫ్ జాహీ పరిపాలనలో తెలుగు వాడు తౌరక్యాంధ్రుడైనాడు. ప్రాథమిక విద్యకూడ తెలుగులో చదువుకునే భాగ్యం లభించలేదు. తెలుగు సరస్వతి అరబ్బీ, ఫారసీ, ఉర్దూ బీబీల వెనక నెట్టివేయబడి తబ్బిబ్బు చెందినది. జిల్లాలలోను. పల్లెటూళ్లలోను తెలుగు సజీవంగా ఉన్నప్పటికిని ఆంధ్రనగరమైన హైదరాబాదులో తెలుగు అజ్ఞాత

వాసము చేయవలసి వచ్చినది. 1921 వ సంవత్సరమున మహారాష్ట్ర విద్వాంసు డైన కర్వే పండితుని అధ్యక్షతన హైదరాబాదులో ఒక సంఘ సంస్కరణ సభ జరిగినది. ఆ సభలో మహారాష్ట్రులు, కర్ణాటకులు, తెలుగువారు సమావేశమైన వేదికమీద అలంపల్లి వెంకట్రామారావుగారు తెలుగులో ఉపన్యాసము మొదలు పెట్టగా సభ్యులు చప్పట్లతో హేళనగావించిరి. ఈ హేళన హైదరాబాదు ఆంధ్రులకు ఆవేదన కలిగించినది. వెంటనే అదే రోజు టేకుమాల రంగారావు గారి ఇంట్లో అప్పటి ఆంధ్రప్రముఖులు సమావేశమై "ఆంధ్ర జన సంఘము" అను ఒక సంస్థను స్థాపించిరి. ఆ సంస్థకు అధ్యక్షులు డాక్టరు రాజగోపాల రెడ్డిగారు, కార్యదర్శి మాడపాటి హనుమంతరావుగారు.

నిజాం రాష్ట్రమందలి ఆంధ్రులయందు పరస్పర సానుభూతిని కలిగించి వారికొరకు సంఘాలను, సంస్థలను స్థాపించి ఉపన్యాస సభలను యేర్పాటుచేసి చైతన్యాన్ని కలిగించవలెనని యీ సంఘము ఆశయము. ఇందుకొరకు వారు నిర్ణయించిన కార్యక్రమం గ్రంథాలయాల స్థాపన,-నిర్వహణ, విద్యార్థులకు సహాయము - ప్రోత్సాహము, విద్వాంసులకు సన్మానము, తాళపత్ర గ్రంథాల శాసనాల సేకరణ - పరిశోధన, కరపత్రాల, లఘుపుస్తకాల ప్రకటన, విజ్ఞాన ప్రచారం ఆంధ్రభాషా ప్రచారానికి కావలసిన ప్రయత్నాలు. ఈ ఆంధ్ర జన సంఘం క్రమక్రమంగా ఆంధ్రోద్యమంగా వ్యాపించి తెలంగాణాలో సాహిత్య ప్రచారానికి విశేషమైన కృషి గావించి యువకులను తెలుగు సాహిత్యాభి ముఖులను చేసినది. తరువాత ఆంధ్రోద్యమము క్రమక్రమంగా రాజకీయోద్య మంగా పరిణమించి 1946 లో స్టేట్ కాంగ్రెస్‌లో లీనమైనది. అందుచేత సాహిత్య కార్యక్రమాలకు మరొక సంస్థ అవసరమైనది. కావున 1943 లో ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు స్థాపితమై ఇంచుమించుగా ఆంధ్ర జనసంఘ ఆశయా లతోనే తెలుగు భాషా వ్యాప్తికి అపారమైన కృషి గావించి అనేక రచయిత లను ప్రోత్సహించి యీ నాడొక మహా సంస్థగా విలసిల్లుతున్నది. ఆంధ్ర జనసంఘము, ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు కృషిమూలంగా ఎందరో రచయితలు బయలుదేరి వివిధ వాఙ్మయ వీధులలో విహరించినారు. ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని ఆంధ్రోద్యమానికి, తెలంగాణా ప్రాంతంలోని ఆంధ్రోద్యమానికి వ్యత్యాస మున్నదని యీ సందర్భములో చెప్పవలసియున్నది, ఆంధ్ర ప్రాంతంలో అది ఒక ప్రత్యేక రాష్ట్రసాధనకు కృషిచేసినది. తెలంగాణాలో అది మొదట

సాహిత్య ప్రచార ఉద్యమంగా ప్రారంభమై తరువాత బాధ్యతాయుత పరిపాలనకొరకు పోరాటము నిర్వహించిన రాజకీయ ఉద్యమంగా పరిణమించినది.

గ్రంథాలయోద్యమమువలెనే ఆంధ్రోద్యమము కూడా తెలుగు భాషా సంస్కృతుల వ్యాప్తికి దోహదము గావించినది. ఈ ఆంధ్రోద్యమముతో పాటు, పత్రికలతో పాటు, గ్రంథాలయాలతో పాటు కొన్ని గ్రంధమాలలవతరించి పుస్తకాలు ప్రకటించి రచయితలను ప్రోత్సహించినవి. ఈ గ్రంధమాలలో పేర్కొనదగినవి గోలకొండ, కిన్నెర, దివ్యవాణి, మాతృభారతి, ఆంధ్రశ్రీ, కాకతీయ, పూలతోట, వీరేశలింగకవి కంఠాభరణ, కృషి ప్రచారిణి, శివధర్మ గ్రంధమాల, విజ్ఞాన ప్రచారిణి, వెంకటేశ్వర, అణా, దేశోద్ధారక, ఆంధ్రకేసరి, సాహితీమేఖల, సాధన సమితి మొదలైనవి. ఈ విధంగా తెలంగాణాలో 1900 నుండి 1950 వరకు సారస్వతోద్యమం ఒక మహోద్యమంగా అవతరించి పురోగమించినది. సంప్రదాయాన్ని అనుసరించే కవి పండితులతో పాటు ఆధునిక వాఙ్మయ ప్రక్రియలలో సాధనచేసిన రచయితలు కూడా అనేకులు తెలుగు తల్లికి పూలదండలు వేసి ఆరాధించిరి. వీరి రచనల మీద ఆంధ్రోద్యమ ప్రభావము, జాతీయోద్యమ ప్రభావము, హైదరాబాదు ప్రజల విమోచనోద్యమ ప్రభావము స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నవి. గ్రంథాలయ సభలు. సారస్వత సమావేశాలు ఆనాడు వీరి ప్రతిభకు దోహదం గావించినవి.

ఫారసీ, ఉర్దూ భాషలతో తెలుగుభాషకు కొన్ని నూర్ల సంవత్సరాల సంబంధ ఫలితంగా ప్రాచీనకవుల కావ్యాలలో, ఫారసీ, ఉర్దూ శబ్దాలు మనకు కనిపిస్తున్నవి. బహమనీ. గోలకొండ. ఆసిఫ్‌జాహీ పరిపాలన ఫలితంగా వ్యవహారంలోనూ, సాహిత్యములోనూ, ఫారసీ, ఉర్దూ పదాలు పుష్కలంగా దొరలినవి. పరిపాలనా పరిభాషలో యీ శబ్దాలు ఇంకా ఎక్కువ సంఖ్యలో తెలుగు దేశమందలి అన్ని జిల్లాలలో కనిపిస్తున్నవి. తెలంగాణాలో ఫారసీ, ఉర్దూ ప్రచారం ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహంతో బాగా జరిగినది. చదువుకున్న తెలుగువారందరు ఫారసీ, ఉర్దూలలో ప్రవీణులై ఉండిరి. ఈ భాషలలో చక్కగా వ్రాయగలిగినంతమంది తెలుగువారు ఆ రోజులలో ఉండిరి. అయితే యీ భాషల ప్రభావం తెలుగుమీద ఎంతవరకు పడినది అన్న ప్రశ్న సహజంగా ఉత్పన్నమవుతున్నది. పరిశీలించి చూస్తే ఫారసీ, ఉర్దూ సాహి

త్యాలు తెలుగును ఎక్కువగా ప్రభావితము చేసినట్లు కనిపించదు. ఈ ప్రభావము యేమైనా ఉంటె అది శబ్దజాలం మట్టుకే పరిమితమైనది. ఈ ఫారసీ, ఉర్దూ సాహిత్యాలను చదివిన ప్రేరణతో, ఉత్సాహముతో తెలుగులో వచ్చిన సాహిత్యం చెప్పదగినదేమియు లేదు. ఇదేవిధంగా తెలుగు సాహిత్యం కూడా ఆ భాషలలోనికి వెళ్ళలేదు. తెలుగుమీద సంస్కృత ప్రభావం అందరికీ తెలిసినదే. ఇంగ్లీషుభాషా ప్రభావంతో తెలుగులో కావలసినంత వాఙ్మయము వచ్చినదికాని ఉర్దూ, ఫారసీల ప్రభావము తెలుగు సారస్వతం మీద యీ విధంగా కనిపించడంలేదు. కనీసం ఆధునిక యుగంలో బెంగాలీ భాష తెలుగు సారస్వతాన్ని ప్రభావితం చేసినంతగానైనను ఉర్దూ, ఫారసీ సాహిత్యాలు చేయలేదు. బంకించంద్రుడు, రవీంద్రుడు, శరత్ చంద్రుడు తెలుగువారికి సుపరిచితులు. వారి పుస్తకాలన్నీ యించుమించుగా తెలుగులోనికి వచ్చినవి. ఉర్దూ, ఫారసీ భాషలనుండి ఇటువంటి దిగుమతి జరుగలేదు. తెలుగు సాహిత్యం మీద ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావంతో పోలిస్తే ఉర్దూ, సాహిత్య ప్రభావం చాలా తక్కువ. అయితే ఆంగ్లభాష ఒక మహా సముద్రం వంటిది. సకల ప్రపంచ సమస్త విజ్ఞాన సాహిత్య భాండాగారాలలోనికి ప్రవేశం కలుగజేసే మహత్తరమైన సాధనము ఆంగ్లభాష. చదువరులను ఉత్తేజితము చేయుశక్తి ఆంగ్లభాషకున్నది. అయితే ఉర్దూ భాష ఇంతశక్తివంతమైనది, కానందువలన కాబోలు దాని ప్రభావం తెలుగు సాహిత్యం మీద ఎక్కువగా కనిపించదు. ఉర్దూ, ఆంగ్ల భాషవలె విశాలమైనదికాదు. అందులోని సాహిత్యం పరిమితమైనది. ప్రేమ్ చంద్ తెలుగులోనికి వచ్చినప్పటికిని ఆయనకు హిందీ, ఉర్దూ భాషల రెండింటి యందును సమాన గౌరవస్థానము ఉన్నది. గాలిబ్, సాదీ, ఎఖ్బాల్, ఫిర్‌దౌసీ, ఉమర్ ఖయాం మొదలైన కవులను గూర్చి సుజాతవంటి సాహిత్య పత్రికలలో ఉత్తమ వ్యాసాలుకొన్ని ప్రకటితమైనవి. వారి వాఙ్మయం కొంత పరివర్తితమైనది. ఆధునికులైన తెలుగుకవులు కొందరు ఉర్దూ గజల్ పద్ధతిని తెలుగులో గేయాలు వ్రాసినారు. ఇంతకన్న హెచ్చుగా ఫారసీ, ఉర్దూ ప్రభావము తెలంగాణాలోని తెలుగునైన కనిపించదని చెప్పితే వాస్తవానికి వ్యతిరేకమైన మాటగాదు.

తెలంగాణాలో 1900-1950 మధ్యన అనగా అర్థశతాబ్దములో వచ్చిన వాఙ్మయాన్ని గూర్చి యీ సందర్భమున నాలుగు మాటలు చెప్పవలసి

యున్నది. ఈ వాఙ్మయముపై లక్ష్మణరావుగారి ఆశయాల ప్రభావం స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నదని మొదలే చెప్పినాను. కావున చరిత్ర పరిశోధనకు సంబంధించిన వాఙ్మయము, విజ్ఞాన ప్రచారానికి సంబంధించిన వాఙ్మయము యీ అర్ధశతాబ్ద ములో తెలంగాణములో కనిపిస్తున్నది. పాత పద్ధతిని రచించిన కావ్యాలు కూడ యీ కాలంలో తగినన్ని వచ్చినవి. ప్రాచీన సంప్రదాయాన్ని అనుస రించే కవులు, పండితులతోపాటు ఆధునిక ప్రక్రియలైన కథానిక, నవలవంటి వ్యాసంగాలలో కృషిచేసిన రచయితలు కనిపిస్తున్నారు. చలం రచనల ప్రభా వం కొందరిమీద కనిపిస్తున్నది. మునిమాణిక్యంవలె రచనలు చేసినవారు కూడా ఉన్నారు. శ్రీశ్రీచే ప్రేరితమై రచనలు చేసినవారున్నారు. ఇంకా రకరకాలైన ప్రక్రియలలో సాధనచేసిన వారున్నారు. ఎవరి ప్రభావానికి లోనుకాకుండా స్వతంత్రమైన కవితలు, కథలు, వ్యాసాలు వ్రాసినవారు తగినంతమంది కనిపిస్తున్నారు. ఇక్కడి రాజకీయోద్యమాలచే ప్రభావితులై ఉత్కృష్టమైన కవితలు వ్రాసి ప్రజల ఉత్తేజితులను చేసిన కవులు మనకు కనిపిస్తున్నారు.

కాని ఒక విషయం స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది. తెలంగాణామీద భావ కవిత ఛాయలు ఎక్కువగా పడలేదు. ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావం చేత ఉత్తేజి తులై అనేక రచనలు గావించిన భావ కవులు ఆంధ్ర ప్రాంతంలో అసంఖ్యాకు లుగా ఉన్నారు. కాని భావ కవితా మార్గంలో ప్రయాణం చేసినవారు తెలంగాణములో చాలా తక్కువమంది. వీరు చేసిన రచనలు కూడా ప్రకటిత మైనంత మట్టుకు స్వల్పమనే చెప్పవలెను.

ఆ అర్ధ శతాబ్దములో యావదాంధ్ర ప్రఖ్యాతిగాంచిన కవులు తెలం గాణములో ఉన్నారు. వానమామలై వరదాచార్యులు పోతన మహా కావ్యము వంటి ఉత్తమ కావ్యాలు వ్రాసి నేటి తెలుగు కవులలో మేటిగా కీర్తిగాంచినారు. కాళోజీ నారాయణరావు అన్ని జాతీయోద్యమాలలో పాల్గొనిన స్వాతంత్ర్యయోధుడు, ప్రజాకవి, జనులకు అర్థమయ్యే సరళ శైలిలో ఉత్తేజకరమైనటువంటి రచనలు చేసి ఆయన ప్రజలను స్వాతంత్ర్య పోరా టమువైపు అభిముఖులను చేసినాడు. నా గొడవ అనే సంపుటాలలో ఆయన రచనలు ప్రకటితమైనవి.

సల్లగొండలో నాజీశక్తుల
నగ్న నృత్య మింకెన్నాళ్లు ?
పోలీసుటండను
దౌర్జన్య శక్తులు పోషణ బొందే దెన్నాళ్లు ?

అని ఆనాడు ఆయన వాణి గర్జించినది. కాళోజీ రచనలలో అడుగడుగునా ఒక విశిష్టత ఉన్నది. అప్పటి నిజాం ప్రవేశపెట్టిన రాజ్యాంగ సంస్కరణల కూర్చి ఆయన వ్రాసిన గేయము మన జాతీయ ఉద్యమ వాఙ్మయములో శాశ్వతంగా నిలువదగినది. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధము ఫలితంగా వచ్చిన ద్రవ్యోల్బణాన్ని గూర్చి వ్రాస్తూ "యుద్ధము మూలమున చలామణులకు ఉబ్బుల రోగము వచ్చిందీ" అన్నాడు. సంఘంలోని వ్యత్యాసాలను గూర్చి వ్రాసిన గేయంలో "గట్టి దవడలోక వైపు కమ్మని చకిలాలొకవైపు" అన్న పాదాలు ఆయన విశిష్టతకు ఒక మచ్చుతునక. కాళోజీ నూటికి నూరు పాళ్లు ప్రజాకవి. డాక్టరు దాశరధి, కాళోజీవలెనే స్వాతంత్ర్యయోధుడైన మహాకవి. నూనూగు మీసాల నూత్న యౌవనమున దాశరధి స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో పాల్గొని

"తెలంగాణము రైతుదే
ముసలి నక్కకు రాచరికంబుదక్కునే ?"

అని గొంతెత్తి పలుకగా తెలంగాణమంతా ప్రతిధ్వనించినది.

"పీడిత ప్రజావాణికి మైక్ అమర్చెదన్"

అన్నాడు ఒక సందర్భంలో దాశరధి.

"మూడు కోటుల నొక్కచే ముడిబిగించెద"

నన్నాడు మరొక్క సందర్భంలో.

"అనాదిగా సాగుతుంది అనంత సంగ్రామము
అగర్భ శ్రీనాధుడికి అనాధుడికి మధ్య"

అని ఆయన వేరొకసారి విజృంభించినాడు. నేటి తెలుగు కవులలో దాశరథిది ప్రత్యేకస్థానము. ఆయనకవితా దీపము మరెన్నోదీపాలను వెలిగించినది. కాళోజీ నారాయణరావు, దాశరధి కృష్ణమాచార్యులతో పాటు తెలంగాణ ప్రజల ఉద్యమాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించి ప్రజలను ప్రబోధించిన

కవివరేణ్యులు అనేకులున్నారు. కళ కళ కోసకే అని ఆలోచించే పద్ధతి కవులు కారు వారు. సమ సమాజాన్ని కాంక్షించి తమ కవిత్వాన్ని ఆ ఆశయం కోరకు ఉపయోగించినారు యీ కవులు. లోకంతో మనకేమి లోలాటిరాపోదము అని వీరు అనుకోలేదు. దేశ పరిస్థితులను గుర్తించి సమస్యలను ఆకళింపు చేసు గొని, జాతీయ వికాసానికి ప్రజల అభ్యుదయానికి అనుగుణమైన రచనలు వీరు కావించినారు. కులమత విద్వేషాలకు అతీతంగా సమాజజ పురోగమించ వలెనని యీ కవుల ఆకాంక్ష.

ఏమి వ్రాయాలే నేనేమి వ్రాయాలే
ఏమి వ్రాయాలే నేనేమి వ్రాయాలే
నా యింటి నానుకొని పెను మంటలే రేగ
నాతమ్ములేవిలయ నాట్యాలు సేయగా
నా కూనలీనాడు బాకులకు గురికాగ
నా అక్క చెల్లెండ్ర మానాలు దోపిడై నాక
నాతల్లి గుండియల్ కోతల్లు వడ్డాక
ఏమి వ్రాయాలే ....
నా నేల కరువులకు తావలంబై నాక
నాకు ఆకలి డొక్క బూడు కున్నాక
నాసభ్య సంస్కృతుల్ నరుకుళ్ళు పడ్డాక
నా నాయకుల రక్తనాళాలు దెగినాక
నా రాజ్య సౌధాల బాంద్ర వీధులే
బారు దీర్చుచునుండి కూలి పోతున్నాక
వారు కోరిన దెల్ల బూదియై పోయినాక
నేనే నాశనమొంద బూనుకున్నపుడు

అని ధవళా శ్రీనివాసరావు రజాకారు రాజ్యంలోని ఘోర దౌర్జన్యా లను ప్రతిఘటించినారు. పోలీసు చర్య కాగానే నాయకులు పరస్పరము తగవులాడుకొని అధికారానికి పెనుగులాడుతుండగా...

ఉన్నావో లేవయ్యో ఓ జగన్నాథ
విన్నావ మాగోడు వీనులారంగా
తలదాచు కొనలేక సనువులే లేక
తొలిపూటకే లేక తోడేమి లేక
తెలంగాణ ప్రజల బన్నాలు విన్నావా
మమ్మేల వలసిన మా ప్రజాపతులు
దొమ్మిలో దిగినారు దుర్విధి వలన
గారాబు టొక బిడ్డ గడికయైనట్లు
మా రాజకీయాలు మలినంబులయ్యె

అని గడియారం రామకృష్ణ శర్మ గొంతెత్తి పలికినారు.

తెలుగు తోటలలోన తెలుగు వన్నెలు లేవు
శోభ నిచ్చే దెన్నడో
తోటంత
సొగసు గులికే దెన్నడో
తేజమొచ్చే దెన్నడో
తోటంత తీగ బారే దెన్నడో

అని సిరిప్రగడ భార్గవరావు తెలుగుతల్లి ఆనాటి దీనావస్థను జూచి ఆవేదన చెందినాడు. ఆనాటి తెలంగాణ కవుల రచనలకు ఇవి కొన్ని మచ్చుతునకలు మాత్రమే. తెలంగాణా కవులలో శ్రీమతి సోమరాజు ఇందుమతీదేవి. పులిజాల హనుమంతరావు, ధవళా శ్రీనివాసరావు, సిరిప్రగడ భార్గవరావు, నెల్లుట్ల రామకృష్ణకవి. బెల్లంకొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రి, పొట్లపల్లి రామారావు (వీరు చక్కని కథలు వ్రాసినారు), కంచనపల్లి చిన వెంకట రామారావు, వెల్దుర్తి మాణిక్యారావు, అడ్లూరి అయోధ్యరామకవి, గార్లపాటి రాఘవరెడ్డి, గవ్వా మురహరిరెడ్డి, ఊటుకూరి రంగారావు మొదలైనవారు ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన కవిత్వము వ్రాసినారు. నందగిరి ఇందిరాదేవి, యల్లాప్రగడ సీతా

కుమారి, నందగిరి వేంకటరావు, ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి, బూర్గుల రంగనాథరావు భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు ధరణికోట శ్రీనివాసులు, నెల్లూరి కేశవస్వామి, మొదలైనవారు ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన కథానికలు వ్రాసినారు. చక్కని నవలలు వ్రాసినవారిలో వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు, ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి మొదలైన వారిని పేర్కొనవలెను. వీరిలో స్వర్గీయ వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామిని ప్రత్యేకంగా పేర్కొనవలెను. తెలంగాణా విముక్తి కొరకు జరిగిన అనేక ఉద్యమాలలో పాల్గొనిన స్వాతంత్ర్య వీరుడు. ఆళ్వారు స్వామి-తెలుగులో చౌక ధరకు మంచి పుస్తకాలను వ్రాయించి ప్రకటించి ప్రజలను ప్రబోధించిన సంస్కృతీ పరుడు ఆళ్వారుస్వామి - ఆయనది డిగ్రీలు లేని పాండిత్యము. స్వయం కృషిచేత వ్యక్తిత్వాన్ని వికసింపచేసుకున్న దేశ భక్తుడు ఆళ్వారుస్వామి.

ఆయన నవలలో రెండింటిని తప్పక పేర్కొనవలెను. "ప్రజలమనిషి" అనే నవలలో స్టేట్ కాంగ్రెస్ సంస్థ ఆవిర్భవించడానికి పూర్వము తెలంగాణా లోని పరిస్థితులను ఆయన చిత్రించినాడు. "గంగూ" అనే నవలలో నిజాం నిరంకుశ ప్రభుత్వానికీ, ప్రజలకూ మధ్యన కాంగ్రెస్ ఉద్యమము ప్రారంభము కాక పూర్వము జరిగిన పోరాటాన్ని చిత్రించినాడు. రెండు నవలలలోను ఆయన తెలంగాణ జన సామాన్యంలో వాడుకలో ఉన్న భాషను ఉపయోగించి నాడు. "మాలపల్లి" శ్రేణికి చెందినవి యీ రెండు నవలలు. ఈ నవలల వలన కలిగిన ప్రేరణతో ఇటీవల దాశరధి రంగాచార్యులు చిల్లర దేవుళ్లు; మాయజలతారు, జనపదం మొదలైన ప్రశస్తమైన నవలలను వ్రాసినారు. మంచి విమర్శకులు, చరిత్ర పరిశోధకులు కూడా తెలంగాణములో ఉన్నారు. స్వర్గీయ ఆదిరాజు వీరభద్రరావు, గడియారం రామకృష్ణశర్మ, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం సోదరులు, స్వర్గీయ యం. డి. వీరభద్రయ్య విమర్శనా, పరి శోధనా రంగాలలో అపారమైన కృషిచేసి తెలుగు భాషను సుసంపన్నము చేసినారు. సన్నిధానం సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, గుండేరావు హర్కారే, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి మొదలైనవారు మహా పండితులు, మహాకవులు, సంగీతము, చిత్రకళలలో ప్రవీణులైనవారు యీ అర్థ శతాబ్దములో తెలంగాణములో చాలామంది ఉన్నారు. ఉర్దూ-ఇంగ్లీషు భాషలలో ఉత్తమ రచయితలు, దినపత్రికలను

ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించిన సంపాదకులు, కూడా ఉన్నారు. ఈ విధంగా యీ అర్థ శతాబ్దంలో తెలంగాణా సాహితీ - సాంస్కృతిక రంగాలలో తన పాత్రను ప్రశంసనీయంగా నిర్వహించి సకలాంధ్ర స్థాయిలో సముచిత స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నది.

నూటా, యేబది సంవత్సరాల క్రింద చీలిపోయిన తెలంగాణా పాయ తిరిగి 1 వ నవంబరు 1956 నాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ యేర్పడినపుడు ఆంధ్ర ప్రాంతంలో కలిసిపోయినది - ఈ కలయిక సహజమైనది, సముచితమైనది. (1978 ఫిబ్రవరిలో నెల్లూరులో చేసిన ఉపన్యాసం).

రచయితల కర్తవ్యము

సుమారు ఆరు సంవత్సరాలు పైబడ్డవి; నల్లగొండ జిల్లా రచయితల మహాసభలకు అధ్యక్షుడిగా మిమ్ముల్నందరినీ కలుసుకొని - మళ్లీ ఈ రోజు ఈ సభలను ప్రారంభించే అవకాశం ఇచ్చి నాపైన మీ అవ్యాజానురాగాన్ని చూపించినారు. నల్లగొండ జిల్లా రచయితలతో, కవులతో, సాంఘిక, సాంస్కృతిక రంగాలలోని కార్యకర్తలతో నాకుగల అనుబంధము ఈ బాధ్యత నిర్వహించడానికి నన్ను అంగీకరింపజేసింది. సుమారు ముప్పై సంవత్సరాలుగా నాకు ఈ జిల్లాతోగల స్నేహసంబంధాలను మరింత బలపరచుకొనడానికి నాకు ఈ అవకాశం ఇచ్చిన మిత్రులకు, కార్యకర్తలకు నా కృతజ్ఞతాభివందనలు.

అన్ని రంగాలలోవలెనే సాహిత్య రంగంలో కూడా ఇటీవలవరకు జరిగిన ప్రగతిని సమీక్షించుకొని, వస్తున్న పరిణామాలను గుర్తించి, భవిష్యత్కార్య క్రమాన్ని నిర్ణయించుకొనడానికి తాలుకాస్థాయి మొదలుకొని రాష్ట్ర, దేశ స్థాయివరకు అన్ని స్థాయిలలోను ఇటువంటి సమావేశాలు జరపటం అవసరం. ఇటువంటి కార్యక్రమాలలో భాగమే ఈ జిల్లా స్థాయి రచయితల సభలు. ప్రాంతీయతకు, జాతీయతకు విరోధము వైరుధ్యము ఏమిలేవు. జిల్లా స్థాయి సమావేశాలు కూడా దేశంలో భాగమే కదా! ప్రతి ప్రాంతం సమానంగా అభివృద్ధి చెందినప్పుడే, ప్రతి ప్రాంతీయులు తమ కర్తవ్యాన్ని, బాధ్యతలను గుర్తించి పనిచేసినప్పుడే సమగ్రమైన జాతీయాభివృద్ధి సాధ్యమౌతుంది. ప్రాంతీయత సంకుచితతత్వంగా మారనంతవరకు, ప్రాంతీయ సభలు ఆ ప్రాంతీయుల వికాసాన్ని జాతీయ వికాసంలోని భాగంగా సింహావలోకనం చేసుకొనడానికే ఉద్దేశించినప్పుడు, వాటి అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది. ఈ రోజు నుంచి ప్రారంభంకాబోతున్న ఈ సమావేశాలలో, చర్చాగోష్ఠులలో నల్లగొండ జిల్లా రచయితలు ఆధునిక సాహిత్యానికి సంబంధించిన వివిధ విషయాలను చర్చించబోతున్నారు. ప్రస్తుతం సాహితీ రంగంలో మీరు, మీతోటి ఆ జిల్లాల రచయితలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను కూలంకషంగా చర్చించి

రాష్ట్ర రచయితలందరికీ ప్రయోజనకరాలైన సూచనలను అందించగలరని ఆశిస్తున్నాను.

రాష్ట్ర రాజకీయ చరిత్రలోనేకాదు, దేశరాజకీయ చరిత్రలో కూడా నల్లగొండ జిల్లాకు ప్రత్యేకస్థానం ఉన్నది. ఇక్కడ జరిగిన ఉద్యమాలకు ప్రతిస్పందించి, ప్రేరణను పొంది మహాకవులు, రచయితలు అయినవారు తెలుగు దేశంలోనే కాదు యావద్భారత దేశంలోను ఉన్నారు. ముఖ్యంగా ప్రగతి భావాలు గల కవులకు ఈ జిల్లాలో జరిగిన సంఘటనలు ప్రధానవస్తువులైనవి. తెలుగువారికి చైతన్యస్ఫూర్తినిచ్చిన ప్రాంతమిది. ఇది తెలంగాణాంధ్రోద్యమానికి పట్టుగొమ్మ. ఇక్కడి జనసామాన్యం రాచరికపు వ్యవస్థను ఎదురించి నిలచినారు. శ్రామికులు, కర్షకులు మొదటిసారిగా తలెత్తి నిలుచుకొని కవిత అల్లి వీరగానం చేసిన సీమ ఇది. ఇక్కడ పుట్టిన చిగురుగొమ్మైన చేవ.

నల్లగొండజిల్లా ప్రాచీనచరిత్ర తక్కువైనదేమీ కాదు. ముఖ్యంగా సాహిత్య, కళారంగాలలో ఈ జిల్లాకు ప్రాచీనమైన చరిత్ర ఉన్నది. ఇక్కడి పరిపాలకులు స్వయంగా పండితులు. కవి పండిత పోషకులు. 'రసార్ణవ సుధాకరం' మొదలైన లక్షణ గ్రంథాలను రచించి సాహిత్యంతోపాటు అనేక కళలను పోషించినవాడు, సర్వజ్ఞ సింగ భూపాలుడు. రాచకొండ నేలిన మాధవరావు 'రాఘవీయం' అనే పేరుతో రామాయణానికి స్వయంగా వాఖ్యరచించినాడు.

పరిపాలనావసరాలను బట్టి జిల్లాలఎల్లలు మారుతున్నవి. కాబట్టి కేవలం నేటి పరిపాలనా విభాగాలను యథాతథంగా మనం గ్రహించ నవసరంలేదు. జాను తెనుగును దేశి సాహిత్యాన్ని తెలుగు దేశంలో నిలిపి సాహిత్యాన్ని జన సామాన్యం దగ్గరకు తీసికొనివెళ్ళడానికి తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో మొదటి సారిగా ప్రయత్నం చేసిన పాల్కురికి సోమన ప్రస్తుతము ఓరుగల్లు జిల్లా వాడైనా నిన్న మొన్నటివరకు మీ మండలం వాడు. తన కవిత్వాన్ని రాజుల కివ్వనని చరిత్రలో మొదటిసారిగా రాచరికపు వ్యవస్థను ఎదిరించి నిలిచి సామాన్య జీవితాన్ని గడపిన పోతన జన్మస్థలం నిన్న మొన్నటివరకు ఈ జిల్లాలోనే ఉన్నది. తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర ప్రారంభదశనుంచే నల్లగొండ జిల్లా పరిసర ప్రాంత కవులు స్వేచ్ఛా దృక్పథం, సామాజిక చైతన్యం కలవారని

చెప్పడానికే వీరిని పేర్కొన్నాను. దేశి ప్రక్రియ అయిన ద్విపద రచనలో మేటి అయిన గౌరన రాచకొండ, దేవరకొండలలో గౌరవాలను పొందినాడు. వీరు కాక చిత్తూరు గంగాధరయ్య, నాగేంద్రకవి, మరింగంటి కవులు తెలుగు సాహిత్య చరిత్రకు కానుకలందించినవారే.

అయితే గతాన్ని కీర్తించడం మాత్రమే ప్రస్తుతం నేను చేయ పోవడం లేదు. 'గతకాలము మేలు వచ్చు కాలము కంటెన్' అని నమ్మిన నిరాశావాదిని కాను నేను. కాలం ఒక అవిచ్ఛిన్న ధార. వర్తమానానికి పూర్వరంగమైన గతాన్ని పరిణామక్రమంలో భాగంగా గుర్తింపజేయడానికే పై విషయాలను ఇక్కడ పేర్కొనడం జరిగింది. వర్తమానం గతం నుంచి పూర్తిగా తెంచుకొని రాలేదు. గతం కొనసాగింపే వర్తమానం. మనిషి ఆధునికుడు కావడం అంటే గతాన్ని పూర్తిగా సమీక్షించుకొని, వర్తమానంలో జరుగుతున్న పరిణామాలను గుర్తిస్తూ సుందరభవిష్యత్తును నిర్మించుకొనడానికి కార్యోన్ముఖుడు కావడమేనని నా ఉద్దేశ్యం.

అత్యంత వేగంతో పరిణామం చెందుతున్న సమాజంలో మనము ఉన్నాం. విజ్ఞానశాస్త్ర ఫలితాలు, పారిశ్రామికీకరణ ఈ వేగాన్ని మరింత పెంచుతున్నవి. ముఖ్యంగా మానవ సంబంధాలను నిలబెట్టే విలువలలో మార్పులు చాలా వచ్చినవి. విజ్ఞాన శాస్త్రం, దూరభారాలను తగ్గించి ప్రపంచాన్ని సంకుచితం చేసింది. ప్రతివ్యక్తిలో స్వాతంత్ర కాంక్షను పెంచింది. ఒకప్పుడు వెనుకబడ్డారని భావింపబడిన మనుష్యులు, దేశాలు, అన్ని దేశాలవారితో సంబంధాలు ఏర్పడడంవలన వ్యక్తిత్వాన్ని నిలుపుకొని తలెత్తుకొని నిలబడే ప్రయత్నంలో కృతకృత్యను సాధిస్తున్నారు. స్థానికావసరాలు, ఆర్థికావసరాలు ప్రతిమనిషిని తన గురించి, తన ప్రాంతం గురించి, తన జాతిని గురించి ఎక్కువగా ఆలోచించేటట్లు చేస్తున్నాయి. సాధారణంగా దీన్ని సంకుచిత దృక్పథం క్రింద చిత్రించడం జరుగుతున్నది. కాని నిజానికిది మానవ జాతిలో జరుగుతున్న గొప్ప అభివృద్ధి అని చెప్పవలసి ఉన్నది. అయినా ఈ రోజు ప్రతివ్యక్తి సమస్య మరొక వ్యక్తితో, ప్రతి దేశం సమస్య మరొక దేశం సమస్యతో ముడిపడే ఉన్నవి. ప్రతిమనిషీ, ప్రతిసమాజం, ప్రతిజాతి తనకు తాను అభివృద్ధిచెందే ప్రయత్నం చేస్తూనే విశ్వ సౌభ్రాతృత్వానికి భంగం

కలగకుండా ప్రవర్తించవచ్చుననే సత్యాన్ని చాటవలసిన అవసరం నేటి ప్రతి రచయితకూ ఉన్నది.

ఇది రచయితల మహాసభ. వేగంగా మారుతున్న సమాజంలో రచయితల కర్తవ్యాన్ని, పాత్రను గురించి పరస్పర అభిప్రాయాలను తెలుసుకొని తగిన నిర్ణయాలు తీసుకొనడానికి రచయితలు సమావేశమైనారు. విజ్ఞాన శాస్త్రం మానవ జీవితాన్ని ఎంత సరళం చేసిందో. అంత సంక్లిష్టం కూడా చేసింది. ఒక ప్రముఖ రచయిత పేర్కొన్నట్లు మనకంటే మన పూర్వ రచయితలకు వ్రాయడం చాలా సులభం. ఎందుకంటే చాలా నెమ్మదిగా మారుతున్న సమాజాన్ని వారు వర్ణించినారు. కాని ఆధునిక రచయిత బాధ్యతలు, వస్తు పరిధి చాలా గురుతరమైనవి. విస్తృతమైనవి. నిరంతరం మారుతున్న సమాజాన్ని ఆ మార్పుని మరింత వేగవంతం చేసేవిధంగా వ్రాయవలసిన బాధ్యత నేటి రచయితపై ఉన్నది. నిన్నటివరకు సంస్కరణలుగా భావింపబడిన విషయాలు నేడు మానవజీవితంలో సాధారణ విషయాలుగా మారినవి. నిన్నటి దురాచారం కన్యాశుల్కం నేడులేదు. కొత్తగా వరకట్నం అనే సమస్య బయలుదేరింది. నేటి రచయిత దీనిని ఎదుర్కొనవలసి ఉన్నది. అట్లే మారుతున్న సమాజంలో ఉత్పన్నం అవుతున్న అనేక సమస్యలు. స్వాతంత్ర్యం వచ్చేవరకు జాతీయత, గతకాలపు వైభవాన్ని చాటడం ద్వారా జనాన్ని ఉద్దీప్తం చెయ్యడం రచనా వస్తువుగా ఉండేది. స్వాతంత్ర్యానంతరం ఇంతవరకూ ప్రస్తుతం నెలకొని ఉన్న సమాజ చిత్రాన్ని బట్టబయలు చేయడం లేకపోతే దాన్ని యథాతథంగా వర్ణించడం జరుగుతున్నది. కాని నేటి రచయిత బాధ్యత అంతకంటే గొప్పది. భిన్నమైనది. చరిత్రలో ఇదివరకెన్నడూ లేని, నిర్మాణావస్థలో ఉన్న, తానుకూడా భాగస్వామి అయిన సమాజాన్ని చిత్రించవలసి ఉన్నది. జరిగిన దానికన్న జరగవలసినదాన్ని గురించి చాటి చెప్పవలసి ఉన్నది.

రచయితలు, కవులు భవిష్యత్కార్యక్రమాన్ని నిర్ణయించుకొనేముందు తెలుగు సాహిత్యరంగంలో ప్రస్తుతం ఉన్న పరిస్థితుల్ని వివిధ సాహిత్య ప్రక్రియలలో తెలుగు రచయితలు సాధించిన అభివృద్ధిని సమీక్షించుకొనవలసి ఉన్నది. తెలుగు కవిత నేడు చాలా ముందంజవేసి ఉన్నది. వివిధ ఉద్యమాల ప్రభావం కవితారంగం పైన ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నది. అంతేకాదు తెలుగు

కవితా రంగంలో వచ్చినన్ని ఉద్యమాలు మరే ఇతర భారతీయ భాషలలోను రాలేదనటం అతిశయోక్తి కాదు. యువ కవులెందరో ఈ ఉద్యమాల ప్రభావం వలన ఉత్తమ కవితలను రచించినారు. ముఖ్యంగా తెలంగాణా ఆత్యాధునిక కవిత్వంలో ముందంజ వేసిందని చెప్పవలసి ఉన్నది. పరిమాణాత్మకంగానే కాదు గుణాత్మకంగా కూడా కవితా రచనలో అభివృద్ధి కనిపిస్తున్నది. అందుకే గత శతాబ్దంలో వచ్చిన తెలుగు కవితా ఖండికలెన్నో సకల భారతీయ భాషలలోనికి రూపాంతరాన్ని పొందగలిగినవి.

కథానికా రంగంలో కూడా తెలుగు దేశం వెనుకబడిలేదు. ఆధునిక కవితకు తెలంగాణం పట్టుకొమ్మైతే, ఆధునిక కథానికకు విశాఖ మండలం పుట్టినిల్లు. శిల్పంలో, పాత్రచిత్రణలో, వాస్తవికతలో తెలుగు కథలు చాలా భారతీయ భాషలలోని కథలతో సమానంగా నిలువగలిగి ఉన్నవి. కొన్ని భాషలలోని కథలకంటే ఉన్నతస్థాయిలో ఉన్నవనికూడా చెప్పవచ్చు. ఉద్దీప్తిని కలిగించడానికి ఆధునిక కవిత సాధనమైతే, మనోవికాసాన్ని, స్ఫూర్తిని కలిగించటానికి కథానిక ప్రధాన సాధనం. ప్రచురింపబడుతున్న అన్ని కథానికలు కాకపోయినా (అది సాహిత్యంలోని, ఏ ప్రక్రియలోనూ, సాధ్యంకాదు). స్ఫూర్తినీ. వికాసాన్నీ కలిగించే కథానికలు అధిక సంఖ్యలోనే తెలుగులో వస్తున్నవని చెప్పవచ్చును.

ఈ రోజు సాధారణ పాఠకులకు అందుబాటులో ఉండి ఎక్కువ ప్రచారంలో ఉన్న ప్రక్రియ నవల. సమకాలీన సమాజాన్ని అద్దం పట్టి చూపటానికి సామాజిక స్పృహను. వివేచనా శక్తిని పెంచడానికి నవల ప్రధాన సాధనంగా ఉన్నది. మంచి కవిత వ్రాయడంకంటే చెప్పుకోదగ్గ కథానిక వ్రాయడంకంటే ఉత్తమమైన నవల వ్రాయడం కష్టమని నా అభిప్రాయం. కొన్ని తెలుగు నవలలస్థాయి అంత సంతృప్తికరంగా లేదని చెప్పడానికి విచారిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం, వార, మాస పత్రికలు సీరియల్‌గా, అనుబంధాలుగా అనేకమైన నవలలను ప్రచురిస్తున్నవి. సత్య దూరమైన సన్నివేశాలు, సంఘటనలు, పాత్రలు, అసహజమైన సంభాషణలు, వాస్తవ జీవితాన్ని కాక ఊహా జీవితాన్ని చిత్రించే ప్రయత్నం కనబడుతున్నది వీటిలో. ఈనాటి కొన్ని తెలుగు నవలలు పాఠకులను జీవితాన్ని అర్థం చేసుకొనే శక్తినిచ్చేవి కాకుండా భ్రమలను కల్పించేవిగా ఉంటున్నవని, ముఖ్యంగా చలనచిత్రాలనో, మరొక

ప్రయోజనాన్నో దృష్టిలో పెట్టుకొని కొందరు రచయితలు నవలలను వ్రాస్తు న్నారని భావించటంలో అసత్యం ఏమాత్రం లేదని అనిపిస్తున్నది దీనికి ముఖ్య కారణాలు యీ రచయితలకు ప్రేరణ జీవితానుభవం నుండి కాకపోవడం; కావలసిన క్రాంతదర్శిత్వం లేకపోవడం; ఆలోచనా పద్ధతి సంకుచితం కావడం అనిపిస్తుంది. మరొక రకం నవలా రచయితలున్నారు. వీరు సమాజంలో మేధావులం అనుకొనేవారు. పాశ్చాత్య సాహిత్యాన్ని అధ్యయనం చేయడం వీరి యోగ్యత. వీరి ప్రేరణ సాధారణ భారతీయ జీవితంనుంచికాదు. వీరికి ప్రేరణ నిచ్చేది తాము చదివిన గ్రంథాలనుంచి; భారతీయ ఆర్థిక, సామాజిక పరిస్థితులతో ఏమాత్రం సంబంధంలేని పాశ్చాత్య జీవితాన్ని చిత్రించే రచనల నుంచి జేమ్స్ జాయిస్ నుంచి; జీన్‌పాల్ సార్త్రే ఎప్పుడో వదిలేసిన అస్తిత్వ వాదంనుంచి. గ్రామీణ జీవితాన్ని చిత్రించేనవలలు ఈ మధ్య తగినన్ని రావడం లేదు. కృత్రిమ నగర జీవితం ఆధారంగా జానపద కథలకు ప్రతికృతులైన నవలలు కుప్పతెప్పలుగా వచ్చి పడుతున్నవి. కాని ఉత్తమమైన నవలలు తగి నన్ని రాకపోవడానికి కారణమేమిటో రచయితలు ఆత్మపరిశీలన చేసుకొనవలసి ఉన్నది. నాటకాల విషయంలో కూడా పరిస్థితి అంత తృప్తికరంగా లేదు. ఈ విషయాలను సమగ్రంగా చర్చించి తమ రచనలు ఏ ప్రక్రియకు సంబంధిం చినవైనా మరింత ప్రయోజనవంతంగా తీర్చిదిద్దుకొనవలసిన అవసరం రచయి తల కున్నది.

రచయితకు సలహా ఇవ్వడం, ఉపదేశం ఇవ్వడం నా ఉద్దేశం కాదు. ఒక అభిప్రాయాన్ని రుద్దటం కూడా నా అభిమతం కాదు. అయినా రచయిత లను గురించి చాలామందిలో వినవస్తున్న అభిప్రాయాలను మీముందుంచడం అసమంజసమూ, అప్రస్తుతమూ కాదనుకుంటాను. సమకాలీన వ్యక్తుల ఆలోచ నలలో, చిత్తవృత్తులలో వస్తున్న మార్పువేగాన్ని అందుకొనడానికి రచయిత లకు సాధ్యం కావడం లేదు. అతనికి పరిశీలనాశక్తి లేదు. దానికి కావలసిన ఓపిక, ఓర్పూ, అతనికి లేదు. సామాజిక స్పృహతో సరియైన సంబంధం లేదు. వారి రచనలకూ, వారు నివసిస్తున్న జీవితానికి మధ్య పెద్ద అఖాతం ఉన్నది. రచయిత తాను సామాన్య జనానికి అతీతుణ్ణని భావిస్తున్నట్లు, తనకు సమా జంలో ప్రత్యేకమైన స్థానం ఇవ్వాలని ఆశిస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది. రచయిత ఉప దేష్ట మాత్రమేకాదు ఆదర్శమూర్తి కావలె-చేతలకూ, మాటలకూగల అఖా

తాన్నీ ఎంతగా తగ్గించే ప్రయత్నం చేస్తే అంతగా రచయిత జనానికి సన్నిహితం అయ్యే అవకాశం ఉంది. రచయిత తాను కట్టుకున్న గూడునుంచి బయట పడాలే. తాను గీసుకొన్న పరిధిని దాటి వచ్చి జనం జీవనాడిని పట్టగలగాలె. రచయితలు పరస్పర మాత్సర్యాన్ని వదలి పెట్టాలె. అప్పుడే జనము ఆతణ్ణి గుర్తిస్తారు.

రచయితలు చాలమంది స్వేచ్ఛను గురించి మాట్లాడుతుంటారు. ఈ రోజు చాలా మంది రచయితలు తమకు తామే బానిసలు. అవకాశాలకు బానిసలు. కొందరు రాచరికపువ్యవస్థలోని వందిమాగధులకు ఏ మాత్రం తీసిపోరనే అభిప్రాయం కూడా ఉన్నది. సమాజం బాధ్యతను స్వయంసేవకుడిగా స్వీకరించవలసిన రచయిత తన అవకాశాలకు తన వ్యక్తిత్వాన్నే పణం పెట్టినప్పుడు తనకేకాదు, తను భాగస్వామి అయిన సమాజానికే అన్యాయం చేస్తున్న వాడౌతాడు. రచయిత స్వేచ్ఛకు తానే శత్రువుకాగలడు.

సాధారణంగా సాంఘిక, సాంస్కృతిక రాజకీయ ఉద్యమాలు పరస్పర ప్రభావంతో కలిసికట్టుగా వస్తవి. సాహిత్యం ఇతర ఉద్యమాల నుండి ప్రేరణ పొంది దానికి ప్రతిఫలంగా ఆ ఉద్యమ వేగానికి, సాఫల్యానికి తోడ్పడుతుంది. సమాజానికి సాహిత్యానికి ఉండే సంబంధం పరస్పర ఆదాన, ప్రధాన సంబంధం. సమాజం సాహిత్యానికి ప్రేరణనిస్తుంది. దానికిప్రతిగా సాహిత్యం సమాజంపైన తన ప్రభావాన్ని కలిగిస్తుంది. అందుకే ఆధునిక సమాజంలో రచయిత బాధ్యత చాలా గురుతరమైనది, క్లిష్టమైనది. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో సమాజాన్ని ప్రకోపింప జేయటం కాదు రచయిత చేయవలసినపని; ఉద్దీప్తం చేయటం; చైతన్యాన్ని రేకెత్తించడం సామాజికమైన అవగాహనను కలిగించడం, వివేచనా శక్తిని పెంచడం-ఇవి రచనల ద్వారా సమాజానికి కలిగే ప్రయోజనాలు. ఉద్యమాలతో సంబంధం లేని పరిస్థితులలో కూడా రచయిత పై బాధ్యతలను స్వీకరించటం ద్వారా తన పాత్రను నిర్వహించవచ్చు. చిత్తశుద్ధిలేని ఉద్యమాలకు కవులు స్పందించినట్లు కనిపించదు. దానికి ఇటీవల మన దేశంలో వచ్చిన తాత్కాలికమైన ఉద్యమాల కాలంలో ఉత్తమ సాహిత్యం ఏదీ రాకపోవడమే తార్కాణం.

ఇక్కడే మరొక విషయాన్ని ప్రస్తావించ దలచినాను. విశ్వజనీనత, సార్వకాలికత అనే నినాదాలను మనం సాధారణంగా సాహిత్య రంగంలో వింటూ

ఉంటాము. సామాజిక సమస్యల్ని చిత్రించే సాహిత్యం తాత్కాలిక, ప్రాంతీయ స్వభావం కలిగి ఉంటుందని ఆ సమస్యలు పరిష్కరింపబడిన తరువాత ఆ సాహిత్యానికి స్థానం ఉండదనీ వారు భావిస్తూ ఉంటారు. ఒక రచన సాహిత్యం అవునా కాదా అని నిర్ణయించటానికి సాహిత్య ప్రమాణాలే సమర్థవంతాలు. కాని కళాత్మకంగా చెప్పటం మాత్రమే సాహిత్యం కాదు. సామాజిక చేతనను ప్రతిబింబించి నప్పుడే అది గొప్ప సాహిత్యం అవుతుంది. విభిన్న ఆర్థిక రాజకీయ వ్యవస్థలుగల ప్రపంచంలో సార్వజనీనమైన వస్తువు, పరిణామ శీలమైన సమాజంలో సార్వకాలికమైన వస్తువు ఎప్పుడూ సాధ్యం కాదు. ప్రతిపాదించిన సమస్యలు, ప్రతిబింబించిన సమాజం తాత్కాలికమైనవే అయినా అందులో ఉండే సాహిత్యగుణం. కళాత్మకత దానికి సార్వజనీనతను, సార్వకాలికతను కలిగిస్తుంది. "కన్యాశుల్కం" నాటక రచనా కాలం నాటి పరిస్థితులు ఈనాడు లేవు. అయినా అది ఇంకా ప్రజల అభిమానాన్ని చూరగొనడానికి, వాస్తవికతే, కారణం. ఆదికావ్యమై, నేటికీ భారతీయ జీవనంలో భాగమైన రామాయణం రచనాకాలపు సమాజాన్ని, నాగరికతను, ఆచారాలను ప్రతిబింబించడం లేదా ?

ఈ రోజు రచయితలపైన మరొక ముఖ్యమైన బాధ్యత కూడా ఉన్నది. శాస్త్రీయం కాకుండా కేవలం మానసిక ఉద్రేకాలను ప్రకోపింపజేసి, మానసిక రుగ్మతలను పెంచి జాతిని నిర్వీర్యం చేస్తూ కుప్పతెప్పలుగా వచ్చిపడుతున్న సెక్స్ సాహిత్యాన్ని, ఆత్మపీడను, మానసిక పీడను పెంచే డిటెక్టివ్ సాహిత్యాన్ని బాధ్యత నెరిగిన రచయితలే ఎదుర్కొనవలసి ఉన్నది.

నల్లగొండ జిల్లా రచయితలారా ! నా ప్రసంగాన్ని ముగించేముందు ఆరు సంవత్సరాల క్రితం నల్లగొండ జిల్లా రచయితలతో చెప్పిన మాటలనే మళ్ళీ చెప్పవలసి వస్తున్నది. "ప్రగతి శక్తులకు పెట్టనికోట నల్లగొండ". ఒకప్పుడు తెలుగుజాతికి చైతన్యాన్ని ప్రసాదించినారు నల్లగొండ ప్రజలు అంతే కాదు. కవితా వస్తువులను అందించినారు. తెలంగాణ ప్రాంత ప్రజలలో

జాగృతి కలిగించిన మొదటి పత్రిక "నీలగిరి" నల్లగొండ నుంచే వెలువడింది. కాని ఇటీవల ఏ కారణం వల్లనో నల్లగొండ ప్రజల గొంతుక వినిపించడం లేదు. ఏ ప్రక్రియలోనూ రాష్ట్రస్థాయి రచయితలుగా పేరు పొందినవారు నల్లగొండ జిల్లాలో కనిపించడం లేదు. ఇదివరకే చెప్పినట్లు ఈ మూగదనము తాత్కాలికమేనని మళ్ళీ వమ గళాన్ని తెలుగు జాతికి, దేశ ప్రజలకు వినిపించి మార్గదర్శకులౌతారని ఆశిస్తున్నాను.

(నల్లగొండ జిల్లా రచయితల సమావేశ ప్రారంభోపన్యాసం మే, 1978).

స్వర్గీయ చలం

ఈ ఉదయం స్వర్గీయ గుడిపాటి వెంకటచలం గారి నిర్యాణ వార్త సాహితీలోకాన్ని శోక సముద్రంలో ముంచివేసింది. గడచిన కొన్ని దశాబ్దాల తెలుగు సాహిత్యంపైన ఆయన రచనల ప్రభావం అద్వితీయమైనది. చలం రచనలు చదివి రచయితలు అయినవారు ఎంతోమంది - దేశంలో రకరకాల రచయితలు ఉన్నారు. అందులో ప్రతిభావంతులు కూడా అనేకులు. కాని సమాజంపైన, సమకాలిక సాహిత్యంపైన చెరగని ముద్ర వేసినవారు కొద్ది మంది. ఆ కొద్దిమందిలో చలం స్థానం విశిష్టమైనది. నిజానికి సమాజాన్ని ప్రభావితం చేసిన రచయితలలో వేమన్న వంటివాడు చలంఅంటే అతిశయోక్తి కాజాలదు. త్రికరణశుద్ధిగల తెలుగు రచయితలలో చలం మున్నెన్నదగినవాడు.

ఆ రోజులలో రహస్యంగానో, పరోక్షంగానో చలం రచనలను చదువని తెలుగు పాఠకులు లేరని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. రచయితగానే కాక వ్యక్తిగా చలం అనేకులను ప్రభావితులను జేసిన సాహిత్య విప్లవకారుడు. సమాజంపైన తిరుగుబాటు చేసిన రచయిత చలం-ఆయన రచనలు అనేకాలు. కథలు, నాటికలు, వ్యాసాలు, మ్యూజింగ్స్, ప్రేమలేఖలు మొదలయిన ఆయన రచనలు అన్నీ తెలుగు పాఠకలోకానికి సుపరిచితాలు.

చలం రచనలలో ఆయన భావాలు, ఆయన వ్యక్తిత్వం ప్రతిబింబిస్తుంది. తెలుగు వచనరచయితలలో చలంది అత్యున్నతస్థానము. ఆయన వచన శైలి శక్తిమంతమైనది. ఆయన అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించలేమని ఆ రోజులలో చెప్పిన వారుకూడ ఆయన వచన శైలిని ప్రశంసించినారు; వచనంలో కవిత్వం వ్రాసిన రసహృదయుడు చలం. స్వర్గీయ చింతాదీక్షితులవంటి గొప్ప రచయితా, గొప్పవిద్వాంసుడు చలం వచనశైలిని హర్షించిన సత్యము సుప్రసిద్ధము. ఏ విషయాన్నైనా అత్యంత రమణీయంగా హృదయానికి హత్తుకునేటట్లుగా చెప్పడంలో చలంతో సాటిరాగలవారు చాలా కొద్దిమంది. అనుభూతిని మేలుకొలిపి ఆలోచనలను రేకెత్తించగల గొప్ప ప్రతిభావంతుడు చలం అని ఒక విమర్శకుడు చెప్పిన మాటలు అక్షరాలా సత్యం. అందుకనే చలం

సాహిత్యంలో రసస్పష్టితోపాటు తాత్త్వికమైన హేతువాద దృష్టి గోచరిస్తుం దని ఆ విమర్శకుడు చలం సాహిత్య స్వరూపాన్ని సమీక్షిస్తూ వివరించినాడు.

చలం రచనా రంగంలో అడుగు పెట్టిన రోజులలోని సమాజం ఈనాటి సమాజం కాదు. ప్రతి మార్పుకు ఉలికిపడేవారు అనేకులు. ఆనాడు సమా జంలో ప్రముఖ స్థానంలో ఉండేవారు. వ్యావహారిక భాషను ఈనాటి గుర్తింపు రాని రోజులవి. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యంవచ్చి సమసమాజ స్థాప నను గూర్చి స్త్రీలకు సమాన హక్కులను గూర్చి చాలా కొద్దిమంది మాత్రమే ఆలోచించే రోజులవి.

గుడిపాటి వెంకటచలం సమాజపు కట్టుబాట్లను, సంప్రదాయాలను వ్యతి రేకించినాడు. 'ఆచారాలు, వ్యవహారాలు నీచంగా వున్నవి. వానిని సంస్క రించుకొని బాగుపడండి! కుళ్లును దాచుకొని బాధ పడకండి." అని ప్రజలను బోధిస్తూ కలం పట్టిన సంఘ శ్రేయోభిలాషి. అతని హృదయంలోని ఆవేదన ఎన్నడూ చల్లారనిది. ఆయన సంఘానికి నీతిని గురించిన భావాలు తప్ప నీతి లేదంటాడు. మనము ఆచారాలకు దాసులమై స్వయంగా ఆలోచించే శక్తిని కోల్పోయినామని, మనుష్యులు కావాలని అనుకుంటే సంప్రదాయాలను త్రోసి వేయవలెనని, స్వతంత్రంగా ఆలోచించడం నేర్చుకోవాలని ఆయన ప్రతి వ్యక్తికి సూచించినాడు. లోకాన్ని దిద్దేభారమంతా తనపైన వేసుకున్నట్లే భావించిన వ్యక్తి అతడు. ఆయన రచనలు సాధారణమైనవి కావు. ఆయన వాక్కులలో తీక్ష్ణత ఎక్కువ. ఈ విషయాన్ని గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య గారు ప్రస్తావిస్తూ నన్నయచెప్పినట్లు "నిండు మనంబు నవ్య నవనీత సమానము, పల్కు దారుణా ఖండల శస్త్రతుల్యము......" విప్రులందు - అని జ్ఞాపకం చేస్తూ చలం అసలైన బ్రాహ్మణుడు అన్నారు.

చలం సంఘంలో స్త్రీలు, శిశువులు అనవసరమైన కట్టుబాట్లకులోనై వికాసము చెందకుండ ఉన్నారని బాధ పడినాడు. 'గడ్డకట్టిన మీ హృదయా లను తెరవండి' అంటూ కలం తీసుకొని వ్రాయడం మొదలు పెట్టగానే ఆయన రచన అశ్లీలమని పత్రికలవారు అచ్చువేయనూ లేదు. పాఠకులు మొదట ఏ కొందరో తప్ప విశేషంగా చదువనూలేదు. ఆ రోజు సంఘమంతా ఆయనను తూలనాడి వెలివేసినదని చెప్పవచ్చును. ఇంతైనా చలం ధైర్యాన్ని కోల్పోక నమ్మినదాన్నే నిర్మొహమాటంగా వ్రాస్తూపోయినాడు. ఆయనను ఇతరులు

వ్యతిరేకిస్తూ చేసిన ప్రచారం కూడ ఆయన రచనలను చదివేటట్లు చేసింది. ఆయన రచనలు విశేషంగా వెలువడినవి. ఆయన వ్యాసాలను, కథలను, లేఖలను పత్రికలవారు తరువాత పోటీపడి తమ పత్రికలలో వేసుకోవడానికి ముందుకు వచ్చినారు. మొదట ఆయనను దూషించినవారే తరువాత భూషించినారు. ఆయన, భాష, భావములోని క్రొత్తపోకడలు చదువరులను ఆకట్టుకొంటవి. ఆయన ఒక గొప్ప గద్యకవి.

చలం ఉద్యోగం చేస్తున్న రోజుల్లో రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడు. గారు, వీరేశలింగంగారు బ్రహ్మ సమాజాన్ని నడుపుతూ ఉండేవారు. ఆ ఉభయుల ప్రభావం చలం పైన ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తుంది. యువకులు ఎందరో శిష్యులుగా పనిచేస్తూ ఉండిరి. వెంకటచలం తన కుటుంబంతో బ్రహ్మసమాజంలో చేరినాడు. అతని భార్య రంగనాయకమ్మ మాలతీబాయి అని పేరు మార్చుకొని ఇంటింటికిపోయి స్త్రీలకందరికిని బ్రహ్మసమాజ విధులను చక్కగా తెలుపుతూ ఉండేది. నాయుడుగారు సమాజమందిరంలో ఇంగ్లీషులో బోధన చేస్తూ ఉండేవారు. చలం తెలుగులో బోధిస్తూ ఉన్నప్పుడు జనం విశేషంగా వచ్చేవారు. ఆయన చిత్తశుద్ధి ప్రజలను అధికంగా ఆకట్టుకునేది.

'లోకాన్ని సంస్కరించేది ఆచరణ కనుక నిన్ను నీవు మార్చుకో; లోకం సంగతి లోకకర్త చూచుకుంటాడు' అన్న సూక్తిని దృష్టిలో పెట్టుకొని చలం ఆత్మవిమర్శన చేసుకోవడం మొదలు పెట్టినాడు. 'మీరు మీ రచనల ద్వారా చెప్పిన విలువలను మీ నిజజీవితంలో ఆచరించినానని చెప్పగలరా ?' అన్న ప్రశ్నకు 'నా రచనల్లో చూపిన ఆదర్శాలను నా చేతనయినంత వరకు నా జీవితంలో అనుష్ఠించాలని యత్నించినాను. నా జీవితంలో అనుష్ఠించిన వాటినే నా రచనల్లో వ్రాసినాను' అన్నాడాయన. మరి ఒకప్పుడు బాహ్యంగా సాధించ గలిగినాను. కాని, నాలోపల పరివర్తన ఎంత యత్నించినా నాకు తృప్తికలుగ లేదు" అంటాడు.

చలం నూనూగుమీసాల నూత్నయవ్వనంలోనే రచన ఆరంభించినాడు. వ్రాయాలనే ప్రేరణ నీకు ఎట్లా కలిగిందని అడిగితే—'వ్రాత అనేది నా రాత ఏమో' అన్నాడాయన. ఆయన మొట్టమొదట వ్రాసింది 'శశిరేఖ' ౧౯౨౧లో ఆయనకు అప్పుడు ౨౭ సంవత్సరాల వయస్సు. ఆ నవల అనేకమైన కత్తిరింపు

లకు లోనై అచ్చైనట్లు చలంగారు బాధతో చెప్పుకున్నారు.

చలం కలం పట్టడానికి కారణం ఇట్లా చెప్పినాడు—'మొదట్లో నాకు సాహిత్యంతో సంబంధంలేదు. నేను చూస్తున్న అన్యాయంవల్ల, ఘోరంవల్ల నేను మండిపోయాను. ఆ మంట నాలో ఇముడక కథ అయ్యింది. నేను రచయితను కావాలని ఆశలేదు. నేను వ్రాసిందానికి రస ప్రపంచంలో విలువ ఉందని తెలియదు. మొదటికథ నుంచి నా పాఠకులు బిగ్గరగా ఏడ్పులు ప్రారంభించినారు. ఆ ఏడ్పులే నా ఉత్సాహం. ఆ నెయ్యి నా మంటలో పడి భగ్గుమని ఇంకొక ధ్వని పుట్టించేది.'

తాను యత్నించినది రియాలిటియే కాని రియలిజం కాదని అన్నాడతడు. భాష విషయంలో అతడు వ్రాస్తున్నది వ్యావహారిక భాష అనికూడ అతనికి తెలియదట; చాలా పుస్తకాలు వ్రాసినదాకా తన పుస్తకాలు తెలుగు సాహిత్యమని ఆయన అనుకోలేదట. ప్రతిభావంతులు, లోకజ్ఞులు చెప్పిన మాటల్లో అక్షరలక్షలు చేసేవి కొన్ని వుంటవి. కాని చలం ఎన్నో సత్యాలను నైపుణ్యంతో చెప్పగలిగినాడు.

౧౯౫౦ వ సంవత్సరంలో చలంగారు తెలుగు దేశాన్ని వదిలి తిరువణ్ణామలై వెళ్లినారు. అక్కడికి వెళ్లిన తరువాత, వారి లేఖినిలో పూర్వపు ఉధృతం తగ్గింది; కొత్త నేవళాలనూ సంతరించుకొన్నది. తిరువణ్ణామలై నుండియే చలం 'సుధ' — 'మార్తా' — 'వెలుగు రవ్వలు' — 'యశోదా' గీతాలు 'మున్నగు గ్రంథాలను వ్రాసిరి. ఈ పుస్తకాలనిండా, వారికవితాత్మ పరిమళించుతూవుంటుంది. సామాన్యులు చూడలేని సొగసులను, సొబగులను, ఆయన దర్శించి, ఆ అందచందాలను మనందరకు పంచిపెట్టినారు. తాను నమ్మినదానిని అమరికలు లేకుండ తన రచనలద్వారా వెల్లడించడం, చెప్పిన దానిని ఆచరించడం-అనే లక్షణాలు గల చాలాతక్కువ మంది రచయితలలో ఒకడై, తెలుగు సాహిత్యచరిత్రలో చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయినాడు చలం. ఇంకను మనకతడు లేడు—ఆతని రచనలు తప్ప.

(స్వర్గీయ చలం—5-4-1979 నాడు పరలోకగతులైన సందర్భంలో ఆకాశవాణి హైదరాబాదు నుండి చేసిన ప్రసంగం)

స్వాతంత్ర్యానంతర సాహిత్యము

భారతీయ సాహిత్యానికి రూపాలు అనేకము ఉన్నప్పటికిని, ఆత్మ ఒక్కటే. ఈ సత్యమునే మరొకరు భారతీయ సాహిత్యము, లిపులు వేరైనప్పటికిని. ఒక్కటే అని చెప్పినారు. వేదకాలము నుండి యీనాటి వరకు మన దేశములో వివిధ భాషలయందు అవతరించిన సాహిత్యమును స్థూలముగా పరిశీలించినప్పటికిని, వివిధ భాషా వాఙ్మయాలలో ఐక్యత గోచరించుచున్నది. వివిధ కాలాలయందు వివిధ భాషలలో సమానమైన సాహిత్యరీతులు మనకు కనిపించుచున్నవి. స్వాతంత్ర్యానికి ముందు, స్వాతంత్ర్య ప్రాప్తి తరువాత మన దేశభాషలలోని సాహిత్య రీతుల సామ్యము యీ సత్యమును వెల్లడి చేస్తున్నది.

భారత దేశానికి స్వాతంత్ర్యము వచ్చి ఇరువది రెండు సంవత్సరాలు గడిచి పోయినవి. ఇది ఇరువదిమూడవ సంవత్సరము అనగా స్వతంత్రభారతములో జన్మించిన పౌరుడు నేడు వయోజనుడై ఓటింగు హక్కును పొంది ఉన్నాడు.

దేశములో క్రొత్తతరము వివిధరంగాలలో బాధ్యతలను నిర్వహించుటకు సంసిద్ధమై ఉన్నది. ఈ క్రొత్త తరానికి స్వాతంత్ర్య ప్రాప్తికి ముందరి పరిస్థితులు అవగాహన కాకపోవచ్చును. కాని స్వాతంత్ర్య సాధనలో పాల్గొనిన పూర్వపు తరమువారు కూడ యీనాడు మనదేశంలో వివిధ రంగాలలో తమ తమ పనులను నెరవేర్చుకొంటున్నారు. ఈ రెండు తరాల మధ్య అఖాతము మనకు స్పష్టముగా కనిపించుచున్నది. రెండు తరాల ఆలోచనలలో, ఆచరణలలో, ఆశయాలలో వ్యత్యాసాలు గూడ సాహిత్యరంగమున ప్రతిబింబించుచున్నవి. స్వాతంత్ర్య ప్రాప్తికి ముందు ఉన్నతశ్రేణి రచయితలుగా పేరు గాంచినవారు పూర్వపు మార్గాలలో తమ తమ విశిష్ట ధోరణులతో నేటికిని రచనలు గావించుచున్నారు. ఈ రచనా మార్గాలను అనుసరించినవారు కూడ యువరచయితలలో కనిపిస్తున్నారు. పూర్వపు రచనలపైన తిరుగుబాటు ఉద్య

మాలు యీనాడు అన్ని భాషలలో కనిపించుచున్నవి. ఈ తిరుగుబాటు కాలానుగుణ్యమైనదని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. ఈ తిరుగుబాటు ధోరణులు సాహిత్యవీధులన్నింటి యందును. కనిపిస్తున్నవి. ఈ నూతన రచనలే స్వాతంత్ర్యానంతర సాహిత్యము యొక్క ప్రత్యేకతలు. ఈ ప్రత్యేకతలు భావాలలో, వస్తువులో, శైలిలో గోచరిస్తున్నవి.

ఈనాడు పూర్వ పద్ధతిలో రచనలు గావించు కవులు ఉన్నారు. పాత కాలపు రచనా ధోరణులు వివిధ వచన రచనలలో గూడ కనిపించుచున్నవి. ఐనప్పటికిని మొత్తము మీద స్వాతంత్ర్యానికి ముందటి అభిరుచులు యీ రెండు దశాబ్దాలలో బాగుగా మారిపోయినవి. ఈనాటి సాంఘిక, రాజకీయ, ఆర్థిక పరిస్థితులు యీ మార్పుకు ప్రధాన కారణాలు.

స్వాతంత్ర్యము వచ్చిన తరువాత అక్షరాస్యత పెరిగినది. పత్రికల సంఖ్య పెరిగినది. పాఠకుల సంఖ్య పెరిగినది. సాహిత్య సమాజాలు ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహము పొంది మౌలికమైన రచనలు ప్రకటించుచున్నవి భారతీయ భాషలమధ్య సహకారము పెంపొందినది. సాంస్కృతిక సంబంధాలు పెరుగుతున్నవి. రేడియో ద్వారా రచయితలకు ప్రోత్సాహము లభిస్తున్నది. విదేశ భాషలనుండి అనువాదాలు అధిక సంఖ్యలో అవతరిస్తున్నవి. విదేశ భాషా సాహిత్యాలతో సంబంధాలు పెంపొందుతున్నవి. అనువాదాలు ఒక భాషనుండి మరొక భాషకు జరుగుతున్నవి. పత్రికలలో రచనలకు బహుమతులు లభించుతున్నవి. రాష్ట్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాలు వివిధ పథకాల ద్వారా రచయితలను ప్రోత్సాహిస్తున్నవి. ఐనప్పటికి యువరచయితలలో నిరాశా, నిస్పృహలు అతిశయించి వారి రచనలలో ప్రతిబింబించుచున్నవి. ఇందుకు కారణమేమి అను ప్రశ్నకు సమాధానము వెదకవలసిన అవసరము లేదు.

స్వరాజ్యము వచ్చిన తరువాత సమాజముతో పాటు సాహిత్యము గూడ సర్వాంగసుందరముగా పెంపొందగలదను భావన అందరిలో ఉండినది. సామాన్య మానవుని కష్టాలు తీరిపోగలవని, విదేశ పరిపాలన క్రింద నలిగిపోయిన పౌరుడు అన్ని రంగాలలో అభివృద్ధిని సాధించగలడని జనులలో వ్యాపించిన ఆశలు నిరాశలైనవను భావము ప్రబలముగా కన్పట్టుచున్నది. గడచిన రెండు దశాబ్దాలలో బ్రహ్మాండమైన ప్రగతి ఆర్థిక, రాజకీయ రంగా

లలో సాధించిన మాట సత్యమే. వివిధ రంగాలలో అమలు జేసిన ప్రణాళికలు మన యెదుట నున్నవి. ఆనేతు హిమాచలము పర్యటన గావించి భారతదర్శనము చేసినచో యీ విజయాలను కనులార చూడవచ్చును. కాని మనదేశ సమస్యలను గమనించినప్పుడు, సాధించిన అభివృద్ధి కొంచెము, సాధించవలసినది మిక్కిలి యెక్కువ అని వెల్లడి కాగలదు. ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థలో ప్రణాళికా బద్ధమైన ప్రగతికి మందగమనము యెక్కువ.

ఈనాడు దేశములో అహార పదార్థాల ధరలు మిన్నంటి పోతున్నవి. నిరుద్యోగము ప్రబలుతున్నది. విద్యావంతులలో, విద్యార్థులలో అశాంతి అతిశయిస్తున్నది. రాజకీయాలలో అవినీతి సర్వత్ర కనిపించుతున్నది. లంచగొండితనము, దొంగమార్కెటులు విజృంభించుతున్నవి. రాజకీయాధికారమును హస్తగతము కావించుకొనిన కొందరు అపారమైన ధనము ఆర్జించి ధనికులైన నిదర్శనాలు చూపించవచ్చును. కరువు కాటకాలు అప్పుడప్పుడు తప్పుటలేదు. రాజకీయ, ఆర్థిక, సామాజిక రంగములలో కొన్ని కుటుంబాల ప్రాబల్యము సామాజిక మానవుని సమస్యల పరిష్కారమును దూరము చేస్తున్నది. కావుననే యీనాడు రచనా రంగములో కూడ అశాంతి కనుపించుతున్నది. దిగంబర కవుల రచనలలో యీ అశాంతిని మనము చూడవచ్చును.

హిందీలోని నయీకవిత ఉద్యమము వంటిదే తెలుగులో దిగంబర కవిత ఉద్యమము. నవజీవన విధానమును రూపొందించవలెనని దిగంబర కవుల ఆశయము. వీరికి ఏ ఒక ప్రత్యేక రాజకీయ మతముతో సంబంధము ఉన్నట్టులేదు. మూఢ నమ్మకాలను చాదస్తాలను వీరు ధిక్కరింతురు. ఈ ధిక్కారములో ఉద్రేకపు పొంగు హెచ్చుగా కనిపించును. అశ్లీలము ఉపయోగించుటకు కూడ వీరు వెనుకాడరు. నేడు దేశభాషలన్నింటిలో యీ విధమైన రచనలు కనిపించుతున్నవి. స్వాతంత్ర్యానంతరము తలయెత్తిన నూతన సాహిత్య ధోరణి యిది. ఇంతకుముందు ప్రస్తావించినట్లుగా స్వాతంత్ర్యానంతరము సమాజములో వచ్చిన అవాంఛనీయ పరిణామాల ఫలితమే యీ సాహిత్య ధోరణి.

స్వాతంత్ర్యానంతరము తెలుగులో అభివృద్ధిచెందిన సాహిత్యము వచన కవిత్వము. ఈ మార్గములో ఉత్తమమైన రచనలు వచ్చినవి. అగ్రశ్రేణి రచయితలుగా వచన కవులు ప్రసిద్ధిపొందినారు. గేయ కవిత్వానికి యీనాటి

సాహిత్యములో ప్రముఖస్థానము. ప్రశంసనీయమైన గేయ కవితా రచనలు చాల గత దశాబ్దములో ప్రకటితమైనవి. తెలుగు వాఙ్మయములో యీ రచనలు మిక్కిలి విలువగలవి. మనదేశములో యిప్పటికి నాలుగు సాధారణ ఎన్నికలు జరిగినవి. ఈ ఎన్నికల సందర్భమున కొన్ని మంచిగేయాలు ప్రకటిత మైనవి. ఎన్నికల సాహిత్యమైన యీ గేయాలను యేరి కూర్చి ప్రకటించిన బాగుండగలదు. గత దశాబ్దములో పాకిస్తాన్, చైనాలు మనదేశముపైన దురాక్రమణ గావించినవి. ఈ దురాక్రమణ సందర్భములో మన కవులు, పెద్దలు - పిన్నలు చేసిన రచనలు కొన్ని ఉత్తమశ్రేణికి చెందియున్నవి. స్వాతంత్ర్యానంతరము వచ్చిన సాహిత్యములో యీ రచనలను సమర సాహిత్యముగా మనము పరిగణింపవచ్చును. ఇదే విధముగా సినిమా పాటలలో రస వంతమైన సాహిత్యము కొంత మనము సేకరించవచ్చును.

ఈనాడు అన్ని భాషలలోవలె తెలుగులో కూడ నవలలు, కథానికలు పుష్కలముగా ప్రకటితమగుతున్నవి. ఈ నవలలలో, ఈ కథానికలలో సమ కాలిక జీవితము తత్సంబంధమైన సమస్యలు ప్రధానస్థానము ఆక్రమించు తున్నవి. స్వాతంత్ర్యము తరువాత ఇతివృత్తము, శైలికి సంబంధించిన మన అభిరుచులలో వచ్చిన మార్పులను నేటి నవలలలో, కథానికలలో చూడవచ్చును. కవిత్వము, కథలు, నవలలు యీ మూడు సాహిత్య ప్రక్రియలలో హిందీ, బెంగాలి భాషలనుండి అనువాదాలు చాల ప్రకటితమైనవి. రవీంద్రుడు, శరత్ చంద్రుడు, ప్రేంచంద్, జయశంకర్ ప్రసాద్, జైనేంద్రకుమార్ ప్రభృతుల రచనలు అనేకములు తెలుగులోనికి వచ్చినవి. వీని తరువాత పేర్కొనదగిన సాహిత్యము నాటకాలు, నాటికలు. అయితే యీ రంగములో మనము ప్రశంసనీయమైన ప్రగతి సాధించలేదేమో! రేడియో ద్వారా ప్రసారమైన వానిలో కొన్ని ప్రశస్తమైన నాటికలు ఉన్నవి.

స్వాతంత్ర్యానంతరము స్త్రీ రచయితలు చాలమంది ముందుకు వచ్చి పురుషులతో సమానముగా రచనలు గావించుచున్నారు. కొంతమంది విద్వాం సులు ఉత్తమ సాహిత్య విమర్శలను ప్రకటించినారు. ప్రాచీన, ఆధునాతన రీతులలో యీ సాహిత్య విమర్శలు సాగినవి. పదప్రయోగకోశాలు, నిఘంటు వులు, వృత్తిపదకోశాలు యిటీవల ప్రకటితమైన ప్రామాణిక ఉత్తమగ్రంథాలు. ఒక వైపున అత్యంత ఆధునికమైన అభిరుచులు పూర్వపద్ధతుల పైన తిరుగుబాటు

స్వాతంత్ర్యానంతర సాహిత్యము యొక్క ప్రత్యేకతలుగా కనిపించుచుండగా మరొక వంక ప్రాచీన రచనలపట్ల అభిమానము, ఆదరణ కూడ నేడు పాఠకులలో గోచరిస్తున్నది.

ఉద్రేకము సౌకుమార్యము సరసముగా సమ్మేళనము పొందిన ప్రకృతి ఆంధ్రునిది. కావుననే కాబోలు తెలుగులో కవుల సంఖ్య నాటికి నేటికి యెక్కువే; సంప్రదాయము, ప్రయోగము రెండును నేటి కవిత్వంలో గోచరిస్తునవి. ఇంతకుముందు చెప్పినట్లుగా గేయకవిత - వచన కవిత స్వాతంత్ర్యానంతరము తెలుగులో అభివృద్ధిపొందిన కవితా రీతులు. అభ్యుదయ కవిత్వము తరువాత పొడసూపిన నూతన మార్గము దిగంబరకవిత. మానవతా వాదము యీ రెండు కవితా మార్గాలకు ప్రధాన ప్రాతిపదిక; పీడిత ప్రజలవాణి, యీ రచనలలో బిగ్గరగా వినిపించుతున్నది. స్వాతంత్ర్యానంతరము నవలలు, కథానికలు పాఠకలోకమును విశేషముగా ఆకర్షిస్తున్న సాహిత్య ప్రక్రియలు. ఈ రెండు మార్గాలలో అసంఖ్యాకముగా ప్రకటితమగుతున్న రచనలు నేటి సమాజానికి ప్రతిబింబాలు. విశేషించి మధ్యతరగతి కుటుంబాల పరిస్థితులు-సమస్యలు వీనికి యితివృత్తాలు. ఈ శతాబ్దపు రచనలను ముఖ్యముగా స్వాతంత్ర్యానంతర రచనలను కళాదృష్టితో విలువ కట్టవలసి వచ్చినచో కథానికకు ప్రథమ తాంబూలము యీయవలెను. తెలుగు కథానికకు భారతీయ సాహిత్యములో గౌరవస్థానము.

గడచిన అర్థ శతాబ్దములో, అందులోను స్వతంత్ర భారతములో భారతీయ సాహిత్యముపైన విదేశీయ-విజాతీయ ప్రభావము గోచరించినప్పటికిని భారతీయ సంస్కృతి యొక్క ముద్ర యితర సాహిత్యములతో పాటు తెలుగు సాహిత్యము మీద స్పష్టముగా కనిపించును.

(1970)

కళ

మానవునికి సౌందర్య సంవీక్షణము వలన కలుగు ఆనందము ప్రకృతి సిద్ధమైనది. నిండు పున్నమనాడు పడమటి కాంత యొడిలోన పవళించియుండు నెలబాలుని తిలకించినప్పుడు కాని, ఆకులు రాలక పూలు వాడని ఆరామమందు "చిలుక పోటులచేత జెరగిన సహకార ఫలముల" నుండి స్రవియించు పచ్చి తేనెను పరికించినప్పుడు కాని, మరియెట్టి మనోహర దృశ్యమును గాంచి నప్పుడు కాని, మన హృదయములందు సౌందర్య సాక్షాత్కారమగుచుండును. విద్యాధికులకు, విజ్ఞానులకు, విద్యావిహీనులకు, అజ్ఞానులకు, శ్రీమంతులకు, నిరుపేదలకు, స్త్రీలకు, పురుషులకు, బాలురకు, అందరికిని కొలదియో, గొప్పయో సౌందర్యరక్తి యుండితీరును. మానవునకు సౌందర్యమునందున్న సహజమగు ప్రేమయే అతడు లలితకళల నారాధించుటకు ప్రోత్సాహ కారణ మని చెప్పవచ్చును. మానవుని హృదయమున యెచ్చటనో దాగియున్న సృష్టి శక్తి పైకుబికివచ్చి ఏదోయొకరూపము దాల్చుటయే లలితకళ ఆవిర్భావమని చెప్పవచ్చును. లలితకళలు సౌందర్యపు భావచిత్రములు కావున కళ స్వభావ మును గుర్తించినప్పుడే మనము సౌందర్య దర్శనము చేయగలుగుదుము.

ప్రపంచమునందలి ఏ గొప్పకళనైన తిలకించుడు; అది ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తి నిర్మాణమని విశదమగును. అట్లగుటచే ఒక కావ్యముగాని ఒక చిత్రము కాని ఒక భంగిమకాని సరిగా పూర్వ సాంప్రదాయమునే అనుసరించి; ఇది వరకున్న వానివలెనే యుండి, ఒకే యంత్రమునుండి తయారుచేసిన నాణెముల వలె నుండుట సంభవము కాదు—ఒక క్రొత్త భావము, ఒక క్రొత్త జీవకళ, ఒక క్రొత్త చైతన్యము కలిగినదే నిక్కమగు కళయని చెప్పవలసియుండును. పాతపాటలే తిరిగి పాడిన రోతగా నుండదా! ఉద్రేకము కవిత్వమునకే కాదు—సౌందర్య ప్రధానములగు కళలన్నింటినికి జన్మస్థానమని చెప్పవచ్చును. కవివలె చిత్రకారుడు కూడ భావనా వీధులందలి తన యనుభవములను వర్ణ ముల రూపమున ప్రదర్శించుచుండును.

లలితకళల లక్షణములను వివరించుచు సిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించు గ్రంథములనేకము కలవు. కాని ఈ సిద్ధాంతములను మాత్రమే నమలి మ్రింగుటవలన యెవరికిని నవనవోన్మేషశాలినియగు ప్రజ్ఞ లభింపజాలదు. సహజ ప్రతిభ పరిపూర్ణముగా అభివృద్ధి నొందుటకు దోహదము మాత్రమే కావించు నవి లక్షణ గ్రంథములు. సంప్రదాయము, కళను సమకాలిక సాంఘిక పరిస్థితు లతో సమన్వయించి ఆ రెండింటికి సమరసభావము కలిగించునది మాత్రమే! ఒక కాలమున అత్యుత్తమముగా పరిగణింపబడిన సంప్రదాయము మరియొక కాలమున పనికి రాకపోవచ్చును కావుననే కాలముతో పాటు సంప్రదాయ ములు మారి జాతీయ పునర్వికాసము జరుగుచుండును. కళా సౌందర్యమును ప్రతిపాదించుయేయొక్క సిద్ధాంతమును గాని మనము ఆ విషయమున తుది మాటగా అంగీకరించుట పొసగదు. సర్వకాల సర్వావస్థలయందు కళాసౌందర్య మును ప్రతిపాదించు ఆదర్శమిదియొక్కటేయని యెవ్వరును ప్రవేలెత్తి చూప జాలరు. అట్లయినచో అభివృద్ధియను మాటయే మన శబ్దకోశమునుండి అంత రించవలసి యుండును. ఒక కాలమునందు ఒక గొప్ప కళోపాసకుడు నిర్మించిన కళాశకలమును అచ్చుగ్రుద్దినట్లు మరల మనము తయారు చేయజాలము. అట్లు చేయుట కళకాదు; చేసినను అది యొక నమూనా మాత్రమే యగును. అందు కళాసౌందర్యము లోపించితీరును. ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము వైలక్షణ్యము కలిగిన నిర్మాణమే కళోపాసకుల ఆదర్శము. బింబములకు ప్రతిబింబములను తయారు చేయుట కళోపాసకుల పనికాదు.

కవిత్వము లలితకళలలో ప్రధానస్థానము నాక్రమించును—కవిత్వము నకువలె ఇతర లలితకళలకును కారణభూతములగు విషయములు రెండు— మొదటిది భావచిత్రము, రెండవది భావచిత్రములను హృదయ ఫలకములందు ప్రదర్శించు మనోవికారము. కావ్య ప్రపంచమున వ్యక్తుల భావచిత్రములు, వివిధ వస్తువుల దృశ్యముల భావచిత్రములు మానవుని సుఖదుఃఖముల భావ చిత్రములు, మున్నగునవి ప్రదర్శితము లగుచున్నవి. ఈ భావచిత్రముల వెనుక కవి యొక్కనివే కాదు, పాఠకుల మనోవికారములు కూడ గోచరించు చుండును. దుస్సహ దుఃఖానుభవములు, కంటికి నీరుదెచ్చి హృదయమును కరిగించు కరుణ రసప్రపూర్ణములగు ఘట్టములు, పరమాత్మతో లీనమగుటకు అంతరాత్మపడుఆవేదన మున్నగు మనోవికారములతో పాటు "దాటిపోయిన

యుగముల" నాటి చరిత్ర యొక్క భావచిత్రములను లలితకళలు మన యెదుట ప్రదర్శించుచున్నవి. కార్యకారణ క్రమమున వివరింపరాని అనిర్వచనీయ మాధుర్యము సౌందర్యానుభూతి కవిత్వము మన కొనగుచున్నది. భావచిత్రములను, మనోవికారములను, కళా ప్రపంచమున వేరుపరచుటకు వీలులేదు. ఈ రెండు శక్తుల సరస సమ్మేళనమే కళాసౌందర్యము. ఈ రెండు శక్తులు గాక కళా ప్రపంచమున అనేక యితర విషయములు కూడ సౌందర్య దర్శనమునకు సహకారులు కావచ్చును. ఈ సందర్భమున కళావస్తు చారిత్రముగా గాని ఇతరత్రముగా గాని యథార్థము కావలసిన యవసరము లేదని మనవి చేయుట అవశ్యకము.

ఒక ఛాయాచిత్రమును పరికించుడు—అది ప్రపంచమునందలి యొక మానవుని యొక్కగాని వస్తువుయొక్కగాని ప్రతిబింబము. ఈ ప్రతిబింబము కళాశకలము గాజాలదు. కేవలము వివిధవర్ణముల విచిత్ర సమ్మేళనము కళ కాజాలదు. అట్లే వివిధ ధ్వనుల సమ్మేళనము కూడ సంగీతము కాజాలదు. అదియే సంగీతమైనచో గాయకుడు కానివాడు కూడ సంగీతమును రచింపవచ్చును. తుట్టతుదకు వివిధ ధ్వనులను సాధ్యమైనన్ని విధములుగా సమ్మేళనము జేసిన తరువాత, వివిధ శబ్దములను సాధ్యమైనన్ని విధములుగా సమ్మేళనము జేసిన తరువాత, సంగీతము, కవిత్వము ఈ ప్రపంచమునుండి శాశ్వతముగా నిష్క్రమించవలసి వచ్చును. కావున బాహ్యస్వరూపమును గాంచి, శబ్ద వర్ణ ధ్వనుల సమ్మేళనము గాంచి; అదియే నిక్కమగు కళయని భ్రమించుట ప్రమాదము. కళా సౌందర్యమును ప్రతిపాదించు భావచిత్రములు, మనోవికారములు లేనిది అది కళ యెన్నటికిని కాజాలదు. కవితా రసపిపాసువగు పాఠకుడొక గ్రంథమును పఠించునప్పుడు శబ్దజాలముయొక్క ఇంద్రజాలముతో సంతృప్తిపడక అందలి కావ్యసౌందర్యమును తనివిదీర యనుభవించును. మేధాసంపద, యుక్తివాదము, వివిధ విషయ పరిజ్ఞానము ప్రపంచమునకు పరమోపకారము మొనరించుట నిస్సంశయమే కాని రసపిపాసువునకు సౌందర్య సాక్షాత్కారము కలిగించుశక్తి మాత్రము వానికి లేదు." హృదయశక్తి లేని మేధాశక్తి, సౌందర్యములేని విజ్ఞానము, భార్యలేని భర్త సంసారము వంటివి. ఈ సత్యమును కళాసౌందర్యమును తృణీకరించు శుష్కహృదయులు గ్రహింపవలెను.

కళ తత్వ శాస్త్రము కాదు; కళ చరిత్ర కాదు; కళ భౌతికశాస్త్రము కాదు. గాలిలో మేడలు కట్టుట కళగాదు. భౌతిక శాస్త్ర తత్వశాస్త్రముల వలె యుక్తివాదముపై ఆధారపడకున్నను, చరిత్రవలె గతకాలమున జరిగిన సంగతులను గ్రహించునది కాకపోయినను, కళ యందుకూడ ఒక ప్రత్యేకమగు క్రమము, విలక్షణమగు సత్యము గోచరించుచుండును. అస్పష్టమై, క్రమబద్ధముగాక చెల్లాచెదరై యున్న మనోవికారములకు విశిష్టత క్రమబద్ధమునగు స్వరూపము నొసంగుటయే కళ ప్రత్యేకత; ఆకాశ హర్మ్యములను నిర్మించునది గాక ప్రతిభావంతమగు సృష్టిని గావించునది కళ యని మనము గ్రహింపవలెను.

మన యందరికిని మనోవికారములు కలుగుచుండును. మనము సంతోషించెదము; దుఃఖించెదము; కోపించెదము; దయార్ద్రహృదయముల మగుదుము. ఆ సందర్భములందు అప్రయత్నముగా మన నోటినుండి శబ్దజాలము ఉబికివచ్చును. కాని యీ మాటలు కవిత్వము కాజాలవు. కవియగువాడు తన మనోవికారములను ఏకముఖము గావించి క్రమబద్ధముగా వ్యక్తీకరించునప్పుడే అది కవిత్వమగును; అందు సౌందర్యము ప్రతిఫలించును. కాని నోటికి వచ్చిన మాటలన్నియు కవిత్వము కాజాలవు. ప్రతిభాశాలియగు వ్యక్తిచే ప్రశాంత సమయమున సంస్మరణము నొంది వ్యక్తమైన భావములే కళాసౌందర్యమునకు అటపట్టులని యొక విమర్శకుని అభిప్రాయము. కావుననే మన యందరి హృదయములందు కలుగు మనోవికారములు తాత్కాలికములే. కవిత్వమునందలి మనోవికారములు విశ్వజనీనములై, యొప్పుచుండును. అనేకులు పుత్రశోకము ననుభవించుచున్నారు. ఆ సందర్భములందు మనోవికారము లెన్నియో రీతుల ప్రదర్శించుచున్నారు. ఈ ప్రదర్శనములు, ఈ ప్రలాపములు తాత్కాలికములు మాత్రమే. కాని కళయందలి శోకమట్టిదిగాదు; దానికొక శాశ్వతత్వము కలదు. దీనినే కళకు సంబంధించిన విశ్వజనీనత యని చెప్పవచ్చును. కావుననే కవి వ్యక్తీకరించిన శోకము, సంతోషము, కరుణ వేడుక, వేదనలు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము కలిగి విశ్వజనీనములై యొప్పుచున్నవి. ఒకేయొక భావమును ప్రదర్శించు కళ కొరత వెగటు కలిగించవచ్చును. వైవిధ్యము కళ అందమును ద్విగుణీకృత మొనరించును. కావుననే కాబోలు మన వారు కావ్యమునందు అష్టాదశవర్ణనాదులుండవలెనని విధించి, కావ్యవస్తువును విశాలపరచినారు.

కళ ముఖ్య కర్తవ్యము ఉపదేశము, ప్రచారము అను శాసనములు కావు. ఉపదేశము, ప్రచారము, అనుశాసనము అంతర్వాహినులుగా నుండ వచ్చును. కవిత్వమును కాంతాసమ్మితముగా గ్రహించిన మన ప్రాచీనులు యీ సత్యమును చక్కగా విశదీకరించినారు. మానవ జీవిత విమర్శనమే కళకు ముఖ్య ప్రతిపాదకమగు విషయము.

కళా సౌందర్యమునకు కేంద్రస్థాన మేదియను ప్రశ్న స్వాభావికముగా కలుగుచున్నది. ఒక చక్కని అజంతా చిత్తరువును తిలకింపుడు—ఆ చిత్రము ఒక్కొక్క మానవుయందు అతని సంస్కృతి ననుసరించి ఒక్కొక్క విధముగా సౌందర్యానుభూతి కలిగించును. కొందరిని రవివర్మపటములే యెక్కువగా ఆకర్షించుట జూచుచున్నాము. కావున కళా సౌందర్యమునకు అటపట్టులు మన హృదయములే యని చెప్పుట మిక్కిలి సమంజసము.

పటమునందలి వర్ణములు, రేఖలు మున్నగు సాధన సామగ్రి మాత్రమే కళా సౌందర్యమున కాటపట్టులు గావు. అర్థశాస్త్ర ప్రపంచమున ఇవి యుప యోగకరములగు వస్తువులు ఇవి కావు—అని మనము స్పష్టముగా నిర్దేశించ లేని విధముగనే కళా ప్రపంచమున గూడ "ఇవి సుందరమగు వస్తువులని" మనమొక కడపటి నిర్ణయము చేయజాలము. అర్థశాస్త్రమున అవసరము. సరఫరా మున్నగు విషయాలు వస్తువుల యుపయోగమును నిర్ణయించిన విధ ముగనే రసికుల మనోవృత్తి కళా ప్రపంచమున సౌందర్య నిర్ణయము గావించు చుండును.

మనము కావ్యములను శృంగార కావ్యములు, వీర్యకావ్యములు అని వివిధములుగా విభజించుచున్నాము. ఇది మన సౌలభ్యమునకై చేసికొనిన విభ జనమే కాని కావ్యసౌందర్యమును కొలిచి చూపు మానదండము కాదు. శాస్త్ర ప్రకారముగా ఒక కావ్యము సర్వలక్షణ సమన్వితమై యుండవచ్చును; కాని సౌందర్యము సంపూర్ణముగా లోపించవచ్చును. వ్యాకరణము, అలంకార శాస్త్రము, సాహిత్య శాస్త్రము మున్నగునవి రచనాసూత్రములను బోధించి భాషా సంప్రదాయములను తెలుపుటకు సహకారము చేయును గాని కళ అంతరాత్మను చూపించజాలవు. కళా సౌందర్యమునకు పరమ ప్రమాణములు రసికుల హృదయములు మాత్రమే

(1945 నల్లగొండ సారస్వత పరిషత్తు
వార్షిక సమవేశములో చదివిన ప్రసంగము)